

МИКОЛА СУХОМОЗСЬКИЙ
НАДІЯ АВРАМЧУК

Публічні люди
Короткий біо-бібліографічний довідник (XVII – перша половина XX ст.)
Том 4 (Р–Я)

КИЇВ

РАВИЧ Петро Соломонович

Національний статус, що склався у світі: французький.

Прозаїк, поет, літературний критик, перекладач, журналіст.

З міщанської родини.

Народився 12 липня 1919 р. в м. Львів Польщі (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).

Звів рахунки з життям 21 травня 1982 р. в м. Париж (Франція).

Навчався в Лембурзьких польській гімназії і університеті, закінчив паризьку Школу східних мов при Сорбонні (1947-1950).

Працював журналістом в Польщі і Франції.

Лауреат премії Рівароля (1962).

Автор низки літературознавчих статей про творчість Д. Кіша, О. Солженіцина, А. Синявського, В. Гомбровича, С. Мрожека.

Перу Р. також належать романи «Кров неба» (1961), «Блокнот контрреволюціонера, або Похмілля» (1969).

Перекладав О. Солженіцина.

Що стосується особистого життя, то наш земляк пройшов через німецькі концтабори Аушвіц (1942-1944) і Ляйтмеріц (1944-1945), а після смерті дружини наклав на себе руки, застрелившись з револьвера.

К. Єршова-Кривошеїна згадує: «Знову пролунав телефонний дзвінок, голос «миколи івановича». ...Ми піднялися ліфтом, пішли сходами, мені здалося, що це інше крило готелю «Європейський»... Вікна зашторені. Знову коньяк, кекси, а «микола іванович» у веселому настрої базикає про вудіння риби. Виявляється, це його пристрасть. «Дивіться, що я Вам приніс, – дістає з свого портфеля журнал «Континент», – зазирніть до змісту». ...Бачу прізвище, мені не знайоме – Петро Равич, а перекладач М. Кривошеїн. «І що Ви хочете цим сказати? – питаю». «Е-е, ні... Ви не думайте, що все так просто. По-перше, хочу сказати – текст дуже цікавий за своїм змістом і, мабуть, погляди автора співпадають з думкою перекладача. А потім нам відомо, що вони дружать і перекладач тут працював з великим старанням».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Максимов, Е. Чоран, М. Кривошеїн, Є.

Косинський, Е. Юнеско, Е. Візель, Ч. Мілош, Ф. Соллерс, А. Амальрік, Х. Кортасар, А. Шварц-Барт та ін.

РАДЕК Карл Бернгардович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Журналіст, публіцист, театральний критик, державний і політичний діяч. Справжнє прізвище – Собельсон; псевдонім – Radek.

З педагогічної родини. Батько, Собельсон Б., – учитель.

Народився 31 жовтня 1885 р. в м. Лемберг Австро-Угорщини (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).

Загинув у сталінському концтаборі 19 травня 1939 р. в м. Верхньоуральськ СРСР (нині – Челябінська область РФ).

Закінчив екстерном гімназію (1902), історичний факультет Краківського університету, навчався в Бернському і Лейпцігському університетах.

Працював завідувачим відділом зовнішніх зв'язків ВЦВК (1917-1919), секретарем Комінтерну (1920).

Член Польської соціалістичної партії (1902).

Член РСДРП (1903).

Член партії «Соціал-демократія Королівства Польського і Литви» (1904).

Друкувався в газетах «Трибуна», «Правда», «Вісті», журналі «За кордоном».

Автор статей «Шляхи російської революції», «Третій рік боротьби Радянської республіки проти світового капіталу», «Коментарі до третього конгресу комуністичного інтернаціоналу», «Генуезька і Гаазька конференції», «Що дала Жовтнева революція», «Барометр виборів».

Перу Р. також належать книги «Анархісти і Радянська Росія», «Про Радянську конституцію» (обидві – 1918), «Розвиток світової революції і тактика Комуністичної партії в боротьбі за диктатуру пролетаріату» (1920).

Уперше заарештований за революційну діяльність (1906).

Удруге – як один з керівників першого з'їзду німецьких комуністів (1919).

Утретє – за «антирадянську діяльність» і Особливою нарадою при колегії ГПУ засуджений до 3 років заслання (1928). Звільнений достроково (1929).

Удруге заарештований (1936). Військовою колегією Верховного суду СРСР засуджений до 10 років позбавлення волі (1937).

Верховним судом СРСР реабілітований (1988).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Л. Троцький, І. Смілга, Я. Ганецький, В. Воровський, В. Ленін, Є. Преображенський, Л. Серебряков, М. Богуславський, Х. Раковський, Я. Дробніс, Л. Сосновський та ін.

РАДЧЕНКО Іван Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч. Фундатор торф'яної промисловості Російської імперії і СРСР.

З міщанської родини. Батько, Радченко І., – власник лісопилки; син, Радченко О., – інженер-механік (загинув на фронті, 1942).

Народився 10 (22) жовтня 1874 р. в м. Конотоп Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 1 травня 1942 р. в Соль-Ілецкому концтаборі Оренбурзької області СРСР (нині – районний центр Оренбурзької області РФ).

Навчався в Конотопському міському реальному училищі.

Працював учнем на лісопилному заводі і прикажчиком лісорозробок (1890-1897), торфмейстером на будівництві торфоелектростанції Богородському повіті Московської губернії (1912-1917), головою Богородської повітової Ради (1917), заступником голови ВРНХ РРФСР (1918-1931), заступником наркома зовнішньої торгівлі РРФСР (1921-1922), заступником начальника будівництва «Середволгобуд» (1932-1934), начальник управління «Торфозаводбуд» (1934-1937).

Фундатор науково-дослідного інституту «Інсторф» (1926).

Член колегії Наркомзовнішторгу, заступник наркома, голова Цукротресту (1921-1922).

Член Президії і заступник голови ВРНХ РРФСР, член Ради ВРНХ СРСР (1923-1931).

Спеціалізувався з ролі торфу в енергетичному балансі Європейської частини СРСР

З владою, якого б кольору вона не була, порозуміння не знаходив. Уперше заарештований за революційну діяльність і засланий до Сибіру (1902).

Удруге заарештований за звинуваченням в участі в «антирадянській організації правих» і засуджений до 25 років ув'язнення (1937). За офіційною інформацією, помер, відбуваючи покарання в Соль-Ілецкому концтаборі.

Посмертно реабілітований (1954).

Була репресована (вислана до м. Володимира) і дружина Р.

Ім'я нашого земляка носять Всеросійський науково-дослідний інститут торф'яної промисловості; селище міського типу в Конаківському районі Тверської області РФ (1964); тут також діє науковий центр «Радченко-торф» з дослідним машинобудівним заводом; тут розташований єдиний у світі музей торфу, біля якого встановлено бюст Р. Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Кржижанівський, О. Вінтер, В. Кіріпичников, Р. Классон, В. Старков, Г. Красін, І. Губкін, М. Сільвін, К. Августинас, М. Карпов, В. Доктуровський та ін.

РАЄВСЬКА-ІВАНОВА Марія Дмитрівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художниця. Перша жінка, яка отримала диплом професійного художника на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Дядько, Данилевський Г., – письменник.

Народилася в 1840 р. в с. Гаврилівка Ізюмського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Барвінківський район Харківської області України).

Померла в 1912 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похована в с. Гаврилівка Барвінківського району Харківської області.

Навчалася німецькій мові та літературі у Дрездені (Німеччина), лінгвістики, історії, зоології та геології – у Міланській академії наук (Італія), слухала лекції у Сорбонні (Франція) та Празі (Чехія), успішно склала випускні іспити в Петербурзькій академії мистецтв (1868).

Р.-І. – автор полотен «Автопортрет», «Смерть селянина в Малоросії», «Дівчина біля тину», «Циганка Надя», «Пейзаж», «Лука».

Перу нашої землячки належать навчальні посібники «Абетка малювання для сім'ї і школи» (1879 р.), «Прописи елементів орнаменту для технічних шкіл».

У Харкові Р.-І. відкрила першу в Малоросії приватну «Школу малювання та живопису» (1869), яку очолювала понад четверть віку (її закінчило 885 осіб – архітектори, гравірувальники, іконописці, ретушери, театральних декоратори, учителі малювання та креслення, художники). Метод навчання, розроблений Р.-І було офіційно визнано одним з кращих на теренах імперії.

Взимку 1895-1896 рр. Р.-І., остаточно втративши зір, передала школу у розпорядження міста.

Нині пам'ятником на могилі званої землячки опікується пластовий гурток «Виноградна лоза», який функціонує на базі Барвінківського Будинку школяра.

В школі с. Гаврилівка розташований музей легендарної художниці.

Серед друзів та близьких знайомих Р.-І. – Д. Безперчий, О. Бекетов, Ф. Наталі, М. Синякова-Уречіна, С. Васильківський, К. Пинєєв, М. Ткаченко, І. Якобс, О. Виєзжаєв, М. Беркос, М. Пьострікова, П. Левченко, М. Уваров, Г. Семирадський, А. Данилевський, П. Мартинович, К. Первухін, К. Кончаловський та ін.

РАЙТ-КОВАЛЬОВА Раїса Яківна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, перекладач. Справжнє прізвище – Чорномордик.

З міщанської родини. Батько, Чорномордик Я., – лікар.

Народилася 19 квітня 1898 р. в с. Петрушево Єлизаветградського повіту Херсонської губернії (нині – с. Показове Добровеличківського району Кіровоградської області України).

Померла 29 грудня 1989 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчила медичний факультет Московського державного університету (1924).

Була молодшим науковим співробітником Ленінградської лабораторії ім. академіка І. П. Павлова (1924-1930), Інституту мозку (1935-1938), викладачем Ленінградської військово-

технічної академії (1925-1935), архангельським кореспондентом Радінформбюро (1941-1944),

Лауреат премії ім. Торнтон Уайлдера.

Лауреат премії Міністерства освіти Австрії (1989).

Друкувалася в журналах «Іноземна література», «Новий світ», «Зірка», «Літературна Вірменія», «Дон».

Як літератор дебютувала англійським перекладом п'єси В. Маяковського «Містерія-буфф» (1920).

Автор книги «Роберт Бьорне» (1959), спогадів про Г. Ахматову, В. Маяковського, Б. Пастернака, В. Хлебнікова.

Перекладала з англійської, болгарської, німецької, французької мов. Серед найвідоміших перекладів: Д. Голсуорсі «Біла мавпа» (1930) і «Квіт яблуні» (1958), Д. Стейнбек «Грона гніву» (1940), Е. Тріоле «Авіньонські коханці», Г. Грін «Тихий американець» (обидва – 1956), С. Льюїс «Бєббіт» (1959), М. Твен «Зібрання творів в 12 томах» (1960), Г. Бьолль «Очима клоуна» (1964), Д. Селінджер «Над прірвою в житті» (1965), У. Фолкнер «Місто», «Особняк», «Солдатська нагорода» (1965-1966), Н. Саррот «Золоті плоди» (1969), К. Воннегут «Колиска для кішки», «Бійня номер п'ять» (обидва – 1970), «Сніданок для чемпіонів» (1975), «Малий не дурень» (1987), Ф. Кафка «Замок» (1988).

Що стосується приватного життя, то сестра Р.-К. – О. Рабинович була заслана до Джекказгану, а її чоловік Ф. Рабинович – розстріляний (1937). Обоє реабілітовані (1956). Їхній син, племінник Р.-К., Олександр Ковальов 17-річним юнгою під час жорстокого бою з фашистами врятував торпедний катер і товаришів, грудьми закривши пробіну в радіаторі двигуна. Аби ...загинути наступного дня.

У м. Мурманську встановлено мармурову плиту з портретом юного моряка і написом: «Юнга Саша Ковальов загинув у морі 9 травня 1944».

Його ім'я носять вулиці в Москві, Ленінграді, а також судно Мурманського пароплавства. Московський композитор Ю. Чичкова написав баладу про подвиг юнака.

Серед друзів та близьких знайомих Р.-К. – В. Маяковський, О. Твардовський, В. Хлебніков, Б. Сосінський, І. Павлов, В. Безсмертний, Н. Саррот, Б. Пастернак, Ю. Герман, Г. Петніков, Б. Льоннкіст та ін.

РАЙХ Зінаїда Миколаївна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Театральна актриса.

З міщанської родини. Батько, Райх М., – машиніст на залізниці.

Народилася 21 червня 1894 р. в с. Ближні Млини поблизу м. Одеса Російської імперії (нині – в межах однойменного обласного центру України).

Померла 15 липня 1939 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похована на Ваганьківському цвинтарі.

Навчалася в Бендерській гімназії, на київських Вищих жіночих курсах, в московських Державних експериментальних театральних майстернях (1921-1924).

Працювала технічним секретарем газети «Справа народу», друкаркою Народного комісаріату продовольства, інспектором Народного комісаріату освіти (1920-1921), актрисою театру В. Мейєрхольда (1924-1938).

Як акторка дебютувала в театрі В. Мейєрхольда (у ролі Аксюші в п'єсі О. Островського «Ліс» (1924).

Потім настала черга ролей дружини городничого в «Ревізорі» М. Гоголя, Софії в «Горі від розуму» О. Грибоєдова (1928), Варвари в «Мандаті» М. Ермана (1929), фосфоричної пані в «Бані» В. Маяковського (1930), Віри в «Командармі-2» І. Сельвінського, Пелагеї-Кармен в «Останньому, рішучому» В. Вишневського (1931), Олени в «Спискові благодіянь» Ю. Олеші (1931), Маргарити Гот'є в «Пані з камеліями» О. Дюма-сина (1935).

З владою порозуміння не знаходила. За протиурядову діяльність була виключена з 8-го класу Бендерської гімназії; як член терористичної партії есерів, довгий час перебувала під поліцейським наглядом.

Що стосується особистого життя, то наша землячка пережила нещасливий шлюб з С. Єсеніним («найжахливіше у моєму житті – Сергій»); арешт (з наступним розстрілом) останнього чоловіка В. Мейерхольда; тяжку хворобу сина; сама перехворіла вовчаком, черевним і висипним тифом; мала психічні розлади. І, зрештою, була убита у власній квартирі: за офіційною версією, місце мав напад з метою грабунку.

У петербурзькому Театрі на Літейному поставили спектакль «Кохання і смерть Зінаїди Райх (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – М. Чехов, І. Еренбург, С. Ейзенштейн, В. Яхонтов, А. Марієнгоф, М. Охлопков, С. Юткевич, В. Лужський, І. Іл'їнський, Е. Гарін та ін.

РАЛЛІ Земфірій Костянтинович (АРБОРЕ Замфір)

Національний статус, що склався у світі: молдавський.

Письменник, журналіст, перекладач, громадський діяч.

З дворянської родини.

Народився 14 (26) грудня 1845 р. в м. Чернівці Австро-Угорської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 5 червня 1933 р. в м. Бухарест (Румунія).

Навчався в Кишинівській гімназії і Петербурзькій медико-хірургічній академії (до 1869), Цюрихському університеті.

Один з керівників студентських виступів в Петербурзі (1868-1869).

Засновник і член редколегії журналів «Працівник» (1875), «Громада» (1878).

Друкувався в журналі «Минулі роки».

Перу Р. належать доробки: «В'язниця і заслання» (1894), «На засланні» (1896),

«Географічний словник Бессарабії» (1902), «З сімейних спогадів про О. С. Пушкіна»,

«Михайло Олександрович Бакунін. З моїх спогадів» (обидва – 1908), «Ucraina si Romania» (1916).

Наш земляк також автор публіцистичних творів: «Паризька комуна», «Ситі та голодні».

Переклав молдавською «Заповіт» Т. Шевченка (1916).

Щ стосується особистого життя, то за участь у страйках був виключений з академії без права вступу до вищих учбових закладів Російської імперії, засланий до Бессарабської губернії під нагляд поліції (1869); зазнав арешту і запроторений до Петропавловської фортеці (1869); його донька, Раллі К., міністр охорони здоров'я Молдавської АРСР, – розстріляна більшовиками (1937).

Не знаходячи спільної мови з владою, емігрував: спочатку до Швейцарії (1871-1879), а потім – Румунії (1879-1933).

Ось що про нашого земляка у монографії «Молдавська література в Росії» пише В. Гацак: «Історична особливість поступового розвитку молдавської літературної традиції в другій половині ХІХ ст. полягала в тому, що цей розвиток відбувався паралельно в Запрутській Молдові і Бессарабії. Дією революційно-демократичних ідей відзначена літературна творчість В. Красеску і З. Арборе-Раллі. Замфір Арборе-Раллі двадцятирічним студентом за зв'язок з групою нечаївців був ... засланий до Красноярська. Утікши з Сибіру, він емігрує до Швейцарії, співробітничав в прогресивній емігрантській пресі, вступає до І Інтернаціоналу. ...Арборе-Раллі повідав про учасників російського народницького руху 60-70-х років. Для молдавської літератури Арборе-Раллі – першовідкривач образу борця проти самодержавства. ...Р. Мадан, З. Арборе-Раллі здійснюють в Бухаресті перші публікації бессарабських записів ліричних і епічних творів молдавського фольклору».

З нагоди 70-річчя з дня смерті Т. Шевченка Р. виступав з лекціями про його творчість і життя перед робітниками Бухареста (1931).

Ім'я нашого земляка носить одна з вулиць м. Кишиневу Республіки Молдова. Серед друзів та близьких знайомих Р. – Л. Каравелов, М. Драгоманов, В. Короленко, Х. Ботев, Ф. Лугінін, М. Бакунін, Л. Мечніков, Г. Лопатін, І. Ліпранді, М. Стасюлевич, П. Щоголев, Ф. Волховський, В. Горчаков, О. Вельтман, В. Івановський, П. Кропоткін, М. Лемке та ін.

РАСС Теодор Саулович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Біолог, іхтіолог. Автор терміну «іхтіопланктонологія» (1933). В іхтіології існує науковий термін «правило Расса».
З медичної родини. Батько, Расс С., – лікар-отоларинголог.
Народився 3 грудня 1904 р. в м. Кременець Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).
Помер 12 листопада 2001 р. в м. Москва РФ.
Закінчив біологічне відділення фізико-математичного факультету Московського державного університету (1921-1925), аспірантуру при НДІ зоології МДУ (1925-1929).
Працював науковим співробітником Мурманської біологічної станції (1925-1926), старшим науковим співробітником Державного океанографічного інституту (1930-1933), завідувачем лабораторією ВНДІ Морського рибного господарства і океанографії (1934-1947), завідувачем лабораторією, завідувачем відділом, головним науковим співробітником Інституту океанології АН СРСР ім. П. Ширшова (1948-2001).
Заслужений діяч науки РРФСР (1978).
Лауреат Державної премії СРСР (1977).
Член консультативного Бюро ЮНЕСКО.
Почесний академік Російської академії природничих наук (1994).
Почесний Соросівський професор.
Член Географічного товариства Перу.
Член Морського біологічного товариства Індії.
Член Всеросійського гідробіологічного товариства.
Член російського Географічного товариства.
Член російського Морського біологічного товариства.
Член Московського товариства дослідників природи.
Спеціалізувався з проблем відтворення і розвитку гідробіонтів, іхтіопланктону, біогеографії іхтіофауни океану і російських морів, промислової іхтіології; створив теоретичну основу промислової біогеографії; розробив поняття «Промислово-географічний комплекс».
Друкувався в журналах «Природа», «Зоологічний журнал», «Праці Інституту океанології АН СРСР», «Питання іхтіології».
Як учений дебютував статтею в «Збірнику праць Мурманської біологічної станції» про виявлення в Кольській затоці рідкісного виду камбали (1926).
Потім настала черга монографій про географічний паралелізм будови і розвитку риб (1941), «Світовий промисел водних тварин» (1948), «Рибні ресурси Європейських морів СРСР і можливості їх поповнення акліматизацією» (1965), «Тихий океан» (1967).
Під його керівництвом підготовлені до друку книги «Промислові риби СРСР» (1949), «Риби відкритих вод Тихого океану» (1967), «Риби» (1971), «Словник назв морських промислових риб морської фауни» (1980).
Всього ним опубліковано понад 350 наукових робіт.
Багату бібліотеку батька після його смерті доньки передали до Інституту океанології РАН і до Звенигородської біостанції МДУ.
Нині ім'ям нашого земляка названо п'ять видів риб – безвухий ліценхел Расса (1955), діафус Расса-Куликова (1961), Scalpellum theorassi Zevina, афіонус Расса (обидва – 1975), псевдоліпаріс Расса (1991).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Богоров, Г. Клюге, Т. Перцева-Остроумова, Л. Берг, О. Северцев, Н. Горбунова, Л. Зенкевич, Г. Нікольський, Є. Крепс, М. Кондаков, М. Волькенштейн, Б. Матвєєв, Г. Ліндберг, С. Євсєєнко, Є. Рутенберг та ін.

РАТГАУЗ Данило Максимович

Національний статус, що склався у світі: російсько-єврейський.

Поет.

З міщанської родини. Батько, Ратгауз М., – директор Київського філіалу Петербурзького міжнародного комерційного банку; донька, Ратгауз Т., – актриса, поет, перекладач.

Народився 25 січня (6 лютого) 1868 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 червня 1937 р. в м. Прага Чехословацької Республіки (нині – столиця Чеської Республіки). Похований на Ольшанському цвинтарі.

Закінчив одну з Київських гімназій, юридичний факультет університету св. Володимира (1895).

Працював присяжним повіреним.

Як літератор дебютував віршами (1888).

Потім настала черга книг «Вірші» (1893), «Пісні серця», «Зібрання віршів» (обидві – 1899), «Вибрані вірші» (1910), «Вибрані вірші» (1916), «Мої пісні» (1917), «Мої пісні» (1922).

Його перу також належать збірки «Пісні кохання і печалі», «Про життя і смерть».

За життя мав тритомне зібрання творів (1909-1910).

Поезія Р. відрізняється мелодійністю: на його вірші писали музику П. Чайковський (шість романсів), Ц. Кюї, М. Іпполітов-Іванов, С. Рахманінов, О. Гречанінов. Усього романсів написано понад 140 – приблизно стільки ж, як на вірші О. Пушкіна та О. Толстого.

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши до Берліна (1921), а потім – Праги (1923).

Що стосується особистого життя, то останні роки життя нашого земляка паралізувало.

А ось як оцінив творчість нашого земляка М. Гумільов: «Є в селах такі крамарі, які уміють лише писати, але не читати. Я думаю, такий і Ратгауз. Тому що інакше у нього не вистачило б духу в не-письменних віршах передавати думки і відчуття відсталих хлопців на шістнадцятому році. ...У цьому уривку весь Ратгауз. Вже неприємно-вилощений вірш показує, що він абсолютно байдужий до теми, якої торкнувся; нецікава, заяложена думка викриває нечуйність автора у виборі чужих настроїв, і сірість слів – повну поетичну несаможиттєвість».

В. Калугін в статті «Поети Срібного віку» висловлює дещо іншу думку: «Найбільші російські композитори створили понад 140 романсів на вірші Ратгауза, багато з яких стали романсовою класикою. Найвідоміші пов'язані з ім'ям П. І. Чайковського. Цикл романсів на вірші Ратгауза став «лебединою піснею» великого композитора».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – С. Баскін-Серединський, В. Немирович-Данченко, А. Чехов, Ц. Кюї, С. Рахманінов, Р. Глієр та ін.

РЕВЕРДАТТО Віктор Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Геоботанік. Фундатор Томської геоботанічної школи. Вперше в Сибіру застосував кількісний метод дослідження рослинності. В ботаніці існують наукові терміни «вероніка Ревердатто», «тонконіг Ревердатто», «чебрець Ревердатто» (всього на честь нашого земляка названо 10 рослин).

З чиновницької родини. Батько, Ревердатто В. – суддя: син, Ревердатто В., – геолог.

Народився 22 травня (4 червня) 1891 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 травня 1969 р. в м. Томськ СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив хімічний факультет Томського політехнічного інституту (1917).

Працював співробітником Щегловського хімічного заводу, Кузнецького кам'яновугільного і металургійного товариства (1917-1920), уповноваженим з заготівлі лікарських рослин Сибцентроспілки (1920-1921), лаборантом (1920-1925), викладачем (1926-1929), проректором (1930-1935) Томського державного університету, директором біологічного науково-дослідного інституту Західносибірського філіалу АН СРСР (1944-1951).

Заслужений діяч науки РРФСР (1948).

Голова і почесний член томського відділення Всесоюзного ботанічного товариства.

Лауреат Державної премії СРСР (1947).

Спеціалізувався з проблем геоботанічних досліджень і картографування, систематики вищих рослин і флористики, палінології, лікарських рослин Сибіру.

Описав 21 новий вид рослин.

Друкувався в «Ботанічному журналі».

Р. – автор книг «Природа Сибіру» (1928), «Рослинність Сибіру» (1931), «Флора Красноярського краю» (1960).

Всього перу Р. належить близько 90 друкованих робіт, 70 науково-популярних статей.

За надуманими звинуваченнями був заарештований органами НКВС і відсидів у в'язниці два роки (1937-1939).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – П. Крилов, Д. Яблуков, З. і В. Тарчевські, В. Нащокін, Л. Маркова, І. Торопцев, П. Мертц, Л. Уткін, Т. Березовська, К. Сухоруков, А. Таммерман, О. Вандакурова, Н. Карташова, Л. Еубкус, В. Голубінцева, М. Вершинін та ін.

РЕГІНІН Василь Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Журналіст, драматург, лібретист. Справжнє прізвище Раппопорт.

З міщанської родини.

Народився 10 (22) липня 1883 р. в м. Білій Церкві Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер 20 грудня 1952 р. в м. Москві СРСР (нині – столиця РФ).

Працював кореспондентом газет «Моряк», «Нове життя», редактором журналів «Тридцять днів», «Аргус», «Хочу все знати», «Синій журнал», керівником театру Червоної Армії, кореспондентом «Літературної газети», журналів «Молода гвардія», «Вогник».

Друкувався в газетах «Біржові відомості», «Червона Армія», «Нове життя», «Літературна газета», журналах «Аргус», «Військовий вісник», «Синій журнал», «Молода гвардія», «Вогник».

Як журналіст дебютував в петербурзьких ЗМІ (1902).

Автор брошур «Термінове послання на ближні та дальні відстані з приводу тижня червоноармійського надбання» (1921), «Порошок від клопів або як позбутися попів: Збірник жартів і примовок» (1923), «Мишко Єгоров: Червоноармійське подання» (1925).

Перу Р. також належать лібрето оперет «Сорочинський ярмарок», «Циганське кохання», «Мадам Фавар».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – О. Купрін, В. Маяковський, О. Толстой, Ю. Олеша, Ф. Шаляпін, М. Горький, В. Катаєв, Е. Багрицький, В. Сосюра, М. Блантер, Є. Іванов, М. Ісаковський, М. Кольцов, Я. Лівшиць, М. Кузьмін, Д. Цензор та ін.

РЕДКІН Петро Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Правознавець, історик філософії, педагог, державний діяч.

З поміщицької родини.

Народився 4 (16) жовтня 1808 р. в м. Ромни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 7 (19) березня 1891 р. в м. Петербург Російської імперії нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському лютеранському цвинтарі.

Закінчив Роменське повітове училище (1820), Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька (1820-1826), навчався на етико-політичному відділенні Московського університету (1826-1828), закінчив юридичний відділ Дерптського університету (1828-1830), стажувався за кордоном (1830-1834).

Працював викладачем Московського (1835-1848), Петербурзького (1863-1873; 1876-1878) університету, ректором Петербурзького університету (1873-1876), головою Департаменту наділів (1878-1891).

Член Державної ради Російської імперії (1882).

Почесний член Петербурзької академії наук (1890).

Один з фундаторів і перший голова Петербурзького педагогічного товариства (1859-1874).

Фундатор Фребельовського товариства в Петербурзі (1871).

Спеціалізувався з проблем злочинів і покарання.

Друкувався в журналах «Юридичні нотатки», «Москвитянин», «Бібліотека для виховання».

Серед найвідоміших доробків – статті про філософські погляди Гегеля (1841), «Про незалежність юстиції» (1860), книга «З лекцій професора Редкіна з історії філософії права» (1889-1891).

Нащадки нашого земляка передали в подарунок бібліотеці Петербурзького університету зібрання книг в 7156 томів (1901).

У книзі «Писемський» С. Плеханов пише, згадуючи нашого земляка: «Захоплювали Писемського і ідеї Редкіна. Освічений юрист сповіщав про початки громадянськості, покладені в підставу європейських правових систем, він закликав відмовитися від залежалих уявлень в ім'я істини. Читав Петро Григорович по-акторському, красиво здіймаючи руки, величаво повертаючись всім корпусом, виблискуючи карими малоруськими очима. Правда, слухачів дещо обурювало те, що говорив він з сильним полтавським акцентом: «юридИчний», «радИкальний», «гИперболічний», і «г» у нього теж звучало по-українськи. Тим потішнішою була його пристрасть до варваризмів: абсолют, абстракт, ультрамонтанство, інгредієнт, іманентний. Коли в кінці лекції Редкін виголошував: «Ви повинні бути не лише законознавцями, але й синами свободи! Прийдіть, сини світла і свободи, в галузь свободи!», всі захоплено піднімалися з місця і самозабутньо аплодували».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Даль, П. Калмиков, М. Крилов, К. Неволін, М. Балугьянський, Я. і С. Баршеві, В. Кукольник, К. Ушинський, А. Коні, І. Давидов, Ю. Стенбок, І. Орлай, І. Осінін та ін.

РЕЙЛІ Сідней

Національний статус, що склався у світі: російсько-британський.

Король світового шпигунства. Справжнє прізвище – Розенблюм Соломон (Георгій, Семен, Шломо, Зигмунд, Педро). Оперативні псевдоніми – Ж. де Лафар, С. Штерн, Д. Гіллеспі, М. Штейнберг, К. Хан, Р. Массіно, Г. Релінський, Г. Бергман.

З міщанської родини. Батько, Розенблюм М., – маклер.

Народився 24 березня 1873 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Розстріляний чекістами 5 листопада 1925 р. в Богородському лісі в районі Сокольників.

Таємно похований в дворі прогулянок внутрішньої в'язниці московського ОДПУ.

Закінчив 3-ю Одеську гімназію і, ймовірно, Девонширську шпигунську школу.

Працював в британському посольстві в Петербурзі (1897-1898), організації «Товариство друзів вільної Росії» (1898), лісоторгівельником в Порт-Артурі (1903-1905), помічником військово-морського аташе Британії в Росії (1905-1914), Місії союзників (1918-1919), консультантом У. Черчілля з російських питань (1919-1920).
Кавалер Військового хреста Британської імперії (1918).
Один з фундаторів Петербурзького льотного клубу «Крила».
Фундатор Американського філіалу «Міжнародної антибільшовицької ліги».
Діяв на користь Британії на теренах царської і більшовицької Росії (1910-1920).
Під виглядом сербського офіцера через всю Росію вивіз до Мурманська і посадив на англійського есмінця Олександра Керенського (1918).
Верховний революційний трибунал РРФСР заочно засудив Р. до розстрілу (1918).
Про нашого земляка вийшли історичний памфлет Р. Піменова «Як я шукав шпигуна Рейлі», книги П.-Ж. Боабодильї «Пригоди Сіднея Рейлі – майстра англійського шпигунства». Е. Кука «На службі Його Величності», Р. Спенса «Не вір нікому»; відведено йому місце і в телесеріалі «Операція «Трест»».
Серед друзів та близьких знайомих Р. – Е. Бойс, Ч. Фотергілл, В. Орлов-Орлінський, Л. Брамсон, Б. Савінков, А. де Вертиман, Б. Локкарт, О. Філіппов, К. Блюменталь-Каламатіано, Е. Войнич, Б. Джоунс, О. Стрижевська, Д. Хілл, Я. Блюмкін, О. Боюжавська, Ф. Кромі, В. Кримов та ін.

РЕПІН Ілля Юхимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З військової родини. Батько, Рєпін Ю. – військовий поселенець.

Народився 24 липня (5 серпня) 1844 р. в м. Чугуїв Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Харківської області України).

Помер 29 вересня 1930 р. в селищі Куоккала, Фінляндія (з 1948 р. – селище Рєпіно Ленінградської області РФ). Похований на цвинтарі маєтку «Пенати».

Навчався в топографічній школі (1855), Петербурзьких школі Товариства заохочення художників (1863), академії мистецтв (1864-1871), стажувався в Італії, Франції (1873-1876).

Працював викладачем (1894-1907), ректором (1898-1899) Петербурзької академії мистецтв.

Дійсний член Петербурзької академії мистецтв (1893).

Член Товариства пересувних художніх виставок (1878).

Одержав Велику золоту медаль і право на 6-літнє навчання в Італії і Франції.

Пензлю нашого земляка належить декілька сотень полотен. Вони зберігаються в десятках музеїв світу та приватних зібраннях, серед яких: Російський музей, Саратовський художній музей ім. О. Радищева, Третьяковська галерея, Горьківський художній музей, Прінстонський музей мистецтв, колекція Монсона (Стокгольм).

Р. багато працював над портретами, жанровими картинами і малюнками, ілюстраціями, був видатним майстром в області історичного живопису.

З-поміж інших нашого земляка вирізняли висока обдарованість, спостережливість, жагучий темперамент, уміння використовувати позу, жест моделі для її образної характеристики. Саме завдяки цьому він досягав неймовірної життєвості образів, їх виразної психологічної характеристики.

Р. віртуозно володів різними техніками: аквареллю, вугіллям, олівцем, соусом, був прекрасним малювальником, займався літографією й офортом, ілюстрував роботи М. Гоголя, Л. Толстого, М. Гаршина, М. Горького, інших письменників.

До широко відомих жанрових полотен художника належать «Бурлаки на Волзі» (1870-1873), «Відродження дочки Іаїра» (1871), «Кінь для збору каменів у Вьолє» (1874), «Паризьке кафе» (1874-1875), «Садко в підводному царстві», «Дорога на Монмартр у

Парижі» (обидва – 1876), «Запорожці пишуть лист турецькому султанові» (1878-1891), «Царівна Софія» (1879), «Відмова від сповіді» (1879-1885), «Дівчинка Ада» (1882), «Хресний хід у Курській губернії» (1880-1883), «Арешт пропагандиста» (1880-1892), «Не чекали» (1884-1888), «Іван Грозний і син його Іван» (1885), «Невський проспект» (1887), «Голгофа» 1922-1925).

Р. також автор серії портретів: В. Рєпіна (1867), Р. Хлобощина, 1868, В. Шевцової (1869), В. Стасової (1873), О. Писемського (1880), М. Мусоргського (1881), М. Пирогова (1881), П. Стрепетової, А. Дельвіга (обидва – 1882), Л. Толстого (1887), В. Стасова (1883). До т. зв. «чугуївського періоду» відносяться «Мужик лихий на очі», «Мужичок з боязких», «Портрети протодиякона» (усі – 1877), «Проводи новобранця» (1879), «Вечорниці» (1881).

Наш земляк був першим художником, який зобразив революціонерів-народників. Меморіальні музеї Р. відкриті в м. Рєпіно Ленінградської області РФ (1940), Чугуєві Харківської області України.

Опинившись після 1917 р. за кордоном, Р., незважаючи на неодноразові запрошення, включаючи особистий лист голови Революційної Військової Ради СРСР К. Ворошилова (1926), повернутися назад відмовився.

Пам'ятник нашому видатному землякові встановлено в м. Москва (1958).

За сприяння головного редактора журналу «Наш спадок» В. Єнішерлова фірма «Марк Річ + КАГ» придбала у колекціонерів і передала Українському фонду культури етюд Р. «Козак, що сміється» до картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» (1993). У свою чергу, полотно «Український пейзаж» вартістю 2 млн. доларів США викрали з Тернопільського художнього музею (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Р. Жуковський, І. Крамської, В. Стасов, Л. Персанов. М. Антокольський, І. Бунаков, Б. Кустодієв, І. С. Куликов, І. Бродський, І. Грабар, Д. Кардовський та ін.

РИБАК Захар (Ісахар)

Національний статус, що склався у світі: єврейсько-російський.

Художник, графік.

З міщанської родини.

Народився в 1897 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України)

Помер 21 грудня 1935 р. в м. Париж (Франція).

Брав уроки живопису в Київському художньому училищі й студії О. Мурашка (1911-1912).

Один з засновників художньої секції «Культур-Ліги» в Києві (1917).

Друкувався в журналі «Ойфганг».

Одна з яскравих фігур художнього авангарду. В паризький період перейшов до реалізму. Широко відомі графічні цикли нашого земляка «Маленькі казочки для маленьких дітей» (1922), «Дитячий світ» (1923), «На єврейських полях України» (1926) «Кільце в кільці» (1928).

Не сприйнявши більшовицьких ідеалів, з середини 20-х років минулого століття Р. емігрував: спочатку до Німеччини, потім – Франції.

У рецензії на книгу «Дитячий світ» Б. Марущак констатує: «Ілюстрації художника Захара (Ісахара) Рибак надзвичайно схожі на картинки, що їх малюють малята. Але, здається, з цими ілюстраціями відбувається те ж саме, що відбулося з віршами: Б. Смоляр уміло опоектизував дитячі пісеньки, – ось і З. (І.) Рибак запозичив у дітей їхню манеру й бачення світу, а насправді створив своє, ні на що не схоже єврейське дитинство. І зверніть, будь ласка, увагу, настільки він точний стосовно того, про що ви читаєте: навіть найдрібніші деталі або предмети не просто намальовані, – вони немов оживають і

пожвавлюють минуле. Те ж відбувається й з іншими, уже авторськими віршами, зібраними під цією обкладинкою».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – О. Екстер, М. Шагал, Б. Аронсон, Л. Лисицький, О. Богомазов, І. Чайков та ін.

РИБАКОВ Анатолій Наумович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Справжнє прізвище – Аронов Анатолій Наумович.

З родини службовців. Батько, Аронов Н., – інженер.

Народився 1 (14) січня 1911 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 23 грудня 1998 р. в м. в Нью-Йорк (США). Похований московському Кунцевському цвинтарі.

Закінчив автошляховий факультет Московського транспортно-економічного інституту (1930-1934).

Працював вантажником, водієм Дорогомилівського хімічного заводу (1927-1930), Учасник Другої світової війни (1941-1945).

Президент радянського ПЕН-центру (1989-1991).

Лауреат Державної премії СРСР (1951).

Кавалер орденів Вітчизняної війни I та II ступенів, Трудового Червоного Прапора, Дружби народів.

Як літератор дебютував повістю «Кортик» (1948).

Потім настала черга повістей «Бронзовий птах» (1956), «Пригоди Кроша» (1960), «Канікули Кроша» (1966), «Невідомий солдат» (1970), романів «Водії» (1950), «Катерина Вороніна» (1955), «Літо в Сосняках» (1964), «Важкий пісок» (1978), «Діти Арбату» (1987), «Тридцять п'ятий та інші роки» (1988-1994), «Роман-спогад» (1997).

За книгами «Кортик», «Катерина Вороніна» і «Діти Арбату» знято відповідно художні фільми (1954; 1957) і телесеріал (2005); вийшла і присвячена пам'яті письменника документальна стрічка «Анатолій Рибаків: післямова» (2005).

За життя мав семитомне зібрання творів (1995).

Нині книги видані в 52 країнах загальним накладом понад 20 мільйонів примірників.

З владою порозуміння не знаходив: був заарештований за статтею «Контрреволюційна агітація та пропаганда» і Особливою нарадою колегії ОДПУ засуджений до трирічного заслання (1933). Після відбуття покарання не мав права мешкати містах із паспортним режимом.

Рішенням військового трибуналу «за заслуги в боях з німецько-фашистськими загарбниками» знята судимість.

Реабілітований (1960).

Що стосується особистого життя, то значна частина книг нашого земляка до друку заборонялася.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – О. Бек, В. Шукшин, Є. Євтушенко, В. Маканін, І. Грекова, А. Вознесенський, Л. Разгон, В. Венгеров, К. Симонов, В. Катаєв, С. Михалков, І. Анненський, М. Швейцер та ін.

РИБАЛКО Павло Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий діяч. Маршал бронетанкових військ СРСР (1945).

З міщанської родини. Батько, Рибалко С., – робітник.

Народився 23 жовтня (4 листопада) 1894 р. в с. Малий Вистороп Лебединського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Лебединський район Сумської області України).

Помер 28 серпня 1948 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив курси удосконалення вищого командирського складу (1926; 1930), Військову академію ім. М.В. Фрунзе (1934).

Працював робітником Лебединського цукрового заводу, помічником токаря Харківського паровозобудівельного заводу (1907-1914), військовим радником уйгурських сепаратистів в китайській провінції Сіцзян (1934-1935), військовим аташе в Польщі (1937-1939) та Китаї (1940), завідуючим кафедрою Військової академії ім. М. Фрунзе (1941-1942), першим заступником командувача (1946-1947), командувачем бронетанковими і механізованими військами Радянської Армії (1947-1948).

Учасник Першої (1914-1917), Другої (1942-1945) світових воєн, радянсько-польської війни (1920).

Брав участь в бойових операціях в районі Києва, Житомира, Проскурова, Львова, Берліна, Дрездена, Праги.

Двічі Герой Радянського Союзу 1943; 1945).

Кавалер трьох орденів Суворова, ордена Кутузова, ордена Богдана Хмельницького, двох орденів Леніна, ордена Бойового Червоного Прапора

Що стосується особистого життя, то син нашого земляка, Рибалко В., – 17-річним згорів у танку (1943).

Р. – почесний громадянин Праги.

У с. Малий Вистороп функціонує народний музей земляка; йому встановлено пам'ятник, а іменем – названо вулицю.

Пам'ятник полководцю встановлено також в Празькому пантеоні.

Іменем нашого земляка названі вулиці в містах Київ, Канів, Житомир, Хмельницький, Харків; а також теплохід.

М. Гайсин пізніше згадував про нашого земляка: «Зір у нього був відмінний. Якось під час атаки чую: хтось стукає по башті зовні. Висовуюся з люка – батечки, поряд з нашою «тридцятичетвіркою» мчить «віліс», а Павло Семенович, тримаючись однією рукою за лобове скло, в іншій стискає свою сучкувату палицю і показує нею лівіше. Я миттю повертаю гармату туди, дивлюся в приціл і мало не млію: на мене дивиться дуло замаскованого під копицю «тигра». Щастя, я вистрілив першим. Після бою Рибалко відчитував мене: «Муса, будь уважнішим, активніше крути перископ!»

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Г. Жуков, О. Василевський, І. Конєв, М. Гайсин, В. Обухов, І. Куц, М. Шаймуратов, К. Рокосовський та ін.

РІЗНИЧ Іван Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Флотський діяч. Підводник №2 Російській імперії; перший підводник у світі, який здійснив трансатлантичний перехід (о. Сицилія – Архангельськ); фундатор теорії керування підводними човнами; автор перших «Командних слів з керування підводними човнами» на теренах Російської імперії.

З дворянської родини.

Народився 19 січня 1878 р. в с. Гопчиця Київської губернії Російської імперії (нині – Погребищенський район Вінницької області України).

Російської імперії (нині – столиця України).

Доля після 1918 р. залишається невідомою. Останнє задокументоване місце перебування – м. Архангельськ.

Закінчив Петербурзький морський кадетський корпус (1895), водолазну школу.

Служив офіцером на броненосці «Синоп», крейсерах «Гридень» і «Пам'ять Меркурія» (1895-1902), помічником начальника водолазної школи (1902-1907), помічником начальника навчального загону підводного плавання (1907-1908), командиром низки підводних човнів (1914-1918).

Кавалер орденів св. Ганни III-го ступеня (1905), Володимира IV-го ступеня з мечами і бантом (1917).

Видатний пропагандист розвитку підводного плавання на російському флоті. Настійливо доводив необхідність спорудження сучасних підводних човнів і введення їх до складу діючого флоту.

Перу нашого земляка належать стаття «Відповідь тим хто сумнівається в користі підводних човнів», брошура «Основи керування підводним човном».

У своєму дослідженні С. Смолянников і С. Гончаров пишуть: «Різнич виступив з лекцією «Підводне плавання і його значення для Росії» на засіданні Санкт-Петербурзького морського гуртка; співдоповідачем був його друг лейтенант Михайло Тедьєр з виступом на тему «Підводники – моряки майбутнього».

Колчака і «фахівців», що прилучилися до нього, не було, зате найуважнішими слухачами виявилися... офіцери флоту кайзерівської Німеччини, які, правильно сприйнявши новаторські ідеї росіян, створили найсильніший підводний флот Європи до Першої світової війни. Про роль і місце підводних човнів в морській політиці німецькі моряки розібралися значно швидше, ніж начальник тактичного відділу Морського генерального штабу Колчак. Полеміка Різнич з співтоваришами проти Колчака і «броненосних» адміралів перестала бути науково-практичною дискусією. ...Різничу, Тедьєру, Домерщикову – героям рятувникам Владивостока – довелося зняти погони і зайнятися комерційною діяльністю».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Ігнат'єв, О. Зуров, М. Тедьєр, С. Влас'єв, Я. Солдатов, М. Мичелкін, О. фон-ден Ропп, М. Домерщиков та ін.

РІТТІХ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч.

З дворянської родини. Батько, Ріттіх О., – генерал-лейтенант царської армії.

Народився 21 вересня 1868 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 15 червня 1930 р. в м. Лондон (Великобританія).

Закінчив Олександрівський ліцей (1888).

Працював чиновником земського відділу (1888-1901), чиновником особливих доручень переселенського відділу (1901-1903) Міністерства внутрішніх справ Росії, чиновником особливих доручень (1903-1905), директором департаменту державного земельного майна (1905-1912), помічником головного керуючого землевпорядкуванням і землеробством (1912-1916) Міністерства фінансів Росії, управляючий (1916-1917), міністром землеробства (1917), директором Російського банку в Лондоні (з 1920).

Дійсний статський радник (1906).

Гофмейстер Двору (1913).

Сенатор (1916).

Член російського Товариства в Англії для допомоги голодуючим Росії (1921).

Учасник проведення століпінської реформи; ініціатор залучення військовополонених до сільськогосподарських робіт.

«Батько» хліборозверстки (1916).

Наш земляк – автор розвідок «Селянське землекористування», «Залежність селян від громади і світу», «Селянська справа», «Селянський правопорядок».

Боячись арешту, після Лютневої революції переховувався, а після Жовтневої – емігрував до Лондона (1919).

А ось що згадував про нашого земляка О. Брусилов: «Це була людина... розумна й енергійна, розпорядлива. Він мені говорив, що потрапив у міністри абсолютно для себе несподівано, і цієї посади в жодному випадку не бажав займати; чому його вибрали в міністри, він зрозуміти не міг, бо з Распутіним жодних стосунків не мав і навіть ніколи

його не бачив, ніякою протекцією не користувався, та й царя особисто знав дуже мало. Ріттіх припускав, що когось треба було призначити на таке важке місце, відмовитися від посади не вважав, зважаючи на час, для себе неможливим; робив, що міг, але усвідомлював даремність своїх зусиль тому, що, отримавши призначення міністром землеробства, він не сумнівався, що не встигне доїхати до Петербургу, як буде вже замінений без будь-якої причини. Зрозуміло, що за такої невпевненості і його самого, і його підлеглих та громадських діячів в надійності його, все що робилися ним, успіху мати не могло; в цей час на міністрів дивилися не серйозно, а, швидше, з гумористичної точки зору».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – О. Наумов, С. Вітте, П. Барк, О. Кривошеїн, М. Беляєв, П. Ігнат'єв, Г. Глінка, М. Покровський, Е. Войновський-Крігер, М. Грудистов, І. Григорович, Д. Флексер, М. Родзянко та ін.

РІХТЕР Святослав Теофілович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Піаніст.

З міщанської родини. Батько, Ріхтер Т., – органіст.

Народився 7 (20) березня 1915 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 1 серпня 1997 р. на дачі в Підмосков'ї (РФ). Похований у Москві на Новодівочому цвинтарі. Надгробок прикрашає фото юного музиканта в українській сорочці-вишиванці. Закінчив Московську державну консерваторію ім. П. І. Чайковського (1937-1947).

Працював концертмейстером Одеської філармонії (1933-1937).

Дійсний член Академії мистецтв.

Народний артист СРСР (1961).

Народний артист Російської Федерації (1955).

Почесний доктор Страсбурзького університету (1977).

Почесний доктор Оксфордського університету (1992).

Лауреат Державної премії СРСР (1950).

Лауреат Державної премії РРФСР (1987).

Лауреат Ленінської премії (1961).

Лауреат 1-ї премії Всесоюзного конкурсу музикантів-виконавців (1945).

Герой Соціалістичної Праці (1975).

Серед спеціалістів і публіки відомий як віртуозний виконавець творів Л. Бетховена, В. Моцарта, Й. Баха, Ф. Шуберта, Й. Гайдна, К. Дебюссі, Ф. Ліста, І. Брамса, К. Шимановського, П. Чайковського, Е. Гріга, А. Дворжака, М. Мусоргського, С. Рахманінова, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича.

Всього за життя дав 3600 концертів у 36 країнах світу (з них в Україні – 169); його репертуар нараховував понад 27 тис. музичних творів.

Р. – автор драми «Дора», п'єс для фортепіано «Плетіння вінків», «Перед заходом сонця».

Особиста доля у нашого земляка була не простою. НКВСники розстріляли його батька (1941); пізніше емігрувала на Захід мати, з якою чин зустрівся лише через багато років (1962).

Кінорежисер Б. Монсенжон зняв про нашого земляка фільм «Ріхтер нескорений», який демонструвався в багатьох країнах.

90-річчя з дня народження Р. батьківщина відзначила виступом муніципального камерного хору м. Кіровоград, фестивалем «Ріхтерфест-2005» в Одесі, низкою пам'ятних вечорів і Заклучним концертом фестивалю «Ріхтерфест-2005» у м. Києві (2005).

У м. Житомир пройшов VII Міжнародний фестиваль майстрів мистецтв імені Святослава Ріхтера (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Вербицький, С. Хіцунов, А. Ведерніков, В. Чайковський, В. Чемберджі, Г. Нейгауз, С. Василенко, О. Брильова, Р. Баршай, Л.

Гінзбург, Д. Фішер-Діскау, С. Столерман, Н. Завалишина, Б. Монсенжон, Г. Софронович, Н. Журавльова та ін.

РОДЗЯНКО Михайло Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Політичний діяч.

З дворянської родини.

Народився 9 (21) лютого 1859 р. в батьківському маєтку, розташованому в Новомосковському повіті Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Новомосковський район Дніпропетровської області України).

Помер 24 січня 1924 р. в м. Белград Королівства сербів, хорватів і словенців (нині – столиця Республіки Сербія). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Пажеський корпус (1878).

Служив в кавалергардському полку, вийшовши у відставку в чині генерал-майора (1878-1882), був почесним мировим суддею Новомосковського повіту Катеринославської губернії (1883-1885), повітовим проводирем дворянства (1886-1891), головою Катеринославської земської управи (1900-1906), членом Державної Ради Російської імперії від Катеринославського земства (1906-1907).

Голова Державної Думи Російської імперії (1911-1917).

Після перемоги Лютневої революції – голова Тимчасового комітету Державної Думи Російської імперії (1917). У цьому статусі умовив імператора Миколу II зректися престолу.

Депутат Державної Думи Російської імперії третього і четвертого скликань (1907-1917).

Один із засновників партії «Союз 17 жовтня» (1905).

Р. залишався непримиренним супротивником Г. Распутіна і тому викликав особливу ворожість з боку імператриці та її наближених.

В останні дні перед революцією Р. Вживав усіх можливих заходів для запобігання як Лютневої, так і Жовтневої революцій. На початку першої вмовляв царя нарешті дати країні Конституцію. Пізніше безрезультатно просив останнього в інтересах монархії створити уряд «народної довіри».

Після перемоги більшовиків під погрозою арешту виїхав на Дон, де брав участь в «Крижаному поході» генерала Л. Корнілова.

Пізніше емігрував до Королівства сербів, хорватів і словенців (1920).

За кордоном жив у бідності. Зазнав безпідставних цькувань з боку представників монархічних кіл Російської імперії – доходило навіть до жорстоких побиттів.

Бажаючи нарешті розставити крапки над «і», наш земляк відправився до уповноваженого з

справ російських біженців п. Палеолога.

На запитання, чим пояснюється така лінія поведінки, той відповів коротко:

«Я творю волю того, хто мене послав».

Довелося йти туди і генерал Врангель прояснив усе остаточно:

«Нам потрібно було вказати на кого-небудь як на винуватця революції, і ми обрали вас».

Перу Р. належать мемуари «Крах імперії» (1929).

Працюючи в Санкт-Петербурзі, не забував про Катеринослав, жертвуючи на міські благодійні справи солідні суми.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Микола II, П. Столипін, Г. Львов, великий князь Михайло Олександрович, В. Шульгін, С. Шереметьєв, М. Путятін, Д. Шипов, М.

Стахович,

Ф. Керенський, О. Гучков, Л. Корнілов, А. Денікін та ін.

РОЖАНСЬКИЙ Дмитро Аполлінарійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Фізик, радіофізик. Винахідник імпульсних радіолокаторів дальнього виявлення літаків на теренах СРСР. У фізиці існує науковий термін «клістрон Рожанського».

З родини службовця. Батько. Рожанський А., – інженер-технолог.

Народився 20 серпня (1 вересня) 1882 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 27 вересня 1936 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив одну з Київських гімназій (1899), фізико-математичний факультет Петербурзького університету (1899-1904), стажувався за кордоном (1905-1906).

Працював лаборантом Петербурзького електротехнічного інституту (1906-1908), викладачем Харківського університету (1911-1921), науковим співробітником Нижньогородської радіолабораторії (1921-1923), Ленінградської центральної радіолабораторії (1923-1936).

Член-кореспондент академії наук СРСР (1933).

Лауреат премії ім. А. С. Попова (1910).

Спеціалізувався з проблем фізики електричних коливань і хвиль, радіоантен, розповсюдження радіохвиль, стабілізації частоти лампових генераторів, газового електричного розряду, радіолокації.

Виконав низку робіт з генерування і розповсюдження коротких (дециметрових) хвиль, підсумком яких стало створення першої радянської системи радіолокації; запропонував метод осцилографування швидких електричних процесів із застосуванням трубки Брауна; розробив метод розрахунку випромінювання антен («метод наведених едс»); спосіб вимірювання діелектричною постійною за надвисоких частот, вільний від недоліків методів П. Друде; експериментально обґрунтував теорію катодних (лампових) генераторів;

Керував розробкою перших короткохвильових передавачів та імпульсних локаторів на теренах СРСР.

Друкувався в журналах «Annalen der Physik», «Телеграфія і телефонія без дротів».

Як вчений дебютував в журналі «Annalen der Physik» дослідженням «Вплив іскри на коливальний розряд конденсатора» (1911).

Потім настала черга доробків «Електричні промені. Вчення про електромагнітні коливання і хвилі» (1913) «Про випромінювання антени» (1922), «Проблеми дециметрових хвиль» (1931), «Метод вимірювання діелектричних постійних і абсорбція за високих частот» (1933), «Про частоту зв'язаних систем», «Фізичні підстави теорії розповсюдження коротких хвиль» (обидва – 1934), «Акустика і оптика» (1935), «Фізика газового розряду» (1937).

Його перу також належать праці «До теорії резонансних явищ», «Електромагнітна теорія світла», «Динамічні постійні повітряного дроту», «Вплив іскри на коливання індуктивно зв'язаних вібраторів».

Порозуміння з владою наш земляк знаходив не завжди. Так, за відмову проголосувати за смертну кару у «справі Промпартії» його не лише звільнили з роботи, а й заарештували (1930). На щастя і завдяки клопотам А. Іоффе справу припинили за відсутністю доказів (1931).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – О. Попов, В. Вологдін, С. Брауде, Ю. Кобзарев, Л. Сена, Д. Штейнберг, В. Тучкевич, М. Бонч-Бруєвич, В. Лещинський, В. Вологдін, Н. Сімон, О. Орлова, В. Татарinov, Б. Остроумов, П. Погорілко, Л. Мандельштам, А. Іоффе, М. Папалексі та ін.

РОЗЕНБЕРГ Володимир Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Економіст, публіцист, історик журналістики і видавничої справи.

З дворянської родини.

Народився в 1860 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1932 р. в м. Прага (Чехія).

Працював кореспондентом, завідувачим внутрішнім відділом (1886-1896), петербурзьким уповноваженим (1896-1902) газети «Російські відомості», редактором газет «Народна справа» (1906), «Російські відомості» (1912-1917), співробітником Економічного кабінету проф. С. Прокоповича (1924-1929), Російського закордонного історичного архіву (1929-1932).

Як літератор дебютував в газеті «Російські відомості» низкою статей (1885).

Потім настала черга наступних доробків: «У світі випадковостей/На славетному посту» (1900), «Російський друк у минулому і сьогодні» (1905), «Журналісти лихоліття» (1917), «М. І. Новиков – подвижник російської книги» (1923).

Як «антирадянський інтелігент» висланий на Захід на «пароплаві філософів» (1922).

Мешкав в Берліні (1922-1924), Празі (1924-1932).

2 травня 1959 р М. Павловський писав Р. Абрамовичу: «Ганявся я всюди за Розенбергом, одним з членів Петербурзького комітету с.-р. у 1917 р., який був присутнім, за словах Гольдштейна, на «зустрічі віч-на-віч» в Лозанні у Натансона влітку 1916 р. Цей Розенберг, за деякими даними, живе в Польщі (мені вдалося напасти на його слід через одну особу, яка їздила кілька разів до Варшави для переговорів про виїзд звідти євреїв до Ізраїлю). Розенберг мав прибути до Швейцарії, але далі всякий слід його загубився... Робив я й інші спроби, про які зараз говорити не варто. Результату поки що ніякого немає, а відмахнутися ...ми просто не маємо права».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – В. Соболевський, О. Постніков, В. Драбкін, І. Койген, М. Лемке, С. Прокопович та ін.

РОЗЕНФЕЛЬД Якоб

Національний статус, що склався у світі: австро-китайський.

Військовий і політичний діяч. У світі відомий як генерал Ло Дайфу.

З військової родини. Батько – офіцер австро-угорської армії.

Народився 11 січня 1903 р. м. Лемберг Австро-Угорщини (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1952 р. в м. Єрусалим (Ізраїль). Похований на тель-авівському цвинтарі Кир'ят-Шаул.

Закінчив медичну школу Віденського університету (1928).

Був начальником медичної служби Народно-визвольної армії Китаю, міністром охорони здоров'я Китаю (1947).

На вимогу австрійських властей залишив країну, емігрувавши до Китаю (1939).

Про долю Р. Герд Камінські написав книгу «General Luo genannt Langnase».

Ось що говорить про нашого земляка в статті «Від гінеколога до генерала» на pseudology.org:

«Зведений в генеральський чин, Розенфельд опинився в еліті ЦК КПК і мав дружні стосунки з Лю Шаоці і Чен І, котрі згодом стали відповідно головою і міністром закордонних справ КНР. «З самим же Мао Розенфельд ніколи не був близьким. Після перемоги над нацизмом в Європі генерал Ло вирішив залишитися в Китаї і навіть взяв участь в параді перемоги в Пекіні. Однак 1949 року, після утворення КНР, все ж таки вирішив повернутися до Відня».

Офіційні представники Піднебесної після встановлення дипломатичних відносин з Ізраїлем розшукали місце поховання Р. і з тих пір на його могилу регулярно привозять вінки з Китаю.

У китайському м. Цюньян провінції Шаньдун споруджено пам'ятник Р., а місцевому шпигалу присвоєно його ім'я (1992).

У китайському м. Шанхай пройшла виставка, присвячена пам'яті нашого земляка (1996).

У національному музеї Китаю (Пекін) виділено 800 квадратних метрів під виставку на честь героя.

У Відні з нагоди 35-річчя встановлення дипломатичних відносин між Австрією і Китаєм організували аналогічну виставку.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Г. Шиппі, Лю Шаоці, С. Флато, Чен Ї, Лю Жохуан, Я. Канеті та ін.

РОЗУМОВСЬКИЙ Олексій Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Співак, державний діяч.

З козацької родини.

Народився 17 (28) березня 1709 р. в с. Лемеші Козелецького повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Козелецький район Чернігівської області України).

Помер 6 (17) липня 1771 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований в Благовіщенській церкві Олександрівської лаври.

Спеціальної освіти не мав, грамоту освоїв за допомогою сільського дяка.

Був пастухом, співаком на крилосі церкви с. Чемери Козелецького повіту, Петербурзької придворної капели (1731-1732), придворним бандуристом, управляючим одним з маєтків цесарівни Єлизавети Петрівни, де-факто керував двором уже в ролі її як імператриці.

Граф Римської і Російської імперій (1744).

Генерал-фельдмаршал (1756).

Кавалер ордена Андрія Первозванного.

До Петербурга наш земляк потрапив випадково: його голос оцінив полковник Ф.

Вишневецький, який, знаходячись в Україні поїздом, зайшов у церкву. У столиці імперії краса нового співака не залишила байдужою цесарівну Єлизавету Петрівну: вони не тільки почали таємно зустрічатися з парубком, а, за деякими даними, навіть крадькома з ним обвінчалися (1742). Проте ще до цього Р. сприяв зайняттю коханкою престолу, взявши активну участь у палацовому перевороті (1741).

Піднесення нашого земляка мало величезний вплив на найближчу долю України (тоді – Малоросії). За його клопотанням старшин зрівняли в правах з великоросійськими членами Військової Генеральної Канцелярії; місту Києву було даровано підтвердження древніх переваг; співвітчизникам, які постраждали в 1748 р. від сарани й пожеж, отримали дозвіл вільно ввозити хліб з Польщі. Крім того, Р. домігся виведення з його улюбленої Малоросії полків, розквартированих там, котрі спричиняли великі незручності населенню.

Завдяки старанням нового фаворита в Україні відновили спочатку Київську митрополію (1745), а потім і гетьманство (1747). Між іншим останню посаду обійняв рідний брат новоспеченого графа.

Після смерті Єлизавети Петрівни вийшов у відставку. Зберігаючи певний вплив при дворі, допомагав відстоювати права українського козацтва.

Майже неймовірна історія Р. детально виписана в книзі Д. Бантиш-Камінського «Біографії російських генералісимусів і генерал-фельдмаршалів», монографії О. Васильчикова «Родина Розумовських».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Катерина II, Єлизавета Петрівна, Петро III, Ганна Леопольдівна, О. Воронцов, О. Сумароков, В. Ададуров, О. Бестужев-Рюмін, І. Єлагін, Ф. Вишневецький та ін.

РОМАНОВСЬКИЙ Віктор Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Історик, джерелознавець, археограф, педагог.

З родини службовця.

Народився 16 січня 1890 р. в м. Глухів Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 16 лютого 1971 р. в м. Ставрополь СРСР (нині – адміністративний центр однойменного краю РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Глухівську гімназію (1909), історико-філологічний факультет Київського університету (1909-1914).

Працював помічником директора центрального архіву стародавніх актів (1914-1915), викладачем Київських вищих жіночих курсів (1916-1918), археологічного інституту (1918-1921), директором центрального архіву стародавніх актів (1921-1931), науковим працівником соціально-економічного відділу ВУАН (1931-1934), завідувачим навчальною частиною Карагандинських педагогічних курсів підготовки вчителів середньої школи (1940-1947), завідувачим кафедрою Ставропольського державного педагогічного інституту (1947-1971).

Голова Археографічної комісії Української академії наук (1930).

Друкувався в «Історичному журналі».

Як вчений дебютував працею «Економічний устрій Чернігівського полку в XVII-XVIII ст.» (1913).

Потім настала черга наступних книг: «Нариси з архівознавства. Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах», «До історії архівних фондів старої Гетьманщини» (обидві – 1927), «Першодрукар Іван Федоров, його життя і діяльність» (1928), «Господарський розвиток України в другій половині XVII ст.» (1947).

Наш земляк також – автор підручника «Нариси з архівознавства. Історія та практика архівної справи в Україні».

Р. заарештовувався спочатку в 1923 і 1931 рр. Втретє – за «зв'язок з істориком-націоналістом Миколою Грушевським». За статтею 58 Карного кодексу СРСР отримав 5 років виправно-трудових таборів і відсидів їх в казахстанському місті Караганда (1935-1940).

Після другої світової війни вченому дозволили переїхати до м. Ставрополь, де він – на чужині – і доживав віку.

Р. займався вивченням історії України, північного Кавказу, став засновником історіографії Ставропілля.

Свою бібліотеку українських і російських стародруків вчений заповів науковій бібліотеці Ставропольського державного педагогічного інституту (нині – Ставропольський державний університет).

Р. помертньо реабілітований (1989).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – М. Грушевський, В. Довнар-Запольський, В. Данилевич, І. Каманін, Ф. Істомін, С. Чекменьов, В. Невська, Т. Беліков, Є. Мохов, І. Фроянов, П. Шацький, С. Карпов, В. Шаповалов, Ф. Тройно, М. Судавцов, Д. Кривенко, Є. Кушева, В. Мавродін та ін.

РОССИНСЬКИЙ Кирило Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик, педагог. Перший просвітник Чорноморії.

З родини священика.

Народився в 1774 (1776?) р. в м. Новомиргород Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – районний центр Кіровоградської області України).

Помер 12 грудня 1825 р. в м. Катеринодар Російської імперії (нині – м. Краснодар, адміністративний центр однойменного краю РФ). Похований в місцевій військовій соборній Воскресенській церкві.

Закінчив Новомиргородську семінарію.

Був військовим протоієреєм Чорноморського козацького війська (1803-1825), директором Катеринодарської військової гімназії (1820-1825).

Член Харківського товариства наук (1817).

Член-кореспондент петербурзького Імператорського людинолюбного товариства (1821).

Почесний член петербурзького Вільного товариства любителів російської словесності.
Кавалер ордена св. Ганни II ступеня з діамантами.

Фундатор перших десяти шкіл на Кубані, викладання в них латини і нотного співу.

Перший директор Катеринодарської гімназії (1820).

Друкувався в газетах «Змагальник освіти», «Український вісник».

Перу Р. належить підручник «Короткі правила російського правопису» (1815), чотири томи промов і проповідей (1810-1821), низка творів з історії і етнографії Чорноморії.

Під кінець життя впав в надзвичайну бідність, був обмовлений недоброзичливцями в привласненні казенних коштів.

У дослідженні «Історія Кубанського козачого війська» Ф. Щербина пише: «Протоієрей Россинський був рідкісною для свого часу особою. Він, можна сказати, цілою головою стояв вище за те адміністративно-службове середовище, в якому йому довелося обертатися все своє життя. За освітою і розумом не було рівного у війську. За енергією і безкорисливістю він був також єдиним у своєму роді громадським діячем. Будучи духовним пастирем, він все своє життя і кошти поклав на справу народної освіти і помер ніким не оцінений».

Ім'я нашого земляка носить Краснодарський інститут міжнародного права, економіки, гуманітарних наук і управління.

В краснодарському Першотравневому гаю заплановано звести пам'ятник Р.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Я. Кухаренко, С. Дубоніс, М. Попов, В.

Золотаренко, Я. Мишковський, В. Івченко, Г. Гречинський, Ф. Бурсак та ін.

РОССОЛІМО Григорій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Невропатолог, психіатр і психолог. Фундатор дитячої невропатології; винахідник динамометра, клонографа, мозкового томографа; засновник першого Інституту дитячої невропатології і психології на теренах Російської імперії (1911). У психіатрії існують наукові терміни «пальцевий сухожильний рефлекс Россолімо» і «дитячий рецидивуючий гіпертрофічний поліневрит Россолімо».

З купецької родини. Батько, Россолімо І., – торгівець вином; син, Россолімо Н., – американський гросмейстер з шахів, десятиразовий чемпіон Парижа.

Народився 5 (17) грудня 1860 р. в м. в Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 29 вересня 1928 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Одеську класичну гімназію (1879), медичний факультет Московського університету (1884).

Працював ординатором (1884-1890), директором (1890-1911) нервової клініки московської Новокатерининської лікарні, приват-доцентом кафедри нервових хвороб Московського університету (1889-1911), директором Інституту дитячої невропатології і психології (1911-1917), завідувачем кафедрою Московського університету (1917-1928).

Член Римської медичної академії наук.

Член Паризького товариства психіатрів.

Член Німецького товариства невропатологів.

Член Філадельфійського товариства невропатологів.

Почесний член Естонського неврологічного товариства.

Член Президії Міжнародного бюро з психотехніки.

Один з організаторів і голова Московського товариства невропатологів і психіатрів (1890).

Ініціатор видання журналів «Психологія і діти», «Журналу невропатології і психіатрії ім. С. М. Корсакова».

Спеціалізувався з проблем вікової і експериментальної психології, патопсихології, психоневрології, фізіології, дефектології.

Створив систему психодіагностичних тестів, які назвав психологічними профілями. Друкувався в часописах «Питання невропсихічної медицини», «Педагогічне товариство», «Товариство невропатологів і психіатрів», «Журнал невропатології і психіатрії ім. С. М. Корсакова», «Сучасна психіатрія».

Як учений дебютував дослідженням «Експериментальне дослідження з питань про шляхи, які забезпечують чутливість і рух в спинному мозку» (1887).

Потім настала черга наступних доробків: «Страх і виховання» (1887), «Експериментальний метод при вивченні нервових і душевних хвороб» (1893), «Хірургічне втручання при кісті мозку» (1894), «Результат трепанації при пухлині мозку» (1897), «До патології спінальних рефлексів», «Погані звички і боротьба з ними» (обидва – 1902), «До питання про душевні катастрофи в юнацькому віці» (1903), «План дослідження дитячої душі» (1906), «Пальцевий рефлекс (сухожильний рефлекс пальців ноги)», «Про ненормальні елементи в характері дитини» (обидва – 1907), «Експериментально-психологічне дослідження хворих і тих, хто вчиться», «План дослідження дитячої душі в здоровому і хворобливому стані» (обидва – 1909), «Методика психологічних профілів», «Загальна характеристика психологічних профілів» (обидва – 1910), «Короткий метод дослідження розумової відсталості», «Психологічні профілі дефективних дітей» (обидва – 1914), «Психологічні профілі. Кількісне дослідження психічних процесів в нормальних і патологічних станах» (1917), «Дані психопатології в питанні про сумісне виховання» (1919), «План дослідження дитячої душі» (1922), «Підручник нервових хвороб» (1923), «Неврологія і психотехніка» (1926), «Курс нервових хвороб» (1927), «Експериментальні дослідження психомеханіки за індивідуальними масовими методами» (1928).

Усього по собі залишив понад 100 наукових праць.

Ім'я нашого земляка присвоєно одній з московських вулиць (1961).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – А. Чехов, Л. Толстой, С. Корсаков, О. Кожевников, К. Станіславський, В. Кашенко, А. Грибоєдов, І. Левітан та ін.

РОСТОВЦЕВ Михайло Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, археолог, перекладач. Фундатор соціально-економічного напрямку в російському антикознавстві.

З дворянської родини. Батько, Ростовцев І., – вчитель гімназії, попечитель учбового округу.

Народився 29 жовтня (10 листопада) 1870 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 жовтня 1952 р. в м. Нью-Хейвен (Коннектикут, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Житомирську класичну гімназію (1888), навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира (1888-1890), закінчив Петербурзький університет (1890-1892), стажувався за кордоном (1895-1898).

Працював викладачем царськосільської Миколаївської гімназії (1892-1895), Петербурзького університету (1898-1917), петербурзьких Вищих жіночих курсів (1898-1917), Мадісонського (1920-1925), Єльського університету (1925-1939), керівником археологічних досліджень та куратором досліджень у галузі античного мистецтва Єльського університету (1939-1944).

Дійсний член Петербурзької академії наук (1917).

Дійсний член-кореспондент Німецького археологічного інституту в Римі (1914).

Почесний доктор Гарвардського, Вісконсинського, Єльського, Кембриджського, Оксфордського, Чикагського університетів.

Спеціалізувався з проблем історії, археології, мистецтвознавства, зокрема, досліджував історію еллінізму і Римської імперії, а також стародавню історію півдня Росії (встановив складну взаємодію грецької, іранської і місцевих культур).

Друкувався в журналах «Світ Божий», «Revue numismatique», «Журнал міністерства народної освіти», «The New Russia», «Додаток до «Архіву з папірології та споріднених дисциплін», «Археолого-епіграфічні повідомлення», «Повідомлення Німецького археологічного інституту (в Римі)», «Нумізматичний огляд», «Філолог», «Збірник з археології та історії Французької школи в Римі», «Вісник Європи», «Stragglings Russia», «Російська думка», «The New Europe», «Новий журнал».

Як вчений дебютував розвідкою «Адміністрація римських провінцій за часів Цицерона» (1887).

Потім настала черга наступних доробків: «Про найновіші розкопки в Помпеях» (1893), «Війни Цезаря в Галії, Німеччині і Британії» (1894), «Etude sur les plombs antiques» (1897-1899), «Історія державного відкупу в Римській імперії» (1899) «Римські свинцеві тессери» (1903), «Елліністично-римський архітектурний пейзаж» (1908), «Античний декоративний живопис на півдні Росії» (1914), «Дослідження з історії римського колонату» (1910), «Еллінізм та іранство на півдні Росії», «Народження римської імперії» (обидва – 1918), «Великий масток в Єгипті III ст. до н. е.» (1922), «Скіфія і Боспор» (1925), «The social and economic history of the Roman Empire» (1926), «Mystic Italy» (1927), «A history of the ancient world» (1926-1927), «Dura-Europos and its art» (1938), «The social and economic history of the hellenistic world» (1941).

Переклав (у співавторстві з Ф. Зелінським) «Нарис римської історії та джерелознавства» Б. Споді (1899).

В СРСР значущість наукової спадщини Р. заперечувалася як прояв «кризи буржуазної науки».

Не сприйнявши більшовицької революції, емігрував спочатку до Великобританії (1918), Франції (1919), а потім – США (1920).

Значна частина записників, листів, рукописів лекцій, наукових і публіцистичних робіт Р. дореволюційного періоду зберігаються в Центральному державному архіві РФ і архіві Російської академії наук.

Його особистої бібліотеки передана Науковій бібліотеці Ленінградського університету (РФ).

Наукова спадщина післяреволюційного періоду зберігається в особистому архівному фонді бібліотеки Єльського університету (США).

У Ленінградському відділенні Інституту археології АН СРСР пройшла конференція, присвячена пам'яті вченого (1989).

У Москві за редакцією Г. Бонгард-Левіна вийшла книга «Скіфський роман», присвячена життю і творчості нашого земляка (1997).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Ф. Зелінський, С. Жебелєв, І. Бунін, О. Блока, Л. Бакст, М. Сергієнко, Я. Смирнов, Б. Фармаковський, С. Уельс, В. Антонович, Е. Борман, П. Мілюков, Г. де Санктіс, Г. Вернадський, М. Пру, Ф. Соколов, Є. Тарле, І.

Пом'яловський, В. Ернштедт, П. Нікітін, Е. Бікер-Ман, Н. Кондаков, Д. Гіллам та ін.

РОТ Йозеф

Національний статус, що склався у світі: австрійський.

Письменник, журналіст. Класик австрійської літератури.

З міщанської родини.

Народився 2 вересня 1894 р. в м. Броди Австро-Угорської імперії (нині – районний центр Львівської області України).

Помер 27 травня 1939 р. в м. Париж (Франція).

Навчався у Віденському університеті (1914-1916).

Працював кореспондентом газет: віденської «Ное таг» (1919-1920), німецької «Франкфуртер цайтунг» (1925-1928),
Учасник Першої світової війни (1916-1918).
Як літератор дебютував в газеті «Арбайтерцайтунг» романом «Сплетена нитка» (1923).
Потім настала черга романів «Готель «Савой» (1924), «Бунт» (1924), «Ціппер і його батько», «Втеча без кінця» (обидва – 1927), «Направо і наліво» (1929), «Йов» (1930), «Марш Радецького» (1932), «Тарабас. Гість на цій землі» (1934), «Сповідь вбивці» (1936), «Помилкова вага» (1937), «Могила капуцинів» (1938), «Історія тисяча другої ночі» (1939),
Перу Р. також належать есе «Євреї в мандрах» (1926), повість «Балада про Сто днів» (1936), оповідання-автопортрет «Легенда про святого п'яницю» (1939).
Оповідання-автопортрет «Легенда про святого п'яницю» екранізував Е. Ольмі.
Емігрував до Франції (1933).
У статті «Йозеф Рот. Направо і наліво» В. Іткін зазначає: «Будь-хто, хто бодай трохи стежить за політичною ситуацією в сучасній Росії, жажнеться: текст Рота (роман «Направо і наліво» – авт.) свідчить про повну ідентичність нинішньої Росії і Німеччини кінця 1920-х років. Судіть самі: Микола Брандейс, головний герой роману – цинічний олігарх, який нажив первинний капітал на шахрайських торгових операціях за часів Першої Світової. Він створює новий прошарок – середній клас, – підпорядковує собі всю промисловість, весь бізнес і всі друкарські органи Німеччини, примушуючи нацистських радикалів працювати в ліберальних єврейських органах утіхи заради. Праві перетворюються на лівих, ліві перетворюються на правих, а люди, по суті, і не люди, а маріонетки, рухомі ниточками пристрастей, – пихатості, ласолюбства та амбіцій».
Що стосується особистого життя, то наш земляк не пам'ятав батька, який закінчив свої дні у психіатричній лікарні; туди ж пізніше потрапила і дружина.
Серед друзів та близьких знайомих Р. – С. Цвейг, Е. Толлер, Е. Вейс та ін.

РУБО Франц Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З родини комерсанта.

Народився 5 (17) червня 1856 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 13 березня 1928 р. в м. Мюнхен (Німеччина).

Навчався в Одеській малювальній школі (з 1865), Баварській академії мистецтв (з 1877).

Працював викладачем Петербурзької академії мистецтва (1904-1912).

Дійсний член Петербурзької академії мистецтв (1910).

Член Баварської академії мистецтв.

Кавалер орденів св. Михайла (1894), св. Ганни II ступеня (1905).

Пензлю Р. належать полотна «Вершник» (1886), «Горці» (1890), «Кавказька розвідка» (1895-96), «Штурм Геок-Тепе 12 січня 1881 року», «Царський сокольничий» (1897), «Козаки біля гірської річки» (обидві – 1898).

Серед найвідоміших доробків: панорами «Штурм аулу Ахульго» (1896), «Оборона Севастополя» (1905), «Бородінська битва» (1912),

На рахунку Р. також понад 200 станкових полотен.

Працював наш земляк в основному в жанрі панорамного живопису, створюючи грандіозні за масштабами добуток, відзначені документальною точністю відтворення історичних подій.

У світі налічується близько 40 панорам, котрі мають закінчену циліндричну форму: найвідоміші – у Німеччині, Швейцарії, Канаді, Росії й, звичайно ж, в Україні. Тільки за півсторіччя після поновлення експозиції після руйнації під час Другої світової війни знамениту Севастопольську панораму відвідало близько 40 мільйонів чоловік.

Між іншим, вона «простоювала», щоправда, уже з чисто політичних міркувань, ще раніше: в 1914 р. музей закрили, аби не сипати сіль на рани партнерам по Потрійному союзу – Англії й Франції, з якими піввіку до цього Російська імперія настільки «не по джентльменському» вела військову суперечку щодо Севастополя.

Непереливки з панорамою і нині. Історія розпорядилася так, що «місто слави російських моряків» розташоване на українській території.

Наш земляк емігрував ще за часів царизму (1913). Нині в Мюнхені живе його онука.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – М. Греков, О. Барятинський, П. Чистяков, Б. Колюбакін, В. Фельдман, М. Авілов, Л. Шенхен, С. Беляєв, Ш. Мерт, В. Афанасьєв, К. Фрош, П. Котов, О. Енберг, М. Безвідний та ін.

РУДЕНКО Людмила Володимирівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Шахістка. Перша радянська чемпіонка світу (1950-1953).

З дворянської родини. Батько, Руденко В., – дійсний статський радник.

Народилася 27 липня 1904 р. в м. Лубни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Померла 26 лютого 1986 р. в м. Ленінграді СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчила Одеський інститут народного господарства (1925).

Працювала інженером однієї з ленінградських друкарень, одного з оборонних заводів.

Чемпіонка СРСР (1952).

Міжнародний гросмейстер (1976).

Міжнародний майстер серед чоловіків (1953).

Заслужений майстер спорту СРСР (1953).

Р. серйозно займалася також плаванням і навіть стала чемпіонкою України з цього виду спорту (1925).

Будинок в м. Ленінграді, в якому мешкала Р., прикрашає меморіальна дошка з написом «В цьому будинку з 1976 по 1986 рр. жила і працювала видатна шахістка перша радянська чемпіонка світу Людмила Володимирівна Руденко».

В м. Санкт-Петербурзі (РФ) проводиться жіночий шаховий турнір пам'яті нашої землячки (1987).

«Укрпошта» з нагоди 100-літнього ювілею Р. випустила маркований конверт з її зображенням (2004).

В г. Лубни (Україна) відбувся Всеукраїнський шаховий турнір, присвячений 105-й річниці з дня народження Р. (2009).

Серед друзів та близьких знайомих Р. – С. Бондарін, М. Харджієв, О. Толуш, Л. Крістол, Ф. Дмитрієва, Х. Вайнер, М. Ботвинник, А. Кушнір, Р. Антонова, Н. Колотій, П.

Романовський, М. Тайманов, Л. Шамаєв, Г. Левенфіш та ін.

РУСОВ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, етнограф, фольклорист, філолог, перекладач. Псевдоніми та криптоніми: «Р-въ А.», «О-ч О.», «Дописуватель», «Кирпатенко О.», «Українець», «Старий українець», «А.Р.», «О.О.», «В – а», «Габ. Рус. Линд.», «О-вич О.», «Звісний старий», «Бувший земець», «Волоцюга», «Саша – Янгол», С.Русов», «А. -въ», «Беззубенко», «Д.Р.».

З міщанської родини. Батько, Русов О., – молодший ординатор Київського військового шпиталю.

Народився 7 (20) лютого 1847 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 8 жовтня 1915 р. в м. Саратов Російської імперії (нині – однойменний обласний центр РФ). За заповітом похований на київському Байковому цвинтарі. На надгробку викарбували рядок Т. Шевченка «Раз добром нагріте серце ввік не прохолоне». Могила не збереглася: на її місці – нове поховання (1977).

Закінчив 2-у Київську гімназію (1856-1864), історико-філологічний факультет університету св. Володимира (1864-1888), стажувався в Австро-Угорщини та Німеччині (1871).

Працював учителем Златопольської класичної прогімназії Чигиринщині (1868-1869), Києво-Подільської прогімназії (1869-1872), 1-ї Київської гімназії (1872-1874), статистиком Чернігівської губернської земської управи (1876-1878), виконував статистичне обстеження Ніжинського повіту (1878-1879), брав участь в археологічних розкопках в Південному Дагестані (1880), був редактором київської газети «Труд» (1881-1882), очолював статистичні дослідження в Херсонській губернії (1882-1889), був статистиком при Харківській міській управі (1892-1893), статистиком Чернігівської губернської земської управи (1894-1899), завідувачем статистично-економічного бюро Полтавської губернської управи (1899-1902), завідувачем статистичним відділом петербурзької страхової компанії «Надія» (1902-1908), викладачем Київського комерційного інституту (1908-1915).

Член Київської Старої громади (1870).

Один з фундаторів Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Кавалер великої срібної і золотої медалей Російського географічного товариства.

Друкувався в газетах та журналах «Киянин», «Київська старина», «Український вісник», «Діло», «Вісник Європи», «Правда», «Тиждень», «Записки південно-західного відділу Імператорського Російського географічного товариства».

Як учений дебютував розвідкою «Епоха складання слов'янської азбуки і першого перекладу Св. Писання слов'янською мовою» (1868).

Потім настала черга наступних доробків: «Остап Вересай, один з останніх кобзарів малоруських», «Ніжинський повіт. Статистико-економічний опис», «Опис Чернігівської губернії», «Документи, які стосуються Густинського і Мгарського монастирів», «Зміни в становому складі жителів Чернігівської губернії в другій половині XVIII століття», «Українофільство. Про відміну утруднень малоросійського друкованого слова», «До питання про українську пресу», «З нагоди святкування пам'яті Пушкіна», «Дніпро в кінці XVIII століття», «Народна освіта Херсонської губернії», «Страта відміняється».

Переклав українською мовою розділ «Земля» з підручника політекономії.

Що стосується особистого життя, то наш земляк ще дитиною втратив батька (1853); вислався за межі Херсонської губернії (1889); заарештовувався (1893); йому заборонили проживати в Україні (1902). До того ж, упродовж життя він багато разів позбавлявся роботи, жив під особливий нагляд поліції.

Серед друзів та близьких знайомих Р. – Ф. Вовк, О. Потебня, П. Чубинський, Б. Грінченко, М. Лисенко, В. Науменко, Л. Яснопольський, М. Старицький, О. Шликевич, М. Довнар-Запольський, М. Константинович, О. Михалевич, І. Петрункевич, Л. Жебуньов, М. Маковеев, М. Ланганс, В. Савич, Ф. Корш, О. Шахматов, П. Червинський, В. Варзар та ін.

РУТЕНБЕРГ Пінхас Мойсесевич

Національний статус, що склався у світі: ізраїльсько-російський.

Інженер, громадський діяч, літератор. Псевдонім – Пінхас Бен-Амі.

З міщанської родини.

Народився 5 лютого 1879 р. в м. Ромни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер в 1942 р. в м. Єрусалим (Ізраїль).

Закінчив Роменське реальне училище (1897), Петербурзький технологічний інститут (1897-1902).

Працював молодшим інженером, начальником інструментальної майстерні Путилівського заводу, заступником голови Петроградської думи, міністром постачання білого уряду, головою Національної Ради (фактично, уряду єврейських колоній Палестини).

Перу Р. належить низка статей в періодиці, книга «Національне відродження єврейського народу».

Не поділяючи більшовицьких поглядів, емігрував до Палестини (1919).

Що стосується особистого життя, то Р. за спробу контрабанди зброї на судні «Джон Крафтон» для бойової організації есерів був заарештований російською поліцією; удруге його уже до Петропавловської фортеці кинули більшовики як «міністра-капіталіста» Тимчасового уряду.

Долі нашого земляка присвячено книги Я. Полєскіна «Пінхас Рутенберг: людина і його справа» (1939) та Е. Шалтієля «Пінхас Рутенберг. Зліт і падіння «сильної людини» в країні Ізраїль» (1990).

Свої статки Р. заповів фонду молодіжної діяльності, який мали назвати його ім'ям.

Ось що пише про нашого земляка у М. Носоновський у статті «Від руйнування до творення»: «Рутенберг запросив Гапона на зняту наперед дачу в Озерцях (селище на північ від Петербургу), де того повісили три бойовики партії. Тіло виявили лише через місяць. Керівництво партії відмовилося узяти відповідальність за злочин, заявляючи, що Рутенберг діяв за власною ініціативою, виходячи з особистих мотивів. Більшість серйозних істориків сходиться на міркуванні, що Рутенберг діяв за завданням Азефа, вважаючи, що виконує волю ЦК партії. ...Пізніше Рутенберг згадував, що пропонував Керенському заарештувати і стратити Троцького і Леніна. Хто знає, вияви тоді Керенський рішучість, може, історія склалася б зовсім по-іншому».

Серед друзів та близьких знайомих Р. – М. Горький, Б. Савенков, О. Керенський, Є. Азеф, В. Ленін, Б. Бахметєв, Д. Бен-Гуріон, І. Бен-Цві, Б. Борохов, Х. Житловський, Б. Муссоліні, В. Чернов, З. Жаботинський, І. Трумпельдор та ін.

САБУРОВ Максим Захарович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч. Голова Держплану СРСР.

З міщанської родини. Батько, Сабуров З., – робітник.

Народився 7 лютого 1900 р. с. Дружківці Бахмутського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – місто обласного підпорядкування Донецької області України).

Помер 24 березня 1977 р. в м. Москві СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Московський комуністичний університет ім. Я. Свердлова (1923-1926), механіко-машинобудівний інститут ім. М. Баумана (1928-1933), стажувався в США (1935-1936).

Працював підручним слюсаря коксобензольного заводу (1915-1916), токарем Донецького металургійного заводу (1916-1918), обрубувачем Торецького сталеливарного і

механічного заводу (1918-1920), відповідальним секретарем районного профспілкового

комітету, секретарем Бахмутського повітового комітету РКСМ, секретарем

Константинівського райкому РКСМ Донецької області (1921-1923), членом

пропагандистської групи ЦК ВКП(б) в містах Донбасу (1923-1926), завідувачим

технологічним бюро цеху Московського заводу № 22 (1933), завідувачем

інструментальним відділом, заступником начальника ОТК, головним технологом

Новокраматорського металургійного заводу (1934-1935; 1936-1937), головним інженером

Головного управління важкого машинобудування Наркомату машинобудування СРСР

(1936-1937), начальником сектора, заступником, першим заступником, головою

Держплану СРСР (1938-1942), координував роботу евакуйованих підприємств на

Уралі, Далекому Сході і в Сибіру (1942-1944), першим заступником (1944-1946),

заступником (1946-1947) голови Держплану СРСР, заступником голови Ради Міністрів

СРСР (1947-1953), міністром машинобудування СРСР (1953), головою Держплану СРСР,

заступником (1953-1955), першим заступником (1955-1957) голови Ради Міністрів СРСР,

заступником з зовнішніх економічних зв'язків голови Комітету Ради Міністрів СРСР

(1957), директором Сизранського спеціалізованого заводу з переробки пластмас (1958-1962).

Депутат Верховної Ради СРСР 2-4-го скликань.

Серед друзів та близьких знайомих С. – В. Молотов, Л. Берія, М. Булганін, К. Ворошилов, А. Мікоян, В. Малишев, М. Хрущов, Г. Маленков, Л. Каганович, М. Первухін, М. Вознесенський та ін.

САВИЧ Олексій Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Астроном, геодезист. В астрономії існує науковий термін «формула Савича» (для обчислення заломлення світла в земній атмосфері).

З дворянської родини.

Народився 18 (30) березня 1811 р. в с. Пушкарівка Сумського повіту Сумської губернії Російської імперії (нині – Сумський район Сумської області України).

Помер 15 (27) серпня 1883 р. в с. Благодать Тульської губернії Російської імперії (нині – Новодерев'янський район Орловської області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету (1824-1829), стажувався в професорському інституті при Дерптському університеті (1833-1836).

Працював астрономом Дерптської обсерваторії (1833-1839), викладачем Петербурзького університету (1839-1880), офіцерських класів при Петербурзькому морському кадетському корпусі (1841-1883), Московського межового інституту (1845), Петербурзького головного педагогічного інституту (1849-1859), академії Генерального штабу (1854-1883).

Член петербурзької академії наук (1862).

Член Російського географічного товариства (1846).

Член Московського товариства дослідників природи (1869).

Почесний член Санкт-Петербурзького університету (1879).

Лауреат Демидівської премії (1845).

Кавалер орденів св. Станіслава IV ступеня (1838), св. Станіслава I ступеня (1864).

Кавалер золотої медалі Датського королівського товариства.

Друкувався в журналах в «Нотатки Імператорської академії наук», «Melanges mathematiques et astronomiques tirees du Bulletin de l'Acad. Imperiale», «Memoires de l'Acad. Imper.», «Astronomical Journal», «Astronomische Nachrichten».

Виконав нівелювання між Чорним та Каспійськими морями (1836-1838), беззаперечно довівши, що Каспійське море розташоване 21,3 м нижче Чорного.

Спільно з колегами вперше в Російській імперії визначив силу тяжіння вздовж дуги меридіану від Торнію до Ізмаїлу з допомогою зворотних маятників (1865-1868).

Перу нашого земляка належать книги: «Використання практичної астрономії під час географічного визначення місць» (1845; 1869 -1871), «Застосування теорії вірогідностей при обчисленні спостережень» (1857), яка і понині залишається кращим посібником з предмету.

С. – автор двотомного «Курсу астрономії» (1874-1883), «Основи математичної географії та космографії», «Початкові основи диференційного та інтегрального обчислень», низка учбових посібників, багатьох наукових праць з визначення орбіт планет, їх супутників, комет, нотаток і мемуарів.

Всього перу нашого земляка належить понад 100 наукових робіт.

Зусиллями С. при Санкт-Петербурзькому університетові була споруджена учбова астрономічна обсерваторія.

У свою чергу, відомий вчений В. Вітковський свою книгу «Практична геодезія» присвятив світлій пам'яті О. М. Савича.

Серед друзів та близьких знайомих С. – В. Вітковський, В. Струве, Х. Петерс, П. Сміслов, Д. Дубяго, С. Глазенап, Р. Ленц, М. Ковальський та ін.

САВІНА (ПІДРАМЕНЦЕВА) Марія Гаврилівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Актриса, театральний діяч. Псевдонім – Стремлянова.

З акторської родини.

Народилася 30 березня (11 квітня) 1854 р. в м. Кам'янець-Подільський Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України). Померла 8 (21) вересня 1915 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). За заповітом похована в місцевому парку Будинку ветеранів сцени. Навчалася в одному з Одеських пансіонів (1862-1865) і тамтешній гімназії (1865-1867). Заслужений артист імператорських театрів (1899).

Як професійний актор дебютувала на сцені Мінського драматичного театру в ролі Поленьки в п'єсі «Прибуткове місце» О. Островського (1869).

Впродовж наступних чотирьох років грала в водевілях, легких комедіях, оперетах на сценах Харкова, Одеси, Смоленська, Бобруйська, Калуги, Нижнього Новгорода, Казані, Орла, Саратова (1870-1874).

У подальшому – ведуча актриса петербурзького Олександрійського театру (1874-1915). Виступила в ролях Каті («За духовним заповітом» І. Крилова), Марії Антонівної і Ганни Андріївної («Ревізор» М. Гоголя), Сари («Іванов» А. Чехова), Ольги Ранцевої («Чад життя» Б. Марковича), Поліксени, Варі, Наді, Віри Пилипівни, Юлії Тугіної, Клеопатри Мамаєвої, Мотрони Курослепової («Правда – добре, а щастя краще», «Дикунка», «Вихованка», «Серце не камінь», «Остання жертва», «На всякого мудреця досить простоти», «Гаряче серце» О. Островського), Маргарити («Дама с камеліями» Дюма-сина), Олени Протич (Симфонія» М. Чайковського), Ніни Волинцевої («Ланцюги» О. Сумбатова), Кулини («Влада темряви» Л. Толстого), Наталії Петрівної, Маші, Дар'ї Іванівної, Лізи Калітиної («Місяць в селі», «Вечір в Сорренто», «Провінціалка», «Дворянське гніздо» І. Тургенєва),

З'являлася в п'єсах В. Дьяченко, М. Потєхіна, О. Суворіна, І. Шпажинського, які стали відомі завдяки її участі.

Гра С. відрізнялася художньою довершеністю, лаконізмом і виразністю деталей.

Характерні риси її мистецтва – класична ясність, тонка манера передачі ніби скороминущих, а насправді значних почуттів, уміння без слів виразити таємні рухи душі, ювелірна передача прихованих переживань, пластичність і інтонаційність малюнка.

Один з організаторів і перший голова Російського театального товариства (1883-1915).

Фундаторка Притулку для старих артистів (1896).

Входила до числа ініціаторів I-го Всеросійського з'їзду сценічних діячів (1897).

Перу нашої землячки належить книга «Прикрощі й бурлакування».

Нині ім'я С. носять санкт-петербурзькі Будинок ветеранів сцени, а також вулиця (1965).

Будинок, в якому жила актриса, прикрашає меморіальна дошка.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Л. Толстой, А. Чехов, І. Тургенєв, О.

Островський, І. Сандунова, А. Коні, М. Лентовський, С. Бельська, С. Голіцин-Головкін, В. Родон, В. Давидов, П. Медведєв, В. Костровський та ін.

САВЧЕНКО Іван Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Бактеріолог, патолог, мікробіолог, імунолог. Фундатор фізико-хімічного напрямку в теорії фагоцитозу; першим дослідницьким шляхом довів можливість пероральної (через рот) вакцинації проти холери, чим започаткував ентеровакцинацію за кишкових інфекцій.

З поміщицької родини.

Народився в 1862 р. на х. Хрещатик Роменського повіту Сумської губернії Російської імперії (нині – Кролевецький район Сумської області України).

Загинув в 1932 р. у катівнях НКВС.

Закінчив медичний факультет Київського університету (1888).

Працював в лабораторіях В. Підвисоцького та І. Мечникова, Пастерівському інституті, організовував Кубанський медичний інститут, Кубанський хіміко-бактеріологічний інститут, був першим директором Казанського бактеріологічного інституту.

Заслужений діяч науки РРФСР (1928).

Друкувався в «Казанському медичному журналі», «Південно-Східному віснику охорони здоров'я», «Працях Кубанського окружної малярійної станції», «Працях 9-го Всесоюзного з'їзду бактеріологів, епідеміологів і санітарних лікарів».

Найбільш відомі доробки – «Декілька слів про паличку доктора Є. Вороніної та про клінічні форми хвороб, які паличка викликає» (1922), «До патогенезу тропічної малярії у відповідності до сироваткових реакцій імунітету» (1924), «Специфічна реакція згортання комплементу при малярії», «До питання про мікробіцидність сироваток гаметоносіїв по відношенню до форм шизонтів при *malaria tropica*», «До вчення про лихоманку», «Специфічна реакція відхилення комплементу при малярії та її практичне застосування» (усі – 1926), «Реакція відхилення комплементу при *malaria quartana*» (1929).

Створив школу бактеріологів, представники якої очолили провідні кафедри вузів країни.

Наш земляк – засновник фізико-хімічного напрямку в теорії фагоцитозу.

С. – автор праць з теорії пухлин, інфекційних патологій, імунітету, фагоцитозу.

Будинок в м. Краснодар РФ, де працював наш земляк, віднесено до категорії пам'ятників історії місцевого значення.

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Мечников, Д. Заболотний, В. Барикін, І.

Баронов, В. Анфімов, С. Очаповський, В. Підвисоцький та ін.

САКС Микола Едуардович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З медичної родини. Батько, Сакс Е., – інспектор Катеринославської лікарської управи.

Народився 13 березня 1849 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м.

Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 29 грудня 1926 р. в м. Цопотт (Німеччина). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Катеринославську класичну чоловічу гімназію (1869), навчався на юридичному факультеті Петербурзького університету (1870-1871), в Імператорській академії мистецтв (1871-1877).

Член Товариства допомоги і благодійності російських художників в Парижі.

Учасник Всеросійської виставки в Москві (1882).

Кавалер малої срібної медалі Імператорської академії мистецтв (1874).

Перша персональна виставка пройшла в Катеринославському Англійському клубі (1892).

Пізніше він виставлявся в Лондоні і Парижі.

Серед відомих полотен – «Ліс» (1878), «Село з околиць Петербургу» (1881), «Вівці в степу в Малоросії» (1882), «Вид Катеринослава» (1886).

І. Мостовий згадує: «Багато полотен М. Сакса втрачено в бурхливі революційні роки.

Напевно, останні дві картини художника знаходилися в передвоєнні роки в приміщенні Магдалинівської середньої школи. Одна – під назвою «Добре для бджіл» – справляла велике враження. У ній художник відтворив тепле літнє небо, поле різноманітних польових квітів, з трохи помітним селом на горизонті. На іншій картині, пам'ятаю, був переданий величний, романтичний гірський пейзаж.

Трагічна доля чекала ці дві картини. Безжальна, кістлява рука фашистської окупації не пошкодувала їх. Вони згоріли разом з підпаленою німцями школою».

У Дніпропетровському художньому музеї зберігається одна-єдина картина С.

«Мандрівники» («Дорога до храму») : її придбали 1990 року.

Що стосується особистого життя, то наш земляк не пам'ятає батька, який помер, коли сину ледь виповнилося шість місяців (1849); дитинчам померла і його донька Віра (1888).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Тургенєв, В. Гюго, О. Боголюбов, І. Похітонов, К. Савицький, М. Сверчков, Й. Крачковський, І. Селезньов, М. Пимоненко, В. Гаршин, В. Коленко, О. Аптекман, В. Магденко, М. Антокольський, Е. Карлова, Я. Гололобов, К. Доброджану-Геря, М. Медіш, Е. Бродський та ін.

САЛЬКО Олексій Маркович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Архітектор.

З чиновницької родини. Батько, Салько м., – прокурор.

Народився в 1838 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1918 р. в м. Саратов Росії (нині – обласний центр РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Полтавській гімназії, закінчив Петербурзьке будівельне училище (1857-1862).

Працював архітекторським помічником (1862-1866), виконавцем робіт (1866-1870)

Саратовської будівельної і шляхової комісії при губернському правлінні, міським архітектором (1870-1914).

С. – член Петербурзького товариства архітекторів (1871).

Десять разів підряд він обирався гласним Саратовської міської думи (1875-1914). Його портрет прикрашав її приміщення.

Лауреат чотирьох орденів.

Короткі дані про нашого земляка ще за життя були розміщені в віденській «Великій енциклопедії біографічного інституту» (Австрія).

С. – автор книг з будівництва, серед яких добре відомі «Керівництво до обладнання церков», «Облаштування лікарень павільйонної й барачної систем», а також філософського трактату «Досвід визначення мети життя й всесвітній зв'язок психічних сил у природі».

Проектами С. або під його безпосереднім наглядом в м. Саратов зведені будівлі:

Окружного суду (1879), церкви Покрови божої матері (1879-1885), православного духовного училища (1883), собору святого князя Володимира (1888), Дворянського пансіону-притулку (1895), жіночої фельдшерсько-акушерської школи (1899), 1-го реального училища (1890), Товариства взаємного кредитування (1901), Свято-Серафимівської церкви (1902-1903), управління Рязано-Уральської залізниці (1908). В цей список варто додати міський водогін, Радищевський музей, лікарню, готель, мости, греблі, величезну кількість дерев'яних та кам'яних споруд. Загалом у доробку архітектора – 125 об'єктів.

Особисте життя С. було непростим. Наш земляк був двічі одруженим – обидва рази на простих жінках. Разом з першою, яка померла 1889 р., мав дев'ятьох дітей. Проте Тетяна рано померла від туберкульозу, а Ліза та Наталя мали проблеми з психікою. Засмучували і здорові нащадки. Параскева, Володимир та Хрисанф так і не стали визнаними співаками, а Олександр – художником. Молодший Олексій став «професійним» гравцем в більярд. З-за цього сім'я жила небагато і лише 1907 р. міський архітектор придбав невеликий власний будинок.

В Саратові донині є меморіальна дошка пам'яті нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих С. – О. Боголюбов, єпископ Гермоген, К. Кузьмін, протоієрей А. Соловйов, Р. Кузнецов та ін.

САМБОРСЬКИЙ Андрій Панасович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Богослов, священик, агроном.

З родини священика.

Народився в 1733 р. в с. Сироватки Сумського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – с. Великі Сироватки Сумського району Сумської області України). Помер 5 жовтня 1815 р. в Михайлівському замку поблизу м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на петербурзькому Великоохтинському цвинтарі.

Закінчив Київську духовну академію.

Був священиком при російському посольстві у Лондоні, при свиті Великого князя Павла Петровича, наставником і духівником Великих князів Олександра Павловича і Костянтина Павловича, а пізніше – Великих княгинь, протоієреєм Софійського собору поблизу Царського Села, членом Експедиції Державного господарства, Іноземного опікування і сільського домоведення, духівником Великої княгині, ерцгерцогині австрійської Олександри Павлівни.

Член Імператорського Вільного економічного товариства.

Кавалер ордена св. Ганни 1-го ступеня (1799).

Наш земляк – автор «Опису практичного англійського землеробства» (1781), а також промови на повернення Катерини II з південної подорожі (1787).

Інші твори залишилися неопублікованими.

Ось що пише С. Цветков про нашого земляка у книзі «Олександр Перший»: «Після повернення до Росії Самборський багатьох шокував своїм європеїзмом: він голив бороду і носив світський костюм. Проте государиня з уваги до довгого перебування протоієрея за кордоном пробачила йому це відхилення від православних канонів. Самборський поставився до своїх нових обов'язків надзвичайно серйозно: говорив дружині, що готується до свого педагогічного терену, як до духовного подвигу – адже його діяльність відіб'ється на всьому людстві! Проте, будучи сам позбавлений духу Православ'я, він не зумів прищепити його і своєму вихованцеві (Олександр пізніше згадував: «Я був, як і всі мої сучасники, не побожним»). Християнство він розумів у дусі освічених прелатів того часу – як ліберальний гуманізм, і лише; учив великих князів «знаходити у всякому людському стані свого ближнього».

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Сперанський, О. Пушкін, В. Малиновський, Є. Енгельгардт, В. Вольховський та ін.

САМОЙЛОВИЧ (СУШКОВСЬКИЙ) Данило Самійлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар. Фундатор епідеміології на теренах Російської імперії.

З родини священика.

Народився 11 (22) грудня 1744 р. в с. Янівка Чернігівської губернії Російської імперії (нині – с. Іванівка Чернігівського району Чернігівської області України).

Помер 20 лютого 1805 р. в м. Миколаїв Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався в Чернігівському колегіумі, Київській академії (1756-1761), закінчив

Петербурзьку медичну школу (1765), навчався в Страсбурзькому і Лейденському університетах (1776-1780).

Був лікарем Петербурзького адміралтейського шпиталю (1767-1768), полковим лікарем Капорського (1768) і Оренбурзького (1770) полків під час російсько-турецької війни, лікарем Московського сухопутного генерального шпиталю (1770-1787), керівником Богоявленського військового шпиталю (1787-1789), губернським лікарем Катеринославського намісництва (1789-1792), головним лікарем карантинів півдня Малоросії (1793-1799), інспектором Чорноморської медичної управи (1800-1805). Член Паризької, Мангеймської, Марсельської, Туринської, Тулузької, Діжонської, Падуанської хірургічних академій, Російської медичної колегії.

Засновник першого медичного наукового товариства «Зібрання медичне в Херсоні» на теренах Російської імперії (1784).

Першим у світі довів можливість протичумного щеплення.

Кавалер ордена св. Володимира (1796).

Як вчений дебютував книгою «Про перевагу операції сімфізіотомії у порівнянні з кесаревим розтином» (1780).

Потім настала черга наступних доробків: «Міська й сільська бабка», «Новітній спосіб лікування з наставлянням простому народу як лікуватися від укусу скаженого собаки йзмії», «Про тертя льодом як лікувальний засіб при захворюваннях чумою», «Про щеплення при чумі з описом трьох курильних протичумних порошоків», «Про чуму у Москві, яка лютувала 1771 року», «Короткий опис мікроскопічних досліджень про сутність отрути враженого», «Найзручніший спосіб повсюдного лікування смертельної виразки, заразливої чуми, заради блага всесуспільного пропонує Д. Самойлович», «Спосіб відновлення в армії медико-хірургічної роботи».

Зібрання творів нашого земляка вийшло майже через півтора століття після його смерті (1949-1952).

У м. Миколаїв встановлено пам'ятник С., його іменем названі вулиці в містах Миколаїв і Кременчуг.

Наш земляк – почесний громадянин м. Херсон.

Монографію про знаного вченого опублікував у Києві М. Бородій (1987).

Про нього на студії «Київнаукфільм» знято документальну стрічку «Він врятував нас від чуми» (1995).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Полетика, Н. Амбодик-Максимович, С. Красовський, О. Суворов, М. та В. Трохимовські, Ф. Щедрін, І. Синельников, Г. Потьомкін, М. Висоцький, К. Ячельський, О. та П. Шумлянські, С. Андрієвський, І. Руцький, М. Тереховський та ін.

САМОЙЛОВИЧ Семен Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Серафим (1905). Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2000).

З родини священика. Батько, Самойлович М., – дяк.

Народився 19 липня (2 серпня) 1881 р. в м. Миргород Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Розстріляний більшовиками 4 листопада 1937 р. в Кемеровській області СРСР. Місце поховання – не відоме.

Закінчив Полтавську духовну семінарію (1902).

Був учителем Унашкінської (1902-1905), Ситкінської (1905-1906) двокласних шкіл на Алясці, ігуменом Нурекської парафії (1906-1908), помічником єпархіального місіонера у Владикавказі (1909), духівником осетинської Олександрівської духовної семінарії (1909-1910), намісником могилівського Братського (1910), ярославського Толгського (1910-1915) монастирів, ігуменом углицьких Покровського (1915-1916), Олексіївського (1916-1920) монастирів, єпископом Углицьким, вікарієм Ярославської єпархії (1920-1922), тимчасово керуючий Ярославською єпархією (1924-1926), архієпископом Углицьким (1926-1927),

Перу С. належить дослідження «Історія Толгського монастиря 1314-1914 рр.».

Уперше заарештований і кинутий до Ярославської в'язниці (1922).

Удруге заарештований (1924).

Утретє заарештований (1926).

Учетверте заарештований (1927).

Уп'яте заарештований і засланий до могилівського Буйницького Свято-Духового монастиря (1928).

Ушосте заарештований і засуджений до трьох років ув'язнення в Соловецькому таборі особливого призначення (1929).

Усьоме заслали на три роки до Сибіру (1932).

Увосьме заарештували і засудили до п'яти років виправно-трудоих робіт у кемеровських таборах (1934).

Удев'яте «трійка» при НКВС по Новосибірській області засудила нашого земляка до вищої міри покарання – розстрілу (1937).

Посмертно реабілітований (1989).

День пам'яті – 4 листопада.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Т. Белавін, С. Страгородський, Є. Кобранов, А. Преображенський, І. Петрових, Ф. Поздєєвський, Г. Сергєєв, М. Ярославський, В. Ряшенцев, І. Пустинський та ін.

САМОКИШ Микола Семенович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник. Носій кращих традицій батального жанру ХІХ ст.

З міщанської родини.

Народився 13 (25) листопада 1860 р. в м. Ніжин Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 18 січня 1944 р. в м. Сімферополь СРСР (нині – столиця Автономної Республіки Крим України).

Закінчив Ніжинську класичну гімназію (1879), Петербурзьку академію мистецтв (1879-1885), стажувався в Парижі (1886-1889).

Працював керівником батальної майстерні (1894-1912), викладачем Петербурзької академії мистецтв (1912-1917), Харківського та Київського художніх інститутів (1936-1941).

Дійсний член Петербурзької академії наук (1890).

Член Санкт-Петербурзького товариства художників.

Лауреат премії С. Г. Строганова (1883).

Кавалер двох Малих (1881; 1884) та Великої (1885) золотих медалей Петербурзької Академії мистецтв.

Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1937).

Друкувався в журналах «Нива», «Сонце Росії», «Мисливець та рибалка».

Спеціалізувався з батального та історичного жанрів з українською тематикою.

Як художник дебютував картиною «Епізод з битви біля Малого Ярославця в 1812 році» (1884).

Серед найвідоміших полотен – «Російська кавалерія, яка повертається після атаки на ворога в 1812 році» (1885), «Табун на водопої» (1890), «Табун коней» (1914), «Велика війна в образах і картинах» (1915), «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва» (1929), «Битва козацьких повстанців з польськими гусарами при Жовтих Водах в 1648 році» (1930), «Бій Івана Богуна лід Монастирищем 1653» (1931), «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким», «Бій під Царичанкою 1709», «Похід запорожців на Крим» (усі – 1934), «Харківська фортеця 18 ст.» (1936), альбоми «Українська старовина» (1900), «Війна 1904-1905 року. З щоденника художника» (1906), «Мотиви українського орнаменту» (1912).

Пензлю нашого земляка також належать доробки: «Запорожці в поході», «Руйнування Батурина Меншиковим», «Кость Гордієнко нищить драгунів Кемпеля», «Розгін демонстрації в Києві у соті роковини від дня народження Т. Шевченка», «Повстання українських селян на чолі з Іваном Богуном», «Віїзд до витоків ріки Тисмениці Великих князів Чернігівських, Галицьких і Волинських», «Царські жандарми везуть Шевченка на заслання», «Бій Богуна з Чернецьким під Монастирищем у 1653 році», «Голод у Криму 1921-22», «Запорожці відбивають полонених», «Під Бахчисараєм», «Морська битва запорожців з турецьким військовим кораблем», «Козацька революція 1648 року», «Баталія біля річки Іорі 1880», «Бій під Авіляром 1877 року», «Оборона Наурської

станиці», «Атака лейб-гвардії Литовського полку Н», «Суворов в Альпах», «Подвиг солдат Расвського під Салтанівкою», «Перехід Червоної армії через Сиваш».

Брав участь у розписі будинку Полтавського губернського земства (1912).

С. – автор кількох тисяч книжкових ілюстрацій, серед яких «Тарас Бульба», «Дума про Джуру» М. Гоголя, «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького. «Оповідання» М. Вовчок.

Малюнки С. включені у видання Д. Маковського «Велика війна в образах і картинах» (1915), «Російським героям Сербії й Чорногорії» (1915).

Всього С. залишив понад 11 тисяч робіт.

Нині його спадщина зберігається в музеях України, Росії та у численних приватних колекціонерів.

Про художника знято документальний фільм (1966), а О. Полкановим написана літературознавча розвідка «Микола Семенович Самокиш. Життя та творчість».

Ім'я нашого земляка носять Кримське художнє училище, а також вулиця в м.

Сімферополь.

Серед друзів та близьких знайомих С. – С. Васильківський, Д. Яворницький, П.

Мартинів, О. Сластьом, Ж. Б. Детайль, Ф. А. Рубо, І. Айвазовський, П. Ісєєв, І. Рєпін,

М. Авілов, П. Котов, Б. Віллевальде, Л. Дмитрієв-Кавказький, І. Кутєпов, П. Чистяков, В. Якобі, Г. Савицький та ін.

САМСОНОВ Олександр Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий, державний діяч. Генерал від кавалерії (1910).

З дворянської родини.

Народився 2 (14) листопада 1859 р. в с. Єгорівка Якимівської волості Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Новоукраїнський район Кіровоградської області України).

Застрелився 17 (30) серпня 1914 р. в с. Кароліненгоф (Пруссія). Похований на місцевому цвинтарі. Перепохований в с. Якимівка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Маловисківський район Кіровоградської області України).

Надгробок не зберігся.

Закінчив київську Володимирську військову гімназію (1875), петербурзьке Миколаївське кавалерійське училище (1875-1877), Миколаївську академію Генерального штабу (1884). Служив офіцером 12-го гусарського Охтирського полку, штаб-офіцером для доручень при штабі Варшавського військового округу (1890-1893), штаб-офіцером для особливих доручень при командуєчому військами Варшавського військового округу (1893-1896), начальником Єлизаветградського кавалерійського юнкерського училища (1896-1904), командиром Уссурійської кінної бригади (1904), Сибірської козачої дивізії (1904-1905), начальником штабу Варшавського військового округу (1905-1907), військовий наказний отаман війська Донського (1907-1909), генерал-губернатор Туркестану, командувач військами Туркестанського військового округу (1909-1914), командуючий 2-ю армією (1914).

Учасник російсько-турецької (1877-1878), російсько-японської (1904-1905), Першої світової (1914) воєн.

Кавалер орденів св. Ганни 4-го ступеня (1877), св. Станіслава 3-го ступеня (1880), св.

Ганни 3-го ступеня (1885), св. Станіслава 2-го ступеня (1889), св. Ганни 3-го ступеня

(1892), св. Володимира 4-го ступеня (1896), св. Володимира 3-го ступеня (1900), св.

Станіслава 2-го ступеня з мечами (1904), св. св. Ганни 1-го ступеня з мечами (1905), св.

Володимира 2-го ступеня (1906), св. Георгія 4-го ступеня (1907), Білого Орла (1909), св.

Олександра Невського (1913).

Нагороджений золотою зброєю (1906).

На місці поховання нашого земляка, яке нині опинилося на подвір'ї Якимівської середньої школи, за ініціативи сільської громади і обласного історико-культурологічного товариства

«Ойкумена» встановлено пам'ятний знак у вигляді козацького хреста з червоного граніту (2002).

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Мартос, М. Ключев, В. Орановський, Ю. Данилов, Я. Жилінський та ін.

СВІРСЬКИЙ Олексій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, драматург. Справжнє прізвище – Вігдорович Шимон. Псевдонім – А. Ростовський.

З міщанської родини. Батько, Вігдорос А., – робітник.

Народився 26 вересня (8 жовтня) 1865 р. в м. Житомирі Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 грудня 1942 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Був безпритульним, поденником, працював у низці культурно-освітніх організацій.

Друкувався в газетах «Петербурзький аркуш», «Приазовський край», «Донська бджола», «Ростовські-на-Дону Вісті», «Русь», «Новини», «Біржова газета», журналах «Батьківщина», «Рунь».

Як літератор дебютував в газетах «Донська бджола» і «Ростовські-на-Дону Вісті» віршами «Ростовським поетам» і «Пам'яті О. В. Кольцова» (1892).

Потім настала черга книг «Ростовські нетрі» (1893), «В стінах в'язниці» (1894), «В'язницями і вертепами» (1895), «Загиблі люди», «Нещасні діти» (обидві – 1898), «Смертна кара» (1899), «Злочинець» (1900), «Рижок. Пригоди маленького волоцюги» (1901), «На батьківщині» (1902), «Вічні мандрівники» (1905), «Записки робітника» (1906), «Чорні люди» (1908), «Єврейські оповідання», «Діти вулиці» (обидві – 1909), С. – автор п'єс «В'язниця» (1901), «Білий ангел», «На спочинку» (обидві – 1908), «Заратустра села Будникова».

Перу нашого земляка належить автобіографічна книга «Історія мого життя» (1929-1934).

За життя С. мав 10-томне зібрання творів (1928-1930).

Повість «Рижок. Пригоди маленького волоцюги» екранізована (1960).

У м. Ростові-на-Дону (РФ) іменем нашого земляка названо провулок, а на один з будинків прикрашає меморіальна дошка «Тут в редакції газети «Приазовський край» в 1893-1895 рр. працював письменник Свірський Олексій Іванович (1865-1942)».

Що стосується особистого життя, то С. дуже рано втратив батьків (1873).

Серед друзів та близьких знайомих С. – О. Купрін, М. Булгаков, О. Горький, К. Чуковський, М. Кольцов, Я. Волинський, А. Соболев, С. Максимов та ін.

СВІТОСЛАВСЬКИЙ Сергій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник.

З міщанської родини.

Народився в 1857 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер в 1931 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України).

Навчався в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури (1875-1883).

Член Товариства передвижників (1891).

Почесний член Київського відділення Всеросійського товариства захисту тварин.

Друкувався в журналі «Шершень».

Майстер тонкого колориту.

Серед найвідоміших доробків: «Дніпровські пороги» (1887), «Весна на хуторі», «Воли на ниві» (обидва – 1891), «Вулиця повітового міста» (1895), «Отара в горах», «Кораблі пустелі» (обидва – 1900), «Миргород» (1902), «Вечір у степу», «Зима» (1905), «На річці» (1909).

Доробки нашого земляка зберігаються в музеї українського мистецтва (м. Київ), обласному художньому музеї (м. Суми), Третьяковській галереї (м. Москва). Особисте життя С. не склалося. Ще юнаком він закохався в Олександру Орловську, проте вона обрала іншого, теж, між іншим, художника – М. Пимоненка. Одруження з донькою нотного видавця Юргенсона щастя не принесла і через чотири роки шлюб розпався. Жив удвох з матір'ю, а помер на самоті й у злиднях. М. Ковалевський пригадує: «Світославський радив не шукати сюжети, а брати їх із того, що перед очима. Щоб довести це, Сергій Іванович запропонував нам із дружиною вийти з ним на подвір'я. Недовго думаючи він сів на складаний стільчик, узяв етюдник і палітру й за півгодини з першої ж калюжі, порослої очеретом, що трапилася йому на очі, зробив пречудовий етюд. «Ось бачите, – сказав він, – і сюжету ми з вами не шукали, а зробили непогану річ». Серед друзів та близьких знайомих С. – О. Архипенко, В. Перов, О. Богомазов, М. Ковалевський, О. Саврасов, В. Орловський, П. Третьяков, С. Васильківський, М. Ге, П. Левченко, С. Могилевцев та ін.

СВЯТОПОЛК-МИРСЬКИЙ Дмитро Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Письменник, критик, літературознавець, філолог.
З дворянської родини. Батько, Святополк-Мирський П., – міністр внутрішніх справ Російської імперії.
Народився 27 серпня (9 вересня) 1890 р. с. Гіївці Харківського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Люботинський район м. Харкова України).
Помер 6 червня 1939 р. в Північно-східному виправно-трудовому таборі на Колимі (нині – с. Атка Хасинського району Магаданської області РФ). Точне місце поховання – не відоме.
Закінчив 1-у Петербурзьку гімназію, історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1914).
Служив в 4-му лейб-гвардійському стрілецькому полку (1911-1914), був викладачем Королівського коледжу Лондонського університету і Школи славістичних досліджень (1922-1931).
Учасник Першої світової та російської Громадянської воєн.
Учасник Євразійського руху (1922).
Засновник журналу «Верстви» (1926-1928).
Друкувався в «Літературній газеті», журналах «Сriterion», «Echange», «Літературна спадщина», «Червона новизна», «Літературний сучасник», «Зірка».
Як літератор дебютував збірником «Вірші. 1906-1910» (1911).
Потім настала черга книг англійською мовою «Сучасна російська література» (1926), «Історія російської літератури» (1927).
Не сприйнявши більшовицького режиму, емігрував спочатку до Польщі (1920), Греції (1920) і, зрештою – Англії (1921-1932).
За сприяння М. Горького повернувся до Радянського Союзу (1932). Побачили світ есе «Інтеллігентсія» (1934), статті «З сучасної англійської літератури» (1933), «Про «Улісса»» (1935), «Про деякі питання вивчення російської літератури XVIII ст.» (1933), «Задумка і виконання» (1934), уривки з біографії О. Пушкіна (1937), «Антологія нової англійської поезії» (1938). Остання розвідка отримала неабияку популярність, однак ім'я укладача було знято і замінено ім'ям перекладача М. Гутнера («гутнерівська антологія»).
Перу С.-М. також належить глава «ГПУ, інженери, проект» у колективній книзі «Канал імені Сталіна», присвяченій будівництву Біломорканалу силами ув'язнених (1934).
Заарештований за «підозрою в шпигунстві» і засуджений до 8 років виправно-трудових робіт (1937).

Посмертно реабілітований.

Серед друзів та близьких знайомих С.-М. – М. Горький, В. Набоков, Т. Еліот, М. Гумільов, В. Іванов, С. Ефрон, Л. Пумпянський, М. Цветаєва, М. Трубецької, М. Гутнер, В. Жирмунський, М. Кузьмін, Г. Ахматова, О. Мандельштам, П. Сувчинський, М. Недоброво та ін.

СЕДЕНКО Ферапонт Іванович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Журналіст, соціолог, бібліограф. Псевдонім – Петро Витязєв.

З військової родини. Батько, Седенко І., – вільний штурман.

Народився в 1886 р. в м. Акерман Бессарабської губернії Російської імперії (нині – м. Білгород-Дністровський Одеської області України).

Розстріляний 14 червня 1938 р. в одній із сталінських катівень. Похований на московському цвинтарі «Комунарка».

Навчався в Новоросійському (1905-1907), на юридичному факультеті Петербурзького (1910-1911) університетів.

Служив в діючій армії (1915-1917), працював директором кооперативного видавництва «Революційна думка» (1917-1918), видавництва «Колос» (1918-1926).

Член-кореспондент Вологодського товариства вивчення Північного краю (1915).

Друкувався в журналах «Голос минулого», «Щомісячний журнал», «Народна думка».

Як літератор дебютував низкою літературознавчих нарисів в вологодських газетах (1913).

Потім настала черга статей з бібліографії, книговидавництва, розвідок, присвячених життю та діяльності П. Лаврова.

С. брав участь у підготовці збірників серії «Літературна спадщина».

З владою наш земляк порозуміння ніколи не знаходив. За царизму як активного учасника у студентських заворушеннях його заарештували спочатку в Одесі (1905), а потім –

Петербурзі (1910-1911). Після третього судового вироку неслуха відправили в заслання до Вологодської губернії (1912-1915).

За часів більшовизму С. вперше кинули до табору, невірники якого гнули спину на будівництві Біломорканалу (1930). Потім сталося «послаблення»: табір замінили засланням до Нижнього Новгорода і Ульяновська (1931-1933).

Вдруге і останнє за нашим земляком прийшли як за «активним учасником антирадянської есерівської терористичної організації» (1938). Вироком військової колегії Верховного суду СРСР уже через три місяці засудили до розстрілу. Стратили «ворога народу» того ж дня.

Серед друзів та близьких знайомих С. – П. Сорокін, Д. Анучин, Л. Пантелєєв, В.

Трапезников, К. Жаков, В. Свешніков, В. Бонч-Бруєвич, Д. Золотарьов, М. Рубакін, В.

Воровський, С. Венгеров, М. Сажин, О. Пругавін, В. Семевський, В. Чернов, С. Руденко,

О. Тарутін, В. Фігнер та ін.

СЕЛІВАНОВСЬКИЙ Олексій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Журналіст, літературний критик. Фундатор і перший головний редактор «Літературної газети».

З родини службовців.

Народився 23 березня 1900 р. в м. Ольгопіль Подільської губернії Російської імперії (нині – Чечельницький район Вінницької області України).

Розстріляний більшовиками 21 квітня 1938 р. на об'єкті НКВС

« М о н а с т и р » п і д м . М о с к в а
(нині – Московська область РФ). Похований в одній з братських могил.

Закінчив Київське реальне училище (1917).

Працював редактором газет в Курську і Миколаєві (1919-1924), кореспондентом донецької газети «Всеросійська кочегарка» (1924-1925), редактором газети «Луганська правда» (1925-1926), секретарем з національних питань Всесоюзної асоціації пролетарських письменників (1926-1929), відповідальним редактором «Літературної газети» (1929-1937).

Друкувався в газетах «Правда», «Літературна газета», журналах «Новий світ», «Вибій», «На літературному посту», «Жовтень», «Літературний критик», «Молода гвардія», «Літературне навчання».

С. – автор розвідок «Очікування нової людини», «Підступність і любов Занда», «Сміх Ільфа і Петрова», «Право на мрію», «Голос з того боку», «Поезія Пролеткульту і «Кузні», «Конструктивізм».

У його доробку також – книги «Попутництво і союзництво» (1932), «Поезія і поети» (1933), «В літературних боях», «Нариси з історії російської радянської поезії» (обидві – 1936).

З владою порозуміння не знаходив: як контрреволюціонера його заарештували (1937) і розстріляли (1938).

Посмертно реабілітований (1956).

Та ось яка дивна притичина: журналіста спочатку «помилково» убили фізично, а опісля реабілітації знищують пам'ять про нього. Як повідомляє інтернет-довідник «Репресовані літературознавці і критики: вилучення всіх творів», донині залишаються у російських спецхранах книги О. Селівановського «Попутництво і союзництво» (1932) та «Нариси з історії російської поезії» (1936).

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Шолохов, О. Фадєєв, Б. Горбатов, І. Бабель, О. Серафимович, П. Безпощадний, О. Фарбер та ін.

СЕМИРАДСЬКИЙ Генріх (Гектор) Іполитович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З лікарської родини. Батько, Семирадський І., – військовий медик.

Народився 24 жовтня 1843 р. в м. Новобілгород Харківської губернії Російської імперії (нині – м. Печеніги, адміністративний центр однойменного району Харківської області України).

Помер 22 серпня (5 вересня) 1902 р. у власному маєтку Стшалково поблизу м.

Новородомськ Петроковської губернії (нині – Катовицьке воєводство Польщі). Похований в костьолі «На Скалці» м. Краків (Польща).

Закінчив 2-у харківську гімназію (1860), навчався на фізико-математичному факультеті харківського університету (1860-1864), в Петербурзькій академії мистецтв (1864-1870), по закінченні якої отримав не тільки звання художника 1 ступеня, й право на шестирічне закордонне пансіонерство.

Дійсний член Петербурзької академії мистецтв (1873).

Член Берлінської, Стокгольмської, Римської, Туринської академій витончених мистецтв.

Член-кореспондентом Паризької академії витончених мистецтв.

На замовлення флорентійської (Італія) картинної галереї «Уффіца» написав власний портрет для її історичного зібрання.

Лауреат Малої (1868) і Великої (1870) золотих медалей Петербурзької академії мистецтв, Золотих медалей паризької (1878) і Мельнбурзької (1889) Всесвітніх виставок.

Кавалер французького ордена Почесного легіону.

Серед найвідоміших полотен: «Римляни блискучих часів цезаризму», «Елегія», «Танок серед мечів», «Продавець амулетів», «Жрець Ізиди», «Пісня невольниці», «Таємна вечерея», «Хрещення Спасителя», «Спалення Русса», «Шопен у князя Радзівіла», «Фріна на святі Посейдона в Елевзисі», «Христос і грішниця», «За прикладом богів», «Гонителі християн біля входу в катакомби», «Вибір між невольницею і дорогою вазою», «Римський

жебрак», «Світочі Нерона», «Оргія часів Тиберія на острові Капрі», «Спокуса», «Похорон древнього руса в Болгарах», «Тризна дружинників Святослава при облозі Доростола», «Христос у Марфи і Марії», «Дірця в римському цирку», «Спокуса святого Ієроніма», «Перед купанням», «Краса і кохання», «Біля фонтану».

У своїй творчості наш земляк віддавав перевагу античним, біблійним і історичним сюжетам.

Колоритні сполучення, повні гармонії і смаку експресія і розмаїтість поз та облич, ефекти освітлення, рух складають головні достоїнства його полотен.

Нині доробки С. зберігаються в Краківському художньому музеї (Польща), музеях академії мистецтв, Російському державному і Олександра III (усі – м. Санкт-Петербург, РФ), історичному музеї і храмі Христа Спасителя (м. Москва, РФ), Олександрівському палаці (Царське село, РФ), низці приватних колекцій.

В с. Печеніги встановлено пам'ятник землякові (2002).

Серед друзів та близьких знайомих С. – Д. Безперчий, С. Левандовський, В. Полєнов, О. Уваров, К. Маковський, Д. Григорович, О. Ріццоні, К. Крижицький, О. Резанов, Л. Лагоріо, О. Ковалевський, К. Пілоті, І. Крачковський та ін.

СЕТНИЦЬКИЙ Микола Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Економіст, філософ, публіцист, поет. Псевдоніми – А. Остромиров, Кононов, Коновалов, Узелков, Гежелинський.

З дворянської родини. Батько, Сетницький О., – фабричний інспектор.

Народився в 1888 р. в м. Ольгополь Волинської губернії Російської імперії (нині – Чечельницький район Вінницької області України).

Розстріляний більшовиками 4 листопада 1937 р. в одному з енкавєсєвських застінків м. Москва. Похований в братській могилі Донського цвинтаря.

Закінчив Петроковську класичну гімназію (1908), навчався на відділенні східних мов (1908-1909), закінчив юридичний факультет (1909-1914) Петербурзького університету.

Працював економістом і статистиком низки державних установ (1913-1919), викладачем Одеського університету (1919-1920), заступником завідувача (1920-1921), завідувачем Одеським губстатбюро (1921-1922), секретар Концесійного комітету РРФСР (1922), співробітником відділу торгівлі Всеросійської ради народного господарства (1923-1924), Комісаріату пошти і телеграфі (1924-1925), економічного бюро КВЖД (1925-1929), викладачем Харбінських юридичного факультету (1925-1934) і політехнічного інституту (1931-1935), співробітником Комісії з евакуації (1935), планового відділу Московської Казанської залізниці (1935-1936), старшим науковим співробітником Інституту світового господарства і світової політики (1936-1937).

Друкувався в «Вістях юридичного факультету в Харбіні», «Віснику Маньчжурії», «Економічному бюлетені Китайсько-східної залізниці».

Перу нашого земляка належать наступні книги: «Статистика, література і поезія. До питання про план дослідження» (1922), «Капіталістичних лад в зображенні М. Ф. Федорова» (1926), «Микола Федорович Федоров (Біографія)», «Російські мислителі про Китай (М. Федоров і Вл. Солойов)» (обидва – 1928), «Організація світовпливу», «Про кінцевий ідеал» (обидва – 1932), «СРСР, Китай і Японія», «Вістря світової кризи» (обидва – 1933).

С. також автор доробків «Порівняльний баланс зовнішньої торгівлі Маньчжурії», «Зовнішня торгівля П. Маньчжурії», «Світовий ринок олійних», «Порт-дайрен»

Всього він опублікував 49 робіт на економічні теми.

Емігрував до Китаю (1925), проте повернувся (1935). Через два роки заарештований «за зраду Батьківщини і шпигунство на користь Японії» і Військовою колегією Верховного суду СРСР засуджений до вищої міри покарання (1937).

Того ж року до 8 років сталінських концтаборів була засуджена і дружина нашого земляка О. Сетницька (Дубяго).

Обоє реабілітовані «за відсутністю складу злочину» (1956).

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Бердяєв, М. Лосський, Л. Пастернак, М. Устрялов, В. Муравйов, О. Горський, Є. Яшнов, В. Катаєв, С. Бекнеєв, Е. Багрицький, Ю. Олеша, В. Савельєв та ін.

СЄДОВ Георгій Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Гідрограф.

З робітничої родини. Батько, Сєдов Я., – рибалка.

Народився 23 квітня (5 травня) 1877 р. в с. Крива Коса Катеринославської губернії Російської імперії (нині – селище Сєдово Новоазовського району Донецької області України).

Помер 20 лютого (5 березня) 1914 р. в Арктиці. Похований на мисі Аук о. Рудольфа. Закінчив церковнопарафіяльну школу, морехідні класи в Ростові-на-Дону, отримавши посвідчення штурмана далекого плавання (1898), екстерном здав екзамени в Морському корпусі і став поручиком (1901).

Був помічником капітана між Новоросійськом і Батумі (1899-1901), брав участь в гідрографічній експедиції в Північній Льодовитий океан (1902-1903), під час російсько-японської війни командував міноноскою в Амурській затоці (1904-1905), помічником лоцмейстера Миколаївської-на-Амурі фортеці (1906), досліджував Каспійське море, витoki річки Колими, зимував на Новій Землі (все – 1908-1910), на приватні пожертвування організував експедицію на санях до Північного полюсу (1912-1914).

З неї наш земляк, на жаль, не повернувся. Через непрохідні льоди, через те, що корабель раптово сів на мілину, а потім – нестачу вугілля, полярники змушені були провести біля Нової Землі і Землі Франца-Йосипа дві незаплановані зимівлі. В результаті С. захворів на цингу. І все ж на трьох собачих запряжках в супроводі двох матросів вирушив до Північного полюсу. Проте дістатися своєї мети не зміг – помер дорогою.

І все ж експедиція зібрала великий матеріал з океанографії, метеорології, земного магнетизму, а також свідчення про геологічну будову відвіданих островів.

Ім'ям нашого земляка названі селище (колишня Крива Коса) і музей в Донецькій області, вулиці в містах Макіївка Донецької області України, Москва і Новокузнецьк Кемеровської області РФ, криголам, низку інших кораблів, дві затоки і пік на Новій Землі, льодовик і мис на Землі Франца-Йосипа, архіпелаг в Карському морі, острів у Баренцовому морі, мис в Антарктиді.

З нагоди 130-річчя з дня народження С. російський барк «Сєдов» пройшов маршрутом легендарного мореплавця (2006-2007).

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Павлов, М. Захаров, О. Варнеке, Г. Линник, М. Пінегін, А. Пастушний, І. Зандер, М. Суворін та ін.

СИМИРЕНКО Лев Платонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Учений-садівник. Фундатор агроекології плодovих культур; першого в Європі помологічного розплідника і маткового саду; власник найбільшої в Європі колекції плодovих, ягідних і декоративних рослин; першим застосував зимове щеплення на теренах Російської імперії. В помології існують наукові поняття «промислове плodівництво», «промисловий сад» і «промисловий сорт»; є сорт яблук «Ренет Симиренка».

З поміщицької родини. Батько, Симиренко П., – цукрозаводчик.

Народився 19 лютого 1855 р. в родовому маєтку Платонів Хутір Черкаського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Городищенський район Черкаської області України).

Убитий 24 грудня 1919 р. (6 січня 1920 р.) в родовому маєтку Платонів Хутір Черкаського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Городищенський район Черкаської області України) за нез'ясованих обставин (за офіційною версією – бандитами, за неофіційною – чекістами).

Закінчив одеську приватну гімназію Керрі (1872), навчався на фізико-математичному факультеті Новоросійського університету (1872-1873), в Петербурзькому політехнічному інституті (1873-1874), на природничому відділенні Київського університету св.

Володимира (1874-1876), закінчив Новоросійський університет (1876-1879).

Почесний громадянин м. Одеси.

Член-кореспондент Бельгійського товариства садівництва (1894).

Член Французького національного помологічного товариства (1895).

Кавалер великої золотої медалі ювілейної виставки Російського Імператорського помологічного товариства (1908).

Спеціалізувався з проблем інтродукції, запровадження нових сортів плодових і ягідних культур.

Перу нашого земляка належать наукові розвідки «Досвід і дослідження кримського промислового плодівництва», «Матеріали до вивчення кримського промислового плодівництва», капітальна праця на 2000 сторінок «Кримське промислове садівництво», а також тритомна «Помологія».

З владою порозуміння не знаходив. Перший обшук стався у справі за підозрою про підготовку повалення царизму (1874). Зобов'язаний підпискою про невіїзд.

Удруге обшуканий в Одесі (1879).

Утретє обшуканий і заарештований у справі про приналежність до революційного гуртка і за розпорядженням Київського генерал-губернатора на п'ять років запроторений під нагляд поліції до Красноярського краю (1879).

За найвищим розпорядженням переведений до Іркутської губернії (1883).

Після звільнення мешкав в Черкаському повіті, м. Курську, знову Черкаському повіті під поліцейським наглядом, від якого офіційно був зрештою звільнений (1894).

Що стосується особистого життя, то сина нашого земляка Володимира за стандартним звинуваченням в приналежності до антирадянської шкідницької організації розстріляли (1938).

В Україні зусиллями Тетяни – доньки С. – видруковано двотомник «Часткове сортознавство плодових рослин» (1995-1996).

У Києві одна з вулиць носить ім'я нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих С. – С. Мокржицький, В. Дебогорій-Мокрієвич, А. Желябов, Д. Лизогуб, В. Осинський, Я. Стефанович, І. Білоконський та ін.

СИНАЙСЬКИЙ Віктор Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Скульптор.

З міщанської родини.

Народився 21 жовтня (2 листопада) 1893 р. в м. Маріуполь Катеринославської губернії Російської імперії (нині – місто обласного підпорядкування Донецької області України).

Помер 27 січня 1968 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Великоохтинському цвинтарі.

Навчався в Одеському художньому училищі (1913-1916), скульптурних класах Вищого художнього училища при Петербурзькій академії мистецтв (1917-1921), майстерні О. Матвєєва (з 1921-1922).

Працював викладачем Ленінградської академії мистецтв (1921-1951, з перервами), Ленінградського вищого художньо-промислового училища (1951-1965).

Серед найвідоміших творінь С. – бюст Ф. Лассалю, пам'ятник Г. Гейне (обидва – 1918), статуя «Молодий робітник» (1937), пам'ятник-бюст В. Рентгену (1927-1928), статуя

«Осоавіахімовець» (1932), пам'ятники М. Арінкіну (1947), П. Чебишеву (1953-1955), М. Добролюбову, Ф. Шубіну (обидва – 1959).

Доробки нашого земляка прикрашають Російський державний музей, Михайлівський сад, проспекти, вулиці (усі – м. Санкт-Петербург, РФ), Третьяковську галерею (м. Москва, РФ).

У мистецтві С. традиції високої класики здобули сучасне звучання. Пластичні образи, знайдені в реальності, у процесі узагальнення поетично ідеалізувалися. У задумах сполучалися правда життя, гармонія природних форм і класично ясна завершеність композицій. До того ж, наш земляк виявив себе і як блискучий майстер декоративного рельєфу.

За спогадами І. Стадничука, у 1951 р. С. одержав замовлення на пам'ятник Сталіну. Коли ескіз був готовий, запросили відповідну комісію Спілки художників. Комісія увійшла до майстерні й обімліла: голий вождь стояв з військовим кашкетом на голові, погонями генералісимуса на голих плечах і мав детально пророблені чоловічі органи дещо збільшеного розміру. Поважні дядьки миттєво вискочили геть.

Серед друзів та близьких знайомих С. – К. Констанді, Г. Залеман, С. Сперанський, М. Кочуков, І. Венкова, В. Рібаков, П. Бучкін, В. Мухіна, К. Рудаков, М. Габейдр, В. Беклемішев, М. Анікушін та ін.

СИНЕЛЬНИКОВ Кирило Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Фізик. Першим на теренах СРСР розщепив атомне ядро штучно прискореними протонами (1932). Винахідник пастки з просторово-періодичним магнітним полем. У фізиці існує науковий термін «пастка Синельникова».

З міщанської родини.

Народився 29 травня 1901 р. в м. Павлоград Павлоградського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Дніпропетровська область України).

Помер 16 жовтня 1966 р. в м. Харків СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Кримський університет (1923).

Був науковим співробітником Ленінградського фізико-технічного інституту (1924-1928), британської лабораторії Е. Резерфорда (1928-1930), завідуючим відділом (1930-1944), директором (1944-1965) Харківського фізико-технічного інституту.

Академік академії наук УРСР (1948).

Спеціалізувався з проблем ядерної фізики, фізики плазми і керованого термоядерного синтезу, фізики і техніки прискорювачів, фізичної і електронної оптики, фізики і техніки вакууму, фізичного матеріалознавства, фізики діелектриків і напівпровідників.

Наш земляк розробив перші на теренах СРСР дифузійні масляні насоси (1938-1941); був ініціатором застосування глибокого вакууму для створення нових матеріалів з високими фізико-хімічними характеристиками; запропонував метод вакуумної дистиляції, вперше використаний для очищення берилію (1950-1952).

Спільно з А. К. Вальтером, О. І. Лейпунським і Г. Д. Латишевим розщепив ядро атома літію протонами, прискореними до 300 – 400 кеВ (1932); з А. К. Вальтером побудував найбільший тоді в Європі електростатичний прискорювач на 3,5 меВ (1937); з В. Є. Івановим вперше побудував вакуумні прокатні стани і провів дослідження з плющення берилію, цирконію, урану та інших металів; з В. Ф. Зеленським відкрив радіаційне зростання урану (поч. 50-х).

Друкувався в журналах «Радянська фізика», «Журнал теоретичної фізики».

Всього перу нашого земляка належить близько 200 наукових праць.

За видатні досягнення в області фізики академія наук УРСР заснувала премію ім. К. Д. Синельникова (1975).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Курчатов, В. Супруненко, Д. Кокрофт, В. Іванов, Г. Гамов, Д. Улезко, П. Капіца, В. Зеленський, А. Вальтер, Я. Файнберг, В. Толок, Г. Мілютін, А. Ямницький, І. Гришасєв, О. Лейпунський, В. Амоненко, В. Падалка, Г. Латишев та ін.

СИНЬОГУБ Сергій Силович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, мемуарист. Псевдонім – Вербівчанин.

З дворянської родини. Батько, Синьогуб С., – генерал, учасник російсько-турецької війни 1828 р.

Народився 1 (13) грудня 1851 р. в с. Привілля Олександрівського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Криничанський район Дніпропетровської області України).

Помер 20 жовтня (2 листопада) 1907 в м. Томськ Російської імперії (нині – обласний центр РФ).

Навчався в одній з Мінських гімназій, Петербурзькому технологічному інституті (1871-1872).

Працював вчителем в с. Губин Куток Тверської губернії (нині – Тверська область РФ).

Друкувався в «Сибірській газеті», журналі «Російське багатство».

Перу нашого земляка належать збірники «Вірші», «Із-за ґратів», поеми-билини «Ілля Муромець», «Степан Разін», «Отаман Сидорка», спогади «Нотатки чайковця».

Кращий тюремний поет 1870-х років.

Активний учасник «ходіння в народ». Був заарештований у зв'язку з «процесом 193-х» і понад чотири роки провів в Петропавловській фортеці під слідством (1873-1878).

Засуджений до 9 років каторжних робіт і довічне поселення в Сибіру. Відбув покарання в Нижньо-Карійській в'язниці, після чого направлений до Чити і Томська.

Історія кохання нашого земляка і Л. Чемоданової лягла в основу художнього фільму «Нас вінчали не в церкві» (1982).

А ось що про історію повідомляється у збірнику «Короткий начерк історії «Народної волі»: «Він викликався поїхати в глухе село під В'яткою, аби визволити шляхом фіктивного одруження юну дівчину, котра мріяла про свободу і учительство. І поїхав, і чудово зіграв свою роль, і виніс болісне для нього весілля і незручності, пов'язані з важкою двозначністю подальших декількох днів, і відвіз врятовану для нового життя Ларису.

Лише одне затьмарювало його гордість своїм вчинком: він закохався в неї, а вимушений був мовчати. Вслухайтеся в цю логіку, ось його власні слова: «Ніколи б я не зміг заявити Ларі, що я в неї закоханий до безтями: це було б злочином, посяганням з мого боку на її свободу, оскільки я був її законний чоловік». І вона кохала його, не сміючи признатися. І тут все кінчилося як завжди, і якимось вони впали в обійми один одному, не в силах більше виносити штучну муку розділення. А потім, віддавши дитину подрузі, вона виїхала за ним до Сибіру».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Л. Тихомиров, П. Алексєєв, С. Перовська, П. Баллод, С. Ковалик, Л. Дейч, І. Мишкін та ін.

СИПЯГІН Дмитро Сергійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч. Міністр внутрішніх справ Російської імперії.

З дворянської родини. Дід, Сипягін М., – учасник усіх воєн з Наполеоном, військовий губернатор Тифліса, котрий побудував перші грузинські світські школи і заснував першу російську газету в Закавказзі.

Народився 8 (20) березня 1853 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Загинув під час терористичного акту 2 (15) квітня 1902 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1874).

Був чиновником міністерства внутрішніх справ (1874-1881), Волоколамським повітовим маршалком дворянства (1881-1886), харківським віце-губернатором (1886-1888), курляндським (1888-1891), московський (1891-1893) губернатором, товаришем міністра державного майна (1893-1894), товаришем міністра внутрішніх справ (1894), єгермейстером (1894-1895), головним керуючим імператорською канцелярією з прийняття прохань (1895-1899), міністром внутрішніх справ (1900-1902).

Член Державної Ради (1900).

Ініціатор скликання «Особливої наради про потреби сільськогосподарської промисловості» (1902).

Здійснював жорсткі заходи проти студентського, робочого і селянського руху, русифікаторську політику відносно національних околиць.

Серед друзів та близьких знайомих С. – С. Вітте, В. Мещерський, М. Боголепов, П. Святополк-Мірський, П. Дурново, С. Зволянський, О. Стішинський, М. Остен-Сакен, П. Ванновський, М. Клейгельс та ін.

СІКОРСЬКИЙ Іван Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Психолог, теоретик націоналізму, публіцист. Один з фундаторів дитячої психології і психопатології на теренах Російської імперії.

З родини священика. Син, Сікорський І., – авіаконструктор, один з фундаторів світового авіабудування.

Народився 26 травня (7 червня) 1842 р. в с. Антонів Сквирського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Сквирський район Київської області України).

Помер 1 (14) лютого 1919 р. в м. Київ Української Народної Республіки (нині – столиця України). Похований на Байковому цвинтарі.

Навчався в духовному училищі, закінчив Київську духовну семінарію (1863), медичний факультет Київського університету (1863-1869). Готувався до захисту вченого звання (1869-1872).

Працював в низці петербурзьких лікарень для психічно хворих, приват-доцентом Медико-хірургічної академії (до 1885), викладачем Київського університету (1885-1918). Голови Київського Фребелівського товариства, член Київського психіатричного товариства, Південно-західного товариства тверезості, Опікунського комітету у справах засуджених.

Засновник і редактор журналу «Питання нервово-психічної медицини і психології» (1896-1918).

Дебютував науковою працею «Про лімфатичні судини легенів» (1872).

Потім настала черга доробків: «Риси з психології слов'ян» (1895), «Епідемічні вільні смерті і самогубства на Терновських хуторах (поблизу Тирасполя). Психологічне дослідження» (1897), «Алкоголізм і питна справа» (1897), «Про успіхи медицини в справі охорони вищих сторін здоров'я» (1898), «Про вплив спиртних напоїв на здоров'я і моральність населення Росії», «Про заїкуватість» (обидві – 1899), п'ятитомний «Збірник науково-літературних статей з питань суспільної психології, виховання і нервово-психічної гігієни» (1899), «Загальна психологія з фізіономістикою в ілюстрованому викладі», «Психологічні засади виховання» (обидві – 1905), «Психологічні основи виховання і навчання» (1909), «Душа дитини» (1911), «Велика криза, яка насувається через вживання вина» (1912).

Етапними стали й наукові розвідки «Про явища розумового стомлення дітей шкільного віку», «Психіатрія», «Основи виховання і навчання», «Початки психології», «Виховання у віці першого дитинства».

Наш земляк першим у світі застосував експериментальний метод вивчення дитячої психології, організував лікарсько-педагогічний інститут для розумово відсталих дітей, а згодом – і Інститут дитячої психопатології (1912).

Власну величезну бібліотеку С. заповів Київському університету.

Вчений у якості незалежного експерта брав участь у т. зв. «справі Бейліса», пов'язаній з вбивством учня духовного училища А. Ющинського (1913) і його висновок став головним підтвердженням ритуальності злочину, здійсненого євреями.

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Лапинський, В. Селецький, М. Хржонцевський та ін.

СІКОРСЬКИЙ Ігор Іванович

Національний статус, що склався у світі: американо-російський.

Авіаконструктор, пілот. Один з фундаторів світового авіабудування.

З лікарської родини. Батько, Сікорський І., – один з фундаторів дитячої психології і психопатології на теренах Російської імперії.

Народився 13 (25) травня 1889 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 26 жовтня 1972 р. в м. Істон (штат Коннектикут, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в гімназії, Петербурзькому морському кадетському корпусі, французькій технічній школі Дювіньо де Ланно, Київському політехнічному інституті.

Працював головним конструктором авіаційного відділу Русько-Балтського заводу (1912).

Кавалер почесної медалі Джона Фріца «За науково-технічні досягнення в області фундаментальних і прикладних наук» (серед авіаконструкторів її мають лише двоє – ще О. Райт).

Перші два гелікоптери власної конструкції побудував у Києві (1908-1911), які при вазі 180 кг могли злітати, щоправда, без пілота.

Злетів на літаку власної моделі (1910).

Під керівництвом С. започаткована багатодвигунна авіація: наш земляк першим у світі підняв у повітря на «Російському витязі» 8 осіб, протримавшись майже дві години (1913).

Уже наступного року рекорд буде доведено до 10 пасажирів, половина з яких будуть членами Державної думи.

Наш земляк з колегами на літаку «Ілля Муромець» здійснили найдовший у світі переліт по маршруту «Петербург – Київ» і назад.

С. – конструктор гелікоптерів з газотурбінними двигунами, амфібій, «літаючих кранів», гідролітаків, трансатлантичних лайнерів. Саме на його гелікоптерах здійснені перші перельоти з дозаправленням у повітрі через Атлантичний (1967) й Тихий (1970) океани.

Події 1917 р. нашому земляку не припали до вподоби. Під загрозою арешту на пароплаві він залишив Росію (1918).

Мешкав в Англії, Франції і, нарешті, США (1919). Давав приватні уроки, читає лекції з астрономії й авіації. А далі створює компанію «Сікорський Аероінжиніринг Корпорейшн» (1923). Вона розміщується то в курнику, то в старезному ангарі.

Перший літак S-29A вдало стартував лише з другої спроби (1924).

Потім настала черга літака-амфібії S-38 й «літаючого човна» S-42, який встановлює низку світових рекордів швидкості та вантажопідйомності (1934). А амфібія S-43 бере участь в пошуках зниклого в північних льодах екіпажу радянського пілота С. Леваневського.

Пізніше наш земляк створює нову компанію – «Сікорський Авіейшн Корпорейшн» і починає посилено конструювати гелікоптери. Успіхи настільки очевидні, що екс-кизянину довіряють створювати повітряні засоби пересування для американських президентів. Між іншим, на одному з них – S-58 – Д. Ейзенхауер «катав» радянського лідера М. Хрущова.

Компанія «Sikorsky» успішно провела перше льотне випробування дослідного зразка найшвидшого в світі легкого гвинтокрила вогняної підтримки Х2, здатного розвивати швидкість до 470 кілометрів на годину (2008).

С. – автор книги «Повітряний шлях» (1920).

Щодо особистого життя, то з першою дружиною наш земляк, маючи доньку Тетяну, розлучився. Вдруге він одружився з Є. Семеновою (1924). З нею авіаконструктор був не тільки щасливим, а й мав чотирьох синів.

Ім'я нашого земляка викарбуване в Національному залі Слави США.

Воно також присвоєне одній із площ м. Санкт-Петербург РФ.

Серед друзів та близьких знайомих С. – К. Захарченко, Л. Блеріо, Ф. Фербер, М.

Шидловський, С. Рахманінов, Б. Юр'єв та ін.

СІЛЬВАЙ Іван Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, прозаїк, публіцист, фольклорист, церковний проповідник. Псевдонім – Уріїл Метеор.

З родини священика.

Народився 15 березня 1838 р. в с. Сускове Угорської Руси (нині – Свалявський район Закарпатської області України).

Помер в 1904 р.

Початкову освіту здобув удома, навчався в Ужгородській гімназії, Сатмарській семінарії, в Будапештському університеті.

Навчаючись у Будапешті, відвідував одночасно два літературні гуртки: «Мадярську школу» і «Слов'янську школу».

Друкувався в газетах «Церковний вісник», «Світ», «Церковна газета», «Новий світ», «Карпати», «Слово», «Новий пролом», «Листок», а також в «Календарях» і «Слов'янському збірнику».

Увійшов в історію як яскравий борець проти мадяризації та асиміляції закарпатоукраїнців. Писав «язичієм». Його перу належать низка віршів, ліричних пісень, балад, поем («Федір Коріятович»), повістей-сатир («Крайцерава комедія», «Мільйонер»), оповідань, байок, надгробних проповідей, «Автобіографія». Цінною є праця про закарпатські чудотворні ікони «Наші скарби». Всього творчий спадок нашого земляка складає 28 прозових доробків, 128 поетичних творів, 35 байок, 40 надгробних проповідей.

Збирав матеріали з історії та етнографії.

Твори С., які складають чотири об'ємні рукописні томи, зберігаються в домашньому архіві відомого фольклориста та літературознавця П. В. Лінтура.

На інтернет-порталі «Колиба» про земляка з пошаною мовиться: «Більшість творів І. Сільвая опубліковано під псевдонімом Уріїл Метеор («Уріїл» – «господнє полум'я»). Але псевдонім він взяв не з цензурних міркувань, бо вся тогочасна інтелігенція Закарпаття знала, хто такий Уріїл Метеор. Навіть розгніваний єпископ С. Панкович, який проводив антиукраїнську політику, після появи «Крайцерової комедії» в газеті «Світ» (1870) відразу викликав Сільвая як автора «пасквільного» твору. Свій псевдонім І. А. Сільвай створив суто як будительський, вкладаючи в нього ідею про своє високе покликання – освітити шлях народу, повести його до кращого життя».

Іменем нашого земляка названо вулицю в м. Ужгород.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Є. Фенцик, П. Чучка, А. Павлович, М. Гомичков, І. Рошкович, С. Ханат, М. Потрадов, І. Мураній, А. Добрянський, І. Раковський, К. Злоцький, Й. Рубій, П. Азарій, М. Валковський, І. Мондок, В. Гебей, І. Дешко та ін.

СКАДОВСЬКИЙ Іван Георгійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Іван (1918). Захований до лику святих Російською Православною Церквою (2000).

З дворянської родини. Батько, Скадовський Г., – херсонський повітовий маршалок дворянства.

Народився 30 травня 1874 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Розстріляний 23 листопада 1937 р. в м. Турткуль Узбецької РСР СРСР (нині – Республіка Узбекистан). Похований в невідомій братській могилі.

Закінчив реальне (1890) і сільськогосподарське (1896) училища, вищі курси хімії, виноробства і виноградарювання (1902).

Працював земським начальником Херсонського повіту (1906-1909), служив в армії (1916-1917), був священиком Херсонських архієрейської церкви (1918-1922) і міського собору (1922-1925), церкви на цвинтарі (1925-1926),

З більшовицькою владою порозуміння не знаходив. Був заарештований у т.зв. «справі херсонської групи одеської філії Істинно-Православної Церкви» (1931), засуджений до п'яти років позбавлення волі й запроторений до Вішерських таборів. Через два роки в'язницю замінили засланням в м. Комишин Сталінградської області (1933).

Вдруге зазнав арешту разом з архієпископом Прокопієм (1934). Особлива нарада при НКВС СРСР засудила їх до п'яти років заслання до м. Турткуль (1935).

Через два роки обидва священики були заарештовані за «організацію нелегального молитовного будинку і контрреволюційну монархічну агітацію» і незабаром розстріляні (1937).

Батька нашого земляка убили більшовики (1919), дружину – заарештували (1929).

Про трагічну долю нашого земляка йдеться в книзі ігумен Дамаскіна (Орловського) «Мученики, сповідувачі і подвижники благочестя Російської Православної Церкви ХХ сторіччя. Життєписи і матеріали до них» (2001).

А ось документальні свідчення про заяву І. Скадовського на допиті в 1934 р.: «Радянську владу вважаю владою антибожою, владою сатанинською, яка послана людям за їх гріхи. Всякі заходи радянської влади, що мають на меті перекроїти життя на нових початках, я не схвалюю і ставлюся до них негативно, оскільки вони йдуть врозріз з моєю християнською ідеологією. Я ставлюся негативно до колективізації, до п'ятиденки, ліквідації куркульства як класу і тому подібного. Ці свої погляди я висловлював в приватних бесідах віруючим».

Серед друзів та близьких знайомих С. – П. Титов, М. Захаров, П. Рождественський, Г. Ряшенцев, М. Добронравов та ін.

СКАДОВСЬКИЙ Микола Львович

Національний статус, що склався у світі: польсько-російський.

Художник.

З поміщицької родини.

Народився 16 (29) листопада 1846 р. в с. Білозерка Херсонського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменного району Херсонської області України).

Помер в 1892 р. Похований в с. Білозерка Херсонського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменного району Херсонської області України).

Закінчив Одеську гімназію Ришель'є (1865), Московські університет і училище живопису, скульптури і архітектури (1870), Дюссельдорфську академію витончених мистецтв (1876). Фундатор «Товариства південноросійських художників» (1889).

Серед найвідоміших полотен – «Обід швачки», «Перед концертом», «Зима. Білозерка», «Рибалки», «Перед завірюхою», «Шинковий оратор», «Облава для його

ясновельможності», «Поки на волі», «Владимиркою», «Розповідь Мармеладова», «Полювання». «Озеро Біле», «Перед концертом».

Перша персональна виставка відбулася в Херсоні (1887). Потім настала черга Мюнхена, Петербурга, Москви, Одеси.

Доробки нашого земляка нині зберігаються в Херсонському художньому музеї (Україна), московській державній Третяковській галереї (РФ), численних приватних зібраннях.

А ось що про нього згадував М. Фрейденберг: «Талановитий і працелюбний, він жив взимку і влітку на своїй маленькій дачі, дорогою на Ланжерон, і майже не випускав з рук палітри. Надавши іншим ганятися за надзвичайними ефектами і сенсаційними сюжетами, художник вважав за краще писати картини і етюди, на яких головне місце займали море і навколишня природа. Не гірше йому вдавався жанр. І публіка цінувала його талант. Серед одеських художників ім'я Скадовського займало одне з перших місць. ...Що особливо симпатично було в ньому, це його чуйність на різну злість дня і потреби ближнього. Коли країну спіткав неврожай, Скадовський першим задумав влаштувати добродійну виставку і блискуче здійснив свою ідею за допомогою близьких друзів. Виставка дала декілька тисяч чистоганом».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Г. Ладигенський, О. Размаріцин, К. Костанді, М. Кузнецов, Р. Судковський, Я. Бродський, М. Фрейденберг, П. Адамян та ін.

СКАЛЬКОВСЬКИЙ Аполлон Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, етнограф, письменник.

З дворянської родини.

Народився 1 (13) січня 1808 р. в м. Житомир Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 28 грудня 1898 р. (9 січня 1899 р.) в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Закінчив юридичний факультет Московського університету (1827).

Працював чиновником канцелярії Новоросійського генерал-губернаторства і редактором видань Одеського статистичного комітету (1828-1898).

Член-кореспондент Петербурзької академії наук (1856).

Один з фундаторів Одеського товариства історії і старожитностей.

Член Товариства сільського господарства Південної Росії.

Друкувався в журналі «Київська старовина», «Записки Одеського товариства історії та старожитностей».

Перу С. належать двотомний «Хронологічний огляд історії Новоросійського краю. 1730-1823 pp.» (1836-1838), «Перше тридцятиріччя історії міста Одеса» (1837), тритомна «Історія Нової Січі або останнього коша Запорозького» (1885-1886), «Наїзди гайдамак на Західну Україну в XVIII ст. 1733-1768 pp.» (1845), «Болгарські колонії в Бессарабії і Новоросійському краї» (1848), двотомний «Досвід статистичного опису Новоросійського краю» (1850-1853), документальні розвідки «Пилип Орлик і запорожці» (1882), «Декілька документів з історії гайдамаччини» (1885), «Адмірал Де Рібас і завоювання Хаджибея» (1889),

Він також – автор низки історичних романів. В Одесі зберігається досі не опублікований щоденник.

Наш земляк знайшов і зберіг архів Коша Запорозького XVIII ст. (нині в Києві).

Доробки мають неабияке значення і нині, оскільки в них використані документи, пізніше частково втрачені.

Серед друзів та близьких знайомих С. – А. Міцкевич, М. Грушевський, М. Воронців та ін.

СЛАВИНЕЦЬКИЙ Єпіфаній

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик, автор підручників, перекладач.

З міщанської родини.

Народився в кінці XVI або на початку XVII ст. в [Малоросії].

Помер 14 листопада 1675 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований у місцевому Чудовому монастирі (не зберігся) .

Навчався в Київській братській школі і за кордоном.

Був викладачем Київської духовної академії (1639-1649), школи московського Чудового монастиря (1649-), виконував доручення царя з перекладання іноземної літератури (виправляв помилки перекладачів).

Укладач соборного діяння (1660).

Як літератор дебютував навчальним посібником «Лексикон латинський» (1642).

Потім настала черга «Філологічного словника» (пояснення термінів Святого Письма та святоотчеської літератури), «Лексикону словено-латинського» (у співавторстві), «Лексикону греко-слов'яно-латинського», «Громадянства звичаїв дитячих», «Трактату про милосердя».

Переклав Новий Заповіт і П'ятикнижжя.

Усього залишив по собі близько 150 праць.

Ось як оцінював діяльність нашого земляка Д. Лихачов: «Спіфаній Славинецький і його послідовники збагатили російську писемність численними перекладами, аж до словників і медичних посібників. Та для письменників цього типу освіта зводилася лише до кількісного нагромадження знань. Вони не думали про якісну перебудову культури, вважаючи, що розривати багатовікову національну традицію шкідливо. «Латинники» і Симеон Полоцький, навпаки, різко відмежовувались від цієї традиції. Свій культурний ідеал вони шукали в Західній Європі, перш за все в Польщі. Саме «латинники» пересадили вперше на російський ґрунт великий європейський стиль – бароко у польському варіанті, пристосованому до московських умов. За «латинників» почалися в Росії «любопрения» – літературні, естетичні, історіософські суперечки, без яких не може існувати динамічна, постійно обновлювана культура. Історична заслуга «латинників» полягає в тому, що вони створили в Москві професійну письменницьку громаду. За всієї різниці окремих доль членів цього літературного цеху в ньому виробився особливий, викроєний за українсько-польським зразком письменницький тип. Літератор-професіонал перебував на педагогічному поприщі, збирав особисту бібліотеку, брав участь у книговидавничій діяльності, штудював іноземних авторів, знав щонайменше дві мови – латинську і польську. Письменницьку працю він вважав головним життєвим завданням».

Серед друзів та близьких знайомих С. – А. Корецький-Сатановський, Д. Птицький, С. Полоцький та ін.

СЛАВСЬКИЙ Юхим Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч. Міністр середнього машинобудування СРСР.

З міщанської родини. Батько, Славський П., – селянин.

Народився 26 жовтня (7 листопада) 1898 р. в с. Макіївка Таганрозького округу Війська Донського (нині – місто Донецької області України).

Помер 28 листопада 1991 р. в м. Москві РРСФР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Московський інститут кольорових металів і золота (1933).

Був ливарем (1912-1918), червоноармійцем, командиром взводу, комісаром ескадрону і полку (1918-1928), інженером, начальником цеху, головним інженером, директором Орджонікідзевського заводу «Електроцинк» (1933-1940), директором запорізького Дніпровського (1940-1941), Уральського (1941-1945) алюмінієвих заводів, заступником наркома кольорової металургії СРСР (1945-1946), заступником начальника 1-го Головного управління при РМ СРСР (1946-1953), начальником Головного управління, першим

заступником міністра (1953-1957), міністром (1957-1963) середнього машинобудування СРСР, головою Державного виробничого комітету з середнього машинобудування СРСР – міністром СРСР (1963-1965), міністром середнього машинобудування СРСР (1965-1986).

Депутат Верховної Ради СРСР (1958-1989).

Двічі лауреат Державної премії СРСР (1949; 1951).

Лауреат Ленінської премії (1980).

Тричі Герой Соціалістичної Праці (1949; 1954; 1962).

Перу С. належить розвідка «Коли країна стояла на плечах ядерних титанів» (1993).

Почесний громадянин міст Зеленогорська Красноярського краю і Озерська Челябінської області (обидва – РФ).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Курчатов, Ю. Кузнєцов, А. Олександров, П.

Ломако, П. Андропов, А. Бріш, Б. Ванніков, Ю. Харитон, І. Семикін, Є. Веліхов, Б.

Музурков, В. Хлопін та ін.

СЛОВАЦЬКИЙ Юліуш Еузебіушевич

Національний статус, що склався у світі: польський.

Поет, драматург.

З шляхтянської родини. Батько, Словацький Е., – викладач Кременецького ліцею, Віленського університету.

Народився 4 вересня 1809 р. в м. Кременець Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).

Помер 3 квітня 1849 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі «Монтмартр».

Перепохований у крипті краківського Кафедрального собору на Вавелі (1927).

Закінчив Вільненські (Вільнюські) гімназію (1819-1825) і факультет морального та політичного права університету (1825-1828).

Працював юристом-стажером польської Урядової комісії прибутків та фінансів (1829-1831), чиновником Дипломатичному Бюро національного уряду (1831-1832).

Як літератор дебютував окремим виданням поеми «Хюго» (1830).

Потім настала черга доробків: «Оди до свободи» (1830), «Змія», «Ян Белєцький», «Чернець», «Араб», «Міндове», «Марія Стюарт» (усі – 1832), «Ламбро», «Година думки» (обидва – 1833), «Кордіан» (1834), «Горштинський» (1835), «Анхеллі» (1838), «Балладіна», «Пяста Дантишка з роду Леліва про пекло», «У Швейцарії», «Вацлав» (усі – 1839), «Ксьондз Марек» (1843), «Срібний сон Саломеї» (1844), «Завіша Чорний» (1844-1845), «Самуель Зборовський» (1845).

Незакінченою залишилася поема «Беньовський».

Лише після смерті вийшла «Подорож до Святої Землі з Неаполя, 1836-1839» (1866).

С.– автор 30 драматичних творів, художнього полотна «Імлистий ранок над морем».

Нашого земляка перекладали М. Бажан, М. Рильський, О. Пчілка, І. Верхратський, М. Старицький, В. Щурат, М. Зеров, М. Зісман, Б. Тен (усі – українською), Г. Ахматова, Б. Пастернак, Л. Мартинов (усі – російською).

З 1831 р. – на еміграції (у Франції, Швейцарії, Італії).

Що стосується особистого життя, то легким воно не було: п'ятирічним С. втратив батька (1814), а 15-річним – і вітчима (1824).

Наш земляк – учасник дуелі з С. Ропелевським, причиною якої стали злосливі зауваження останнього на «Беньовського».

У Милославі поблизу м. Познань (Польща) відкрито пам'ятник нашому землякові (1899).

У м. Краків (Польща) ім'я письменника носить міський театр.

У м. Київ видруковано монографію Г. Вервеса «Юліуш Словацький і Україна» (1959).

У м. Дніпропетровськ ім'я С. присвоєно вулиці (2001).

Його ж носить Кременецька міська бібліотека, на подвір'ї якої встановлено гранітне погруддя письменника (1969); тут відкрито обласний літературно-меморіальний музей, до якого на безстроковий термін багато матеріалів передала польська держава (2004).

У м. Львів у видавництві «Світ» вийшла книга Ю. Словацького «Срібний міф України: Поезії. Поеми. Драми» (2005).

У м. Львів з нагоди 200-річчя з дня народження С. пройшла міжнародна студентська конференція «Юліуш Словацький: погляд з ХХІ століття» (2009).

На колишньому будинку Михальських у с. Верхівка Вінницької області встановлено відповідну меморіальну дошку.

Серед друзів та близьких знайомих С. – А. Мальчевський, З. Михальський, Ф. Шопен, Л. Снядецька, Л. Недзведський, Л. Спітснагль, З. Красинський, К. Галчинський, К. Чарторийський, Б. Залеський, С. Гощинський, Є. Снядецький, В. Шимановський, Ю. Куровський, К. Уєйський, Ц. Норвід, З. Щенсний-Фелінський, Є. Янушкевич, Т. Бичковський та ін.

СМАКУЛА Олександр Теодорович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Фізик. Володар першого у світові патенту на виготовлення просвітленої техніки (1935). У фізиці існує науковий термін «рівняння Смакули».

З селянської родини.

Народився 9 вересня 1900 р. в с. Доброводи Збаразького повіту Галичини (нині – Збаразький район Тернопільської області України).

Помер 17 травня 1983 р. в м. Обурн (США). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Збаразькій, закінчив Тернопільську гімназію (1922), Геттінгенський університет (1922-1927).

Працював асистентом Геттінгенського університету (1927-1928), викладачем Одеського університету (1928-1930), керівником оптичної лабораторії Гейдельберзького інституту медичних досліджень (1930-1934), завідувачим однією з дослідних лабораторій фірми Карл Цейс Єна (1934-1945), викладачем Масачусетського технологічного інституту (з 1951).

Засновник і перший керівник лабораторію фізики кристалів Масачусетського технологічного інституту (1964).

Брав активну участь у становленні влади Західноукраїнської Народної Республіки (1918).

Воював в Українській галицькій армії (1918-1920).

Дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1930).

Почесний член Товариства Українських інженерів (США), Американського Оптичного Товариства.

Спеціалізувався на проблемах вирощування, очищення й дослідження кристалів, взаємодії електромагнітного випромінювання з твердими тілами, неоднорідності у мішаних кристалах та дефектах германію й кисню в монокристалах кремнію, оптичних прикмет ненасичених сполук, усунення рефлексії в оптичних інструментах, властивостей кристалів внаслідок впливу радіації та дефектів, діелектричних прикмет твердих тіл.

Досліджував органічні кристали, матеріали для інфрачервоної техніки.

Перу С. належить близько ста ґрунтовних наукових праць, серед яких розвідки «Земля і радіоактивність», «Відшукування металевих руд при допомозі коротких електричних хвиль», «Протирахітний вітамін», монографія «Монокристали: вирощування, виготовлення і застосування» (1962).

Що стосується особистого життя, то вченому довелося пережити голод і холод, моральну наругу у фашистській Німеччині, смерть одного з синів.

Оскільки наш земляк був учасником Міжнародної конференції з кристалографії, що відбулася у Вірменії, йому дозволили відвідати Доброводи, Тернопіль і Київ (1972).

Нині іменем С. названо формулу (рівняння) підрахунку електронів, пійманих у пастку під час взаємодії радіації з кристалами. Науковці вважають це винаходом ХХ сторіччя в галузі оптики.

За сприяння НТШ відбулися міжнародні Смакулеві симпозиуми (1992; 2000).

Засновано Тернопільський обласний Фонд Олександра Смакули (1996).

Рішенням ХХХ сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 2000 р. було проголошено роком нашого земляка (1999).

До його 100-річного ювілею видано перший том його «Наукових праць», випущено художній конверт (2000).

Доброводському природничому ліцею присвоєно ім'я видатного вченого.

Пам'ятник С. встановлено в с. Доброводи, відкрито його меморіальний музей у ліцеї його імені.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Р. Миколайович, А. Музичка, Р. Поль, М.

Заріцький, Н. Вінер, К. Шеннон, Д. Віснер, А. ван Гіппель, Н. Хомський, Л.-С.

Онишкевич, Д. Слейтер та ін.

СМИРНОВ Борис Леонідович

Національний статус, що склався у світі: туркменсько-російський.

Лікар, перекладач.

З інтелігентської родини. Батько, Смирнов Л., – земський лікар; мати, Демидовська С., – письменниця.

Народився 15 грудня 1891 р. в с. Козляничі Сосницького повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Сосницький район Чернігівської області України).

Помер 2 травня 1967 р. в м. Ашхабад СРСР (нині – столиця Республіки Туркменистан).

Похований на міському цвинтарі. Надгробок прикрашає біломармурова книга – символ «Махабхарати».

Закінчив 6-у Петербурзьку гімназію (1910), Військово-медичну академію (1914).

Був військовим лікарем (1914-1916), земським лікарем, лікарем військомату в Чернігівській губернії (1917-1919), ординатором клініки нервових хвороб Київського медичного інституту (1920-1929), консультантом-невропатологом Йошкар-Олінської обласної лікарні (1929-1935), науковим співробітником Туркменського інституту неврології і фізіотерапії (1935-1939), викладачем Туркменського державного медичного інституту (1939-1956).

Академік академії наук Туркменської РСР.

Заслужений діяч науки ТРСР (1943).

Лауреат премії ім. Моторін (1914).

Друкувався в «Вістях Академії наук», «Вістях Військово-медичної академії» «Вістях Туркменського філіалу АН СРСР».

Як учений дебютував у «Вістях Академії наук» науковою статтею (1912).

Потім настала черга доробків «Дослідження топографічної анатомії бічних шлуночків мозку», «Крайні типи мінливості поверхневих вен спинного мозку і стан їх за певних загальних інфекцій» (1938), «Вікові особливості вен спинного мозку і стан їх за певних патологічних умов» (1939).

Головна праця С. – переклад з санскриту семи випусків «Махабхарати» (1955-1967).

Восьмий – «Напад на сплячих» – вийшов уже після смерті С.

Всього на рахунку нашого земляка 74 друковані роботи.

Нині в Туркменистані функціонує Фонд освіти і відродження духовності ім. академіка Б. Л. Смирнова.

У Кишиневі створена Молдовська асоціація Бориса Леонідовича Смирнова.

Серед друзів та близьких знайомих С. – П. Беліков, В. Шевкуненко, Ю. Волобуєв, Г.

Лисенко, Ю. Реріх, К. Менон, Б. Маньковський, Г. Бебурішвілі, М. Мостковий. І. Березін, П. Грінцер, Ф. Вальнер, Б. Мішра та ін.

СОКОЛЬНИКОВ Григорій Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний і військовий діяч. Перший нарком фінансів СРСР.

З міщанської родини. Справжнє прізвище – Бриллiант Гiрш Янкелевич. Батько, Бриллiант Я. – лікар, власник аптеки.

Народився 3 (15) 08 серпня 1888 р. в м. Ромнах Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Убитий 21 травня 1939 р. у в'язниці м. Верхньоуральська СРСР (нині – районний центр Челябінської області РФ).

Закінчив 5-у Московську гімназію (1906), навчався на юридичному факультеті Московського університету (1907-1908), закінчив юридичний факультет Паризького університету (1914).

Був членом виконкому Мосради (1917), членом виконкому Петроради (1917-1918), членом Ради Держбанку, членом колегії наркомату фінансів (1918), членом президії ВРНГ (1918-1920), головою комісії Туркестану ВЦІК і РНК РРФСР (1920-1921), членом колегії (1921-1922), заступником наркома (1922), наркомом (1922-1923) фінансів РРФСР, наркомом фінансів СРСР (1923-1926), заступником голови Держплану СРСР (1926-1928), головою Нафтосиндикату СРСР (1928-1929), повпредом СРСР у Великобританії (1929-1932), заступником наркома закордонних справ СРСР (1933-1934), першим заступником наркома лісової промисловості СРСР (1935-1936).

Член Засновницьких зборів (1918).

Член російської делегації на мирних переговорах в Брест-Литовську (1917).

У якості очільника делегації Росії підписав Брест-Литовський мирний договір (1918).

Член ЦВК СРСР (1922-1927; 1931-1936).

Кандидат в члени Президії ЦВК СРСР (1922-1924).

Член Революційної військової ради 2-й і 9-й армій, а також Південного фронту, командувач 8-ої армії і Туркестанського фронту.

Один з лiдерiв «нової» (ленiнградської) опозиції (1925-1926) та об'єднаної лiвої (троцькістської) опозиції (1926-1927).

Друкувався в газетах «Наше слово», «Робітничий шлях», «Правда».

Уперше заарештований за царизму (1907) і довічно засланий до Єнісейської губернії (Сибір), звідки втік до Франції і Швейцарії (1909). До Росії повернувся повернувся в запломбованому вагоні через Німеччину разом з В. І. Леніним (1917).

Удруге заарештований більшовиками у справі «паралельного антирадянського троцькістського центру» і засуджений до 10 років позбавлення волі (1937).

За офіційною версією, убитий сусідами по камері. Насправді ж, як показало розслідування, проведеному ЦК КПРС і КДБ в 1956-1961 рр., убили С. під керівництвом ст.

оперуповноваженого НКВС Кубаткіна, котрий діяв за прямою вказівкою Л. Берії і Б. Кобулова, а розпорядження про ліквідацію ув'язнених виходило особисто від Й. Сталіна.

Реабілітований пленумом Верховного Суду СРСР (1988).

Постраждав і брат нашого земляка Михайло, якого заслали на Колиму, де теж убили.

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Бухарін, Б. Пастернак, А. Снукідзе, В. Ленін, С. Кіров, К. Радек, Д. Шостакович, В. Мухіна, І. Еренбург, В. Молотов, Є.

Преображенський, Л. Серебряков, І. Бабель, Е. Багрицький, Л. Каменєв, Г. Зінов'єв та ін.

СОМОВ Орест Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, журналіст, перекладач. Псевдоніми – Мешканець Василівського острова, Порфирій Байський, Мешканець Галерної гавані. Фундатор психологічної і соціально-побутової повісті на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Батько, Сомов М., – капітан царської армії.

Народився 10 грудня 1793 р. в м. Вовчанськ Слобідсько-Української губернії Російської імперії (нині – районний центр Харківської області України).

Помер 27 травня 1833 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському цвинтарі.

Закінчив Харківський університет.

Був столоначальником правління Російсько-Американської компанії (1824-1826), видавцем альманаху «Північні квіти» (1825-1832).

Член Вільного товариства російської словесності (1818).

Друкувався в «Літературній газеті», журналах «Український вісник», «Харківський Демокріт», «Добромисний», «Невський глядач», «Північна бджола», «Гірлянда», «Змагальник освіти і благочинності», «Північний архів», «Син Вітчизни».

Як літератор дебютував в «Українському віснику» віршем (1816).

Потім настала черга повістей «Гайдамака», «Мара», «Матінка і синок», «Перевертень», «Роман в двох листа», «Сватання», «Юродивий»; бувальщини і небилиці «Київські відьми», «Русалка», «Казки про скарби», «Бродячий вогонь»; «Пісні про Богдана Хмельницького – визволителя Малоросії»; поеми «Голос українця при звістці про взяття Варшави».

Перу С. також належать доробки «Наказ з того світу», «Дивний поєдинок», «Алкід в колисці», «Вивіска», «Поштовий будинок в Шато-Тьеррі».

За підозрою в участі у повстанні декабристів заарештований (1825). За три тижня звільнений з виправдовувальним атестатом (1826).

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Гоголь, І. Котляревський, О. Пушкін, М. Максимович, О. Грибоєдов, І. Ризький, С. Пономарьова, Ф. Глінка, В. Туманський, М. Бестужев-Рюмін, О. Ізмайлов, М. Кутузов, М. Цертелєв, О. Корнілович, К. Рилєєв, А. Дельвіг, Д. Завалішин, О. Бестужев та ін.

СОСНОВСЬКИЙ Єжи (Юрек)

Національний статус, що склався у світі: польський.

Розвідник, пілот аероплана.

З родини службовця. Батько – інженер-електрик.

Народився в 1896 р. в м. Лемберг Австро-Угорщини (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1942 р. за незрозумілих обставин в московській Луб'янській в'язниці. Точна дата і місце поховання – не відомі.

Мав військову освіту.

Служив у діючих частинах австро-угорської армії (1914-1917), у штабі Варшавського корпусу (1917-1926), польським резидентом у Німеччині (1926-1934).

Чотириразовий кавалер польського «Хреста за відвагу» (1920).

Заарештований за підозрою в шпигунстві (1934).

Перебував під слідством в Моабітській в'язниці (1934-1935).

За вироком Берлінського суду засуджений до пожиттєвого ув'язнення (1935).

Обміняний на німецьких агентів (1936).

Удруге за підозрою у «співпраці з німецькою розвідкою» заарештований у Польщі (1936).

Після трирічних допитів засуджений до 15 років позбавлення волі (1939).

На початку другої світової війни при евакуації з Варшави охоронці в'язниці його похапцем розстрілюють. Рани виявляються не смертельними. Наш земляк вибирається з в'язниці і тікає на схід. Майже відразу потрапляючи до рук радянської розвідки.

Останнім свідоцтвом про нього є розповідь польського генерала, який пізніше емігрував до Великобританії, про те, що він сидів з С. в одній камері Луб'янки.

У статті «Єжи Сосновський» на peoples.ru про нашого земляка говориться: «У 1933 р. в Будапешті Сосновський знайомиться з танцівницею вар'єте Леа Н'яко, яка зіграла фатальну роль в його шпигунській кар'єрі. ...Дізнавшись, що вона не єдина кохана

ротмістра, в пориві ревнощів Леа розповідає про його пропозиції близькому знайомому своїй матері Штернгейму, пов'язаному з контррозвідкою. Сосновського беруть під невисипущий контроль. ...27 лютого 1934 р. абвер заарештовує Сосновського, Ренату, Ірену і Беніту. 5-16 лютого 1935 р. берлінський суд ухвалює смертний вирок Беніті фон Берг (Фалькенхайн) і Ренаті фон Натцмер. Сосновський та Ірена фон Іена засуджуються до довічного ув'язнення. Леа Н'яко суд виправдав і звільнив у залі суду».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Р. Натцмер, Г. Рудольф, Б. Фалькенхайн, Л. Н'яко та ін.

СОХАЦЬКИЙ Павло Панасович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, педагог, видавець.

З родини священика.

Народився 6 листопада 1764 р. в с. Світличне Прилуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Варвинський район Чернігівської області України).

Помер 18 березня 1809 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований на Лазарівському цвинтарі.

Навчався в Київській академії (1776-1781), Московській університетсько-філантропічній семінарії (з 1782).

Працював в журналах «Вечірня зоря», «Спочиваючий працелюб», викладачем обох академічних гімназій, пансіону Московського університету (1801-1806), секретарем Ради університету (1806-1809),

Видавець низки прогресивних засобів масової інформації: «Політичний журнал» (1790-1800), «Приємне і корисне використання часу» (1793-1798), «Іппокрена» (1799-1801), «Новини російської літератури» (1802-1805), «Мінерва» (1805).

Секретар Товариства історії й старожитностей російських при Московському університеті (з 1806).

Друкувався в журналах, які видавав, а також в «Ефемеридах», «Вечірній зорі», «Відпочиваючий працелюб».

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Уатсова розумова наука чи логіка», «Креслення системи естетики», «Пояснення про витончені науки і мистецтва», «Слово про головну мету виховання», «Похвальне слово», «Пам'ятник другу освіти батьківщини».

Він видав книги «Філлекторне коротке накреслення латинського складу», «Principia sermonis graeci» (обидві – 1796), «Мейнерсове накреслення і історія витончених мистецтв» (1803), «Цицеронові міркування про посади» (1807), «Федон, розмова Платона» (1804).

Як викладач, знайомив студентів з промовами Цицерона, Тита Лівія, «Енеїдою» Вергілія, одами і посланнями Горация, «Одіссеєю» Гомера, «Прометеем прикутим» Есхіла, діалогами Платона, творами Лукіана; крім того, він вправляв студентів у перекладах з латини.

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Дмитрієв, В. Ізмайлов, І. Крилов, В. Пушкін, Н. Оболенська, В. Жуковський, М. Новиков, І. Шварц, І. Мельманн, М. Гаврилов, В. Підшивалов, Х. Чоботарьов, Ф. Рейнгардт, Л. Цветаєв та ін.

СПЕКТОРСЬКИЙ Євгеній Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Правознавець, філософ, теоретик та історик культури.

З дворянської родини. Батько, Спекторський В., – мировий суддя.

Народився в 1875 р. в м. Острог Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Рівненської області України).

Помер 3 березня 1951 р. в м. Нью-Йорк (США).

Закінчив Радомську гімназію (1893), юридичний факультет Варшавського університету (1893-1898), стажувався у Франції та Німеччині (1901-1902).

Працював викладачем, деканом юридичного факультету, ректором Київського університету св. Володимира (1913-1919), піклувальником Київського учбового округу (1919), викладачем Белградського університету (1920-1924; 1927-1930), празького Російського університету (1924-1927), Люблянського університету (1930-1945), Нью-Йоркської православної духовної академії (1847-1951).

Член-кореспондент Сербської академії наук.

Член-кореспондент празького Слов'янського інституту.

Почесний член Товариства російських учених в Югославії.

Почесний член Російської академічної групи в Празі.

Почесний член Белградського товариства галліполійців.

Голова Київського філософського товариства.

Голова національно-просвітницької організації «Російська Матиця» (1930-1945).

Голова Словенського товариства філософії права і соціології (1930-1945).

Голова Російської академічної групи в США (1948).

Голова белградського Російського наукового інституту.

Як вчений дебютував працею «Жан Жак Руссо як політичний письменник» (1898).

Потім настала черга наступних доробків: «До питання про систематизацію в суспільствознавстві» (1903), «Організаційна теорія суспільства» (1904), «Органічна теорія суспільства» (1905), «Нариси з філософії суспільних наук» (1907), «Фізікалізм в суспільній філософії XVII ст.», «Едгар Вейгель – забутий раціоналіст XVII ст.» (обидва – 1909), двотомні «Проблеми соціальної фізики в 17 столітті» (1910; 1917), «Поняття суспільства в античному світі: етюд з семантики суспільствознавства» (1911), «Белінський і західництво» (1912), «Природне право у протестантських авторів XVII ст.» (1914), «Номіналізм і реалізм в суспільних науках» (1915), «Посібник до лекцій з енциклопедії права», «Що таке конституція», «Засновницькі збори і конституція» (усі – 1917), «Держава» (1918), «Християнство і культура» (1925), «Основи науки про державу і суспільство» (1927), «Чехов» (1930), «Матеріали до бібліографії російських наукових праць за кордоном» (1931), «Історія соціальної філософії» (1932), «Лібералізм» (1935), «Принципи європейської політики Росії в XIX і XX ст.» (1936).

Не поділяючи більшовицьких ідеалів, емігрував до Югославії (1920-).

Серед друзів та близьких знайомих С. – О. Блок, А. Денікін, П. Новгородцев, Г.

Вернадський, Г. Шпет, П. Георгієвський, Д. Грімм, С. Завадський, М. Катков, П. Струве, М. Лосський, Г. Флоровський, С. Булгаков та ін.

СТАДНИЦЬКИЙ Авксентій Георгійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Церковний і громадський діяч, історик. В чернецтві – Арсеній (1895). Російською православною церквою за кордоном зарахований до лику святих.

З родини священика. Батько, Стадницький Г., – ігумен комарівецького Успенського парафіяльного храму.

Народився 22 січня 1862 р. в с. Комарівці Хотинського повіту Бессарабської губернії Російської імперії (нині – Сторожинецький район Чернівецької області України).

Помер 10 лютого 1936 р. в м. Ташкент Узбецької РСР СРСР (нині – столиця Республіки Узбекистан). Похований на місцевому Олександрівському цвинтарі.

Закінчив Єдинецьке духовне училище, Кишинівську духовну семінарію (1880), Київську духовну академію (1885).

Був викладачем Єдинецького духовного училища (1880-1881), Кишинівської духовної семінарії (1885-1895), інспектором Новгородської духовної семінарії (1895-1896), ректором Новгородської духовної семінарії і ігуменом Антонієвого монастиря (1896-1897), інспектором (1897-1898), ректором Московської духовної академії (1898-1903),

єпископом і архієпископом Псковським і Порховським (1903-1910), архієпископом Новгородським (1910-1933), митрополитом Ташкентським (1933-1936).
Член Священного Синоду і Вищої Церковної Ради Російської Православної Церкви (1917).

Фундатор Новгородського церковно-археологічного товариства (1913).

Почесний член Імператорського палестинського товариства (1904), Київської (1900), Санкт-Петербурзької (1910), Казанської (1910) духовних академій, Псковського археологічного товариства, Церковно-історичного і археологічного товариства при Київській духовній академії (1909), Російського археологічного товариства (1913).
Кавалер російських орденів св. Володимира 3-го ступеня, Олександра Невського, св. Ганни 1-го ступеня, сербського ордену св. Сави 2-го ступеня, турецького ордену «Меджідіє» 1-го ступеня, румунської медалі «Vene Merente» 1-го ступеня.

Двічі лауреат Макарієвської премії, лауреат премії графа Уварова.

Друкувався в газетах «Кишинівські єпархіальні відомості», «Зоря», «Новгородські єпархіальні відомості», журналі «Праці Київської духовної академії».

Перу нашого земляка належать дослідження «Щоденник студента-паломника на Афон» (1886), «Становище православного духівництва в Румунії» (1889), «Архімандрит Андронік, ігумен Ново-Німецького Св. Вознесенського монастиря в Бессарабії» (1890), «Румуни, які здобули освіту в російських духовно-учбових закладах» (1891), «Матеріали з історії Бессарабії», «Журнал секунд-майора фон Раана про війну при завоюванні Молдавії і Валахії в 1787-1790 рр. з історичними і топографічними примітками» (обидва – 1892), «Гавриїл Банулеско-Бодоні, екзарх Молдо-Влахійський і митрополит Кишинівський» (1894), «З сучасного церковного життя в Румунії» (1901), «В країні священних спогадів. Сергіїв Посад» (1902), «Дослідження і монографії з історії Молдавської церкви (1904), «Церква, держава і розкол старообрядності» (1910), «Духовні жнива», «Духовний щоденник» (обидва – 1914).

Уперше заарештований в м. Москва без пояснення причин і засланий до м. Новгород (1919).

Удруге заарештований в м. Новгород (1920).

Утретє заарештований за звинуваченням у «спробі чинити спротив вилученню церковних цінностей» (1922).

Учетверте заарештований і відправлений у заслання до Ашхабада (1924) і Ташкенту (1926-1936)

Прокуратурою Російської Федерації на підставі статей 3 і 5 закону РРФСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій» підготований висновок про реабілітацію нашого земляка, проте він так і залишився в справі, оскільки правоохоронці не мають даних про місцезнаходження родичів митрополита.(1992).

У м. Новгород регулярно проходять Арсенівські читання (1993).

Серед друзів та близьких знайомих С. – А. Сіманський, В. Богоявленський, А. Храповицький, Є. Мещерський, О. Щерба, Л. Войно-Ясенецький, Н. Рождественський, І. Пустинський, Григорій IV Хаддад, С. Страгородський, А. Жадановський, А. Соколов, В. Георгієвський, Ю. Олсуф'єв, К. Вендланд, С. Голубєв, І. Семьоновський, В. Лебедев, П. Кушников, В. М'ясоєдов, Л. Мацулевич, П. Гусєв та ін.

СОЮЗ З ДЕРЖАВОЮ, з життєвого кредо А. Стадницького

Церква має бути автономною в своєму внутрішньому житті, але це не означає, що Церква повинна бути відокремлена від держави, союз Церкви з державою може бути не зовнішнім, а внутрішнім. І держава не вважатиме Церкву своїм відомством, а доброзичливо ставитиметься до Церкви, визнаючи її культурно-просвітницьке значення і не відмовляючи їй в матеріальній підтримці.

РОЗУМОВА ВІДСТАЛІСТЬ, з історичного кредо А. Стадницького
Забуття минулого, зневага до різноманітних пам'ятників рідної старовини справедливо трактується як культурна недорозвиненість, відсталість в розумовому плані.

ЗБАГАЧУВАТИ ДУХОВНИЙ КРУГОЗІР, з релігійного кредо А. Стадницького
Пастирям Церкви необхідно підняти свій науковий рівень, збагатити свій духовний кругозір і об'єднатися між собою для спільної роботи на благо Церкви і користь народу.

ХРАМИ ЗАВЖДИ ЗАЛИШАТЬСЯ ХРАМАМИ, із звернення А. Стадницького до парафіян в 1922 р.

Про одне благаю вас, дорогі мої чада парафії моєї. Поставтеся по-християнськи, з покірністю волі Божій, якщо доведеться розлучитися з улюбленим нами благоліп'ям наших храмів в ім'я тієї волаючої потреби (голод – авт.), в якій перебувають наші брати.

Якщо у нас є що пожертвувати замість церковних речей, не втрачайте цієї можливості. Якщо ж нічого жертвувати, то й без золота і срібла храми наші залишаться храмами, і святі ікони – святими іконами. Бог на Страшному Суді запитає нас найперше не про те, чи прикрашали ми золотом і сріблом храми та ікони, а про те, чи нагодували ми голодного, чи напоїли спраглого, чи одягнули голого?

Прошу Вас не допускати при цьому ніякого насильства в будь-якій формі, – ні в храмі, ні біля нього, оскільки це образить храм, як будинок миру і любові Христової. Прошу також і про те, щоб це вилучення церковних цінностей не стало приводом для якихось політичних виступів, оскільки Церква за суттю своєю поза політикою і повинна бути чужою їй.

НЕ СТАВАЙТЕ ЖОРСТОКИМ, з листа А. Храповицького А.Стадницькому від 17 листопада 1896 р.

Достолуб'язний і дорогий отче Арсенію!

Не сумуйте і не бентежтеся, а головне, не піддайтеся малоруській недовірливості, яка у всьому бачить недобррозичливців.

Що з отцем Аркадієм (Карпінським – авт.) життя не всякому вдається, це мені давно відомо. ...Отця Євдокима (Мещерського – авт.) прошу любити і бути з ним відверто-дружнім, а отця Никона (Рождественського – авт.) теж любити і зносити його в дні його гніву, дитячого і скороминущого, бо серце у нього добре, а деякі його забаганки обумовлюються його крайньою розпещеністю з дитинства.

Взагалі ці два старці ніколи ніякої підлоти ні Вам, ні комусь іншому не зроблять. За це я ручаюся.

...Витівками учнів не бентежтеся, але головне – не ставайте жорстоким на них, а дивіться як на подряпини, які наносяться котенятами і які за 5 хвилин самі ж до Вас ластитимуться, побачивши, що Ви їм добра бажаєте і їх не боїтеся.

ЗУСТРІЧАЛИ ДЗВОНАМИ, з повідомлення газети «Псковські єпархіальні відомості» від 31 грудня 1903 р.

30 грудня о 4 годині 15 хвилин після полудня з Санкт-Петербурга прибув до Пскова його преосвященство, преосвященний Арсеній, єпископ Псковський і Порховський. Від Сергієвських воріт з хресним ходом за участю всього духовництва, на чолі з начальником губернії, у супроводі громадян, за урочистого дзвону у всіх міських церквах пройшов до кафедрального собору, а звідти на Псково-Печерське подвір'я.

ПИЯЦТВО – ЛИХО ІСТОРИЧНЕ, з промови А. Стадницького на засіданні Державної Ради Російської імперії в грудні 1907 р.

Для боротьби з пияцтвом, цим історичним і сучасним лихом, повинні застосовуватися різні заходи – це заходи загальнодержавні, заходи суспільні, потім етичні й індивідуальні, так звана ідейна боротьба... Серед громадських організацій боротьби з пияцтвом виділяються церковні Товариства тверезості... Сила цих товариств полягає в тому, що вони для слабкої волі п'яниці дають твердішу опору в боротьбі, зводячи цю боротьбу на шлях релігійного подвигу.

НЕВТОМНИЙ, з «Православної енциклопедії»

Однією з перших справ Арсенія в Новгороді стало спорудження єпархіального будинку. ...З благословення Синоду його назвали «Арсенівським».

Тут розташувалися зал-аудиторія для лекцій, бесід і співбесід, консисторія, училищна і місіонерська ради, бібліотека, іконно-книжкова лавка єпархіального братерства Св. Софії, єпархіальний церковно-історичний музей, редакція «Новгородських єпархіальних відомостей».

...У роки першої світової війни Арсеній піклувався про відкриття шпиталів для поранених, в т.ч. в Юрієвому новгородському монастирі і Арсенівському єпархіальному будинку, служив у них молебні, напучував гарнізони, що відправлялися на фронт, відвідував поранених.

Організував збір коштів на потреби фронту.

СПРАВЕДЛИВА СТРОГІСТЬ, з розвідки «Кандидат на Патріарший престол: митрополит Арсеній (Стадницький)» на otechestvo.org.ua

Отець Арсеній відрізнявся непростою вдачею, але при цьому справедливістю і прямою. Його називали «найстрогішим архіпастирем» Російської Церкви.

Ця строгість виявлялася в неухильній вимогливості до виконання заповідей Христових духівництвом і парафіянами; але – перш за все – архіпастир був вимогливим до самого себе.

ЗАЛИШИВ ПО СОБІ ДОБРУ ПАМ'ЯТЬ, з статті Т. Меднікової «Архієпископ Арсеній»

Арсеній став 34-м за рахунком Псковським владикою. Майже 7 років він керував єпархією, зробивши для Пскова чимало доброго і корисного. Серед головних справ: заснування церковного музею, історико-археологічного комітету.

Знайомлячись із справами увіреної йому єпархії, Арсеній звернув увагу на стан початкової освіти, зокрема, церковнопарафіяльних шкіл. ...За два роки (1904 – 1905) звели школу псаломщиків.

БЕЗМІРНА ВТРАТА, з прощальних слів Л. Войно-Ясенецького

Ви краще за мене знаєте, яка безмірна ця втрата для Церкви російської, і досить мені лише сповістити про подію, низько опустити голову і знову лити сльози.

НЕ ЗАБУВАЙ НАС, ГРІШНИХ, з вірша О. Камінської, присвяченого А. Стадницькому
Тебя, Святитель, помнить будем,
И ты нас грешных не забудь,
В святых молитвах у Престола
Нас помяни когда-нибудь!

СТАДНИЦЬКИЙ Авксентій Георгійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Церковний і громадський діяч, історик. В чернецтві – Арсеній (1895). Російською православною церквою за кордоном зарахований до лику святих.

З родини священика. Батько, Стадницький Г., – ігумен комарівецького Успенського парафіяльного храму.

Народився 22 січня 1862 р. в с. Комарівці Хотинського повіту Бессарабської губернії Російської імперії (нині – Сторожинецький район Чернівецької області України).

Помер 10 лютого 1936 р. в м. Ташкент Узбецької РСР СРСР (нині – столиця Республіки Узбекистан). Похований на місцевому Олександрівсько-Невському цвинтарі.

Закінчив Єдинецьке духовне училище, Кишинівську духовну семінарію (1880), Київську духовну академію (1885).

Був викладачем Єдинецького духовного училища (1880-1881), Кишинівської духовної семінарії (1885-1895), інспектором Новгородської духовної семінарії (1895-1896), ректором Новгородської духовної семінарії і ігуменом Антонієвого монастиря (1896-1897), інспектором (1897-1898), ректором Московської духовної академії (1898-1903), єпископом і архієпископом Псковським і Порховським (1903-1910), архієпископом Новгородським (1910-1933), митрополитом Ташкентським (1933-1936).

Член Священного Синоду і Вищої Церковної Ради Російської Православної Церкви (1917).

Фундатор Новгородського церковно-археологічного товариства (1913).

Почесний член Імператорського палестинського товариства (1904), Київської (1900), Санкт-Петербурзької (1910), Казанської (1910) духовних академій, Псковського археологічного товариства, Церковно-історичного і археологічного товариства при Київській духовній академії (1909), Російського археологічного товариства (1913).

Кавалер російських орденів св. Володимира 3-го ступеня, Олександра Невського, св. Ганни 1-го ступеня, сербського ордена св. Сави 2-го ступеня, турецького ордена «Меджидіє» 1-го ступеня, румунської медалі «Vene Merente» 1-го ступеня.

Двічі лауреат Макарієвської премії, лауреат премії графа Уварова.

Друкувався в газетах «Кишинівські єпархіальні відомості», «Зоря», «Новгородські єпархіальні відомості», журналі «Праці Київської духовної академії».

Перу нашого земляка належать дослідження «Щоденник студента-паломника на Афон» (1886), «Становище православного духівництва в Румунії» (1889), «Архімандрит Андронік, ігумен Ново-Німецького Св. Вознесенського монастиря в Бессарабії» (1890), «Румуни, які здобули освіту в російських духовно-учбових закладах» (1891), «Матеріали з історії Бессарабії», «Журнал секунд-майора фон Раана про війну при завоюванні Молдавії і Валахії в 1787-1790 рр. з історичними і топографічними примітками» (обидва – 1892), «Гавриїл Банулеско-Бодоні, екзарх Молдо-Влахійський і митрополит Кишинівський» (1894), «З сучасного церковного життя в Румунії» (1901), «В країні священних спогадів. Сергіїв Посад» (1902), «Дослідження і монографії з історії Молдавської церкви» (1904), «Церква, держава і розкол старообрядності» (1910), «Духовні жнива», «Духовний щоденник» (обидва – 1914).

Уперше заарештований в м. Москва без пояснення причин і засланий до м. Новгород (1919).

Удруге заарештований в м. Новгород (1920).

Утретє заарештований за звинуваченням у «спробі чинити спротив вилученню церковних цінностей» (1922).

Учетверте заарештований і відправлений у заслання до Ашхабада (1924) і Ташкенту (1926-1936).

Прокуратурою Російської Федерації на підставі статей 3 і 5 закону РФСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій» підготований висновок про реабілітацію нашого земляка, проте він так і залишився в справі, оскільки правоохоронці не мають даних про місцезнаходження родичів митрополита. (1992).

У м. Новгород регулярно проходять Арсенівські читання (1993).

Серед друзів та близьких знайомих С. – А. Сіманський, В. Богоявленський, А. Храповицький, Є. Мещерський, О. Щерба, Л. Войно-Ясенецький, Н. Рождественський, І.

Пустинський, Григорій IV Хаддад, С. Страгородський, А. Жадановський, А. Соколов, В. Георгієвський, Ю. Олсуф'єв, К. Вендланд, С. Голубєв, І. Семьоновський, В. Лебедєв, П. Кушников, В. М'ясоєдов, Л. Мацулевич, П. Гусєв та ін.

СТАНЮКОВИЧ Костянтин Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, публіцист, фейлетоніст. Псевдоніми – М. Костін, Скромний письменник, Відвертий письменник, Пімен. Класик російської морської прози.

З дворянської родини. Батько, Станюкович М., – адмірал російського флоту.

Народився 18 (30) березня 1843 р. в м. Севастополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 7 (20) травня 1903 р. в м. Неаполь (Італія). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Петербурзький морський кадетський корпус (1857-1860).

Був сільським вчителем в Муромському повіті Володимирській губернії (1865-1866), чиновником управління Курсько-Харківсько-Азовської залізниці (1869-1871),

Петербурзького товариства взаємного поземельного кредитування (1871-1874), керуючим Волго-Донським пароплавством (1874-1876), членом редколегії, видавцем журналу «Діло» (1881-1884).

Лауреат Пушкінської премії (1901).

Кавалер золотої медалі ім. Погосського (1896).

Друкувався в газетах і журналах «Лелітка», «Будильник», «Епос», «Жіночий вісник», «Гласність», «Новини», «Чутки», «Порядок», «Діло», «Північна квітка», «Російське життя», «Вісник Європи», «Північний вісник», «Російська думка», «Юний читач», «Син Вітчизни», «Російське багатство».

Як літератор дебютував в журналі «Північна квітка» добіркою віршів (1859).

Потім настала черга комедії «На те й шука в морі, щоб карась не дрімав» (1871), нотаток «З навколосвітньої подорожі» (1860-1863), романів «Без результату» (1873), «Наші звичаї» (1879), «В каламутній воді» (1878-1879), «Два брати» (1880), «Вир» (1881), «Перші кроки», «Грізний адмірал» (обидва – 1891), «Похмурий штурман» (1893), «Неспокійний адмірал» (1894), «Відверті» (1893-1894), «Історія одного життя» (1895), «Навколо світу на «Шуліці» (1896), «Жерці» (1897), «Байдужі» (1899).

Перу нашого земляка також належить публіцистично-фейлетонні цикли «Картинки суспільного життя» (1877-1896) і «Листи знатного іноземця» (1878-1897).

З владою порозуміння не знаходив: за зв'язок з революційними народниками-емігрантами був заарештований (1884) і після річного ув'язнення на роки засланий до Сибіру (1885-1888).

За мотивами творів С. знято художні фільми «В далекому плаванні», «Максимка», «Пасажирка».

Що стосується особистого життя, то, розсварившись з батьком через те, що морську службу міняє на письменницьку, так з ним більше і не побачився; його п'єсу «На те й шука в морі, щоб карась не дрімав» на прохання багатіїв-залізничників була заборонена; втратив 16-річного сина Костянтина (1898).

У м. Києві на честь С. названо вулицю (1955).

У м. Севастополь на будинку, в якому мешкав наш земляк, встановлено меморіальну дошку, а одна з бібліотек і вулиця носять його ім'я.

За часів СРСР прізвище С. прикрашало борт теплоходу.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Г. Благосветлов, А. Попов, М. Міклухо-Маклай, М. Шелгунов, С. Нахімов, С. Степняк-Кравчинський, М. Бажин та ін.

СТАРИЦЬКА Ганна Георгіївна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З родини правознавця. Дядько, Вернадський В., – академік-геохімік.
Народилася 9 січня 1908 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Померла 13 лютого 1981 р. в м. Париж (Франція).
Навчалася в московських приватних студіях В. Фаворського й графині Т. Сухотіної-Толстої (1921-1924), закінчила Софійську Академію мистецтв (1926-1931), спеціалізувалася в Брюссельському вищому інституті декоративних мистецтв (1932-1933). Працювала дизайнером в бельгійських друкарнях «Вілленс і Годенн», «Пресс Тільбюрі», «Левер».
Наша землячка постійно перебувала в пошуках нових образотворчих форм і засобів. В 1950-х роках вона прийшла до абстрактного мистецтва.
Її стиль відрізняє вмиле використання випадково виявлених предметів («естетика покидьків») і колажної техніки.
Доробки С. нині зберігаються в музейних зібраннях Франції, США, приватних колекціях Бельгії, Німеччини, Швейцарії.
Особисте життя С. склалося непросто. Батько, учасник білого руху, щез без сліду в вирі громадянської війни, а мати померла від туберкульозу кісток (1921).
Тяжка хвороба – поліартрит – спіткала і юнку (1924). На лікування виїхала за кордон, звідки вже не повернулася (1925).
Під час Другої світової війни наша землячка понад три місяці провела в брюссельській в'язниці «Сен-Жиль» (1942), а її чоловік, художник Орікс, потрапив до концтабору Маутхаузен (1942-1945).
Про нашу землячку у статті «Таємниця слов'янської душі» Л. Леуська повідомляє: «Художниця захопилася колажем. В її руках найнесподіваніші речі – старі дошки, рослини, тканини – ставали елементами композицій. З кінця 1950-х Старицька створювала «поєми-об'єкти». До цього часу визнаний майстер без кінця удосконалювала техніку, гравірувала на цинку, міді, камені, займалася обробкою дерева, оформляла поетичні збірки, малювала пером. Віднині художниця повністю довіряється своїй інтуїції, інстинкту, вона одержима бажанням працювати.
В експозиції в мармуровому палаці Петербурга – живопис, графіка, колажі, створені художницею в 1950-1970-х роках. Глядачів ці твори привертають яскравим поєднанням фарб і внутрішньою гармонією. Помітно, що їх створювала жінка, котра мала буйні темперамент і художню фантазію».
Виставки її робіт останнім часом відбулися в галереї П'єра Брюлле в Парижі і Російському музеї в Петербурзі (2001).
У свою чергу, російський режисер А. Скачков зняв про художницю фільм «Ганна Старицька».
Серед друзів та близьких знайомих С. – В. Короленко, В. Вернадський, І. Кляйн, К. Малевич, М. Старицький, Г. Пюель, М. Сефор, Т. Сухотіно-Толстая, Ф. Рерберг, В. Фаворський, М. Бютор та ін.

СТАРЧЕВСЬКИЙ Адальберт Вікентійович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Критик, журналіст, видавець, перекладач, історик літератури. Перший медіа-магнат на теренах Російської імперії.
З дворянської родини.
Народився 28 квітня (10 травня) 1818 р. в с. Івки Київської губернії Російської імперії (нині – Богуславський район Київської області України).
Помер 7 (20) жовтня 1901 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Навчався на юридичних факультетах Київського й Санкт-Петербурзького університетів.

Працював співредактором журналу «Бібліотека для читання» (1848-1856), редактором журналів «Син Вітчизни» (1856-1872), «Сучасність», «Вулик»«, «Луна» (1873-1885). Друкувався в журналах «Фінський вісник», «Бібліотека для читання», «Журнали міністерства народної освіти», «Історичний вісник».

Як літератор дебютував в студентські роки двотомником «Розповіді іноземних письменників XVI ст. про Росію» (1841-1842).

Потім настала черга збірника біографій, портретів і автографів історичних осіб «Галерея слави», книг «Література російської історії з Нестора до Карамзіна», «Про заслуги, виявлені державним канцлером М. П. Румянцевим», «Життя М. Карамзіна» (1845), «Велика думка Катерини II» (1885), «Роман однієї забутої романістки» (1886), «Дудишкін Ст. Сем. Один з забутих журналістів» (1886), «Із спогадів старого літератора» (1888-1889), «Словник прадавньої слов'янської мови, складений за Остромировим Євангелієм, Міклошичу, Востокову й Бередникову» (1899).

Перу нашого земляка також належать граматики десяти слов'янських говірок, серія путівників по Середній Азії, Кавказу, Індії, Туреччині.

С. переклав французькою мовою торгівельний статут.

Головним же доробком чомусь вважається редагування 12-томного «Довідкового енциклопедичного словника К. Крайя» (1847-1855).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Гончаров, К. Ушинський, С. Глінка, К. Масальський, К. Сербінович, П. Цейдлер, С. Дудишкін, О. Сенковський, О. Варгунін, А. Майков, М. Заблоцький-Десятовський, В. Солоніцин, П. Білицький та ін.

СТЕБНИЦЬКИЙ Ієронім Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Геодезист, топограф. Один з фундаторів військової картографії Російської імперії.

З дворянської родини. Онук, Капіца П., – фізик, лауреат Нобелівської премії.

Народився 30 вересня (12 жовтня) 1832 р. в маєтку Кропизонія Волинської губернії Російської імперії (нині – Хмельницька область України).

Помер – 29 січня (10 лютого) 1897 в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Петербурзькі інститут інженерів шляхів сполучення (1852), геодезичне відділення Миколаївської академії (1855), стажувався в Головні астрономічній обсерваторії (1855-1858).

Служив топографом Об'єднаного військово-топографічного відділу Головного штабу (1858-1867), начальником Кавказького військово-топографічного відділу (1867-1885), начальником військово-топографічного відділу Головного штабу (1885-1897).

Член-кореспондент Імператорської академії наук (1878).

Член Російського технічного товариства.

Голова комісії з вивчення розподілу сили тяжіння в Росії (1889).

Почесний член Московського товариства дослідників природи (1889).

Почесний член Російського мінералогічного товариства (1892).

Кавалер золотої Костянтинівської медалі (1878).

Спеціалізувався з проблем геодезії, картографії, конфігурації Землі.

Наш земляк забезпечив картографування низки значних регіонів Російської імперії, серед яких Кавказ, Закаспійська область, Мала Азія, зокрема Персія.

Друкувався в «Нотатках Імператорської академії наук», «Вістях Російського географічного товариства», «Нотатках Військово-топографічного відділу Головного штабу».

Перу С. належить праця «Про відхилення прямовисних ліній тяжінням Кавказьких гір» (1870), «Про розподіл льодовиків на Кавказі» (1877), «Спостереження над коливаннями поворотних маятників – російського академічного приладу» (1881).

Він також – автор доробків «Спостереженнях над коливанням поворотних маятників, проведених в Тифлісі», «Про спостереження над коливанням маятників, виготовлених в англійській Індії для визначення прискорення сили тяжіння».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Д. Пагірьов, О. Глуховський, М. Скобелєв, І. Ходзько, С. Жилінський, В. Маркозов, В. Філіппов, М. Куммерау, І. Мушкетов, Я. Малам, П. Кульберг, М. Ломакін, Л. Соболев, В. Золотарьов та ін.

СТЕЛЛЕЦЬКИЙ Микола Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Богослов, священик, публіцист.

З родини священика.

Народився в 1862 р. в с. Мурафа Богодухівського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Краснокутський район Харківської області України).

Вбитий 11 вересня 1919 р. в м. Орел (нині – адміністративний центр однойменної області РФ).

Закінчив Харківську духовну семінарію, Київську духовну академію (1888).

Був священиком Київської Набережно-Нікольської церкви, законовчителем низки київських гімназій, цензором журналу «Південно-Західна школа», священиком Київського Софіївського собору, викладачем Харківських університету і Вищих жіночих курсів.

Голова Ради Харківського єпархіального жіночого училища.

Кавалер орденів св. Ганни 1-го (1908) і 2-го (1912) ступенів.

Друкувався в журналах «Праці Київської духовної академії», «Віра і розум», «Церковнопарафіальна школа», «Читання в товаристві любителів духовної освіти».

Як літератор дебютував розвідкою «Шлюб у древніх євреїв» (1892).

Потім настала черга наступних доробків: «До питання про занепахи в римській і північноафриканській церквах в III ст.», «До питання про безшлюбність або дівування в Старому Завіті» (обидва – 1893), «Український філософ-мандрівник Григорій Савович Сковорода» (1894), «Харківський колегіум до перетворення» (1895), «Протоієрей А. А. Самборський – законовчитель імператора Олександра I» (1897), «Про значення Києва як релігійного центру православної Росії», «Святий мученик і всієї Росії чудотворець Макарій, перший митрополит Київський і Галицький і його час» (усі – 1897), «Значення Церкви і її школи в вирішенні питання про загальну освіту» (1898), «Князь Голіцин і його церковно-державна діяльність» (1901), «Нариси етично-християнської моралі» (1901), «Релігійно-етичне світобачення Гоголя» (1902), «Сучасне декадентство і християнство» (1909), «Соціалізм – його історія і критична оцінка з християнської точки зору» (1905), «Новітній соціалізм і християнство» (1912), «Досвід етичного православного богослов'я в апологетичному освітленні» (1914-1916).

Всього перу нашого земляка належить понад 40 праць з проблем історії Церкви богослов'я, філософії, історії літератури.

Серед друзів та близьких знайомих С. – М. Олесницький, О. В'язигін, Я. Денисов та ін.

СТЕН Ганна Петрівна

Національний статус, що склався у світі: німецько-американо-російський.

Актриса.

З інтелігентської родини. Батько, Фесак (Реснак?) П., – балетмейстер.

Народилася 3 грудня 1908 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Померла 12 листопада 1993 р. в м. Нью-Йорк (США). Похована на місцевому цвинтарі.

Навчалася в Київських балетній школі і державному театральному технікумі.

Як актриса дебютувала епізодичною роллю в радянському кінофільмі «Москва в Жовтні» (1927).

Виїхавши на зйомки з СРСР до Німеччини, не повернулася (1928), щоб пізніше перебратися до США (1932).

Знялася в стрічках: радянських – «Земля в полоні», «Жовта книжка», «Дівчина з коробкою» (усі – 1927), «Провокатор», «Мій син», «Білий орел» (усі – 1927), «Торговці славою», «Золотий дзьоб» (обидві – 1928); німецьких – «Вбивця Дмитро Карамазов», «Бухгалтер Кремке» (обидві – 1930), «Бомби над Монте-Карло», «Сальто-мортале» (обидві – 1930), «Бурі пристрасті» (1932); голлівудських – «Ми знову живі», «Нана» (обидві – 1934), «Весільна ніч» (1935), «Самотня жінка» (1936), «Експрес вигнання» (1939), «Чоловік, за яким я заміжжю» (1940), «Так закінчується наша ніч» (1941), «Вони прийшли зруйнувати Америку» (1943), «Три російських дівчини», «Та, яка ризикує» (обидві – 1944), «Давайте трохи поживемо» (1948), «Солдат успіху» (1955), «Збігли доньки» (1956), «Черниця і сержант» (1962).

Займалася живописом. Роботи експонувалися в Бостонському музеї, низці європейських країн.

Згадуючи нашу землячку, Г. Кравченко розповідала: «Я була свого часу надзвичайно дружною з Ганною Стен. Якось захожу до неї додому. Вона жила в комуналці на Арбаті, в двох кімнатах.

Захожу, значить, – застаю її на кухні. Щось пере. Стоїть над коритом – вся з себе розпатлана, мокра, волосся – висульками, напівгола, в якихось стоптаних чоловічих черевиках. Тут же щось вариться, булькає. Якись ганчірки звисають. Я говорю: «Ганно, в якому ти вигляді? Боже! Подивися на себе! Ти ж – кінозірка!» А вона мені у відповідь: «Але ж я – радянська кінозірка!»

У Франції пройшла ретроспектива, присвячена нашій землячці (1999).

Серед друзів та близьких знайомих С. – Г. Коваленко, К. Станіславський, Б. Барнет, А. Судокевич, Г. Альберс, Л. Оболенський, В. Турін, Ю. Тамарський, Е. Дюпон, В. Качалов, В. Мейерхольд, Х. Шварц та ін.

СТЕПАНОВ Володимир Євгенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Астрофізик, фізик. Відкрив низькі температури окремих сонячних плям. У фізиці існує науковий термін «теорія Уно – Степанова».

З шахтарської родини. Батько, Степанов Є., – штейгер.

Народився 14 грудня 1913 р. в с. Щоглівка Катеринославської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Макіївка Донецької області України).

Помер 6 серпня 1986 р. в м. Іркутськ СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області РФ).

Закінчив робітничий факультет (1931), навчався в Дніпропетровському гірничому інституті (1931-1933), закінчив Московський університет (1933-1937).

Працював слюсарем, вагранником на металургійному заводі (1928-1931), астрономом Ташкентської обсерваторії (1937-1941), викладачем Томського артилерійського училища (1941-1942), співробітником астрономічної обсерваторії Львівського університету (1946-1953), викладачем Московського університету (1953-1955), астрономом Кримської астрофізичної обсерваторії (1955-1962), завідуючим відділом Сибірського інституту земного магнетизму, іоносфери і розповсюдження радіохвиль» (1962-1979).

Учасник Другої світової війни (1942-1946).

Член-кореспондент АН СРСР (1968).

Кавалер орденів «Червоної зірки», «Вітчизняної війни», медалей «За відвагу», «За оборону Ленінграда».

Сфера наукових інтересів – диференційне обертання сонячної корони і визначенню її фізичних параметрів; зональні течії в сонячній короні; застосування методів фізики плазми для дослідження Сонця; теорія утворення спектральних ліній поглинання при наявності магнітного поля; перенесення випромінювання за наявності магнітного поля; будова і динаміка магнітного поля і плазми на різних рівнях атмосфери активної області; існування вихрової структури поля; механізм нагріву плазми в збуденій хромосфері.

Друкувався в журналах «Кримської астрономічної обсерваторії», «Solar Physics», «Вчені записки Львівського державного університету», «Астрономічний журнал», «Природа». Як вчений дебютував доробком «Про електромагнітну природу сонячних плям» (1949). Потім настала черга наступних праць: «Утворення ліній поглинання в магнітному полі і магнітогідродинамічні явища в атмосфері Сонця» (1961), «On the Development of Magnetic Fields in Active Regions» (1968), «Сонячний магнітограф Кримської астрофізичної обсерваторії» (1958), «Коефіцієнт поглинання в зворотному ефекті Зеемана для довільного мультиплетного розщеплювання і рівняння перенесення в світлі з взаємно-ортогональною поляризацією» (1960), «Міжнародна програма «Рік сонячного максимуму» – основні результати» (1983).

Регулярними стали Всеросійські Степанівські конференції.

Меморіальна дошка С. прикрашає будівлю Іркутського інституту сонячної і земної фізики (2002).

Іменем нашого земляка також названа мала планета № 3493.

Серед друзів та близьких знайомих С. – В. Фесенков, В. Касинський, В. Томозов, В. Скоморовський, Г. Смольков, В. Григор'єв, М. Нікулін та ін.

СТЕПАНОВ Олексій Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З родини військового. Батько, Степанов С., – учасник Севастопольської оборони.

Народився 24 квітня (6 травня) 1858 р. в м. Сімферополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – столиця Автономної Республіки Крим України).

Помер 5 жовтня 1923 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Ваганьківському цвинтарі.

Закінчив Московські межевий інститут (1879), училище живопису, скульптури і архітектури (1880-1884).

Працював викладачем в Московському училищі живопису, скульптури і архітектури (1899-1918).

Дійсний член академії мистецтв (1905).

Член Товариства пересувних художніх виставок (1891).

Член Спілки російських художників (1903).

Як художник дебютував малюнками в журналі «Природа і мисливість» (1883-1895).

Серед найвідоміших доробків полотна «Лосі» (1889), «Журавлі летять» (1891), «Вранішній привіт» (1897), «Діти на хмизу» (1899), «Рання весна. Стадо» (1901), «На промисел» (1909), «Лось і лайки», «В чеканні на обід», «Вбитий лось», (усі – 1910), «Вовки вночі», «З хортами», «Вовки біля тину» (усі – 1910-і), «Вовки» (1912), «Поїхали», «Подружки», «Путівцем взимку», «Біля ганочку» (усі – 1914), «Гусачок» (1915), «Біля округи» (1916), «Побачили» (1917).

Роботи С. відрізняють поетичне сприйняття природи і народного побуту, тонке поєднання тонів, гармонійне поєднання пейзажу і жанрових сцен з анімалістичною темою.

Нині доробки С. зберігаються в Луганському обласному художньому музеї (Україна), національному художньому музеї Республіки Білорусь, Третьяковській галереї (м. Москва, РФ), музеї образотворчого мистецтва (м. Тюмень, РФ), обласній картинній галереї (м. Твер, РФ), обласному державному музеї (м. Ростов-на-Дону, РФ), державному художньому музеї ім. О. Радищева (м. Саратов, РФ), приватних зібраннях.

На будинку в Москві, де знаходилася майстерня нашого земляка, встановлено меморіальну дошку.

Творчості художника російський письменник В. Артемов присвятив книгу «Олексій Степанов» (2004).

Серед друзів та близьких знайомих С. – І. Прянішніков, В. Перов, С. Іванов, М. Чехов, брати С. і К. Коровіни, І. Левітан, М. Нестеров, П. Корін, А. Платов, Л. Туржанський та ін.

СТОЙКО-РАДИЛЕНКО Микола Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російсько-французький.

Астроном. Першим у світі виявив сезонні варіації швидкості обертання Землі.

З міщанської родини.

Народився 2 (16) травня 1894 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 вересня 1976 р. в м. Париж (Франція).

Закінчив Одеський ліцей (1912), математичний факультет Новоросійського університету (1912-1916), навчався в аспірантурі (1918-1920).

Працював вільним стажером Одеської обсерваторії (1914-1916), служив в армії (1916-1918), викладачем Новоросійського університету (1918-1920), Плевенського ліцею (1920-1923), астрономом Міжнародного бюро часу (1924-1944), завідувачим службою часу Паризької обсерваторії й Міжнародного бюро часу (1944-1964).

Член-кореспондент Варшавської академії наук (1938).

Член-кореспондент Міжнародного бюро довгот (1938).

Член Національного астрономічного комітету Франції.

Лауреат премії ім. Лаланда (1930), двічі – премії ім. Дамузо (1932; 1937), премії ім. Гузмана (1956), премії ім. Жансена, премії Бельгійської академії наук.

Кавалер французького ордена Почесного легіону (1951).

Наш земляк одним з перших вказував на зв'язок цих змін з землетрусами, вивчення яких дозволило б провіщати ці катастрофи. Саме С.-Р. ввів у практику поняття інтегрованого атомного часу.

Інші роботи стосуються руху полюсів планети, на якій ми живемо, нерівномірності її обертання.

Під час другої світової війни залишився на робочому місці у Парижі, котре перенесли на глибину 28 м.

На з'їзді Міжнародної астрономічної спілки у Стокгольмі його визнали чемпіоном серед спостерігачів (1938).

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши спочатку до Болгарії (1920), а потім – Франції (1924).

У нарисі «Французький хранитель часу з Одеси» А. Корсунь зазначала: «Під час обчислення всесвітнього часу він враховував рух полюсів, для чого створив при МБЧ термінову службу широти, щоб оперативно визначати координати полюса у так званій системі О. Я. Орлова (система середнього полюса епохи спостережень). Він ввів поправки, врахувавши відкриту ним сезонну нерівномірність обертання Землі. Всесвітній час, що визначається нерівномірним обертанням Землі навколо своєї осі, є також нерівномірним, а для багатьох наукових і прикладних завдань необхідна шкала рівномірного часу. Метод обчислення всесвітнього часу, розроблений М. Стойко-Радиленком, який враховував відомі фактори, що спричиняли нерівномірність земного обертання, дав змогу створити так звану шкалу квазі-рівномірного часу, котра широко використовувалася в науці і техніці до створення рівномірної і високостабільної атомної шкали часу».

Серед друзів та близьких знайомих С.-Р. – О. Орлов, В. Цесевич, С. Дебарба, В. Глушко, Н. Кауфман, Г. Гамов, В. Жардецький та ін.

СТРАСБЕРГ Лі

Національний статус, що склався у світі: американський.

Актор, режисер, продюсер, педагог. Засновник легендарної акторської школи, т. зв. Театрального інституту Лі Страсберга (1969).
 З міщанської родини. Батько, Меєр Б., – крамар; донька, Страсберг С. – актриса; син, Страсберг Д., – викладач акторської майстерності.
 Народився 17 листопада 1901 р. в м. Буданів Австро-Угорщини (нині – Тербовлянський район Тернопільської області України).
 Помер 17 лютого 1982 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на місцевому цвинтарі.
 Навчався в Театрі-студії «Американський лабораторний театр».
 Був актором низки невеликих нью-йоркських театрів (1925-1931), помічником режисера «Гілд-театру», одним з фундаторів «Груп-театр» (1931-1937), режисером низки бродвейських театрів (1937-1948), режисером (1948-1951), керівником (1951-1966) нью-йоркської Школи акторської майстерності «Actors Studio», керівником лос-анжелеської «Actors Studio West» (1966-1969), фундатором у керівником Театрального інституту Лі Страсберга (1969-1982).
 Лауреат Пулітцерівської премії (1933).
 Як актор дебютував у ролі Х. Рота в другій частині трилогії Ф. Копполи «Хрещений батько» (1974).
 Знявся також у стрічках «Перевал Кассандра» (1976), «Правосуддя» (1979), «Гарно піти» (1980).
 Автор низки статей про театральне мистецтво.
 До США емігрував дитиною разом з батьками (1908).
 А ось оцінив творчість нашого земляка С. Керкланд: «Лі Страсберг служив Мистецтву так само ревно, як стародавні святи – Богам».
 Нині пам'ятник С. встановлено на території Театрального інституту його імені; на його честь випущена поштова марка.
 До 100-річчя нашого земляка друзі а шанувальники поставили п'єсу «Імена», в якій колись маестро грав головну роль, а також провели в найбільшому кінотеатрі Нью-Йорка пройшов вечір пам'яті (2001).
 Серед друзів та близьких знайомих С. – Е. Казан, М. Монро, М. Рурк, С. Адлер, Р. Болеславський, М. Успенська, Ч. Кроуфорд, Х. Клермен, А. Пачіно, Ф. Корсаро та ін.

СТРАТОНОВ Всеволод Вікторович

Національний статус, що склався у світі: російський.
 Астрофізик.
 З вчительської родини. Батько, Стратонов В. – директор класичної гімназії.
 Народився 17 квітня 1869 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
 Звів рахунки з життям 6 липня 1938 в м. Прага (нині – столиця Республіки Чехія).
 Похований на Ольшанському цвинтарі.
 Закінчив одну з одеських гімназій (1886), Новоросійський університет (1886-1891), стажувався в Пулковській обсерваторії (1892-1894).
 Працював лаборантом Одеської (1891-1892), астрофізиком Ташкентської (1894-1904) обсерваторій, чиновником з особливих доручень при кавказькому наміснику (1904-1918), викладачем Московського університету (1918-1922), Російського Наукового інституту в Берліні (1922-1923), Празького Вищого технічного училища (1923-1938).
 Лауреат премії Російського астрономічного товариства (1913).
 Друкувався в газеті «Кавказ», журналах «Записки Санкт-Петербурзької академії наук», «Astronomische Nachrichten», «Праці Головної Російської астрофізичної обсерваторії».
 Як вчений дебютував доробком «Пасажний інструмент і визначення географічних координат» (1891).

Потім настала черга книг «Дослідження будови Всесвіту» (1900-1901), «Сонце» (1910), «Космографія» (1914), «Зірки» (1919), «Головна Російська астрофізична обсерваторія» (1922), «Астрономія» (1927).

Сфера наукових інтересів – дослідження структури Чумацького Шляху, Плеяд, зоряного скупчення в Персе, вивчення характеру обертання Сонця. Одним з найважливіших результатів досліджень стало відкриття зоряних хмар в нашій галактиці.

Наш земляк очолив професорський страйк в МДУ, викликаний різким погіршенням умов роботи професорсько-викладацького персоналу у вузах, за що був заарештований і висланий до Німеччини на т.зв. «філософському пароплаві» (1922).

Серед друзів та близьких знайомих С. – Ф. Бредихін, В. Фесенков, Д. Гедеонов, Б. Воронцов-Вельямінов, С. Блажко, І. Сікора, М. Бобровников, В. Костицин, І. Балановський, Г. Тихов, С. Орлов, М. Новиков, С. Костинський, В. Міхельсон, Е. Епик, Б. Щиголев, К. Огородников та ін.

СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ Іван Опанасович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Геодезист, мапограф. Генерал від інфантерії (1899). Першим точно визначив як загальну площу Росії, так і за губерніями та повітами (1874).

З дворянської родини.

Народився 18 (30) червня 1828 р. в с. Голенка Конотопського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Роменський район Сумської області України).

Помер 15 (28) липня 1900 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). За іншими даними, в с. Голенка Конотопського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Роменський район Сумської області України).

Закінчив школу землемірів при Київському університеті св. Володимира, петербурзьку Миколаївську академію Генерального штабу (1859).

Служив мапографом межевого корпусу, III петербурзького гренадерського полку, військово-топографічного відділу Головного штабу (з 1859).

Член Міжнародного статистичного інституту.

Кавалер медалі Французького географічного товариства.

Кавалер Костянтинівської медалі Російського географічного товариства.

Очолював роботи зі складання «Спеціальної мапи Європейської Росії» у масштабі 10 верст : 1 дюйм, яка охоплювала також значну частину території Балкан, Німеччини і Малої Азії (1865-1871).

С. – автор книг «Обрахування поверхні Російської імперії» (1877), «Володіння турок на материку Європи з 1700 по 1879 р.» (1879), «Земельні придбання Росії з 1855 по 1881 р.» (1880), «Superficie de l'Europe» (1882), «Обчислення поверхні Російської імперії за царювання імператора Олександра III» (1889).

Перу нашого земляка також належать доробки «Мапа Європейської Росії, складена на підставі статуту про звільнення селян від кріпосної залежності, 19 лютого 1861 г.», «Мапа Донецького кам'яновугільного кряжа».

Ось що мовиться про нашого земляка у статті «Стрельбицький Іван Опанасович» на rulex.ru: «Стрельбицький отримав завдання підготувати «Спеціальну мапу Європейської Росії». З тих пір він був постійним керівником цієї величезної праці, виконуючи разом з тим, як в Росії, так і за кордоном, багато інших доручень. Його наукові роботи привернули до себе загальну увагу. ...»Обчислення поверхні Російської імперії за царювання імператора Олександра III» – величезна і чудова за обробкою праця, яка вперше дала точні відомості про поверхню володінь Росії, як в цілому їх складі, так і за губерніями та повітами, з окремим обчисленням островів і озер».

Серед друзів та близьких знайомих С. – С. Чабаненко, О. Воєйков, О. Тілло та ін.

СТРУВЕ Отто Людвігович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Астрофізик.

З родини вчених. Батько, Струве Г.-Л., – професор Харківського університету, директор університетської обсерваторії.

Народився 30 липня (12 серпня) 1897 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 квітня 1963 р. в м. Берклі (Каліфорнія, США). За заповітом кремований і похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Харківську гімназію №3 (1909-1915), фізико-математичний факультет Харківського університету (1915-1919), Чикагський університет (1923).

Служив на військовій службі (1916-1918), працював асистентом Йоркської обсерваторії (1921-1927), викладачем Чикагського університету (1927-1932), директором Йоркської (1932-1950) та Макдоналдської (1950) обсерваторій, викладачем Каліфорнійського університету (1950-1959), директором Національної радіоастрономічної обсерваторії (1959-1961).

Член Американської, Бельгійської, Британської, Канадської, Новозеландської, Французької академій наук.

Почесний доктор Льежського, Пенсільванського, Каліфорнійського університетів, Національного університету Мексики.

Президент Міжнародного астрономічного союзу (1952-1955).

Кавалер бельгійського «Ордена Корони» (1950).

Кавалер золотої медалі Лондонського Королівського Астрономічного товариства (1944).

Кавалер золотої медалі Тихоокеанського Астрономічного товариства (1948).

Кавалер медалі Французького Астрономічного товариства (1954).

Кавалер медалі Дрепера Національної Академії Наук США (1950).

Кавалер Рітгенхаузької медалі (1954).

Кавалер медалі Французької академії наук (1955).

Друкувався в «Астрофізичному журналі»,

Всього перу нашого земляка належить понад 900 наукових праць.

Служив в армії Денікіна (1919).

Найвідоміший доробок С. – книга-заповіт «Астрономія ХХ сторіччя» (1962).

Всього перу нашого земляка належить понад 900 наукових робіт.

Ідей більшовизму вчений не сприйняв і емігрував: спочатку до Туреччини (1920), а потім – США (1921).

Іменем нашого земляка названі мала планета, кратер на Місяці, один з телескопів Макдоналдської обсерваторії.

Пам'яті видатного астронома присвятив музичний реквієм П. Куликовський.

Серед друзів та близьких знайомих С. – Е. Фермі, Б. Герасимович, Г. Шайн, Г. Купер, К. Огородников, Е. Фрост, В. Амбарцумян, Д. Оорт, Г. Масевич, П. Свінгс, Х. Сахейд, Х. ван де Хюлст, А. Блаау, М. Миннарт, В. Морган, Г. Херцберг, Д. Грінстейн, Б. Стромген, С. Чандрезекхар, П. Шевінгс, М. Міннаерт та ін.

СТРУКОВ Михайло Михайлович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Авіаконструктор, архітектор. Винахідник першого у світі важкого літального апарату вертикального зльоту і посадки.

З дворянської родини. Батько, Струков М., – маршалок губернського дворянства.

Народився 29 січня 1883 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м.

Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 22 грудня 1973 р. у шпиталі Св. Френсіса в Трентоні (Нью-Джерсі, США).

Похований на цвинтарі Вудлаун.

Закінчив гімназію, кадетський корпус, будівельне відділення Київського політехнічного інституту (1908).

Працював інженером-будівельником британської залізничної компанії у Китаї (1921-1923), інженером-техніком з обладнання одного з нью-йоркських універсальних магазинів (1923-1924), архітектором (1925-1942), президентом (1943-1951), віце-президентом (1951-1953) фірми «Чейз Ейркрафт Компані», президентом і головним конструктором компанії «Струков Ейркрафт Корпорейшн» (1953-1963).

Учасник першої світової війни.

Кавалер ордена св. Георгія.

Розробив десантні планери ХСГ-14, ХСГ-14А, ХСГ-18А, СГ-20, різноцільові літаки ВС-122, С-123, ВС-134, ХС-123Д, УС-123Е, УС-134.

Автор проектів низки театральних будівель Нью-Йорка, Філадельфії, Пітсбурга.

Більшовицької влади не сприйняв. Під час громадянської війни воював на боці білих в Сибіру.

Емігрував спочатку до Китаю (1921), а потім – США (1923).

Ось що пише у своїй розвідці «Внесок у розвиток авіації США вихідців з України в 30-х роках ХХ ст.» Л. Сухотеріна: «З 24 червня 1953 р. ВПС анулювали контракт на С-119 і контракт з «Чейз ейркрафт» на С-123В. Дозволялось завершити роботу тільки над літаками, що були майже готовими. ВПС висунули досить надуманий привід для розторгнення другого контракту...

Для Струкова М. М. це було повною катастрофою. Його 51 відсотків акцій «Чейз ейркрафт» було продано у вересні 1953 р. фірмі «Уїлліс моторз». Стверджувалось, що угода була укладена під тиском ВПС, котрі таким чином намагались спростити ліквідацію контракту».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Ф. Чейз, Е. Клінтон, В. Серединський, Е. Кайзер, П. Протасов, М. Грегор та ін.

СУЛЕРЖИЦЬКИЙ Леопольд Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Режисер, літератор, громадський діяч.

З міщанської родини.

Народився 15 (27) вересня 1872 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 18 (31) грудня 1916 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований на Новодівочому цвинтарі.

Навчався в Московському училищі живопису, скульптури і архітектури (1889-1894).

Служив матросом і рульовим на судах далекого плавання,

Один з організаторів і керівників 1-ої студії МХТ.

Співпостановник низки спектаклів МХТ («Синій птах» Метерлінка, 1908; «Гамлет»

Шекспіра, 1911, «Загибель «Надії»» Хеєрманса, 1913; «Потоп» Бергера, 1915),

найближчим помічником К. С. Станіславського з викладання його системи.

З владою порозуміння не знаходив: за антиурядову промову був виключений з Московського училища живопису, скульптури і архітектури, а за відмову скласти присягу цареві – засланий до фортеці Кушка (1896-1898).

Перу нашого земляка належить книга «В Америку з духоборцями».

Що стосується особистого життя, то С. рано втратив матір; за антиурядову промову його виключили з училища (1894), а за відмову присягнути цареві заслали до фортеці Кушка (1896);

його дружину заарештували і відправили в заслання.

У розвідці «Сулержицький Леопольд Антонович» С. Поляков пише: «У листопаді 1895 р. Сулержицького закликали до відбуття військової повинності. Виходячи з своїх нових

переконав, він відмовився від служби в армії, був арештований і поміщений «на випробування до Московського військового шпиталю у відділення для психічно хворих». Умовляння, прохання і сльози рідних підірвали рішучість юнака. Зрештою, він погодився служити і був відправлений до Середньої Азії. ...Переконав залишилися тими ж. ...Слід зазначити, Л. Толстой ніколи не звертався до Леопольда Антоновича, як до більшості своїх друзів, на «ти», а виключно на «ви», що підкреслює особливу пошану до останнього».

Серед друзів та близьких знайомих С. – Л. Толстой, А. Чехов, В. Васнецов, В. Качалов, К. Станіславський, М. Горький, Ю. Ігумнова, С. Паніна, Є. Вахтангов, Є. Росінська, В. Маковський, Є. Шевцова, В. Мейєрхольд, І. Москвін, Г. Голубкіна та ін.

СУТГОФ Олександр Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Декабрист.

З дворянської родини. Батько, Сутгоф М., – генерал-майор царської армії, герой війни 1812 р.

Народився 4 (16) грудня 1801 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 14 (26) серпня 1872 р. в м. Боржомі Тифліської губернії Російської імперії (нині – Республіка Грузія). Похований в огорожі місцевого храму Івана Хрестителя.

Навчався в Московському університетському пансіоні.

З дитинства був зарахований до лав Донського козачого війська (1809), служив юнкером 7-го егерського полку (1817-1819), прапорщиком, підпоручиком, поручиком 25-го егерського полку (1819-1823), поручиком лейб-гвардії Гренадерського полку (1823-1825), рядовим Кавказького окремого корпусу (1848-1849), рядовим, унтер-офіцером, прапорщиком Кубанського егерського корпусу (1849-1855), прапорщиком Кубанського піхотного полку (1857-1858), прапорщиком Московської фехтувально-гімнастичної команди (1858-1859), керуючим Боржомським казенним маєтком і палацом великого князя Михайла Миколайовича (1859-1864), поручиком, штабс-капітаном, капітаном Кубанського піхотного полку (1864-1872).

Член Північного товариства декабристів (1825).

Під час повстання вивів свою роту на Сенатську площу (1825).

Засуджений до страти, замінені 20 роками каторги (1826). Покарання відбував в Читинському острозі (1827-1830), Петровському заводі (1830-1839), в слободі

Введенщина (1839-1841), селах Кудя (1841-1842) і Малє Розводне (1842-1848) Іркутської губернії.

В результаті амністії відновлений в колишніх правах (1856).

Наш земляк – автор спогадів про повстання декабристів (1907).

Серед друзів та близьких знайомих С. – П. Свистунов, М. Бестужев, С. Трубецької, М. Лорер, М. Муравйов-Апостол, С. Волконський, К. Рилєєв, П. Каховський, К. Нарішкін, І. Горбачевський, І. Пушкін, Д. Завалишин, І. Кирєєв, П. Аврамов, Г. Батєнков, І. Павало-Швейковський, В. Штейнгель, О. Одоєвський та ін.

СУХІНОВ Іван Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Декабрист. Очільник першої і єдиної спроби декабристів підняти повстання з метою власного звільнення (1828).

З дворянської родини. Батько, Ємельянов-Сухінов І., – столоначальник Криловського нижнього земського суду.

Народився в 1795 р. в с. Червонокам'янка Олександрійського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Олександрійський район Кіровоградської області України).

Звів рахунки з життям 1 (13) грудня 1828 р. в Зерентуйській каторжній в'язниці. Місце поховання – не відоме.

Учасник Великої вітчизняної війни (1812-1813). Зазнав декількох поранень: шаблею – в праву руку; в голову, ліву руку і плече.

Служив рядовим (1809-1913), унтер-офіцером (1813-1815) Лубенського гусарського полку, Херсонської інвалідної команди (1815-1816), юнкером Ізюмського гусарського полку (1816-1817), юнкером, підпрапорщиком, прапорщиком, підпоручиком Чернігівського піхотного полку (1817-1825), поручиком Олександрійського гусарського полку (1825).

Член Товариства об'єднаних слов'ян (1825).

Член Південного товариства декабристів (1825).

Учасник повстання Чернігівського піхотного полку (1825). Після його провалу вдалося втекти до Молдавії. Заарештований в Кишиневі (1826).

Військовим судом при Головній квартирі 1-ї армії в Могилеві засуджений до страти шляхом четвертування (1826).

За високою конфірмацією смертний вирок замінено на довічні каторжні роботи з позбавлення чинів і дворянства. Покарання відбував Читинському острозі (1828), на Зерентуйських копальнях Нерчинського заводу (1828).

За спробу організувати повстання каторжників з метою звільнення всіх декабристів засуджений до покарання 300 ударами батою, тавруванню і страті. Не чекаючи цього, звів рахунки з життям.

Серед друзів та близьких знайомих С. – С. Муравйов-Апостол, В. Соловйов, А. Кузьмін, В. Бондарєв, П. Голіков, В. Михайлов, М. Лунін, І. Горбачевський, Ф. Моршаков, В. Бочаров, М. Щепілло та ін.

ТАБОРОВСЬКИЙ Станіслав Осипович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Скрипаль, композитор, педагог. Перший скрипаль, виходець з України, який завоював європейське визнання.

З міщанської родини.

Народився в 1830 р. в м. Заслав Заславського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – м. Ізяслав, районний центр Хмельницької області України).

Помер в 1890 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в Петербурзькому університеті, закінчив Брюссельську консерваторію (1859).

Був викладачем однієї з Берлінських приватних музичних шкіл (1870-1873), капельмейстером в Житомирі (1873-1875), директором і викладачем кронштадських музичних класів Російського музичного товариства (1875-1885).

Член Київського відділення Російського музичного товариства, входив до складу його дирекції (1866-1868).

Лауреат премії Російського музичного товариства.

З успіхом гастролював багатьма містами Бельгії, Німеччини, Франції.

Наш земляк – автор опери, оркестрової увертюри, низки камерно-інструментальних творів, мазурок, польок, вальсів для скрипки с фортепіано, полонезу для двох скрипок, струнного квінтету і кантати на слова «Янгола» М. Лермонтова.

А ось як повівся з нашим земляком І. Тургенєв, який у листі до Д. Колбасіна від 6 березня 1853 р. писав: «З цією ж поштою відправляю листа про Вас до І. П. Арапетова – і Ви днів через чотири можете відправитися самі до нього. ...Що ж стосується іншого прохання (про Таборовського)* – то я Вам відверто скажу, що я не можу його виконати – Ви скажіть йому, що я Вам нічого не відповідав (Д. Колбасін попередньо просив І. Тургенєва від імені Таборовського про рекомендаційний лист до П. Віардо, яку той збирався запросити взяти участь в його концерті.)».

Серед друзів та близьких знайомих Т. – А. Вьотан, Д. Колбасін, Ю. Леонар, С. Коргуєв, Ф. Фетіс, Б. Дамке, І. Ласковський, О. Петров, І. Тургенєв, Ю. Арнольд, Є. Азєєв, С. Смирнов та ін.

ТАРАСОВА Алла Костянтинівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Актриса.

З лікарської родини. Батько, Тарасов К., – хірург.

Народилася 25 січня (6 лютого) 1898 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Померла 5 квітня 1973 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похована на Введенському цвинтарі.

Навчалася в Школі драматичного мистецтва при Московському художньому театрові.

Працювала в Московських художньому (1916-1924) і художньо-академічному (1924-1973) театрах.

Народна артистка СРСР (1937).

Чотириразовий лауреат Державної премії СРСР (1941; 1946 – двічі; 1947» 1949).

Герой Соціалістичної Праці (1973).

Виконала ролі Ганни, Соні, Олени Андріївни, Ірини, Маші («Вишневий сад», «Дядько Ваня», «Три сестри» А. Чехова), Негіної, Тугіної, Кручиніної («Таланти і шанувальники», «Остання жертва», «Без провини винні» О. Островського), Ганни («Ганна Кареніна» Л. Толстого), Олени («Дні Турбіних» М. Булгакова), Тетяни, Варвара («Вороги», «Дачники» М. Горького).

Знялася в кіноролях Мері («Хто ти такий?», 1927), Катерини («Гроза», 1934), Катерини II («Петро I», 1937-1939).

Грала також в стрічках «Без провини винні», «Василишина перемога», «Баби», «На дні», «Мрійники», «Довге щасливе життя».

Фільм «Гроза» на II міжнародному кінофестивалі у Венеції удостоєний Кубка за кращу програму, подану державою (1934).

В кореспонденції «Секрет вічної молодості Анастасії Зуєвої» О. Буторов розповідає:

«Актори Московського художнього театру під час війни були в евакуації в Свердловську, проте все одно була зібрана бригада для виступу на фронті. Маленький автобус із забитими фанерою вікнами відвозив учасників безпосередньо до передових ліній. На першому й найнебезпечнішому сидінні – прем'єрша театру, велика Алла Костянтинівна Тарасова. Сценою найчастіше служила вантажівка, на якій вони й прилаштовувалися. Зобов'язувало не тільки ситуація, не тільки фронтове становище, але й звичка завжди працювати в повну силу, викладатися на всі 100, а не стрибати під «фанеру».

Серед друзів та близьких знайомих Т. – В. Немирович-Данченко, І. Калиновська, К. Станіславський, А. Зуєва, Ю. Желябузький, А. Георгієвська, Н. Бутова, Ф. Шевченко, Г. Хмара, Л. Сухарівська, М. Дорохін, В. Малахієва-Мирович, О. Кузнецов та ін.

ТАРКОВСЬКИЙ Арсен Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Прозаїк, поет, перекладач, мемуарист

З родини службовця. Батько, Тарковський О., – банківський клерк, мемуарист; син, Тарковський А., – кінорежисер.

Народився 25 (12) червня 1907 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 травня 1989 р. в с. Переделкіно Московської області СРСР (нині – Московська область РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив приватну класичну гімназію М. Крижанівського (1918-1924), Московські вищі літературні курси при Російській спілці поетів (1925-1929).

Працював кореспондентом газет «Гудок» (1924-1926), «Бойова тривога» (1941-1943).

Брав участь у другій світовій війні (1941-1943), де втратив ногу.

Лауреат Державної премії Туркменської РСР ім. Махтумкулі (1971).

Лауреат Державної премії СРСР (1989, посмертно).
 Друкувався в газетах «Бойова тривога», «Гудок», журналі «Прожектор».
 Як поет дебютував в журналі «Прожектор» віршами (1927).
 Як перекладач дебютував збірником (1934).
 Потім настала черга наступних книг: «Перед снігом» (1962), «Землі – земне» (1966), «Вісник» (1969), «Вірші» (1974), «Дивовижні гори» (1978), «Зимовий день» (1980), «Вибране» (1982), «Вірші різних років» (1983), «Від юності до старості» (1987), «Зірка над Арагацом» (1988).
 Перу нашого земляка також належать доробки «Зимовий день», «Бути самим собою».
 Перекладав з арабської, вірменської, грузинської, каракалпацької, польської, сербської, туркменської, чеченської мов.
 На вірш Т. «Посеред світу» гурт «Діалог» записав платівку (1991).
 З нагоди 100-річчя з дня народження нашого земляка в Україні засновано премію його імені (2007).
 Порозуміння з владою поет знаходив не завжди: так, було зупинено видання збірника його «Віршів різних років» (1946).
 Серед друзів та близьких знайомих Т. – І. Карпенко-Карий, Г. Шенгелі, М. Булгаков, В. Катаєв, К. Паустовський, М. Цветаєва, Є. Петров, С. Липкін, В. Левик, І. Ільф, Е. Ананіашвілі, О. Мандельштам, І. Лиснянська, Ю. Олеша, Ю. та Т. Нікітіни, І. Бошняк, А. Тобілевич та ін.

ТАРЛЕ Євген Вікторович

Національний статус, що склався у світі: російський.
 Історик.
 З купецької родини.
 Народився 27 жовтня (8 листопада) 1874 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).
 Помер 6 січня 1955 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.
 Закінчив 1-у Херсонську гімназію (1892), навчався на історико-філологічних факультетах Новоросійського (1892-1893) і Київського (1893-) університетів.
 Працював викладачем Петербурзького (Петроградського, Ленінградського) університету (1903-1955; з короткими перервами).
 Дійсний член академії наук СРСР (1927).
 Член французьких «Товариства історії французької революції» і «Товариства з вивчення Великої війни».
 Почесний член академії політичних наук Колумбійського університету.
 Член Міжнародного комітету історичних наук (МКІН).
 Входив у число тих 34 представників науки, літератури і мистецтва, хто відважився поставити свій підпис під закликом «До російського суспільства» з вимогою скасувати в Російській імперії смертну кару (1903).
 Друкувався в журналах «Колишнє», «Аннали».
 Як вчений дебютував доробком «Суспільні погляди Томаса Мора в зв'язку з економічним станом Англії його часу» (1901).
 Потім настала черга наступних книг: «Історія Італії в середні віки» (1901), «Із історії суспільного руху в Західній Європі ХІХ ст.» (1903), двотомників «Робітничий клас у Франції в епоху революції» (1909-1911), «Континентальна блокада» (1913), «Економічне життя королівства Італії в царювання Наполеона І» (1916), «Захід і Росія» (1918), двотомник «Революційний трибунал в епоху Великої Французької революції» (1918-1919),
 «Європа в епоху імперіалізму» (1927), «Робітничий клас у Франції в перші часи машинного виробництва» (1928), «Наполеон» (1936), «Жерміналь и преріаль» (1937),

«Навала Наполеона на Росію» (1938), «Галейран» (1939), «Чесменський бій і перша російська експедиція в Архіпелаг. 1769–1774 рр.» (1945), «Адмірал Ушаков на Середземному морі. 1798–1800 рр.» (1945–1946), «Експедиція адмірала Д. М. Сенявіна в Середземне море 1805–1807 рр.» (1954), «Північна війна і шведська навала на Росію» (1958).

З державною владою, якого б кольору вона не була, наш земляк порозуміння знаходив не завжди. Так, ще студентом Київського університету його заарештували й відправили в заслання спочатку в Херсонську губернію, а потім – Варшаву (1900).

Його роботу «Європа в епоху імперіалізму» офіційно оголосили «класово чужою» (1927). Черговий арешт чатував на вченого – у т. зв. справі «Всенародного союзу боротьби за відродження вільної Росії» – вже за більшовиків (1930). Термін заслання в Алма-Ату суд визначив у п'ять років. Проте за особистою вказівкою Й. Сталіна вченого звільнили раніше (1932).

Для робіт Т. характерне багатство фактичного матеріалу, глибина дослідження, блискучий літературний стиль.

Наш земляк пропагував необхідність демократичних перетворень у Росії.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – І. Лучицький, Г. Плеханов, П. Щоголів, В. Вернадський, В. Короленко, О. Купрін, І. Рєпін, Ф. Успенський, Д. Рязанов, А. Олар, А. Матєєв, Ж. Ренар, К. Блок, В. Немирович-Данченко, М. Бердяєв, Д. Рязанов, А. Луначарський, К. Арсенєв та ін.

ТЕРАПІАНО Юрій Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, літературний критик.

З міщанської родини.

Народився 21 жовтня 1892 р. в м. Керч Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 3 липня 1980 р. в м. Ганьї (Франція). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив керченську Олександрівську гімназію (1911), юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1916), військове училище прапорщиків (1917).

Один з фундаторів і голова «Спілки молодих поетів і прозаїків» (1925).

Член поетичної групи «Перехрестя».

Друкувався в газетах «Нове російське слово», «Російська думка», журналах і альманахах «Новосілля», «Окультизм і йога», «Новий журнал», «Відродження», «Досліди», «Грануй», «Мости», «Сучасник».

Як літератор дебютував в альманасі «Гермес» віршами (1919).

Потім настала черга наступних збірників: «Кращий звук» (1926), «Безсоння» (1935), «На вітрі» (1938), «Мандри земні» (1951), «Вітрила» (1965), «Вибрані вірші» (1963).

Т. – автор повісті «Подорож до невідомого краю» (1946) і книги «Маздеїзм: сучасні послідовники Зороастра».

Перу нашого земляка також належать спогади «Зустрічі» (1953), «Літературне життя Парижа за півстоліття» (1986).

Т. – складач антології емігрантської поезії «Муза діаспори» (1960).

За його редакцією вийшли антології російських зарубіжних поетів «Естафета» (1948), «Муза діаспори. Вибрані вірші зарубіжних поетів. 1920-1960» (1960).

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши спочатку до Туреччини (1920), а потім – Франції (1922).

Пам'яті нашого земляка присвятила свою книгу «На берегах Сени» І. Одоєвцева (1983).

Керченський будинок, в якому жив Т., прикрашає меморіальна дошка (1995).

Серед друзів та близьких знайомих Т. – Ю. Іваско, В. Ходасевич, М. Волошин, О. Мандельштам, І. Одоєвцева, В. Злобі, Л. Енгельгардт, В. Маккавейський, Б. Лівшиць, Н. Берберова, Д. С. Мережковський, З. Гіппіус, Д. Кнут, В. Фохт та ін.

ТЕРЕЩЕНКО Михайло Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Політик, бізнесмен, меценат. Міністр іноземних справ Тимчасового уряду.

З дворянської родини. Батько, Терещенко І., – гусар, громадський діяч, меценат.

Народився 18 (30) березня 1886 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 1 квітня 1956 р. в Монако (Князівство Монако).

Закінчив першу Київську гімназію (1904), навчався в Лейпцизькому, Петербурзькому університетах, закінчив Київський університет св. Володимира (1912).

Був чиновником з особливих доручень при директорів імператорських театрів В.

Теляковському (1911– 1912), головою Київського обласного військово-промислового комітету (1915-1917), міністром фінансів (1917), міністром іноземних справ (1917)

Тимчасового уряду.

Член Державної думи Російської імперії (1912).

Більшовицької революції не сприйняв. Заарештований в Зимовому палаці і запроторений до Петропавловської фортеці (1917). Звільнився з-під варті й емігрував спочатку до Норвегії (1918), потім – Франції (1918).

У книзі «Дні» В. Шульгін, не приховуючи свого співчуття, пише: «Але чому, з якої благодаті він повинен був стати міністром фінансів? А тому, що Бог покарав нас за нашу безглузду упертість. Якщо стара влада була приречена завдяки тому, що упиралася, чіпляючись за свої Штюрмерів, то так само приречені були і ми, бо самі збожеволіли і звели з розуму всю країну міфом про якихось геніальних людей, – «оповитих суспільною довірою», яких насправді зовсім не було. Дуже милий і симпатичний Михайло Іванович – яка суспільна довіра вдягнула його на роль міністра фінансів величезної країни, котра вела світову війну у розпал революції?»

Серед друзів та близьких знайомих Т. – М. Горький, К. Станіславський, А. Блок, Ф. Сологуб, М. Пришвін, В. Брюсов, З. Гіппіус, О. Глазунов, К. Бальмонт, А. Білий, О. Ремізов, А. Лядов, В. Мейерхольд, В. Княжнін, І. Манухін та ін.

ТЕРЕЩЕНКО Федір Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Авіаконструктор, повітроплавець. Один з фундаторів літакобудування на теренах Російської імперії.

З родини фабриканта. Батько, Терещенко Ф., – власник низки цукрових підприємств.

Народився 11 листопада 1888 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 30 січня 1950 р. в м. Париж (Франція).

Навчався на механічному відділенні Київського політехнічного інституту (1907-1912), закінчив у Франції курси пілотів (1910).

Самотужки та у співпраці створив аероплан (1909), високоплан (1912), низку монопланів (1913-1914), літак «Терещенко-7» (1916). Всього на його рахунку сім оригінальних моделей повітряних суден.

Наш земляк також запатентував наступні винаходи: крило зі змінною кривизною поверхні, пристрій для з'єднання дерев'яних частин аероплану, гнучке крило, прилад з випробування деревини на тиск.

Більшовицької влади не сприйняв, емігрувавши до Франції.

У замітці «Червоне» Ю. Андрійчук зазначає: «Наприкінці серпня 1915 р. все устаткування було відправлено до Москви (майстерня виготовляла там не лише аероплани, а й кулеметні установки, бомбомети тощо). Восени цього ж року з'явилася модель нової конструкції «Терещенко -7», виготовлена у майстерні Київського політехнічного інституту під технічним керівництвом В. П. Григор'єва. Машина надійшла на озброєння російської армії. Вона розвивала швидкість до 150 км на годину. Це був остання конструкторська розробка Ф. Терещенка».

Серед друзів та близьких знайомих Т.-Д. – С. Дягілев, А. Озанфан, О. Екстер, В. Баранов-Россіне,

М. Ліберман, А. Дюнуає де Сегонзак, Т. ван Дусбург, Ф. Купка, Ж. Вальмье та ін.

ТЕРЛЕЦЬКИЙ Стефан

Національний статус, що склався у світі: британський.

Політик, мемуарист. Перший українець, обраний до британського парламенту.

З селянської родини.

Народився в жовтні 1927 р. в с. Антонівка поблизу м. Тлумач Польщі (нині – Тлумацький район Івано-Франківської області України).

Помер 21-го лютого 2006 р. в м. Кардіфф (Англія). Похований на місцевому цвинтарі.

Депутат від Консервативної партії місцевої ради в Кардіффі й Уельсі (1968).

Представник комітету захисту прав людини в Раді Європи (1989).

Кавалер ордена командора Британської імперії (1992).

Член Консервативної партії.

Балотуючись вперше до британського парламенту, програв тодішньому лейбористському прем'єру Джеймсу Каллагану (1974).

Переможною виборча компанія для Т. стала пізніше (1983).

Уже наступного року за допомогою британського міністра закордонних справ наш земляк домігся від тодішнього радянського міністра Громико, аби його батькові, якого син не бачив 42 роки, дозволили приїхати до Лондона (1984).

Не бажаючи після Другої світової війни повертатися до СРСР, емігрував до Британії (1948).

Т. разом з дружиною відвідали Україну.

У офіційному повідомленні Інформаційного управління Верховної Ради України від 6 вересня 2000 р. сказано: «Коментуючи результати зустрічі з віце-спікером Верховної Ради, С. Терлецький запевнив, що в його країні «досить високо оцінюють Україну як можливого партнера».

Він оптимістично оцінив шанси України щодо вступу в ЄС за умови, що до набуття членства в цій організації наша держава має, насамперед, погодити своє економічне законодавство із законодавствами близько 20-25 держав, що вже є чи в найближчому майбутньому стануть членами Європейського Союзу. С. Терлецький зазначив, що гордий з того, що вже сьогодні Україна є спостерігачем в ЄС і назвав цей статус «щаблем догори по драбині, яка веде в європейський ринок».

Наш земляк – автор книги «Від війни до Вестмінстера», в якій йдеться про те, як після депортації з Західної України до Німеччини після Другої світової війни він потрапив до Великої Британії.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – У. Черчілль, М. Тетчер та ін.

ТИМОШЕНКО Степан Прокопович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Вчений у галузі механіки, перекладач, мемуарист. Фундатор механіки суцільних середовищ.

З родини службовця. Батько, Тимошенко П., – землемір.

Народився 22 грудня 1878 р. в с. Шпотівка Конотопського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Конотопський район Сумської області України).

Помер 29 травня 1972 р. в м. Вупперталь (Німеччина). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Роменське реальне училище (1889-1896), Петербурзький інститут інженерів шляхів сполучення (1896-1901).

Працював асистентом Петербурзької механічної лабораторії (1901-1902), лаборантом Петербурзького політехнічного інституту (1903-1905), викладачем Київського політехнічного інституту (1906-1911; 1918-1919), Петербурзьких електротехнічного і

поліграфічного інститутів (1911-1913), Петербурзького інституту інженерів шляхів сполучення (1913-1917), Загребського політехнічного інституту (1920-1922), науковим консультантом компанії «Вестінгауз електрик» (1923-1927), викладачем Інженерної школи Мічиганського університету (1927-1936), Стенфордського університету (1936-1955).

Академік Української академії наук (1919).

Іноземний член академії наук СРСР (1964).

Член-кореспондент Американської академії наук і мистецтв.

Член-кореспондент Французької академії наук.

Член-кореспондент Італійської академії наук.

Член-кореспондент Польської академії наук.

Почесний член Лондонського Королівського товариства.

Почесний член Американського товариства інженерів-механіків.

Почесний доктор Лехайського (1936) і Мічиганського (1938) університетів, Цюрихського вищого технічного університету (1947), Болонського університету (1954), Загребського (1956) і Туринського (1960) політехнічних інститутів.

Лауреат премії ім. Д. І. Журавського (1911).

Кавалер медалей ім. Дж. Ватта та ім. Дж. Евінга (обидві – Великобританія).

Кавалер медалі ім. Леві (США).

Спеціалізувався з проблем теорії пружності, коливань, опору матеріалів, міцності стержневих систем, застосування енергетичного засобу щодо апроксимуючих функцій прогинів, побудови теорії коливань пружних систем, допустимого напруження в металевих мостах.

Друкувався в журналі «Прикладна механіка».

Т. – автор підручників і монографій: «Курс опору матеріалів» (1911), «Курс теорії пружності» (1914; 1916), «Прикладна теорія пружності» (1930), «Стійкість пружних систем» (1946; 1955), «Теорія коливань в інженерній справі» (1931), «Теорія пластинок і оболонок» (1940), «Статика споруд» (1945), «Вища динаміка» (1948), «Історія опору матеріалів» (1953), «Стійкість стрижнів, пластин і оболонок» (1970).

Написав він і фундаментальну працю «Проблеми вібрації в інженерній науці», а також книгу спогадів «As I Remember (Vospominanija) Princeton» (1968).

Переклав «Опір матеріалів» А. Феппля, «Курс з математичної теорії пружності» О. Лява. Всього його перу належить понад 150 наукових праць.

З владою порозуміння знаходив не завжди: за підпис під протестом проти поліцейських методів міністра освіти Росії Л. Кассо був звільнений з роботи (1911).

Двічі відвідував батьківщину: Київ і Харків (1958), Київ і Ромни (1967).

Ім'я Т. присвоєно Інституту механіки НАН України і лабораторії технічної механіки Стенфордського університету.

На території Київського політехнічного інституту встановлено пам'ятник колишньому випускникові.

Будинок в м. Києві, де мешкав вчений, прикрашає меморіальна дошка з його портретом.

На честь 120-ліття з дня народження видатного земляка в Україні випущено поштову марку (1998).

В США Американським товариством інженерів-механіків заснована медаль ім. Тимошенка (1957).

Серед друзів та близьких знайомих Т. – А. Іоффе, С. Дружинін, В. Кіріпчов, В. Зворикін, Л. Прандтль, В. Вернадський, О. Крлов та ін.

ТИМЧЕНКО Йосип Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Механік-винахідник. Фундатор світового кіно (1893); винахідник першого у світі електричного годинника.

З селянської родини. Батько, Тимченко А., – кріпак.
Народився 15 квітня 1852 р. в с. Окіп Харківської губернії Російської імперії (нині – Золочівський район Харківської області України).
Помер 20 травня 1924 р. в м. Одеса УРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на місцевому цвинтарі.
Навчався у механічних майстернях Харківського університету.
Працював механіком Одеського суднобудівного заводу, завідуючим механічними майстернями Новоросійського університету (1880-1924).
Лауреат 4 золотих і 3 срібних медалей Міжнародних виставок.
Завдяки апаратам – кінознімальному і для кінопроекції – сконструйованими під керівництвом Т., відбулися зйомка та демонстрування двох перших стрічок – «Вершники, що скачуть» та «Метальники списів» (1893).
Ось що у статті «Брати Люм'єр були опісля» пише про нашого земляка С. Воротюк: «Нещодавно, коли світ відзначав століття кінематографу, по всіх усядах знову згадувалися імена братів Люм'єр – Луї та Оггоста, яким приписується винахід «живої фотографії», та день 28 грудня 1895 р., коли в «Гранкафе» на бульварі Капуцинів у Парижі вони продемонстрували свій перший фільм – вихід робітників з фабрики. Насправді ж кінематограф майже на два роки старший, бо ще 9 січня 1894 року перший в світі кіносеанс продемонстрував учасникам IX з'їзду природодослідників Російської Імперії у Москві механік Новоросійського (тепер Одеського) університету Йосип Андрійович Тимченко. Механік університетських майстерень, а згодом судноремонтних заводів, він уславився як талановитий винахідник. Ще б пак! Адже саме йому належить авторство першого в Україні (та й тодішній Росії) електричного годинника, унікальних манометрів, автоматичної телефонної станції».
Що стосується особистого життя нашого земляка, то встеленим трояндами воно не було. Так, його мало не позбавили виплеканої упродовж десятиріч майстерні, запропонувавши переїхати до тісного непристосованого приміщення на околиці Одеси. Аби віднайти кошти для подальшого існування майстерні, мусив виконувати приватні замовлення. У м. Одеса нашому землякові встановлено пам'ятник (2008).
Серед друзів та близьких знайомих Т. – М. Любимов, О. Едельберг, К. Тімірязєв, М. Фрейденберг, М. Гроссман, К. Борисов, М. Харитонов та ін.

ТОДОРСЬКИЙ Симеон Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Проповідник, письменник, перекладач. В чернецтві – Симон (1740).
З козацької родини.
Народився 1 вересня 1700 р. на території Переяславського полку (нині – Київська область України).
Помер 22 лютого (7 березня) 1754 р. в м. Псков Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований в Свято-Троїцькому кафедральному соборі. На надгробку вибито надпис: «Цей чоловік... усіх вище образом християнського життя словом і справою, лагідний і на апостола схожий, незлобливий, цнотливий, чесний... жадобою до премудрості палаючий..., усім дивним і вбогим милосердя отче продемонстрував; його вже буцімто блаженного, Господь Бог удостоїв успіху; то ж подає зі святими у піднебессі заспокоєння, а на землі хай створить йому вічну пам'ять».
Закінчив Київську духовну академію (1717-1726), Галльський (1727-1732) і Єнський університети (1732-1735).
Впродовж наступних двох років мандрує Угорщиною і Турецькою Сербією (1735-1737).
Був викладачем Київської духовної академії (1737-1741), законовчителем великого князя Петра Федоровича і його нареченої Катерини Олексіївної, майбутніх Петра III і Катерини II, та духівником царської родини (1742-1743), архімандритом Костромського

Іпатіївського монастиря (1743-1745), єпископом Костромським і Галицьким (1745), єпископом Псковським і Нарвським (1745-1754).

Член Св. Синоду (1745).

Один з найосвіченіших людей свого часу.

Надруковані його проповіді: «Повчання на 10 лютого» (1743), «У день вінчання великого князя Петра Федоровича з Катериною» (1745), «У день народження імператриці Єлизавети» (1746), «У день сходження на престол імператриці Єлизавети Петрівної» (1747).

В рукописах залишилися переклади доробків І. Арндта «Про щире християнство», «Наставляння до щирого пізнання й спасенному вжитку страждання й смерті Господа й Спаси нашого Ісуса Христа».

Брав активну участь у виданні т. зв. Єлизаветинської біблії: спочатку переклав з івриту «Книгу буття».

Особливу повагу в народі отримав як тлумач так званих «великих інструкцій».

Користувався європейською популярністю.

Нині доробки нашого земляка зберігаються в бібліотеці Чернігівської семінарії (Україна), Публічній академічній бібліотеці м. Санкт-Петербург (РФ).

Його унікальне особисте зібрання книг зберігається в Псковському музеєві. Це надзвичайно цікаві арабські рукописи, грецький пергамент IX ст., близько 80 документів переважно грецькою мовою.

Незважаючи на наближеність до царського двору, зазнав і утисків. Так, його переклад доробку І. Арндта «Про щире християнство» до друку заборонила особисто імператриця Єлизавета.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – Ф. Прокопович, Р. Зборовський, імператриця Ганна Іванівна, Г. Полетика, М. Ханенко, І. Фальківський, Г. Кріновський та ін.

ТОМАШЕВСЬКИЙ Борис Пінхасович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Актор, режисер, драматург, антрепенер.

З міщанської родини. Батько, Томашевський П., – кантор; син, Томашевський Г., – актор; син, Томашевський Т., – сценарист.

Народився в 1868 р. в м. Таращі Таращанського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер 1939 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований в театральній секції місцевого цвинтаря Маунт-Хеброн.

Очолював театр «Арч-Стріт» (Філадельфія).

Друкувався в «Форвертс», «Вархайт», «Каліфорнієр ідіше штіме», «Парізер хайнт», «Наєр лоджер фолксблат».

Як актор гастролював у Балтіморі, Бостоні, Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії (серед інших грав і жіночі ролі). У творчому доробку – ролі Мірелє («Бобе-Яхне» Гольдфа-Дена), Гдале Лур'є («Брати Лур'є» Я. Гордіна), Мефістофеля («Фауст» І. Гьоте), Урієля Акости («Урієль Акоста» К. Гуцкова).

Виступав також в оперетах, мелодрамах, комедіях-водевілях.

У якості режисера поставив п'єси А. Гольфадна «Шмендрик і фанатик», І. Латайнера «Олександр, або Наслідний принц Єрусалимський»; драматичні спектаклі, мюзикли, мелодрами, комедії Л. Кобріна, Є. Чирікова, А. Шомера, І. В. Гьоте, Ф. Шіллера, Е. Гофмана, В. Шекспіра; оперети «Заблукала вівця» (1913), «Польське весілля» (1914), «Розтрошена скрипонька» (1916).

Написав близько 50 творів для театру, серед яких драма «Золота нитка», в якій він виконав бидві головні ролі (1922).

Перу нашого земляка також належить книга «Театральні твори» (1908), а також сотні статей, театральних фелйетонів, дорожніх нотаток, біографічних нарисів (1913-1936).

Наш земляк емігрував разом з рідними до США (1881).

Серед друзів та близьких знайомих Т. – М. Фінкель, Ф. Вульф, М. Фінкель, Р. Шілдкройт, М. Гольдфарб, Л. Зац та ін.

ТРЕТЯК Юзеф

Національний статус, що склався у світі: польський.

Поет, літературознавець, критик.

З шляхтянської родини.

Народився 23 вересня 1841 р. в с. Малі Біскупичі Володимир-Волинського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – с. Панасівка Підволицького району Тернопільської області України)

Помер 18 березня 1923 р. в м. Краків (Польща).

Закінчив Київський і Львівський університети.

Працював літературним та театральним рецензентом «Газети Народової», вчителем низки Львівських і Краківських середніх шкіл, викладачем Ягеллонського університету (1886-??).

Член Польської академії наук (1888).

Дійсний член краківської Академії знань (1900).

Член Львівського наукового товариства (1920).

Учасник польського Січневого повстання (1863-1864).

Спеціалізувався з проблем романтизму, позитивізму, натуралізму, просвітницької літератури.

Автор розвідок «Францішек Карпінський та його поезія» (1876), «Про байронізм у польській поезії» (1879), «Міцкевич у Вільно та Ковно» (1882-1884), «Історія Хотинської війни 1621 р.» (1889), «Про вплив Міцкевича на поезію Шевченка» (1892), «Молодість Міцкевича», «Образи неба і землі у «Пані Тадеуші» (обидві – 1898), «Юліуш Словацький. Історія духу поета» (1903-1904), «Міцкевич і Пушкін» (1906), «Богдан Залеський» (1911-1914), «Петро Скарга в історії та літературі Берестейської унії» (1912), «Адам Міцкевич у світлі нових джерел 1815-21 рр.» (1917), «Давня руська поезія» (1918).

А ось що пише про нашого земляка О. Цибенко в статті «Валерій Брюсов і польська література»: «Хороше знання творчості Міцкевича, інтерес до нього знайшли віддзеркалення в роботі Брюсова, присвяченій поемі Пушкіна «Мідний вершник». Ця робота була вперше опублікована як вступна стаття до поеми в третьому томі зібрання творів Пушкіна під редакцією С. А. Венгерова /1909/, потім увійшла до книги «Мій Пушкін». У цій статті Брюсов відгукується на роботу відомого польського літературознавця Юзефа Третяка «Міцкевич і Пушкін», опубліковану у Варшаві в 1906 р. Брюсов полемізує з проф. Третяком, який вважав, що Міцкевич в одному з віршів «Уривка» – «Російським друзям», кажучи про тих, хто зрадив колишнім волелюбним ідеалам і тепер «повзає біля царських ніг», мав на увазі Пушкіна».

Серед друзів та близьких знайомих Т. – Ю. Танько-Грінцевич, В. Спасович та ін.

ТРОЦЬКИЙ Лев Давидович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Політичний діяч, письменник, мемуарист. Справжнє прізвище – Бронштейн Лейба Давидович. Псевдоніми – Львов, П. Сєдов, Антід-Ото, Перо.

З землевласницької родини.

Народився 26 жовтня (7 листопада) 1879 р. в с. Янівка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Бобринецький район Кіровоградської області України).

Помер 21 серпня 1940 р. в м. Койоакана (Мексика) внаслідок замаху на життя агента НКВД Р. Меркадера. Похований на території будинку-фортеці, в якому жив.

Закінчив Одеське казенне реальне училище (1888-1895), Миколаївське реальне училище (1896-1897).

Був конторником (1900-1901), головою Ради робітничих депутатів (1905), військовим кореспондентом газети «Київська думка» (1912-1914), редактором газети «Новий світ» (1917), головою виконкому Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів (1917), народним комісаром іноземних справ (1917-1918), народним комісаром з військових і морських справ з виконанням обов'язків голови Реввійськради Республіки (1918-1925), головою Головного концесійного комітету (1925), Друкувався в газетах «Київська думка», «Східний огляд», «Іскра», «Російська газета», «Правда», «Наше слово», «Робітник і солдат», журналі «Бюлетень опозиції».

Як літератор дебютував написанням прокламацій і статей (1897).

Потім настала черга брошури про робочий рух в м. Миколаїв (1900), есе «До політичної біографії Сталіна» (1930), статей «Їх мораль і наша» (1938), «Гітлер і Сталін», «Капітуляція Сталіна», «Подвійна зірка: Гітлер – Сталін», «Німецько-радянський союз» (усі – 1939), книг «Туди і назад» (1906), «Russland in der Revolution» (1907), «Війна та інтернаціоналізм» (1914), «Зраджена революція» (1936), «Злочини Сталіна» (1937).

Залишив книгу мемуарів «Моє життя» (1929).

Всього перу Т. належить близько 100 томів літературної спадщини.

Одна з найтемніших плям в біографії Т. – спроба обґрунтування неминучості смертних вироків в умовах революції (1922).

З владою, навіть перебуваючи в ній, порозуміння не знаходив. За царату зазнав арештів (1898; 1905; 1917). Уряди Франції (1916), Іспанії (1916), Норвегії (1936) висилали його за межі своїх країн.

Більшовики виключили як опозиціонера Т. з партії (1927), заарештували і під конвоєм відправили в заслання до Алма-Ати (1928), а потім, звинувативши в контрреволюційній діяльності, вислали до Туреччини (1929). Пізніше – позбавили громадянства (1932).

Особисте життя нашого земляка склалося трагічно. Він був двічі одружений. Його друга дружина зазнала арешту (1905). Донька Ніна померла від сухот (1928); донька Зінаїда звела рахунки з життям (1933); старший син Лев – помер у одній з паризьких лікарень за загадкових обставин (1938); племінники Олександр і Юрій (1936), син Сергій (1937), старший брат Олександр (1938), перша дружина А. Соколовська (1938), сестра Ольга (1941) – розстріляні.

Музей Т. відкрито в м. Койоакана (1990), яким опікується онук В. Естербан-Волков.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – С. Сичевський, М. Шпенцер, Ф. Швиговський, М. Маркін, Ф. Дзержинський, М. Урицький, Л. Красін, М. Росмер, Л. Мартов, Л. Карденас та ін.

ТРОЩИНСЬКИЙ Дмитро Прокопович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч, меценат.

З козацької родини.

Народився в 1754 р. в с. Яреськи Миргородського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Шишацький район Полтавської області України).

Помер в лютому 1829 р. в с. Кибитці Миргородського повіту Полтавської губернії (нині – Миргородський район Полтавської області).

Закінчив Києво-Могилянську академію.

Працював гадяцьким полковим писарем (1773), секретарем командувача окремого корпусу М. Рєпніна (1774-1884), керуючим справами канцелярії графа О. Безбородька (з 1784), статс-секретарем Катерини II (з 1793), міністром наділів (1802-1806), полтавським губернським предводителем дворянства (1806-1814), міністром юстиції (1814-1817).

Член Державної Ради Російської імперії.

Кавалер ордена Св. Володимира 2-го ступеня (1794), ордена святої Ганни 1-го ступеня (1796), ордена Олександра Невського, командорського хреста Івана Єрусалимського. Наш земляк – один з ініціаторів видання у Петербурзі «Енеїди» І. Котляревського (1798). У своєму маєтку в с. Кибинці Миргородського повіту Полтавської губернії заснував приватний театр.

У м. Кагарлику збудував палац, створив бібліотеку й висадив великий парк.

Після смерті Т. залишилися бібліотека у кілька тисяч томів, велика колекція старовинних монет і медалей, колекція зброї і табакерок, полотна відомих майстрів. На жаль, багато чого щезло в глибині років. Так, книги були розпродані, папери з особистого архіву передані цареві Миколі І (1833).

Ось що розповідає С. Гупало у нарисі «Опікун Гоголя»: «Дмитро Прокопович щедро дарував нажите тридцятилітньою службою родичам і щороку утримував у навчальних закладах не менше десяти стипендіатів. Неоціненну допомогу надав він сім'ї Гоголів-Яновських. ...Майбутній автор «Ревізора» й «Мертвих душ» завдяки йому зміг отримати освіту і зробив перші кроки по службі. Дмитро Прокопович щорічно платив за навчання Гоголя-молодшого в Ніжинській гімназії 1200 рублів сріблом. Після того, як Д.

Трощинський помер, мати повідомить сину, що покійний не брав від неї грошей, а казав, що записує борг, який вона віддасть у кращі часи. Підрахувавши, жінка зрозуміла, що це величезна сума – понад 4 тисячі рублів. Цих коштів вони б не отримали, навіть продавши маєток в Яреськах. Микола Гоголь остаточно збагнув душевну велич старенького царського служаки, кавалера багатьох орденів, колишнього міністра юстиції».

Серед друзів та близьких знайомих Т. – В. та М. Гоголі, О. Безбородько, Я. Маркович, В. Ломиковський, Олександр І, В. Капніст, В. Боровиковський, Павло І, М. Кутузов, А. Ведель, Катерина ІІ, М. Рєпнін, С. Волконський, В. Кочубей, Н. Новосильцев, П. Завадовський, А. Чарторийський, А. Варенцов та ін.

ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ Михайло Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Економіст, історик.

З дворянської родини.

Народився 8 (20) січня 1865 р. в с. Соляниківка Куп'янського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Куп'янський район Харківської області України).

Помер 21 січня 1919 р. неподалік м. Одеса по дорозі до Парижу.

Навчався в 5-й Московській, 1-й Київській, 2-й Харківській гімназіях, закінчив фізико-математичний факультет Харківською університету (1884-1888).

Стажувався в Англії (1892-1893), працював в департаменті міністерства фінансів (1893-1895), викладачем Петербурзького університету (1895-1899; 1905-1913), Петербурзького політехнічного інституту (1913-1917), міністром фінансів Центральної Ради України (1917-1918), деканом юридичного факультету Українського університету (1918-1919). Був призначений радником української дипломатичної місії у Франції, проте Парижу не дістався, раптово померши в дорозі.

Академік Української академії наук (1919).

Член Імператорського вільного економічного товариства.

Член кадетської партії, балотувався в Державну думу Росії, проте не пройшов.

Т.-Б. – автор ідеї встановлення першого пам'ятника Т. Шевченку в Україні (1905), за його участю заснована Академія наук України (1919).

Друкувався в журналах «Юридичний вісник», «Праці Імператорського вільного економічного товариства», «Світ божий», «Початок», «Вісник Європи», «Український народ в його минулому і нинішньому», «Вісник кооперації».

Дебютував науковою статтею «Вчення про граничну корисність господарських благ як причини їхньої цінності» (1890).

Потім настала черга доробків: «Промислові кризи в сучасній Англії, їхні причини і вплив на народне життя» (1894), «Російська фабрика в минулому і нинішньому», «Статистичні підсумки промислового розвитку Росії» (обидві – 1898), «Основна помилка К. Маркса» (1899), «Промислові кризи. Нарис с соціальної історії Англії» (1900), «Теоретичні основи марксизму», «Нариси з новітньої історії політичної економії і соціалізму» (обидві – 1905), «Сучасний соціалізм у своєму історичному розвитку» (1906), «Основи політичної економії» (1909), «У пошуках нового світу. Соціалістичні громади нашого часу» (1913), «Періодичні промислові кризи» (1914), «Соціальні основи кооперації» (1916), «Російська революція і соціалізм», «Паперові гроші і метал» (обидві – 1917), «Соціалізм як позитивне вчення» (1918), «Вплив ідей політичної економії на природознавство і філософію» (1925 – після смерті).

Теорію Маркса наш земляк вважав лише почасти вірною: «Ніколи не був необмеженим шанувальником Маркса і завжди ставився до його теорії, визнаючи її сильні сторони, критично». Не дивно, що В. Ленін зараховував Т.-Б. до ненависних йому буржуазних демократів.

У свою чергу, наш земляк був переконаний, що прообраз майбутнього суспільства – кооперація, заснована на вільній самоорганізації.

Ні з царською, ні з комуністичною владою Т.-Б. спільної мови не знаходив. За участь в студентському революційно-демократичному русі його виключили з Харківського університету, за «неблагонадійність» позбавили права на викладацьку діяльність в Петербурзі (1899). А згодом взагалі вислали звідти до Полтавської губернії (1901). Жовтневої революції наш земляк не сприйняв, намірившись емігрувати до Франції, чого йому не дала здійснити смерть.

Ім'я Т.-Б. присвоєно Донецькому державному університету економіки і торгівлі. Серед друзів та близьких знайомих Т.-Б. – В. Винниченко, П. Скоропадський, М. Кондратьєв, М. Ковалевський, М. Трушевський та ін.

ТУМАНСЬКИЙ Василь Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет.

З родини військових. Дід, Туманський В., – останній генеральний писар Гетьманщини. Народився 28 лютого (11 березня) 1800 р. в с. Чарториги Глухівського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – с. Шевченкове Глухівського району Сумської області України).

Помер 23 березня (4 квітня) 1860 р. у власному маєтку в с. Панасівка Чернігівської губернії Російської імперії Російської імперії (нині – Липоводолинський район Сумської області). Похований у дворі місцевої школи.

Навчався в одній з харківських гімназій, в Петришуле (1816-1818), паризькому «Коллеж де Франс» (1819-1821).

Працював чиновником канцелярії Новоросійського генерал-губернатора (1823-1828), дипломатом в Молдавії (1828-1835), секретарем російського посольства в Константинополі (1835-1839), помічником статс-секретаря Державної Ради (1839-1846). Один з засновників газети «Одеський вісник» (1827-1828).

Член Вільного товариства любителів російської словесності (1822).

Друкувався в газетах і журналах: «Український вісник», «Син Вітчизни», «Полярна зірка», «Новини літератури», «Північні квіти», «Московський вісник», «Сучасник», «Вітчизняні нотатки», «Вранішня зоря», «Весняні квіти».

Як літератор дебютував в журналі «Син Вітчизни» віршем «Поле Бородінської битви» (1817).

Потім настала черга наступних доробків: «Милій дівчині», «Брату з села», «До Арк. Вас. Кочубея», «Примара», «Елегія», «Послання до кн. М. Цертельова», «Священний союз

народів», «Вік Єлизавети і вік Катерини», «Войнаровський», «Одеса», «Зінаїда», «Манценіл», «Грецька ода», «Будинок на Босфорі», «До одеських друзів».

Перу нашого земляка в подальшому належать збірка «Вірші» (1881), «Вірші та листи» (1912).

Поезія Т. своєю простотою й гармонійністю нагадує пушкінську. Низка його творів покладена на музику: «Ланка», «Для чого тобі промінь Сходу», «Чи ти не хочеш такого задоволення», «Як мила її голівка», «Коли все бенкетує й блищить навколо», «Блакитні очі».

Вийшовши у відставку, наш земляк обіймав посаду почесного піклувальника полтавської гімназії, багато йому зобов'язаної, а також члена комітету з поліпшення побуту поміщицьких селян.

Особисте життя Т. легким не назвеш. В 14 років він залишився круглим сиротою. У нього не склалися стосунки з держаним секретарем М. Бахтіним, через що наш земляк звернувся до імператора з проханням про відставку «з видачею відповідного атестату, але без призначення пенсії, якої я, зважаючи на мій достаток, не потребую» (1846).

Фатальну роль в житті нашого земляка зіграла його двоюрідна сестра Софія Григорівна Туманська, в яку поет безтямно закохався (предмету свого обожнювання він присвятив низку ліричних віршів, написав близько 60 зворушливих листів). Звичай не дозволило їм об'єднатися. Проте Т., незважаючи на те, що Софія Григорівна врешті-решт вийшла заміж, залишився вірним своїм почуттям до неї і власної родини не створив. В Панасівці в останні роки життя він виховував трьох малолітніх синів померлої на той час рідної сестри Ольги.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – О. Сомов, О. Пушкін, І. Крилов, Г. Державін, П. Бестужев, М. Воронцов, П. В'яземський, М. Бестужев, К. Рилєєв, М. Корф, О. Ізмайлов, О. Бестужев, В. Кюйсельбекер, Ф. Глінка, Є. Баратинський, А. Дельвіг, В. Пален та ін.

ТУПТАЛО Данило Савович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Церковний діяч, письменник. В чернецтві – Димитрій (1668). Зарахований до лику святих Російської православної церкви як Димитрій Ростовський (1757).

З козацької родини. Батько, Туптало С., – сотник Київського козачого полку, сподвижник Б. Хмельницького.

Народився 11 (21) грудня 1651 р. в с. Макарів на Київщині (нині – районний центр Київської області України).

Помер 29 жовтня (9 листопада) 1709 р. в м. Ростов Російської імперії (нині – обласний центр РФ). Похований в Зачатівському храмі Ростовського Спасо-Яківлівського монастиря.

Закінчив Києво-Могилянський колегіум (1662-1665).

Був проповідником в Чернігівському соборі (1674-1677), у Слуцьку (1677-1678), в Батурині (1679-1680), ігуменом Київського монастиря святого Кирила (1680-1681), ігуменом Максаківського Спасо-Преображенського монастиря (1681), Батуринського Крупицького Миколаївського монастиря (1681-1684), проповідником Києво-Печерської лаври (1684-1694), Глухівського Петропавлівського монастиря (1694-1697), Єлецького Успенського монастиря в Чернігові (1697-1699), Новгород-Сіверського Спаського монастиря (1699-1701), в Ростові Великому (1702-1709).

Як літератор дебютував книгою «Руно окроплене» (1680).

Потім настала черга наступних доробків: «Руно окроплене» (1683), «Книга житія святих» в п'яти випусках (1689-1700), «Апологія в утоленіє печали челоуѣка сущаго в бѣдѣ, гоненій и озлобленій, вкратцѣ сложенная по совѣту святаго апостола Павла глаголющаго: утѣшайте друг друга и созидайте каждого ближняго» (1700), «Міркування про образ Божий и подібність в людині» (1714), «Розыск о расколнической брынской вѣрѣ, о ученій их, о дѣлах их, и изъявление, яко вѣра их неправда, ученіе их душевредно и

дѣла их небогоугодна» (1745), «Денні нотатки святого чудотворця Дмитрія митрополита Ростовського» (1781), «Дзеркало православного сповідання (1805).

Його перу також належать «Дослід над розкольникською бринською вірою» й п'єси «Комедія на день Різдва Христового», «Комедія на Успіння Богородиці» та ін.

Головним літературним доробком Т. вважається чотиритомне видання «Четьїв-мінеїв», над яким він працював чверть віку (1680-1705).

За життя наш земляк мав п'ятитомне видання власних творів (1869-1872).

У Ростові він заснував школу з викладанням грецької і латинської мов зі шкільним театром, для якого писав драми, запропонував просвітницьку концепцію державного управління, у відповідності до якої державою управляє освічений монарх, який керується принципами християнської моралі.

Багатотомна бібліотека Т. після смерті була передана до патріаршої бібліотеки до Москви, а чернетки «Четьїв-мінеїв», у відповідності до заповіту покійного, були покладені до труни під голову.

В Державному музеї Палехського мистецтва (РФ) зберігається портрет святителя Дмитрія Ростовського роботи невідомого художника.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – І. Самойлович, І. Мазепа, М. Дзик, Г. Святополк-Четвертинський, Л. Баранович, І. Максимович, Й. Нелюбович-Тупальський, Т. Василевич, В. Ясинський та ін.

ТУРЧАНІНОВ Петро Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик, композитор. Прийняв чернецтво (1803).

З дворянської родини.

Народився 1779 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 16 (28) березня 1856 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Великоохтинському цвинтарі. Надгробок прикрашає чорний хрест на постаменті.

Навчався в Київському народному училищі, у Д. Сарті, А. Веделя.

Був полковим півчим у хорі генерала Леванідова, керував хорами в Києві, Севську (1798-1804), регентом Петербурзького митрополичого хору (1804-1827), учителем придворної співочої капели (1827-1833), протоієреєм палацових церков (1833-1841).

Брав активну участь у різних комісіях з розробки і видання духовних музичних творів.

Один з перших композиторів, хто звернув увагу на супровід древніх наспівів.

Дебютував «Літургією св. Івана Златоуста» (1801).

Усі його твори при збереженні основної мелодії у гармонійному плані вирізняються величчю і простотою, строгим чистим стилем. Вони співучі і задушевні, а отже не могли не стати надбанням усього православного світу. Вважаються зразками духовної музики.

Перу Т. належить величезна кількість церковних музичних доробків. Ним, наприклад, написаний майже весь панахидний спів, що нині виконується на християнських теренах.

Музичні твори митця користуються особливою повагою за свою близькість до повсякденних мелодій. Вони буквально вражають тих, хто молиться.

Серед найвідоміших: «Задостойники», «Ірмоси», «Херувимська № 5», «Жагуча седмиця», «До тебе утрєнюю», «Вечері Твоя тайныя», «Тобі одєющагося», «Благовидний Йосип», «Волною морскою», «Так мовчить усяка плоть», «Воскрєсни Боже, Суди землі», «Воскрєс із труни», «Днесь славєніє».

Творчі добутки нашого земляка вийшли в чотирьох книгах.

Серед друзів та близьких знайомих Т. – М. Гнедич, А. Ведель, М. Глінка, О. Пушкін, Д. Брянчанінов, І. Крилов, К. Батюшков, П. Єропкін, Г. Потьомкін та ін.

ТУЧКЕВИЧ Володимир Максимович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Фізик. Один з фундаторів силової напівпровідникової промисловості на теренах СРСР. У фізиці існує науковий термін «тиристор Тучкевича».

З міщанської родини. Батько, Тучкевич М., – учитель.

Народився 16 (29) грудня 1904 р. в с. Яноуці Авто-Угорщини (нині – с. Іванівці Кельменецького району Чернівецької області України).

Помер в 1997 р. в м. Санкт-Петербург РФ.

Закінчив Київський університет (1928).

Працював науковим співробітником Українського метеорологічного і Всеукраїнського рентгенологічного інститутів (1931-1935), Ленінградського рентгенівського інституту (1935-1936), науковим співробітником (1936-1969), директором (1969-1987) Ленінградського фізико-технічного інституту.

Академік академії наук СРСР (1970).

Лауреат Державної премії СРСР (1942).

Лауреат Ленінської премії (1966).

Герой Соціалістичної Праці (1984).

Спеціалізувався з проблем фізики напівпровідників і створення напівпровідникових приладів, досліджував кінетику і властивості місткостей мідно-закисних, селенових і сірчисто-мідних випрямлячів; генерацію і рекомбінацію електронів і дірок в германії, легованому різноманітними домішками.

Одержав чисті монокристали Ge; створив площинні транзистори і діоди; створив дозиметр рентгенівського випромінювання; дифузні керовані вентиля (тиристори), лавинні керовані і некеровані вентиля.

Спільно з іншими заклав основи виробництва силових напівпровідникових вентилів і випрямних агрегатів на їх основі; брав участь в розробці системи розмагнічування кораблів.

Головний корпус фізико-технічного інституту Російської АН прикрашає меморіальна дошка Т. (2003). На ній написано «У цьому приміщенні з 1936 по 1937 рр. працював видатний російський учений, Герой Соціалістичної Праці Володимир Максимович Тучкевич».

Серед друзів та близьких знайомих Т. – І. Курчатов, Ж. Алфьоров, А. Олександров, А. Іоффе, Б. Вул, С. Калашников, Д. Наследов, Д. Алхазов, І. Меркулов, Б. Захарченя, В. Регель, А. Фурсенко, Ю. Шмарцев, Р. Сейсян, В. Голубев та ін.

ТЬОМКІН Дмитро Зіновійович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Композитор.

З міщанської родини. Батько, Тьомкін З., – лікар; дядько, Тьомкін В., – відомий сіоніст.

Народився 10 травня 1899 р. в м. Кременчук Кременчуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 11 листопада 1979 р. в м. Лондон (Великобританія). Похований в м. Глендейлі на цвинтарі «Forest Lawn Memorial Park» (Каліфорнія, США).

Навчався в Петербурзькій консерваторії.

Працював тапером, акомпаніатором.

Чотириразовий володар кінопремії Оскар (номінувався 22 рази!).

Двічі кавалер французького ордена Почесного легіону.

Як композитор дебютував музикою до постановки «Штурм Зимового палацу» (1920).

Потім настала черга фільмів «Полудень», «Високий і могутній», «Старий і море», «Форт Аламо», «Великий вальс», «Познайомтеся з Джоном Доуом», «Це дивне життя», «Гармати острова Наварона», «Червона річка», «Ріо Браво», «Дуель на сонці», «Гігант», «Перестрілка у коралю окей», «Золото Маккени», «Чайковський».

Усього написав музику до 150 стрічок.

Перу Т. також належить автобіографічна книга (1959).

Не знайшовши спільної мови з більшовицьким режимом, емігрував: спочатку – до Німеччини (1921), потім – США (1925).

Життю та творчості композитора К. Палмер присвятив монографію «Дмитро Тьомкін. Портрет» (1984).

Поштова служба США в серії «Легенди американської музики» випустила і марку, нашому землякові (1993).

Серед друзів та близьких знайомих Т. – Ф. Капру, Ф. Шаляпін, М. Карітон, Ю. Анненков, Ф. Блуменфельд, Т. Карсавіна, М. Ліндер, І. Таланкін, Г. Варліх, О. Кугель, М. Петров, С. Прокоф'єв, М. Фокін, М. Євреїнов, К. Державін, Л. Нікулін, І. Венгерова, Ф. Бузоні, Е. Петрі, О. Глазунов та ін.

УКРАЇНЦЕВ Омелян Гнатович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч, дипломат.

З дворянської родини.

Народився в 1640 (1641?)* р. в [Малоросії].

Помер 12 (23) вересня 1708 р. в Угорщині. Похований на цвинтарі м. Егер (Угорщина).

Виконував обов'язки піддячого (1672-1675), дяка (1675-1681) Посольського приказу, думного дяка (1681-1696) – де-факто члену уряду, домового дяка (1696), що передбачало безпосередньо обов'язки царського секретаря.

Брав участь в посольстві до польського короля Яна Казимира у Львів (1662), був посланником в Швеції, Данії та Голландії (1672-1673). Очолював Посольський приказ (1689-1699), виконував обов'язки посла в Туреччині (1699-1700), керував Провіантським приказом (1702-1706), разом з князем В. Довгоруким був послом у Польщі (1707-1708), де комісарив на Люблінському сеймі.

Саме У. їздив на переговори з гетьманом України І. Самойловичем щодо спільних дій проти турків (1679).

Наш земляк брав безпосередню участь у підготовці акту про відміну намісництва (1682), укладенні Андрусівського перемир'я (1667), а потім і «Вічного миру» (1686) з Польщею. Саме завдяки його дипломатичному вмінню вдалося заключити вигідну для Російської імперії «Константинопольську мирну угоду» на тридцять років (1700) з Туреччиною, за що У. ушанували званням думного радника. Між іншим, аби партнери були зговірливішими, У. відправився в Туреччину на борту 46-гарматного корабля «Фортеці» у супроводі цілої ескадри, флагманом якої «Апостолом Петром» командував сам цар.

Коли постала проблема замирити австрійського імператора Йосипа IV з угорським князем Ф. Ракоці, в Буду направили У., де він і помер.

Наш земляк мав вотчини як мінімум в Московській та Рязанській губерніях. У самій Білокам'яній збереглися кам'яні палати У. в Хохловському провулку. В маєтках Озяци і Ішейки за його кошт було зведено три храми (1668; 1678; 1695).

В 1704 р. за користолюбство його засудили до побиття палицями й змусили виготовити 1400 головних уборів для Семеновського та Преображенського полків.

Серед друзів та близьких знайомих У. – царі Олексія Михайловича, Федора Олексійовича і Петра Олексійовича, В. Долгорукий, Досіфей, Ю. Урусов, В. Голицин, С. Толочанов та ін.

УЛАМ Станіслав Мартін

Національний статус, що склався у світі: польсько-американський.

Математик. В математиці існують наукові терміни «скатертина Улама», «схема Теллера – Улама».

З родини службовців.

Народився 31 березня (13 квітня) 1909 р. в м. Львів Галичини (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 13 травня 1984 р. в м. Санта-Фе (Аргентина).
Закінчив Львівський політехнічний інститут.
Емігрував в США (1934).
Працював в таємній лабораторії Міністерства оборони США в Лос-Аламосі.
Вніс значний внесок в розвиток низки математичних методів.
Співавтор заокеанської водневої бомби: висунув ідею радіаційної імплузії, яка стала вирішальною в здійсненні грандіозного проекту.
А. Волков у розвідці «Термоядерна зброя в США: історія створення» про нашого земляка пише: «Наприкінці 50-го – початку 1951 рр. Станіслав Улам займався проблемою удосконалення ядерних зарядів, що поділяються. Оскільки ефективність їх цілком зав'язана на ступені компресії матеріалу, він запропонував використовувати один атомний заряд для обтиснення іншого. Дуже здорова ідея, тому що сила атомного вибуху перевищує потужність хімічного в мільйони разів. Уже незабаром він розширив цю ідею до обтиснення ємності з термоядерним паливом. Це було ключовим моментом. ...Спільний звіт Теллера й Улама від 09.03.51 р. вивів американську програму по створенню нових бомб колосальної потужності на фінішну пряму».
У свою чергу, В. Білоконь у дослідженні «Бритва Завенягіна з Лос-Аламоса» зазначає: «Вийти з катастрофічного кута допоміг знову ж таки Улам. Він через кілька місяців паніки в Лос-Аламосі запропонував відсунути первинний атомний запал від термоядерної вибухівки і цим вирішив здавалося б нерозв'язну проблему: як стиснути термоядерну вибухівку до такої (небаченої) щільності, щоб вона ефективно спрацювала. ...Ідею Улама намагався привласнити Теллер, зауваживши: він і сам так думав».
Серед друзів та близьких знайомих У. – Д. Гамов, Е. Фермі, С. Банах, Е. Теллер, М. Кац, Д. фон Нойманн, Г. Дін, Ф. Моррісон, Ф. де Хоффман, К. Еверетт та ін.

УРСУЛЯК Віоріка Михайлівна

Національний статус, що склався у світі: румуно-астрійсько-німецький.
Оперна співачка. Перший і єдиний позитивний інтерпретатор Р. Штрауса.
З родини священика. Батько, Урсуляк М., – греко-католицький архідиякон, викладач теологічного факультету Чернівецького університету.
Народилася 26 березня 1894 р. в м. Чернівці Австро-Угорщини (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Померла 22 жовтня 1985 р. в м. Ервальд (Австрія). Похована на місцевому цвинтарі.
Закінчила Віденську (1913-1918) та Берлінську консерваторії.
Співала у Віденській державній опері (до 1934), Берлінській опері (1934-1945), на сценах Амстердама, Франкфурта, Дрездена, Лондона, Риму.
Виступала на сценах багатьох німецьких оперних театрів, гастролювала в Загребській опері.
Учасниця фестивалів у Зальцбурзі.
Найвідоміші партії нашої землячки: Арабелла («День миру», Р. Штраус), фельмаршальша («Кавалер троянд», Р. Штраус), Мадлен («Капричіо», Р. Штраус).
Виступала як концертна співачка.
Ось як згадує нашу землячку в статті «Творче довголіття» Г. Бубнов: «За Ріхардом Штраусом встановлюється слава композитора, особливо схильного до суто трагічних сюжетів. Прем'єра опери «Кавалер троянди» спростувала це і привела до думки про надзвичайну багатогранність таланту маестро. Місце дії «Кавалера троянди» – Відень, час – 40-80-і роки XVIII століття. Привабливе лібрето Г. Гофманстала перекликається з драматургією моцартівських опер «Весілля Фігаро» і «Дон-Жуан». В музиці «Кавалера троянди» панують чарівливість, легкість, веселість. ...»Кавалера троянд», а також ще низку своїх опер Р. Штраус присвятив В. Урсуляк та її чоловікові К. Краусу».

Нині у Чернівцях на будинку, де народилася і жила У., відкрито меморіальну дошку, на якій написано: «У цьому будинку провела свої дитячі та юнацькі роки всесвітньо відома оперна співачка Віоріка Урсуляк (1894-1985)» (2007).

Серед друзів та близьких знайомих У. – Р. Штраус, Л. Леман, Ф. Форстен, Г. фон Милинкович, Л. Вебер, Г. Хоттер, К. Краус, Г. Ханн, К. Остертаг, Л. Віллер, Ф. Кларвайн та ін.

УСАНОВИЧ Михайло Ілліч

Національний статус, що склався у світі: російсько-казахський.

Фізико-хімік. Автор узагальненої теорії кислот і основ (1938). У хімії існує науковий термін «рівняння Усановича».

З міщанської родини.

Народився 16 червня 1894 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 15 червня 1981 р. в м. Алма-Ата Казахської РСР (нині – м. Алмати Республіки Казахстан). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету св. Володимира (1917).

Працював науковим співробітником хімічної лабораторії АН України (1919-1920), викладачем Київського політехнічного інституту (1924-1929), Томського (1930-1934), Середньоазіатського (1935-1944), Казахського (1944-1981) університетів.

Академік академії наук Казахської РСР (1962).

Заслужений діяч науки Казахської РСР.

Спеціалізувався з проблем розчинів.

Наш земляк розробив кількісну теорію розчинів; довів, що т. зв. аномальна електропровідність – не виключення, а правило; спростував застосування закону розбавлення Оствальда до більшості розчинів.

Встановив, що системи, в яких відбувається хімічна взаємодія, підкоряються законам ідеальних розчинів лише за умови виразу складу через рівноважні концентрації.

У. – автор рівняння залежності неколігативних властивостей розчинів (щільність, в'язкість) від їх складу.

Перу нашого земляка належать книги «Теорія кислот і основ» (1953), «Дослідження в області розчинів і теорії кислот і основ» (1970).

Ім'я У. занесено до виданої в Берліні енциклопедії «Біографії великих хіміків».

Життю нашого земляка присвячено документальний фільм режисера В. Татенка за сценарієм Н. Жармагамбетова «Хімік М. Усанович» із серії «Люди казахстанської науки» (2004).

Серед друзів та близьких знайомих У. – К. Мінбаєв, В. Вернадський, А. Бектуров, П. Тартаковський, Р. Флід, Д. Сокольський, О. Тьомкін, Б. Беремжанов, Л. Корсунський та ін.

ФАБР Андрій Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, державний діяч, перекладач, благодійник.

З дворянської родини. Батько, Фабр Я., – директор казенних виноградників Судакської долини.

Народився 20 серпня 1789 р. в с. Сууксу Феодосійського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – АРК України).

Помер 25 січня 1863 р. і м. Сімферополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – столиця АРК України). Похований в склепі власного маєтку Ана-Елі (нині – селище Урожайне) поблизу Сімферополя.

Закінчив екстерном Харківський університет (1819).

Працював канцеляристом Таврійської казенної експедиції (1804-1808), головним доглядачем лісів Таврійської губернії (1808-1819), чиновником канцелярії Таврійського цивільного губернатора (1819-1823), радником губернського правління (1823-1825), прокурором Таврійської губернії (1825-1833), правителем канцелярій новоросійського і бессарабського генерал-губернатора князя М. С. Воронцова (1833-1847), Катеринославським цивільним губернатором (1847 -1857).

У відставку за особистим бажанням, здолавши весь «Табель про ранги» в його цивільній частині. За півстоліття лише раз був у відпустці.

Дійсний статський радник (1837).

Таємний радник (1848).

Член Ради Міністерства внутрішніх справ (1841).

Один з засновників Одеського товариства історії і давнини (1839).

Член Російського географічного товариства (1852).

Член наукового Естляндського товариства.

Член Товариства сільського господарства півдня Росії (1829).

Член Таврійського губернського комітету з селянських справ.

Кавалер орденів св. Станіслава 2-го ступеня з зіркою (1834), св. Станіслава 1-го ступеня (1841), св. Ганни 3-го ступеня (1818), св. Ганни 2-го ступеня (1825), св. Ганни 1-го ступеня (1844), св. Ганни 1-го ступеня з імператорською короною (1851), св. Володимира 4-го ступеня (1822), св. Володимира 3-го ступеня (1833), св. Володимира 2-го ступеня (1855), Білого Орла (1857).

Активно сприяв заснуванню одного з перших історичних музеїв в Україні – нині Дніпропетровському історичному музею ім. Д. І. Яворницького (1849).

Ф. – автор розвідок «Про старожитності народів варварських і особливо про кам'яні статуї, званих бабами» (1840), «Про стародавні нагробки в Криму» (1844), «Про пам'ятники деяких народів варварських, які у давнину мешкали в нинішньому Новоросійському краю» (1848), «Вікопомні старожитності Криму і сполучені з ними спогади» (1859), «Давній побут Епони, нинішнього півострова Тамані» (1861).

Його перу також належить низка публікацій з історії, археології, статистика, сільського господарства.

Переклав з французької «Арріанів періпл Понта Євксинського» (1836).

Увів до наукового обігу багато нових даних з історії тодішньої Новоросії, заклав фундамент історіографічної традиції в її вивченні.

За життя подарував Катеринославському історичному музею унікальні предмети, які заклали основу т.зв. «Єгипетської колекції», а також колекцію «кам'яних баб»; Одеському товариству історії і давнини – колекцію старогрецьких ваз та іншого посуду.

Заповів чверть мільйона рублів сріблом заснованому ним Сімферопольському сирітському будинку, який носив його ім'я; а 20 тисяч десятин землі – для оплати податків бідних, незалежно від їх віросповідання.

Що стосується особистого життя, то наш земляк дуже рано залишився без батька (1792).

Був одружений на Констанції Віліс, значно старшою за себе (одружився, ймовірно, під тиском її родичів). В усякому разі, зберігся текст прохання його матері на ім'я імператора Олександра I про розірвання шлюбу як незаконного (не задоволено). Разом з дружиною ніколи не мешкав. За формулярним списком – вдівець з 1857 року.

Мав незаконнонародженого сина Павла (1826), матір'ю якого була дворова дівка Меланія.

У м. Дніпропетровськ відкрито меморіальну дошку Ф. (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – І. Браїлко, С. Меєр, О. Уманець, М. Кашкадамов, М. Воронцов, О. Тройницький, І. Ловягін, Я. Грахов, І. Бларамберг, Г. Соколов, І. Стемковський, К. Шабельський, П. Ланг, Х. Стевен, Х. Гасгаген, П. Кеппен, В. Княжевич, О. Стурдза та ін.

ФАЛЬБОРК Генріх Адольфович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, державний і громадський діяч. Голова Держплану Абхазії.

З дворянської родини.

Народився в 1864 р. в Подільській губернії Російської імперії (нині – Хмельницька область України).

Помер в 1942 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету.

Член Спілки взаємодопомоги російських письменників.

Член Петербурзького комітету грамотності (1886).

Член Центрального бюро «Спілки спілок».

Гласний Петербурзької міської Думи. Один за авторів її резолюції про війну на Балканах (1912).

Один з фундаторів Ліги освіти (1906) і Петербурзької педагогічної академії.

Очолював статистичні дослідження народної освіти на теренах Російської імперії.

Друкувався в газеті «Російські відомості», журналах «Господар», «Північний вісник», «Російське багатство», «Вісник виховання», низці європейських видань.

Автор статті «Початкова народна освіта» в популярному свого часу «Словнику Брокгауза і Ефрона».

Співавтор (разом з В. Чарнолуським) книг «Народна освіта в Росії» (1899), «Початкова народна освіта в Росії» (1900-1905), «Бібліотеки (громадські і народні) та книжкова торгівля», «Позашкільна освіта» (обидві – 1905), чотиритомної «Настільної книги з народної освіти», автор «Загальної освіти в Росії» (1908).

Укладач низки довідників з проблем законодавства в сфері народної освіти, бібліотечній справі, позашкільній освіті.

За безпосередньої участі Ф. перекладені російською мовою твори А. Сміта, М. Гюйо, Е. Майра, П. Левассера.

А ось у якому контексті згадував нашого земляка в аналітичній записці «Заходи щодо посилення внутрішнього становища Росії» О. Куропаткін: «На думку Г. Фальборка, необхідно знищити всі привілеї, пов'язані із здобуванням освіти тією чи іншою мірою, оскільки освіта має бути незалежною від чужих їй понять і інтересів. Школа повинна бути доступною для кожного, незалежно від релігії, національності, стану. Навчання має бути у всіх школах безкоштовним.

Університет повинен бути місцем вивчення науки і мистецтва для всіх охочих. В університеті немає ні вчителів, ні учнів, а є лише старші і молодші товариші по науці.

...При з'ясуванні питання про джерела для покриття витрат Г. Фальборк без зайвих пояснень визнає за можливе скоротити кошториси військового і морського міністерств.....Що виграє від цієї нової школи російське плем'я, що виграють іноземницькі елементи Росії і, нарешті, що виграє військове відомство?»

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – В. Чарнолуський, Ю. Янсон, К. Арсеньєв, Д. Стасов, М. Туган-Барановський, П. Струве, В. Люстріх, М. Гурович та ін.

ФАЛЬКОВСЬКИЙ Іван Якимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Просвітитель, письменник, історик, філософ, видавець, священник. В чернецтві – Іріней (1786).

З родини священника.

Народився 28 травня (8 червня) 1762 р. в с. Білоцерківці Лохвицького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Пирятинський район Полтавської області України).

Помер 29 квітня (11 травня) 1823 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Похований на території Золотоверхого Михайлівського монастиря.

Навчався в академії Києво-Братського монастиря (1773), Токайському римо-католицькому училищі (1776), Пресбурзькій гімназії в Братиславі (1777), Пештській королівській гімназії (1778-1780), Офенському університеті (1780-1783).

Був причетником (1776-1777), писарем (1782-1783) в Угорщині, викладачем (1784-1803), ректором (1803-1804) Київської духовної академії, настоятелем Києво-Братського монастиря (1804-1807), єпископом Чигиринським, вікарієм Київської митрополії (1807-1812), єпископом Смоленським (1812-1813), єпископом Чигиринським, коад'ютором Київської митрополії з управлінням Золотоверхим Михайлівським монастирем у Києві (1813-1823).

Ф. – організатор і натхненник народного ополчення проти французької навали (1812).

Його перу належать доробки: «Пасхалія» (1792), два «Календарі», «Скорочення математик», (усі – 1797), «Компендіум православного догматичного богослов'я» (1802), «Тлумачення на послання до римлян (1806) і на послання до галатів (1807), «Christianae orthodoxae dogmatico-polemicae theologiae compendium» (1802), «Бесіди» (1811)

Автор курсів «Геометрія», «Теоретична астрономія», «Сферична астрономія». Він вирішив проблему точних провіщень часу сонячних затемнень на 1795-1800 рр.

Ф. залишив по собі 92 томи рукописів (16000 сторінок) з 1300 проповідей, великою кількістю промов, віршів латинською мовою, «Короткий церковний пролог», «Мартирологом», «Народний лікарський порадник».

Наш земляк займався також філософією, механікою, гідравлікою, військовими науками, філологією, астрономією, писав псалми, гімни, елегії.

Ф. – засновник «Вільного поетичного товариства», яке знайомило своїх членів з новинками літератури (1787).

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – П. Сабатовський, С. Тодорський, В. Лящевський та ін.

ФАЛЬКОВСЬКИЙ Федір Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, драматург.

З міщанської родини.

Народився в 1874 р. в [Малоросії].

Помер в 1942 р.

Навчався в Харківському ветеринарному інституті.

Як літератор дебютував нарисом (1894).

Ф. – автор книг «Веселі звуки», «Останній день», «Брехня», «Щастя наше».

Як драматург дебютував п'єсою «Сон життя» (1903), яка була поставлена в Санкт-Петербурзі.

Потім настала черга п'єс «У вогні», «Глухомань», «Пробудження», «Буденність» та ін.

Найбільший успіх випав на долю п'єси «Будівничі життя», яка обійшла майже всі провінційні театри Російської імперії.

А ось що згадував наш земляк: «Клаптик землі на фінській скелі став світом Леоніда Андрєєва, його батьківщиною, його вогнищем: сюди він зібрав свою численну сім'ю, свої улюблені речі, свою бібліотеку, і з цієї добровільної в'язниці він дуже неохоче, лише з крайньої потреби, вибирався на декілька днів у справах своїх п'єс до Петербургу або Москви... Де б він не знаходився, він рвався назад до свого будинку, ...затишно обставленого, з сотнями улюблених дрібниць, з яких кожна невидимою ниткою тягнулася до його мозку і серця. ...За час його (Андрєєва Л. – **авт.**) перебування у Фінляндії – мені це чудово відомо! – рука його не торкнулася жодної копійки з того политого братською кров'ю золота, яке сипалося в кишені всіх тих, хто примазувався до білого руху. Після його смерті у всьому домі знайшлося вісім фінських марок».

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – Л. Андрєєв, Г. Потапенко, К. Чуковський, І. Гриневська, С. Грузенберг, Д. Бєдний, І. Ясинський, В. Бєхтерєв, С. Сергєєв-Цєнський, Л. Борисов, В. Бонч-Бруєвич та ін.

ФАЛЬЦ-ФЕЙН Володимир (Вольдемар) Едуардович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Агроном, політичний діяч, землевласник (9890 десятин в маєтку Дорнбург Дніпровського повіту Таврійської губернії).

З поміщицької родини. Дворянський титул отримав за указом Миколи II (1914).

Народився 1 серпня 1877 р. в маєтку Асканія-Нова Дніпровського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – Чаплинський район Херсонської області України).

Звів рахунки з життям 18 червня 1946 р. в м. Вадуц (Ліхтенштейн).

Закінчив Новоросійський університет.

Був гласним повіту і губернського земських зборів, почесним мировим суддею, депутат 3-ої Державної думи (1907-1912).

Член «Союзу 17 жовтня».

Голова Херсонського відділу Російського товариства правильного полювання.

Перу Ф.-Ф. Належить книга «Асканія-Нова» (1930).

Не сприйнявши більшовицької революції, емігрував – спочатку до Німеччини, а потім Ліхтенштейну (1919).

Ось що про нашого земляка в кореспонденції «Маєтки Херсонського краю. Асканія-Нова» пише С. Дяченко: «У 1872 році Асканійський маєток успадкував Едуард Іванович Фальц-Фейн – господар «економний, строгий, похмурий і дратівливий». Разом з тим він заслужив репутацію справедливого і був відомим благодійником. Численним дітям після його смерті довелося кидати жереб, аби поділити всі землі між собою. Ще до цієї процедури один з синів – Фрідріх палав ідеєю створення в Асканії-Новій заповідника, проте за жеребом та дісталася Володимир. Останній без жалю поступився. Так законним власником родового маєтку став Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн, який його прославив».

А це – вже трагічні сторінки з нарисів К. Шестак «Херсонщина спілкується зі світом»:

У 1919 році молодший син Софії Богданівни Володимир і донька Лідія (які останніми залишали Росію) хотіли забрати з собою й матір. Для цього Володимир прислав до порту Хорли експедицію, яка складалася з грецького торпедоносця «Пантера» і двох російських легких військових кораблів, що належали Білій армії. Проте вона і на цей раз відмовилася залишати свій будинок, стверджуючи, що червоні нічого поганого їй не зроблять. Вона заявила: «Нічого зі мною не станеться, я літня жінка і нікому не зробила зла. Хто мене, стару, чіпатиме? Я людям робила лише добро. Вони не дадуть мене образити. Залиш мене тут з Богом». На жаль, події розгорнулися за іншим сценарієм».

Серед друзів та близьких знайомих Ф.-Ф. – Ф. Достоевський, В. Набоков, І. Пачоський, І. Айвазовський, С. Мокржецький та ін.

ФАЛЬЦ-ФЕЙН Едуард Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Меценат, журналіст, спортсмен, громадський діяч. Фундатор Олімпійського комітету Ліхтенштейна (1934).

З поміщицької родини. Дядько Фальц-Фейн Ф., – засновник заповідника «Асканія-Нова».

Народився 14 вересня 1912 р. в маєтку Гаврилівка Херсонської губернії Російської імперії (нині – Каланчацький район Херсонської області України).

Закінчив агрономічний факультет Сорбоннського університету (1934).

Працював спеціальним кореспондентом французької спортивної газети «L' Auto» (1934-1939).

Кавалер українського «Знака Президента», російських орденів Дружби народів і преподобного Сергія Радонезького.

Активний учасник міжнародного Олімпійського руху.

Чемпіон Франції з велосипедного спорту.

Засновник міжнародного фонду «Асканія-Нова – Фальц-Фейн» (1992). Свою віллу в м. Вадук (Ліхтенштейн) Ф.-Ф. назвав «Асканія-Нова»

Лауреат міжнародної премії «Кришталевий глобус».

Під час революції батьки емігрували до французького м. Ніцца (1917).

Ф.-Ф. – громадянин Ліхтенштейну (1936).

Багато років впродовж наш земляк займається поверненням на батьківщину мистецьких цінностей. Найперші його пожертвування були для України, чому передували дві його перемови в Українському фонді культури. Це бібліотека Дягілева і Лифаря, придбана меценатом на аукціоні «Sotheby's» (перебуває у фондах Академії наук України); парадний портрет князя Потьомкіна кисті Левицького, знайдений в антикварному магазині в Нью-Йорку (експонується у Воронцовському палаці в Алушці); перський килим ручної роботи, подарований іранським шахом імператорові Миколі II в 1913 році з нагоди 300-річчя династії Романових (експонується в Лівадійському палаці).

Державному архіву Херсонської області передані матеріали родинного архіву Фальц-Фейнів (14 книг і понад 6 тисяч документів), які охоплюють період з 1829 року до початку ХХІ ст. Низка матеріалів і культурних цінностей перейшла заповіднику «Асканія-Нова» (2005).

Власним коштом Ф.-Ф. будує на Херсонщині церкви, реставрує і реконструює старі будівлі, оновлює експозицію музею, поповнюючи її цінними експонатами.

Він допоміг повернути в Україну і Росію прах Шаляпіна, картини Айвазовського, Коровіна, Рєпіна, Ларіонова, Бенуа, фінансує пошуки Бурштинової кімнати й архівів Достоевського.

До того ж, він передав до низки російських музеїв і бібліотек понад 100 предметів живопису й графіки, безліч історичних документів, рідкісних видань. Так, придбавши архів Георга Штайна, Ф.-Ф. передав його у дарунок м. Калінінград (РФ).

Багато меценат зробив для повернення в Росію «Архіву Соколова» (слідча справа про вбивство імператора Миколи II і його родини).

Впродовж життя барон неодноразово намагався приїхати на батьківщину, проте «класова ненависть» не дозволяла комуністам видати візу білоемігрантові.

Про нашого земляка Ю. Семенов зняв телефільм «Аукціон» (??), а студія «Панорама» – документальний фільм «Барон Едуард Фальц-Фейн: російські монолози» (1989).

Письменниця Н. Данилевич випустила книгу «Барон Фальц-Фейн. Життя російського аристократа».

Нагороджений російським орденом Пошани (2002).

Серед друзів та близьких знайомих Ф.-Ф. – Ж. Сіменон, М. Шагал, С. Лифар, Б. Патон, Ф. Шаляпін-молодший, М. Єпанчин, Г. Штайн, С. Рахманінов, Н. Котіс-Бенет, Н.

Данилевич, Е. фон Фрінкль, С. Павлов, Д. Олдрідж та ін.

ФАЛЬЦ-ФЕЙН Фрідріх Едуардович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Землевласник, вівчар, коняр, меценат. Фундатор першого приватного заповідника на теренах Російської імперії.

З поміщицької родини.

Народився 16 (29) квітня 1863 р. в маєтку «Асканія-Нова» Дніпровського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – Чаплинський район Херсонської області України).

Помер 2 серпня 1920 р. в м. Бад Кіссінген (Німеччина). Похований на цвинтарі «Дванадцяти апостолів» в м. Берлін (нині столиця – ФРН). На могильному камені з зображенням двох степових орлів висічений напис: «Тут спочиває знаменитий творець «Асканії-Нової».

Закінчив Херсонську гімназію, природничий факультет Дерптського університету (1882-1889).

Почесний мировий суддя (1892-1917), піклувальник ремісничого і сільськогосподарського училищ, жіночої прогімназії, низки лікарень і будинків для людей похилого віку повіту й губернії.

Дійсний і почесний член Дерптського (1882), Французького національного (1888), Московського (1894), Кримського (1913) товариств натуралістів.

Член Постійної природоохоронної комісії Російського географічного товариства (1912).

Кавалер золотої медалі всесвітньої виставки в Парижі (1889) й срібної медалі

Імператорського Руського товариства акліматизації тварин і рослин.

Багаторазовий призер всесвітніх, всеросійських і крайових сільськогосподарських виставок.

У маєтку Асканія-Нова ще юнаком відгородив вісім десятин степу для охорони тубільної фауни й завіз байбаків (1883). Це була піонерна спроба охорони дикого степу не тільки в Росії, а й у світі: перший заповідник в американських преріях, приміром, з'явився лише 1903 р. Пізніше створив зоопарк (1874-1916), дендропарк (1885-1902), резерват для тварин (1883-1898), природничо-історичний музей (1900).

Ф.-Ф. більшовицької революції не сприйняв. За підозрою в шпигунстві був заарештований 1917 і відправлений в Бутирки (1917-1918). Завдяки протестам вчених-біологів звільнили. Тоді ж у нього спаралізувало весь лівий бік тіла.

Від гриха подалі барон емігрував до Німеччини (1918).

На честь Ф.-Ф. названо вероніку (*Veronica spicata* var. *falz-feinii* Tuzson, 1912), гвоздику (*Dianthus guttatus* var. *falz-feinii*, Paczosi, 1912), емуранчика (*Scirtopoda telum* subsp. *falz-feinii*, Brauner, 1913), хом'ячка (*Cricetulus migratoris* subsp. *falz-feinii*, Matschie, 1918), кабана (*Sus scrofa* subsp. *falz-feinii*, Matschie, 1918), степову мишу (*Apodemus falz-feinii* Mezgherin et Zagorodnjuk, 1989).

Ім'я Ф.-Ф. також присвоєно Українському національному заповіднику «Асканія-Нова» (1994). Тут йому відкрито барельєф.

Внук нашого земляка Е. Фальц-Фейн від імені діда передав державному архівові Херсонської області сімейні реліквії, які включають 14 рідкісних книг і понад 6000 документів, що охоплюють період з 1829 по 1914 рр. (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Ф.-Ф. – І. Айвазовський, Л. Толстой, Ф. Достоевський, В. Набоков, М. Іванов, В. Семенов-Тянь-Шанський, Ю. Ігумнова, П. Аппель, С. Огнєв, І. Пачоский, М. Бекманн, С. Мокржецький, В. Талієв, Л. Хекк, П. Мачі, М. Кулагін, О. Хайнрот, Х. Конвенц, Х. Унгевіттер, П. Козлов, А. Браунер та ін.

ФЕДЕЦЬКИЙ Альфред Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Фотограф, кінематографіст. Перший кінематографіст на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Батько, Федецький К., – театральний антрепренер.

Народився в 1857 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 21 липня 1902 р. в м. Мінськ Мінської губернії Російської імперії (нині – столиця Республіки Білорусь). Похований на римо-католицькому цвинтарі м. Харків (нині – міський цвинтар на вул. ім. Пушкіна).

Закінчив фотографічний інститут при Віденській академії мистецтв (1880).

Працював фотографом в київському фотоательє В. Висоцького (1880-1886), був господарем власного фотоательє у м. Харків (1886-1902),

Володар двох золотих медалей Всесвітньої виставки в Брюсселі (1888; 1889), золотої медалі Промислової виставки в Парижі, малої срібної медалі на IV Всеросійській

ювілейній фотовиставці в Москві (обидві – 1889), золотої медалі Всесвітньої академії наук

(1890), золотої медалі Альфонса III (1890), Всесвітньої Антверпенської виставки в Данії (1894).

Володар золотих медалей від короля Данії Християна IX та від імператора Німеччини Вільгельма II (обидві – 1889).

Всього наш земляк був удостоєний 12 золотих медалей.

Лауреат почесного диплома на Міжнародній фотографічній виставці в Парижі (1891).

Вшанований діамантовими каблучками Великим Князем Михайлом Миколайовичем (1892), Олександром III (1894), Миколою II (1898).

Друкувався в журналі «Фотографічний огляд».

Зняв перші українські документальні стрічки (1896). Серед найвідоміших – «Джигітування козаків 1-го Оренбурзького козачого полку», «Відхід потяга від Харківської станції», «Хресний хід з Куряжа до Харкова», «Народні гуляння на Кінній площі в Харкові».

Експериментував з кольоровою, рельєфною і рентгенівською фотографією, звукозаписом. Освоїв методи нанесення фотозображення на тканину, шкіру, порцеляну.

Особисте життя сім'ї нашого земляка не було встелене трояновими пелюстками: молодою померла дружина Ф. (1892); він після своєї раптової смерті залишив сиротами трьох малолітніх доньок, одна з яких, Марія, померла у 22-річному віці.

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – М. Кропивницький, М. Садовський, М. Заньковецька, В. Ситников, І. Кронштадський, М. Медведєв, П. Чайковський, М. Зембріх, С. Строева-Сокольська, Г. фон Варганех, В. Давидов, І. Айвазовський, І. Слатін, В. Висоцький, П. Клюге, Д. Голіцин, П. Святополк-Мирський та ін.

ФЕДИНСЬКИЙ Всеволод Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Геофізик, гравіметрист. В геофізиці існує науковий термін «гравіметр-висотомір Фединського».

З лікарської родини.

Народився 18 квітня (1 травня) 1908 р. в с. Велика Багачка Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 17 червня 1978 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив механіко-математичний факультет Московського університету (1925-1930).

Працював начальником низки гравіметричних розвідувальних партій в Азербайджані, Дагестані, Поволжі, Туркменістані (1930-1936), технічним керівником гравіметричного методу розвідки Державного союзного геофізичного тресту (1936-1941), директором науково-дослідного інституту прикладної геофізики (1943-1952), начальником відділу Міністерства нафтової промисловості СРСР (1952-1957), керівником управління Міністерства геології СРСР (з 1957).

Член-кореспондент АН СРСР (1968).

Президент комісії «Метеори та міжпланетний пил» Міжнародного астрономічного союзу (1958-1963).

Голова Комісії з комет і метеорів Астрономічної ради АН СРСР (1958-1973).

Перший віце-президент Всесоюзного астрономічно-геодезичного товариства (1970).

Почесний член Угорського геофізичного товариства (1960).

Почесний член Болгарського геологічного товариства (1960).

Лауреат Державної премії СРСР (1951).

Друкувався в «Науці і житті», «Бюлетені ВАГТ», «Вістях АН СРСР», «Бюлетені астрономічних інститутів Чехословаччини», «Бюлетені комісії з комет і метеорів Астрономічної Ради АН СРСР», «Астрономічному календарю ВАГТ», «Морських гравіметричних дослідженнях», «Астрономічному віснику».

Сфера наукових інтересів – вивчення внутрішньої будови Землі шляхом буріння надглибоких свердловин; гравіметричні дослідження в Антарктиді; фотографічні і

радіолокації спостереження метеорів; виявлення залежності числа метеорів від пори року і географічної широти; вивчення циркуляції повітря у верхній атмосфері за спостереженнями дрейфу в ній слідів метеорів.

Передбачив наявність метеорних кратерів на Марсі, Меркурії, астероїдах і супутниках планет (1947).

Автор книг «Аномалії сили тяжіння в Азербайджані» (1937), «Про руйнівну дію метеоритних ударів» (1947), «Геофізичні дослідження свердловин в СРСР» (1955), «Метеори» (1956), «Морські гравіметричні дослідження» (1961), «Геофізичні методи дослідження земної кори, пошуків і розвідки корисних копалин» (1964), «Розвідувальна геофізика» (1967), «Дослідження метеорної матерії» (1971), «Метеоритні структури на поверхні планет» (1979).

Всього перу Ф. належить понад 200 наукових праць.

Ім'ям нашого земляка названі мала планета №1984, склепіння в Баренцовому морі, підводний хребет в Індійському океані, науково-дослідне судно і Центр регіональних, геофізичних та геоекологічних досліджень Російської академії наук.

У Росії регулярно проводяться Геофізичні читання ім. В. В. Фединського.

Існує медаль ім. В. В. Фединського (1996).

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – К. Станюкович, В. Фесенков, В. Шаронов, С. Ушаков та ін.

ФЕДОРОВ Авенір (Михайло) Кузьмич

Національний статус, що склався у світі: російський.

Бізнесмен, державний діяч. Перший офіційний глава Владивостока.

З міщанської родини.

Народився 14 грудня 1840 р. в Херсонській губернії Російської імперії (нині – Херсонська область України).

Помер 16 жовтня 1906 р. в м. Владивосток Російської імперії (нині – м. Владивосток РФ).

Похований на Покровському цвинтарі.

Закінчив курси механіків.

Служив матросом, унтер-офіцером 11-го судоремонтного Чорноморського екіпажу, кондуктором Корпусу інженерів-механіків, судовим механіком в компанії Дніпро-Бузького пароплавства (усе – 1856-1865), шхуни «Алеут» (1865-1871), пароплава «Суйфун» (1871-1873), асесором комісії військового суду при Владивостоцькому порту (1873-1875), міським головою Владивостока (1875-1883; 1891-1902).

Учасник навколосвітньої подорожі на шхуні «Алеут» (1865-1867).

Кавалер декількох російських, японських і китайських орденів.

Перший голова Громадського комітету з завідування Олександрівськими морехідними класами (1890).

Один з фундаторів Товариства з вивчення Амурського краю (згодом – його довічний член), в ті роки – наукового і культурного центру Владивостока. Поки у ТВАК не було свого музею, він безоплатно запропонував розмістити у себе в будинку вже зібрані колекції, а коли музей, нарешті, почали будувати, не лише став членом будівельної комісії а й безкоштовно поставляв матеріали з свого лісопильного заводу, жертвував гроші на видання друкованих праць Товариства.

Член Комітету із спорудження першого музею в місті, на що безоплатно виділяв будматеріали.

А ось що про нашого земляка в нарисі «Перший міський голова» пише Є. Шолох: «30 листопада 1875 р. сталася знаменна подія: вперше в історії Владивостока обирали міського голову. 165 мешканців, які мали право голосу (власники нерухомості), своїм волевиявленням вибрали на цей пост на чотири роки відставного флотського підпоручика, купця 2-ої гільдії М. Федорова.

Судячи з усього, Михайло Кузьмич був саме тією фігурою біля міського керма, котра влаштовувала якщо не всіх, то багатьох. Адже, напевно, не випадково він був градоначальником відразу два терміни підряд, а після перерви, з 1891 р., його на цю посаду знов обирали тричі. Побити цей рекорд в місті більше нікому до революції не вдалося.

За Федорова стала будуватися і ушляхетнюватися головна вулиця міста – Світланська (її сталі покривати кам'яною бруківкою, встановлювати ліхтарі, поливати), осушили Семенівську косовицю, розпочали будівництво тротуарів, приміщення міської Управи, лікарні загального користування, нічліжки, богадільні, Народного і Робочого будинків, поштово-телеграфної контори, міської читальні, Східного інституту, кафедрального собору. Відкрилася також Пастерівська станція, влада придбала у промисловця Лангеліт'є будівлю, в якій відкрила міське училище для дітей, виділила земля під міську лікарню (сьогодні відому як крайова) тощо».

Ім'я нашого земляка присвоєно бухті в Амурській затоці.

На його честь було також названо одну з вулиць далекосхідного міста, проте за Радянської влади її перейменували в вул. ім. Арсенєва.

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – П. Рогулі, В. Панов, К.Старицький, В. Лавров та ін.

ФЕДОРОВСЬКИЙ Федір Федорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Театральний художник. Автор проекту рубінових зірок для веж московського Кремля.

З міщанської родини. Батько, Федоровський ф., – залізничник.

Народився 14 (26) грудня 1883 р. в м. Чернігів Чернігівської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 7 вересня 1955 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Московське міське народне училище (1902), навчався в московському Строганівському центральному художньо-промисловому училищі (1902-1907).

Працював викладачем Строганівського центрального художньо-промисловому училища (1907-1923), завідувачим художньо-виставковою частиною, головним художником московського «Великого театру» (1921-1941; 1947-1953).

Дійсний член академії мистецтв СРСР (1947).

Народний художник СРСР (1951).

П'ятиразовий лауреат державної премії СРСР (1941; 1943; 1949; 1950; 1951).

Учасник виставок товариства «Світ мистецтва».

Оформляв опери «Демон» (1909), «Снігурка» (1910), «Чарівниця» (1913), «Кармен» (1922), «Лоенгрін» (1923), «Царська наречена» (1931), «Псковитянка» (1932), «Князь Ігор» (1934), «Тихий Дон» (1936), «Іван Сусанін» (1939), «Омелян Пугачов» (1942), «Борис Годунов» (1948), «Садко» (1949), «Хованщина» (1950); балет «Іспанське капричіо» (1923).

Наш земляк – автор декорацій до знаменитих Дягілєвських «Російських сезонів» в Парижі (1912-1913), а також його антреприз в Лондоні. Всі його ескізи до постановки «Хованщини» Мусоргського були розкуплені французькими музеями.

Ф. – засновник цілої школи театральної декораційної мистецтва. Для нього характерні масштабність, об'ємно-динамічна форма, сила, міць і динамічність образів. За допомогою писаних і об'ємних частин декорацій, конструктивних за формою костюмів, він незмінно досягав рідкий емоційної виразності й напруженої динаміки.

Власне розуміння завдань художника виклав у статті «Нове оформлення «Ігоря» (1934).

Наш земляк – автор пишної завіси головного театру Росії, монументальної панорами «Дружба народів» для радянського павільйону на всесвітній виставці в Нью-Йорку (1939).

Московський будинок, у якому жив художник, прикрашає меморіальна дошка.

А нещодавно видавництво «Пінакотека» випустило книгу «Федоровський Ф. Ф.

Сценографія. Каталог зібрання галереї «Старі роки», в якій опублікувало хрестоматійні й рідкісні доробки майстра (1997).

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – К. Коровін, С. Дягілев, М. Врубель, П. Андрєєв, С. Іванов, С. Зимін, О. Бенуа, І. Реріх, С. Судейкін, К. Юон та ін.

ФЕЛІНСЬКИЙ Алоїзій

Національний статус, що склався у світі: польський.

Поет, драматург, перекладач, теоретик літератури.

З шляхетної родини. Батько – луцький суддя; племінник, Фелінський З.Щ., – священик, мемуарист.

Народився 21 червня 1771 р. в м. Луцьк Речі Посполитої (нині – адміністративний центр Волинської області України).

Помер 23 лютого 1820 р. в м. Кременець Кременецького повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).

Закінчив Володимир-Волинську повітову школу, вивчав західноєвропейську літературу, іноземні мови в Любліні, Варшаві, Кракові.

Був секретарем Т. Косцюшко (1784), директором Кременецького ліцею (1818-1820).

Член польського Товариства друзів науки (1809).

Як літератор дебютував перекладом поеми Ж. Деліля «Сільський житель, або Французькі георгіки» (1800).

Потім настала черга розвідок з орфографії і віршописання «Przyczyny uzywanej przeze mnie pisowni» (1816) та «O wierszowaniu, czyli budowie wiersza polskiego» (опублікована в 1840), а також «Dyalog i czyli rodzaj rozm ów» і «O listach».

Наш земляк – автор трагедій «Барбара Радзивилівна», «Віргінія», «Радамісті Зенобія»; пісень «Похвала Косцюшкові», «Пісня добровольців», «Гімн на роковини проголошення Королівства Польського». Згодом з тексту А. Фелінського і вірша А. Горецького «Гімн до Бога про збереження свободи» анонімний автор скомпілював слова популярного релігійно-патріотичного гімну «Boze cos Polske».

Перу М. належить книга «Pisma własne i przekładania wierszem» (1816).

Зібрання творів «Dziela A. Felinskiego. Wydanie nowe» вийшло вже після смерті письменника (1840).

З владою митець порозуміння не знаходив. Брав участь у польсько-литовському повстанні (1794); його «Барбару Радзивилівну» заборонив російський уряд.

З цього приводу науковець Я. Тазбір зазначає: «У хрестоматію потрапили навіть ті фрагменти «Барбари Радзивилівни» Алоїзія Фелінського, які колись так обурили великого князя Костянтина. Та й важко з цього дивуватися, якщо Фелінський постійно називає поляків «вільним народом», а Вежбовський з явним задоволенням це передруковує. Не випадково було й те, що в хрестоматії зайняли багато місця звіти з різних сеймів, на яких монархові нагадували, що «ми тебе ...вільними голосами королем вибрали». У виголошених там промовах постійно звучить нагадування про те, які «великі свободи» одержали поляки».

Серед друзів та близьких знайомих М. – Г. Олізар, Т. Чацький, А. Горецький, Т. Косцюшко, А. Чарторийський, Є. Роговитин, Ф. Рудзький, Я. Липоман та ін.

ФЕЛІНСЬКИЙ Зигмунт Щенни

Національний статус, що склався у світі: польський.

Священик, мемуарист. Зарахований до лику блаженних Папою Іоанном Павлом II (2002).

З шляхтянської родини. Мати, Фелінська Є., – письменниця, революціонерка (на Волині функціонує Товариство польської культури, яке носить її ім'я); дядько, Фелінський А., – поет, драматург, перекладач, теоретик літератури.

Народився 1 листопада 1822 р. в с. Воютин Луцького повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Луцький район Волинської області України).

Помер 17 вересня 1895 р. в м. Краків (Польща). Похований у родинному крипті в с. Дзвінячка Волинської губернії. Прах перенесено до базиліки Святого Івана Хрестителя у Варшаві (1920).

Закінчив математичний факультет Московського університету, Житомирську і Петербурзьку духовні семінарії.

Був священиком Петербурзького костелу св. Катерини (1855-1857), викладачем Петербурзької духовної академії (1857-1862), Варшавським архієпископом (1862-1863), капеланом церкви маєтку графа Кешицького в с. Дзвінячка на Волині (1883-1895).

Засновник Конгрегації францисканок «Родина Марії», черниці якої присвячують себе вихованню дітей, піклуванням про хворих та старих (1857).

За підтримку польського Січневого повстання 1863 року засланий до Ярославля на 20 років з подальшою заборобою повертатися до своєї єпархії (1865).

Наш земляк – автор «Мемуарів 1822-83 рр.» (1897).

Публіцист Я. Кротов пише: «На Фелінського багато поляків дивилися як на колабораціоніста: адже його життя протікало в основному в Росії, причому без великих ускладнень. Влада нишком підтримували цю ілюзію. Полякам, аби ненавидіти «ставленика Москви» було досить того, що Фелінський закликав не співати патріотичних гімнів. Архієпископ же намагався відновити нормальний порядок церковного життя, клопотав про звільнення арештованих священиків, заявив протест проти повішення духівника повсталих о. Агріпіна Конарського, а 15 березня 1863 р. надіслав імператорові листа із закликом покласти край насильству над поляками. Лист потрапив до французької газети, в результаті чого Фелінського заслали на двадцять років, які він провів майже в повній ізоляції. Рим домігся звільнення Фелінського, але повернутися до Варшави тому не дали».

Що стосується особистого життя, то наш земляк дуже рано втратив батька (1833), а невдовзі залишився і без матері, яку заслали до Сибіру 1838).

День пам'яті – 17 вересня.

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – Ю. Словацький, А. Міцкевич, Ш. Токаржевський, К. Уейський та ін.

ФІЛЕВСЬКИЙ Павло Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мемуарист, краєзнавець, педагог.

З дворянської родини.

Народився 6 (19) листопада 1856 р. в м. Бахмут Харківської губернії Російської імперії (нині – м. Артемівськ Донецької області України).

Помер 2 лютого 1951 р. в м. Таганрог СРСР (нині – Ростовська область РФ). Похований на місцевому цвинтарі. Могила збереглася.

Закінчив Таганрозьку чоловічу гімназію (1874), історико-філологічний факультет Харківського університету (1881).

Працював викладачем в Таганрозьких чоловічій гімназії і Маріїнській жіночій гімназії, авіаційному технікумі, трудових школах.

Член Північнокавказького археологічного та історико-етнографічного товариства.

Кавалер орденів св. Ганни 2-го і 3-го степенів, двох орденів св. Станіслава, медалі на пам'ять про царювання Олександра III.

Друкувався в газетах «Південний край», «Приазовський вісник».

Наш земляк – автор книг і брошур «Віночок до пам'ятника Петру Великому в Таганрозі», «Історичні розповіді й легенди», «До питання про відвідини О. С. Пушкіним Таганрога в 1820 р.», «Конспект історії людства, його діянь, думок і творчості. У 2-х частинах. Ч.1 Всесвітня хронологія. Ч.2. Алфавіт», «Короткий нарис загальної і російської історіографії», «Кулжинське», «Нариси минулого Таганрозької Маріїнської жіночої гімназії», «На берегах Тамрінди», «Нахичевань і нахичеванці: (Із спогадів про дитинство)». Його перу також належать навчальні посібники: «Керівництво російської історії. Курс систематичний», «Викладання історії. (Практичні поради). Підручник для педагогічного класу жіночих гімназій».

Є серед доробків і поетичне «Ювілейне вітання місту Таганрог 1898 р.: (Вірші до 200-річчя Таганрога)».

У рукописі залишилося дослідження «Сім'я Кукольників», яке нині зберігається у фондах Таганрозького літературного музею-заповідника.

Проте головною працею Ф. безсумнісно вважається книга «Історія міста Таганрог» (1898), за яку він отримав почесне звання першого літописця міста.

Ф. зазнав утисків з боку більшовицької влади. За те, що він давав приватні уроки, його заарештовують і на три роки відправляють в заслання до Запоріжжя (1927).

Спеціальною постановою прокуратури Ростовської області за відсутністю складу злочину потерпілого реабілітують (1993).

Нині ім'я нашого земляка занесено в «Енциклопедію Таганрога».

На його могилі встановлено надгробок (1995).

Вийшло репринтне перевидання «Історія міста Таганрог» (1996).

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – А. Чехов, Д. Яворницький та ін.

ФІЛІПPOB Михайло Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, учений-енциклопедист, прозаїк, журналіст, критик, перекладач. Автор першого в російськомовній літературі твору про облогу Севастополя 1854-1855 рр.

З дворянської родини. Батько, Філіппов М., – правник, літератор; дід, Васильковський Л., – генерал-лейтенант, герой Вітчизняної війни 1812 р.

Народився 30 червня (12 липня) 1858 р. в с. Вікніне Звенигородського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Катеринопільський район Черкаської області України). Помер 12 (25) червня 1903 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Літературних містках Волкового цвинтаря.

Закінчив Миколаївські гімназію і реальне училище, навчався на фізико-математичному факультеті Новоросійського, юридичному – Петербурзького, філософському – Гейдельберзького університетів.

Працював редактором журналу «Науковий огляд» (1894-1903).

Засновник журналу «Науковий огляд» (1894).

Друкувався в газеті «Російські відомості», журналах «Думка», «Російське багатство», «Науковий огляд».

Як літератор дебютував в журналі «Думка» статтею «Боротьба за існування і кооперація в органічному світі» (1881).

Потім настала черга двотомної «Філософії дійсності» (1895-1898), книги нарисів «Долі російської філософії» (1904).

Наш земляк – також автор оповідання «Прометей», повістей «Остап» і «Дворянська честь», роману «Севастополь в облозі»; низки біографічних нарисів про Л. да Вінчі, І. Ньютона, Е. Канта, Г. Лейбніца, Г. Лессінга, Б. Паскаля; критичних статей про О. Пушкіна, М. Метерлінка, М. Некрасова, Л. Толстого, М. Добролюбова, В. Белінського, М. Чернишевського, Г. Ібсена, М. Горького, Г. Гауптмана.

Перекладав Ч. Дарвіна російською, Д. Менделєєва – французькою мовами.

Ф. трагічно загинув під час дослідів з вибуховими речовинами.

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – К. Ціолковський, Д. Менделєєв, Г. Плеханов, П. Бертло, П. Сойкін, В. Засулич, В. Бехтерев, Д. Струнін, В. Меєр, П. Лесгафт, Є. Карпов та ін.

ФІРСОВ Афанасій Осипович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Інженер-конструктор.

З бізнесової родини. Батько, Фірсов О., – купець; молодший син, Олег Ф., – інженер-дизеліст, лауреат Державної премії СРСР; старший син, Ігор Ф., з перших днів Великої Вітчизняної війни пішов добровольцем на фронт і загинув під Ленінградом.

Народився в 1883 р. в м. Бердянськ Таврійської губернії Російської імперії (нині – районний центр Запорізької області України).

Розстріляний більшовиками 10 грудня 1937 р. Місце поховання не відоме.

Закінчив залізничне училище, Мітвайдську вищу технічну школу, Цюрихський політехнічний інститут.

Працював складальником, конструктором швейцарського машинобудівного заводу братів Зульцер (до 1914), Коломенського машинобудівного заводу (1914-1916), нижньгородського заводу Теплохід» (1916-1917), начальником нижньгородського губернського управління професійної світи (1917-1922), головним механіком нижньгородського заводу «Червона Етна» (1922-1927), миколаївського суднобудівного заводу ім. А. Марті (1927-1930), ленінградського заводу «Російський дизель» (1930), керівником спеціального конструкторського бюро харківського паровозобудівного заводу ім. Комінтерну (1931-1936).

Уперше заарештований за «участь у шкідницькій групі» (1930).

Удруге – за «за несправності в танковій коробці швидкостей» (1937).

Реабілітований «за відсутністю складу злочину» (1956).

У рукопису книги В. Васильєва «Спогад про танкобудівників і дизелебудівників» сказано: «Офіційна радянська історіографія пов'язує створення знаменитого танка Т-34 виключно з ім'ям головного конструктора Михайла Кошкіна, який змінив у грудні 1936 року репресованого Афанасія Фірсова. Але основи для створення Т-34, його первинний технічний вигляд, основні бойові характеристики були закладені ще за Фірсова. Вже наприкінці 1935 р. на столі головного конструктора лежали опрацьовані ескізи принципово нового танка: протиснарядне бронювання з великими кутами нахилу, довгодульна 76,2-мм пушка, дизельний двигун В-2, маса до 30 тонн».

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – К. Челпан, І. Бондаренко, М. Кошкін, О. Морозов, М. Таршинов, С. Горбатюк, П. Ярін, Ф. Савостін, П. Горюн, М. Левітан, З. Гуртовий, Я. Віхман, І. Бондаренко, Й. Бер, І. Трашутін, В. Васильєв, Г. Аптекман та ін.

ФЛОРИНСЬКИЙ Кирило

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Кирило (1756).

З родини священика.

Народився в 1729 р. (1727?) в м. Баришівка Переяславського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер 27 вересня 1795 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Похований в соборному храмі Золотоверхого монастиря.

Навчався в Київській духовній академії, Петербурзькій академії наук.

Був півчим при дворі імператриці (1754), вчителем Новгородської духовної семінарії (1756-1760), батюшкою російської посольської церкви в Парижі (1760-1761),

архімандритом Борисоглібського Новоторжківського монастиря Тверської єпархії (1764-1768), єпископом Севським і Брянським, вікарієм Московської єпархії (1768-1778).

Заснував семінарію в Троїцько-Сергіївському Посаді.

На інтернет-сайті Російської православної церкви нашому землякові присвячені наступні рядки: «Суперечливий і різко контрастний характер малюється перед нами при знайомстві з особистістю преосвящ. Кирила. З одного боку, це людина вчена, яка має живий розум і видатну пам'ять. Він користувався повагою деяких високопоставлених осіб, заслужив ласку імператриці як проповідник.

Проте діяльність його як єпископа відзначена багатьма непорядними справами і вчинками. Почавши діяльну боротьбу з різними марновірними і грубими звичаями, преосвященний незабаром перейшов до таких самовладних заходів, котрі ніяким чином не могли бути схваленими. У поводженні з підлеглими допускав брутальність навіть під час богослужінь, дозволяючи собі кричати на священнослужителів».

Серед друзів та близьких знайомих Ф. – Г. Добринін, Г. Кременецький, І. Болтін, Д. Волков, І. Голенівський, П. Сумароков, І. Захаров та ін.

ФЛОРОВСЬКИЙ Георгій Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, теолог. У чернецтві – Георгій.

З родини священника. Батько, Флоровський В., – законовчитель Єлизаветградської чоловічої гімназії.

Народився 28 серпня (10 вересня) 1893 р. в с. Ковалівка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Кіровоград, адміністративного центру однойменної області України).

Помер 11 серпня 1979 р. в м. Принстон (США).

Закінчив Одеську чоловічу гімназію (1911), історико-філологічний факультет Новоросійського університету (1911-1916).

Працював викладачем Новоросійського університету (1920), Богословського інституту імені преподобного Сергія Радонезького (1925-1947), деканом нью-йоркської Свято-Володимирської духовної академії (1948-1958), завідувачий кафедрою історії Східної церкви Гарвардського університету (1958-1964), викладачем Принстонських духовної семінарії та університету (1964-).

Член Британської академії наук.

Член Афінської академії наук.

Член Американської академії мистецтв і науки.

Член Брюссельської академії релігійних наук.

Почесний доктор університету Нотр-Дам.

Почесний доктор Свято-Володимирської духовної семінарії.

Почесний доктор Вельського університету.

Почесний доктор Пристонського університету.

Член Центрального Виконавчого комітетів Всесвітньої Ради Церков (1948).

Спеціалізувався з проблем богослов'я, візантології, культурології, історії російської філософії.

Як вчений дебютував працею «Сучасні вчення про умовиводи» (1916).

Потім настала черга наступних доробків: «Історична філософія Герцена» (1923), «Людська й Божественна мудрість» (1924), «Основи логічного релятивізму» (1925), «Смерть на хресті», «Еволюція і епігенез» (обидва – 1930), «Східні отці 4 століття» (1931), «Візантійські отці 5-8 століть», «Проблеми християнського об'єднання» (обидва – 1933), «Східні Батьки церкви від IV до V сторіччя» (1937), «Шляхи російського богослов'я» (1937), «Східна традиція в християнстві» (1949).

Англійською мовою видане 14-томне зібрання творів Ф.

У Одеському державному університеті для студентів-філософів заснована стипендія ім. Георгія Флоровського (1995).

У Одеському державному університеті проводяться студентські наукові читання пам'яті земляка (1998).

Не сприйнявши більшовицької революції, емігрував – спочатку до Болгарії (1920), потім – Чехословаччини (1923), Франції – (1925) і, зрештою, – США (1948).
Архів нашого земляка зберігається в бібліотеці Принстонського університету.
Серед друзів та близьких знайомих Ф. – П. Савицький, М. Ланге, П. Сувчинський, М. Трубецької та ін.

ФРЕНКЕЛЬ Захарій Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.
Лікар, гігієніст, демограф, геронтолог. Фундатор першої кафедри комунальної гігієни на теренах СРСР (1922).
З міщанської родини. Батько, Френкель Г., – керуючий панським маєтком.
Народився 12 (25) грудня 1869 р. в м. Борисполі Переяславського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України). За іншою версією, в с. Борки Козелецького повіту Чернігівської губернії (нині – Корюківський район Чернігівської області).
Помер 25 серпня 1970 р. в м. Пушкіні Ленінградської області СРСР (нині – Ленінградська область РФ).
Закінчив Ніжинську гімназію (1881-1889), навчався на медичному факультеті Московського університету (1889-1890), закінчив медичний факультет Дерптського університету (1890-1895).
Працював ординатором терапевтичного відділення петербурзької Обухівської лікарні (1895-1896), санітарно-епідеміологічним лікарем Санкт-Петербурзького губернського земства по Новоладозькому повіту (1896-1898), земським санітарним лікарем фабрично-заводського передмістя Петербурга (1898-1901), ординатором новгородської Колмовської психіатричної лікарні (1901-1902), земським лікарем Вологодської (1902-1904), Костромської (1904-1909) губерній, головним редактором журналу «Земська справа» (1910-1924), викладачем психоневрологічного інституту (1913-1915), завідувачим санітарно-технічним бюро Петербурзького обласного комітету Союзу міст (1915-1916), викладачем Державного інституту медичних знань (1919-1949).
Член академії медичних наук СРСР (1945).
Заслужений діяч науки РРФСР.
Депутат 1-ї Державної Думи (1906).
Гласний Петроградської міської думи (1917).
Засновник і керівник Ленінградського відділення Всесоюзного гігієнічного товариства (1924-1953).
Лауреат почесного диплому дрезденської Всесвітньої гігієнічної виставки (1911).
Спеціалізувався з проблем організації охорони здоров'я, комунальної й соціальної гігієни, геронтології, санітарної статистики, гігієни праці, демографії, благоустрою населених пунктів.
Друкувався в журналах «Початок», «Нове слово», «Життя», «Медико-санітарний огляд Вологодської губернії», «Світ Божий», «Земська справа», «Суспільний лікар», «Російський лікар», «Лікарська справа», «Питання комунального господарства», «Гігієна й епідеміологія», «Профілактична медицина», «Московський медичний журнал», «Ленінградський медичний журнал», «Гігієна та санітарія».
Перу Ф. належать книги «Рух населення в Костромській губернії в 1891-1905 р.» (1908), «Нариси земської лікарсько-санітарної справи» (1913), «Петроград періоду війни й революції. Санітарні умови та комунальний благоустрій» (1923), «Суспільна медицина й соціальна гігієна», «Основи загального міського благоустрою», «Волосне господарство. Його значення й завдання в благоустрої місцевого життя» (усі – 1926), «Подовження життя й активна старість» (1945).
Наш земляк також залишив мемуари «Нотатки й спогади про пройдений життєвий шлях». Всього епістолярна спадщина Ф. нараховує понад 300 робіт.

Наш земляк зазнавав утисків від влади, поліцейських переслідувань. Як учасника студентських сходок його виключили з Московського університету (1890), вислали з Петербурга (1900), Новгорода (1901), Костроми (1909). За те, що підписав Виборзьку відозву, яка закликала громадян до цивільної непокори, засуджений.

Життю та діяльності Ф. присвятили свої книги «З. Г. Френкель» П. Алексєєва і В. Мерабішвілі, «З. Г. Френкель – нарис неабиякого життя» та «Захарій Григорович Френкель. Життя довжиною в століття» А. Щербо.

У м. Санкт-Петербург (РФ) відбулася Всеросійська конференція, присвячена 140-річчю від дня народження нашого земляка (2009).

У м. Москва (РФ) пройшла виставка, присвячена 140-річчю від дня народження Ф. (2010). Серед друзів та близьких знайомих Ф. – Д. Менделєєв, Р. Бабаянц, М. Бурденко, Ф. Ерісман, М. Семашко, В. Підвисоцький, П. Куркін, В. Штейнінгер, П. Діатроптов, М. Огородников, М. Тезяков, Д. Шаховський, М. Некрасов та ін.

ХАВКІН Володимир Аронович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Епідеміолог, бактеріолог. В епідеміології існує науковий термін «лімфа Хавкіна».

З вчительської родини. Батько, Хавкін А., – вчитель казенної єврейської школи.

Народився 3 (15 травня) 1860 р. в м. Бердянськ Бердянського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – районний центр Запорізької області України).

Помер 26 жовтня 1930 р. в готельному номері м. Лозанна (Швейцарія). Похований на місцевому єврейському цвинтарі.

Закінчив Бердянську чоловічу гімназію, навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Одеського університету.

Працював в Одеському зоологічному музеї (1883-1888), приват-доцентом Женевського університету (1888-1889), Пастерівському інституті в Парижі (1889-1893), в Індії (1893-1914).

Кавалер британського ордена «Кавалер Індійської імперії» (1897).

Лауреат премії з досягнень в медицині Паризької академії наук (1909).

Друкувався в журналах «Times of India Press», «Lancet», «Transactions of the first Indian Medical Congress», «Indian Medical Gasette», «British Med. Journal», «Bulletin de l'Institut Pasteur».

Основні роботи видані за у Франції та Індії: «Technique of haffkine's anti-cholera inoculations» (1894); «La cination contre le cholera, la peste bobonique et la fievre typhoide et les experiences de bacteriotherapie» (1909), «On prophylactic inoculation against plague and pneumonie» (1914).

В Індії місцеві жителі називали нашого земляка «білим чарівником». Понад те, лікар-чужинець став національним героєм.

Х. – першим запропонував протихолерну й протичумну вакцину. Між іншим, дію вакцини від холери й чуми він спершу перевіряв на собі (1892; 1896).

У м. Бумбаї (Бомбей, Індія) бактеріологічному інституту присвоєно ім'я нашого земляка. Тут йому встановлено пам'ятник.

Бюст Х. з недавніх пір прикрашає і будівлю Бердянського державного педагогічного університету (Україна).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – І. Мечников, М. Зелінський, О. Хаст, С. Романенко, О. Ковалевський, Л. Пастер, І. Сеченов, М. Умов, М. Андрусов, В. Фігнер, М. Томашов та ін.

ХАВКІНА Любов Борисівна

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Бібліограф, бібліотекознавець. Засновник бібліотекознавства на теренах Російської імперії і СРСР.

З міщанської родини. Батько, Хавкін Б., – лікар.

Народилася 12 (24) квітня 1871 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла 2 червня 1949 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похована на Міуському цвинтарі.

Закінчила другу Харківську жіночу гімназію (1887), курси при музичному училищі (1893), навчалася на філологічному факультеті Берлінського університету (1898–1901).

Коли Х. виповнилося 19 років, вона виявила бажання добровільно чергувати у «дешевому абонементі», нещодавно відкритому для бідноти у ХГБ, а потім безплатно викладала в недільній школі Х. Д. Алчевської (1888-1890). Працювала бібліотекарем, науковим працівником, членом правління Харківської громадської бібліотеки (1890-1913), викладачем перших бібліотечних курсів при Московському народному університетові ім. Шанявського (1913), членом комісії бібліотекознавства РБТ (1913-1916), директором Московського науково-дослідного інституту бібліотекознавства (1920-1928).

Почесний член ряду зарубіжних академій наук.

Голова Російського бібліотечного товариства.

Заслужений діяч науки Російської Федерації.

Кавалер золотої медалі міжнародної виставки у бельгійському Льєжі (1905) і срібної медалі на «Олександрівській стрічці».

Друкувалася в газетах «Харківські губернські відомості», «Мова», журналах «Вісник виховання», «Освіта», «Російська школа», «Для народного вчителя», «Бібліотекар». Як літератор дебютувала в журналі «Російська школа» статтею «Берлінські народні читальні і бібліотеки» (1899).

Потім настала черга книг «Бібліотеки, їх організація і техніка. Керівництво з бібліотекознавства» (1904), «Керівництво для невеликих бібліотек» (1911), що витримала шість перевидань, «Короткого начерку діяльності Харківської громадської бібліотеки за 25 років» (1912), «Нью-Йоркська публічна бібліотека» (1913), «Книга и бібліотека» (1918), низки бібліографічних статей і нарисів про В. Гофмана, Х. Алчевську, Д. Багалія, А. Калішевського, І. Залуського, М. Дьюї.

Зусиллями Х. були видані «Авторські таблиці Кеттера в переробці для російських бібліотек» (1916).

Перу нашої землячки також належить 75 перекладів наукової, художньої, дитячої літератури з англійської, німецької, італійської, іспанської, французької, шведської мов. Складеними нею «Тризначними авторськими таблицями Кеттера» (1931) спеціалісти послуговуються дотепер.

Вся творча спадщина Х. нараховує понад 500 одиниць друку.

Х. займає чільне місце в організації першого в Російській імперії наукового відділення бібліотекознавства (1903) при Харківській громадській бібліотеці. Вона – засновник російського бібліотекознавства, автор проекту бібліотечної освіти. Саме за її ініціативою на теренах Російської імперії відкрито перший бібліотечний нотний абонемент (1903). Секція бібліотекознавства Російського бібліотечного товариства висловила їй подяку за книгу, яка поклала початок російському бібліотекознавству.

Серед друзів та близьких знайомих Х. – Х. Алчевська, Д. Багалій, В. Данилевський, О. Калмикова, Г. Ахматова, О. Блок, Е. Андерсон, В. Артисевич, О. Покровський, М. Шагінян, Х. Ліденберг, Н. Крупська, І. Ситін, К. Рубинський, М. Дьюї, М. Баллін та ін.

ХАРІТО Микола Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Композитор, поет.

З родини службовця. Батько, Іванісов І., – гірничий інженер.

Народився 19 грудня 1886 р. в м. Ялта Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Убитий 9 листопада 1918 р. на хуторі Тихорецький Кавказького відділу Кубанської області Російської імперії (нині – м. Тихорецьк Краснодарського краю РФ). Похований на місцевому цвинтарі. Перепохований матір'ю на київському Лук'янівському цвинтарі (1919).

Закінчив ялтинську Олександрівську гімназію, навчався на юридичному факультеті київського університету св. Володимира (1908-1911), в Миколаївському піхотному військовому училищі (1915-1916).

Як поет дебютував віршем «Хризантеми» (1910), який під назвою «Відквітнули вже давно хризантеми в саду» згодом став всесвітньо відомим романсом.

У якості композитора створив 48 романсів, серед яких «Минулого не повернути» (вірші Т. Строевої), «Тіні минулого» (вірші А. Френкеля), «Гайстри осінні» (вірші С. Грея), «Хвилини щастя» (вірші О. Апухтіна), «Сльози» (вірші Ф. Тютчева).

У композиторській діяльності не обмежився створенням романсів. Він працював і в популярному у ті роки жанрі мелодекламації, пишучи для читців супровідну музику. Був і автором фортепіанних п'єс, і навіть таперської музики до «великого німого» – фільмів. З владою порозуміння не знаходив: за царизму був засланий до Архангельської губернії, де захворів на туберкульоз, а за більшовиків його «міщанська» творчість замовчувалася. Життя Х. обірвав безглуздий трагічний випадок ...Поет відправився на запрошення друзів на весілля до станиці Тихорецької на Кубані. Серед безлічі гостей виділявся привабливістю, мужністю, що підігривали ще й захоплені розповіді про нього присутніх. І так вже сталося, що підвищена увага до гостя жіночої половини викликала неприборканий спалах ревності у одного з сп'янілих гостей, якогось Бонгартена, і він одним пострілом впритул застрелив киянина.

Серед друзів та близьких знайомих Х. – О. Ейхельман, В. Шумський, П. Войков, М. Ліндер та ін.

ХАРІЧКОВ Костянтин Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Хімік-органік. Винахідник методу «холодного фракціонування нафти» (1903). В нафтохімії існує науковий термін «проба Харічкова».

З родини військових.

Народився 1 (13) грудня 1865 р. в м. Сквирі Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер 6 серпня 1921 р. в м. Ростов-на-Дону РРФСР (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Петербурзьку 4-у казенну гімназію (1874-1882), природничий факультет Петербурзького університету (1882-1887).

Працював старшим контролером 7-го відділу акцизного управління Закавказького краю і Закаспійської області (1888-1892), лаборантом Бакинського технічного комітету Міністерства фінансів Росії (1892-1896), завідуючим аналітичною лабораторією нафтопереробного заводу «Товариства Владикавказької залізниці» (1896-1909), викладачем Харківського університету (1903-1909), Вищих жіночих курсів у Тифлісі (1909-1912), Петербурзьких політехнічних курсів Товариства професорів і викладачів (1912-1917), Імператорського Варшавського університету, який з початком першої світової війни був евакуйований до Ростова-на-Дону (1917-1921).

Дійсний член Бакинського відділення Імператорського російського технічного товариства (1892).

Голова «Комісії з вивчення явищ спалахування нафти».

Спеціалізувався з проблем хімії нафти, зокрема, її хімічної технології і переробки.

Х. – автор винаходів «Спосіб приготування рідини для просочення залізничних шпал», «Спосіб очищення грозненського гасового дистиляту» (обидва – 1897).

Друкувався в газеті «Нафтова справа», журналах «Праці Бакинського відділення Імператорського російського технічного товариства», «Гірничий журнал», «Вісті Донського державного університету».

Як вчений дебютував в журналі «Праці Бакинського відділення Імператорського російського технічного товариства» статтею «Новітні методи хімічного аналізу і впровадження їх для вирішення деяких технічних питань» (1892).

Потім настала черга наступних доробків: «До питання про запровадження норми для віскозиметра Енглера» «Про залежність між температурою спалаху і температурою займання масел», «Сучасний стан питання про фіксацію атмосферного азоту за допомогою хімічної діяльності» (усі – 1892), «До питання про випробування змащувальних масел для очищення» (1893), «Новий спосіб якісного відкриття домішки сторонніх жирів до мінеральних масел», «Фальсифікація кольору нафтових масел нітронафталіном і спосіб визначення цієї фальсифікації», «Метод титрування темних маслянистих рідин», «Нові дослідження в галузі нафти» (усі – 1894), «Про необхідність зміни правил випробування нафтових освітлювальних масел, затверджених Міністерством фінансів і про сучасний стан їх контролю взагалі» (1896), «Елементарний склад нафт російських родовищ і підстава для їх класифікації» (1902).

Перу нашого земляка також належить низка учбових посібників, серед яких «Курс органічної хімії», «Про нафти» (обидва – 1910), «Мінералогія вуглецю або Органічна мінералогія. Учення про горючі (вуглецеві) копалини», «Основи неорганічної теорії походження бітумів» (обидва – 1911), «Короткий підручник з мікрохімії» (1918), «Горючі і змащувальні матеріали», «Лекції з колоїдної хімії з початковими відомостями з фізичної хімії» (обидва – 1919).

Всього Х. залишив після себе понад 350 наукових публікацій і низка винаходів.

Що стосується особистого життя, то наш земляк ще малюком втратив батька; керівництво Тифліських

вищих жіночих курсів за принциповість змусило його піти з роботи (1912).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – Д. Менделєєв, В. Острогорський, О. Альбицький, М. Стасюлевич, О. Марков, Ф. Благовидов, М. Меншуткін, В. Тимофєєв, О. Дорошенко, І. Осипов, М. Городенський, Ю. Верховцев, Е. Меєр та ін.

ХАРПАК Георгій

Національний статус, що склався у світі: французький.

Фізик. Псевдонім – Шарпак Жорж. Лауреат Нобелівської премії з фізики (1992). У фізиці існує науковий термін «камера Харпака».

З родини комерсанта.

Народився 1 серпня 1924 р. в с. Дубровиця Сарненського повіту Польщі (нині – районний центр Рівненської області України).

Навчався в Сарненській польській гімназії, паризьких ліцеях святої Луїзи і Монпасьє (1938-1939), гірничій вищій школі (1945-1948), коледжі Де Франс.

Працював у лабораторії Ф. Жоліо-Кюрі, швейцарському Національному центрі наукових досліджень, Європейському центрі ядерних досліджень. Один з найкрупніших у світі фахівців у галузі методів детектування елементарних частинок. Учасник руху Опору, в'язень концентраційного табору Дахау.

Пропонував консультативні послуги щодо питань безпеки Чорнобильської атомної електростанції, проте Україна йому відмовила.

Нині розробляє новий тип детектора, за допомогою якого можна досліджувати структуру ДНК і проводити вивчення поведінки ракових пухлин. Аналоги його приладу вже проходять випробовування у відомому Пастерівському інституті в Парижі та в Женевському шпиталі.

Лауреат Нобелівської премії з фізики «за винахід пристрою, що відбраковує субатомні частинки в субатомному прискорювачі» (1992).

Член французької Академії наук (1985).

Почесний доктор Женевського університету.

Кавалер французького хреста «За бойові заслуги у війні 1939-1945 років».

Лауреат премії Європейського фізичного товариства (1989).

Х. – співавтор книги спогадів «Життя як сполучна нитка».

Сім'я Х. емігрувала до Франції (1932).

Ось що про нашого земляка пише в статті «Приборкувач мирного атому» К. Щербатий:

«У 1968 році він винайшов новий тип детектора часток – так звані «дрейфові камери».

Його наукову роботу з теорії фізики було високо оцінено. Багатожильні, іскрові, пропорційні та інші камери, які він винайшов, в науковому світі стали називати «камерами Харпака». ...Він винайшов детектори елементарних частинок, які відкрили нові можливості для досліджень у галузі фізики та астрономії, знайшли практичне застосування, зокрема в медицині. Завдяки цьому відкриттю було створено нову рентгенографічну установку. Це обладнання дозволяє значно знизити дозу опромінення людини і передавати зображення в цифровому вигляді, що суттєво збільшує можливості й ефективність діагностики небезпечних та смертельних захворювань».

Учений знявся в епізодичній ролі рознощика у фільмі про П. і М. Кюрі (1997).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – Ф. Жоліо-Кюрі, Д. Содінос, Ю. Орлов, М. Рейнхарц, Х. Поттерінг та ін.

ХАРТАХАЙ Феоктист Аврамович

Національний статус, що склався у світі: греко-російський.

Літератор, філософ, просвітник, етнограф, громадський діяч.

З міщанської родини. Батько, Хартахай А., – чиновник Маріупольського грецького суду.

Народився між 7 і 25 березня 1836 р. в с. Чердакли Маріупольського повіту

Катеринославської губернії Російської губернії (нині – с. Кременівка Володарського району Донецької області України).

Помер 25 березня 1880 р. в м. Маріуполь Катеринославської губернії Російської губернії (нині – м. Маріуполь Донецької області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Могила не збереглася.

Закінчив Олександрівське (Запорізьке) повітове училище, Катеринославську гімназію (1858), навчався на історико-філологічному факультеті Харківського (1858-1859) і Київського (1859), закінчив східний факультет Петербурзького (1860-1861) університетів. Працював кореспондентом журналу «Сучасник» (1863-1866), учителем російської мови і словесності, історії і географії в низці гімназій Варшавського учбового округу (1866-1875), директором Маріупольських чоловічої та жіночої гімназій (1876-1880).

Кавалер російських орденів св. Ганни 3-го ступеня (1871), св. Станіслава 2-го ступеня (1874).

Друкувався в журналах «Сучасник», «Вісник Європи».

Як літератор-просвітник дебютував статтею «Ігнатій, митрополит Готфійський і Кафейський» (1860).

Потім настала черга статей «З приводу «Живописної України», «Жіночий бунт в Севастополі» (1830), дослідження «Історична доля кримських татар» (1866).

Перу Х. також належать книги «Історична доля кримських татар», «Християнство в Криму», навчальних посібників «Буквар і книга для читання в народних школах», «Російські прописи для народних шкіл».

Укладав словник румеїв.

Брав участь у похованні Т. Шевченка і виступив з прощальним словом (1861).

З владою порозуміння не знаходив: за участь в студентських заворушеннях був виключений з Петербурзького університету, заарештований і запроторений до Петропавлівської фортеці (1861). Після звільнення перебував під таємним наглядом поліції.

На відзнаку заслуг у сфері просвітництва Х. в Маріупольській гімназії було засновано стипендію його імені (1898).

За розпорядженням міністра народної освіти російської імперії в Маріупольській гімназії дозволили повісити портрет її засновника (1899).

У свою чергу, пам'ять про видатного педагога і просвітителя належним чином не увічнена ні в с. Чердакли (Кременівка), ні в Маріуполі.

Життю та творчості Х. присвятили свої книги А. Проценко «Феоктист Хартахай: народний просвітник» (2006), С. Калоєров «Феоктист Хартахай» (2007).

Перевидано «Буквар і книгу для читання в народних школах» нашого земляка (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – Т. Шевченко, І. Александрович, М. Некрасов, М. Чернишевський, М. Добролюбов та ін.

ХВОСТОВ Михайло Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик.

З дворянської родини. Батько, Хвостов М., – товариш прокурора Сімферопольського окружного суду; син, Хвостов В., – історик.

Народився 14 (26) жовтня 1872 р. в м. Керч Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 25 лютого 1920 р. в м. Томськ РРФСР (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Керченську класичну гімназію (1891), історико-філологічний факультет Московського університету (1891-1895).

Працював викладачем Московського (1900), Казанського (1901-1918), Томського (1919-1920) університетів.

Голова Товариства археології, історії та етнографії при Казанському університеті (1914).

Спеціалізувався з проблем історії античності, найперше, з економічної історії Єгипту еллінізму та історії нового часу.

Друкувався в журналах «Наукові нотатки Казанського університету», «Волзький вісник», «Журнал міністерства народної освіти», «Наукове слово».

Як вчений дебютував дослідженням «Внутрішня криза в Спартанській державі і реформа III ст. до н.е.» (1895).

Потім настала черга наступних доробків: «Сисахтія Солоні і розпад євпатридського землеволодіння» (1897), «Вивчення економічного побуту старовини» (1900),

«Господарський переворот в стародавній Спарті» (1901), «Огляд публікацій грецького папірусу» (1902), «Нові документи з соціально-економічної історії елліністичного періоду» (1904), «Бажана реформа історико-філологічного і юридичного факультетів в наших університетах» (1905), «Історія східної торгівлі греко-римського Єгипту» (1907),

«До питання про завдання історії» (1909), «Лекції з методології і філософії історії», «Про соціальний характер афінської тиранії VI століття» (обидва – 1913), «Суспільні роботи в елліністичному Єгипті», «Текстильна промисловість в греко-римському Єгипті» (обидва – 1914), «Розвиток форм промисловості в стародавньому світі» (1915), «Історія робітничого руху в Західній Європі в новий час» (1917).

Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Ключевський, П. Мілюков, Ф. Міщенко, І. Миротворцев, С. Сингалевич, В. Смолін, В. Гер'є, М. Ростовцев, Б. Тураєв, Д. Шестаков, П. Виноградов, В. Шеффер та ін.

ХЕРАСКОВ Михайло Матвійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З дворянської родини. Дружина, Хераскова Є., – письменниця.

Народився 25 жовтня (5 листопада) 1733 р. в м. Переяслав Переяславського полку Російської імперії (нині – м. Переяслав-Хмельницький, районний центр Київської області України).

Помер 27 вересня (9 жовтня) 1807 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований на цвинтарі Донського монастиря.

Закінчив Сухопутний шляхетський кадетський корпус (1743-1751).

Служив поручиком Інгерманландського піхотного полку (1751-1754), працював титулярним радником Комерц-колегії (1754-1756), колезьким асесором канцелярії Московського університету (1756-1763), директором Московського університету (1763-1770), віце-президентом петербурзької Берг-колегії (1770-1778), куратором Московського університету (1778-1802).

Друкувався в журналах «Щомісячні твори», «Вільні години», «Московський журнал», «Вранішнє світло», «Корисні веселощі», «Вечори».

Як літератор дебютував віршами в журналі «Щомісячні твори» (1756).

Потім настала черга комедій «Безбожник» (1761), «Ненависник» (1770); трагедій «Венеціанська черниця» (1758), «Борислав» (1772), «Ідолопоклонники, або Горислава» (1782) «Звільнена Москва» (1798); драм «Товариш нещасних» (1774) «Гнані» (1775), «Мілана» (1786), «Школа чесноти» «Виbachні ревності» (обидві – 1796).

Перу Х. також належать романи «Нума Помпілій» (1768), «Кадм і Гармонія» (1787), «Полідор, син Кадма і Гармонії» (1792).

Наш земляк – автор поем «Храм Слави» (1761), «Росіада» (1779), «Цар, або Звільнений Новгород» (1800) «Всесвіт, світ духовний» (1790) «Пілігрими, або Шукачі щастя» (1795); казки «Бахаріана» (1805); байок «Сорока в чужому пір'ї», «Два покійники», «Верблюди і Слоно», «Комар», «Порох і Горілка»; російського духовного гімну «Якщо славен наш Господь в Сіоні», музику до якого, до речі, написав ще один наш земляк – Д.

Бортнянський.

За життя світ побачили зібрання творів (1779) і повне зібрання творів (1796-1803).

Завдяки своїм доробкам наш земляк набув гучної славу, якої до нього не мав жоден з російських літераторів.

За ініціативи Х. в друкарні Московського університету видрукували «Історію російську з найдавніших часів» В. Татищева (1768), заснували при університеті Благородний пансіон для дворянських дітей (1779) і Дружнє вчене товариство (1782), котре стимулювало суспільну і літературну діяльність багатьох представників російської культури кінця XVIII ст., розпочали переклад російською мовою необхідних підручників.

Саме наш земляк поклав перший камінь в підставу майбутнього університетського корпусу на вул. Моховій (1786).

Що стосується особистого життя, то Х. ще малюком втратив батька і його виховував вітчим М. Трубецькой; у свою черга, розгнівана на вільнодумство Катерина II звільнила неслуха з посади віце-президента петербурзької Берг-колегії (1770).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – І. Тургенєв, О. Радищев, Г. Державін, О.

Сумароков, Д. Фонвізін, М. Карамзін, В. Жуковський, І. Богданович, К. Батюшков, Ф.

Волков, І. Шувалов, М. Муравйов, С. Десницький, І. Третьяков, С. Бобров, П. Пастухов, М. Афонін, І. Дмитрієв, П. Веніамінов, С. Зибелін та ін.

ХИЖДЕУ (ХАШДЕУ, ХАЖДЕУ) Болеслав Тадейович

Національний статус, що склався у світі: румунсько-молдавський.

Письменник, перекладач.

З боярської родини. Батько, Хиждеу Т., брат, Хиждеу О., донька, Хиждеу Ю., племінник, Хиждеу Т., – письменники.

Народився 20 грудня 1812 р. в с. В'язівці Кременецького повіту Волинської губернії (нині -Шумський район Тернопільської області України).

Помер 14 березня 1886 р. в м. Хакінг поблизу Відня (Австро-Угорщина). Похований на місцевому цвинтарі. Згодом прах перевезено до с. Ропча Сторожинецького району Чернівецької області України.

Навчався в Благородному пансіоні при Кишинівській духовній семінарії (1822-1828), Харківському університеті.

Працював канцелярським службовцем у Кишиневі, Новоселиці, Хотині, перекладачем на митниці.

Друкувався в газетах «Одеський вісник», «Поголос», журналах «Син Вітчизни», «Північний архів».

Як літератор дебютував статтею в газеті «Поголос» (1835).

Потім настала черга повістей «Дабіжа», «Гінекул» (обидві – 1835), «Гетьман Куницький», «Бужор».

«Трьох молдавських легенд» (у співавторстві з братом О. Хиждеу).

Перу нашого земляка також належать статті «Марновірство молдавського народу», «Весілля у бессарабських селян», «Декілька молдавських казок і переказів», «Забобони і чаклунство молдован».

А ось що розповідає про нашого земляка В. Селезньов в статті «Реконструкція долі»: «Як же виник цей переказ, і ким був його автор? Відомо, що Василь Баїнський, «родич молдавського господаря Стефана Петричейку», якому Хиждеу приписує роль літописця, не залишив по собі якогось літопису, але сам Болеслав Хиждеу був прямим нащадком молдавського господаря. Його прапрадід Стефан Хиждеу був одружений з рідною сестрою Стефана Петричейку, й після його загибелі 1673 року Стефан Петричейку всиновив своїх племінників. Відтоді цей рід носив подвійне прізвище – Петричейку-Хиждеу. Очевидно, що в родині Хиждеу збереглися перекази, які беруть початок від подій тих років. Хиждеу було відомо, що існує інша, викладена вище, версія загибелі Куницького, оскільки наприкінці розповіді він по суті справи коментує описувані події й дає примітну оцінку цьому переказу, що свідчить про те, що «Куницького вбили татари, а не свої ж козаки, як це стверджують деякі друковані джерела».

У м. Кишиневу (Республіка Молдова) один із ліцеїстів носить ім'я Ю. Хиждеу.

Серед друзів та близьких знайомих Х. – О. Корсун, М. Петренко, С. Олександрів, І. Срезневський, О. Шпигоцький, І. Росковшенко, С. Писаревський, О. і Ф. Євецькі, А. Метлинський, І. Петров, І. Бецький, П. Кореницький та ін.

ХИЖДЕУ (ХАШДЕУ, ХАЖДЕУ) Олександр Тадейович

Національний статус, що склався у світі: молдавський.

Поет, літературознавець, фольклорист, просвітитель. Класик молдавської літератури, фундатор молдавської фольклористики.

З шляхтянської родини. Батько, Хиждеу Т., брат, Хиждеу Б., син, Хиждеу Т., онука, Хиждеу Ю., – письменники.

Народився в 1811 р. в с. Мізюринці Кременецького повіту Волинської губернії (нині – Шумський район Тернопільської області України).

Помер 9 листопада 1872 р. в с. Керстенці Хотинського повіту Бессарабії (нині – Хотинський район Чернівецької області України). Похований на родинному цвинтарі.

Закінчив благородний пансіон при Кишинівській духовній семінарії (1822-1827), Харківський університет (1827-1832).

Працював викладачем Вінницької (1840-1842), Кам'янець-Подільської чоловічої (1842-1843) гімназій, адвокатом (1843-1860).

Почесний доглядач Хотинського повітового училища (1836-1840).

Один з членів-засновників Бухарестського літературного товариства.

Друкувався в журналах «Вісник Європи», «Журнал міністерства народної освіти», «Телескоп».

Як літератор дебютував в журналі «Вісник Європи» дрібними різноплановими публікаціями (1825).

Потім настала черга статей «Дві молдавські пісні» (1830), «Румунські народні пісні російською мовою» (1833), «Бессарабські літератори» (1835), нарису «Григорій Варсава Сковорода» (1835).

Х. – автор циклу «Молдавські сонети» (1837), повісті «Дука» (1830), новели «Княжіння Арнаута» (1872), «Трьох молдавських легенд» (у співавторстві з братом Б. Хиждеу).

Наш земляк також упорядкував чотиритомний словник – «Начерк лексикону молдавської мови».

З владою порозуміння не знаходив: у супроводі двох жандармів його депортували до Бессарабії (1850).

У с. Керстенці функціонує літературно-меморіальний музей нашого земляка.

Виконана реконструкція родинного цвинтаря Х. (1988).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – Л. Боровиковський, О. Корсун, М. Петренко, С. Олександрів, Я. Щоголів, І. Срезневський, О. Шпигоцький, І. Росковшенко, С.

Писаревський, О. і Ф. Євєцькі, А. Метлинський, М. Костомаров, І. Петров, І. Бецький, П. Кореницький, П. Бартенєв, М. Погодін, О. Вельтман та ін.

ХИЖДЕУ-ПЕТРИЧЕЙКУ Богдан Олександрович

Національний статус, що склався у світі: румунсько-молдавський.

Письменник, перекладач.

З шляхтянської родини. Дід, Хиждеу Т., батько, Хиждеу О., дядько, Хиждеу Б., донька, Хиждеу Ю., – письменники.

Народився 16 лютого 1836 р. в с. Крістінешти Хотинського повіту Бессарабії (нині – с. Керстенці Хотинського району Чернівецької області України).

Помер 25 серпня (7 вересня) 1907 р. в м. Кимпіна Праховського повіту Румунії.

Навчався в Благородному пансіоні при Кишинівській духовній семінарії, Харківському університеті (1855-1856).

Працював суддею Кагульського трибуналу (1858), викладачем Бухарестського університету (1874-1900), директором державних архівів (з 1876).

Член Румунської Академії наук (1877).

Також член академічних товариств Росії, Болгарії, Сербії, США, Туреччини, Франції.

Спеціалізувався з проблем історіографії, порівняльної філології, мовознавства, фольклоризму, лексикографії.

Друкувався в журналах «Columna lui Traian», «Revista literara romina», «Revista Noua», «Instructiunea publica».

Х.-П. – автор сатиричної повісті «Крихта» (1863), роману «Доля» (1864), художньої монографії про господаря Івана Воде Лютого (1865), історичної драми «Резван і Відра» (1867), комедії «Три східні мушкетери» (1878), «Трьох молдавських легенд» (у співавторстві з братом О. Хиждеу), п'єси «Сон травневої ночі».

Перу нашого земляка також належить збірка «Вірші» (1873).

А ось що про нашого земляка пише в рефераті «Румунська література» В. Петреску: «У 80-х і 90-х рр. XIX ст. боротьба проти старої академічної латинізації мови і за наближення до народної одержує більш наукову основу у вивченні румунського фольклору і стародавніх документів під керівництвом філолога Б. Хаждеу, автора збірника «Cuvinte din batrani» («Слова стародавніх») і незакінченого словника «Etimologicum Magnum Romaniae». Боротьба між двома течіями румунської літератури за орфографію румунської мови, фонетичну або академічну (латинізовану), закінчилася перемогою фонетики, підтриманої молодими письменниками, які об'єдналися навколо журналу «Contemporanul» («Сучасник»), що видавався в Яссах (1881-1889) групою перших румунських соціалістів. В кінці минулого століття було видано декілька збірок народної літератури і спроби її класифікації під керівництвом Хаждеу».

Нині у с. Керстенці Хотинського району Чернівецької області функціонує літературний музей письменників Х.

Нині у м. Кишиневу ім'я нашого земляка носять муніципальна бібліотека, музей, вулиця. У м. Кагул (Молдова) його ім'я носять місцевий університет і театр.

Вулиця Х. є в м. Бельці (Молдова).

Бронзовий бюст нашого земляка встановлений в кишиневській Алеї класиків молдавської літератури.

Серед друзів та близьких знайомих Х-П. – М. Емінеску, В. Александрі, І. Крянге та ін.

ХІМОНА Микола Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-грецький.

Художник.

З комерційної родини. Батько, Хімона П., – бізнесмен.

Народився 25 вересня 1864 (1865?) р. в м. Євпаторія Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер в 1929 р. в м. Лондон (Великобританія).

Закінчив Петербурзьку імператорську академію мистецтв (1889-1897).

Працював викладачем малювальної школи Товариства заохочення художників (1897-1919).

Академік Петербурзької імператорської академії мистецтв (1916).

Один з засновників Товариства А. І. Куїнджі (1909).

Член комітету Товариства заохочення мистецтв.

Лауреат першої премії Товариства заохочення мистецтв (1903), першій премії ім.

Олександра III (1907).

Кавалер малої заохочувальної медалі Петербурзької імператорської академії мистецтв (1892), малої золотої медалі Міжнародної виставки в Мюнхені.

Учасник виставок Товариства російських акварелістів (1893-1918), весняних виставок в Петербурзької імператорської академії мистецтв (з 1897), мюнхенського «Сецессіону» (1908), одеського салону В. Іздебського (1910), виставок Товариства А. Куїнджі, Товариства пересувних художніх виставок (1917-1918), Першої державної вільної виставки витворів мистецтва в Петрограді (1919).

Меморіальна виставка відбулася в лондонській галереї «Арлінгтон» (1930).

Мав репутацію чудового колориста, досягаючи в своїх картинах гармонійного звучання кольорних поєднань і свіжості сприйняття.

Пейзажі Х. постійно відтворювалися в найпопулярніших журналах Росії («Нива», «Вогник», «Вершини», «Сонце Росії»).

Серед найвідоміших доробків – «Весняна гроза» (1897), «Морський пейзаж» (1900), «Фінляндія. Захід сонця» (1901), «Млин» (1903), «До весни» (1907).

Пензлю нашого земляка також належать «Південний краєвид», «Озеро», «Руїни Генуезького замку в Криму», «Яблуні в цвіту», «Пейзаж з березами», «Берег моря біля Георгіївського монастиря в Криму», «Павловськ».

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши до Лондона (1919).

Нині доробки нашого земляка зберігаються в державному Російському музеї,

Третьяковській галереї (обидва – РФ), приватних колекціях.

За картину «Південний краєвид» на одному з російських аукціонів просили 0,7 млн. рублів (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – А. Куїнджі, І. Шишкін, М. Реріх, М. Богданов-Бельський, Г. Ахматова, М. Дубовський, Ф. Рушиць, С. Маковський, І. Білібін, М. Лапшин, К. Богаєвський, М. Латрі, Ф. Бернштам, А. Рілов та ін.

ХІРАСКО Володимир Григорович

Національний статус, що склався у світі: білорусько-російський.

Священик. В чернецтві – Володимир (1899). Захований до лику святих Білоруською (1999) та Російською Православними Церквами (2000).

З родини священика.

Народився 11 січня 1874 р. в м. Кам'янець-Подільський Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України).

Помер в 1933 р. в м. Гжатськ Смоленської області СРСР (нині – м. Гагарін Смоленської області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Подільську духовну семінарію (1899).

Був учителем Києвецької церковнопарафіяльної школи Мінської губернії (1899), законовчителем Туровської церковнопарафіяльної школи Гомельської губернії (1899), ієреєм Омелинського храму і законовчителем Омелинського народного училища Ігуменського повіту Мінської губернії (1899-1906), протоієреєм Юревичського храму Ігуменського повіту Мінської губернії (1906-1911), ігуменом мінського храму в ім'я ікони Божої Матері «Усіх Скорботних Радості», викладачем Мінських чоловічої і жіночої гімназій (1911-1919; 1929),

Нагороджений скуфією «За заслуги у церковно-шкільній справі» (1906), медаллю «На пам'ять про 25-річчя існування церковнопарафіяльних шкіл» (1910).

Уперше заарештований «за зв'язок з есерами» (1919).

Удруге – за «переховування більшовиків» під час польської окупації Мінська (1920).

Утретє – за «зв'язки з польським консульством» (1925) і засудили до 3-річного заслання до Орла (1926).

Учетверте – «за контрреволюційну діяльність» і засудили до 7-річного сибірського заслання (1929). В сталінському концтаборі він майже осліп.

А ось що наш земляк говорив на одному з допитів: «У двох останніх промовах, виголошених мною 24 березня, ніяких антирадянських чи контрреволюційних гасел не було. У першій з них йшлося про те, що торжество православ'я полягає в доброму християнському житті..., у другій промові, сказаній на пасії, тобто службі, присвяченій спогаду страждань Христа, я говорив про те, що всякого роду страждання і позбавлення потрібно переносити покірливо за прикладом Христа.

Закінчуючи свої свідчення з приводу відзначених в кореспонденції газети «Робочий» фактів, котрі нібито свідчать про мою контрреволюційну діяльність, я, власне кажучи, думаю, що ніяких фактів в цій кореспонденції немає».

Дні пам'яті – 15 (28) жовтня та 23 січня.

У Білорусі створено та діє молодіжне братерства священномученика Володимира (Хіраско).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – М. Паєвський, Л. Васюкович, І. Язвиський, С. Кульчицький, К. Ніколаєвич, Ф. Раменський та ін.

ХОЛОДНА Віра Василівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Акторка німого кіно.

З інтелігентної родини. Дівоче прізвище – Левченко. Батько, Левченко В., – учитель.

Народилася 9 (17) серпня 1893 р. в м. Полтаві Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла 17 лютого 1919 р. в м. Одесі Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Тіло забальзамували, аби перевезти до Москви; труну замкнули в каплиці на 1-му Християнському цвинтарі ...і згадали лише в 1931 році; дорогою до столиці труна ...загубилася.

Навчалася в Московських приватній гімназії Перепьолкіної, балетному училищі.

Як акторка дебютувала в епізодичній ролі в «Ганні Кареніній» режисера В. Гардіна 1914).

Потім настала черга фільмів «Пісня тріумфуючого кохання» (1915), «Біля каміну» (1917), «Життя за життя», «Одна з багатьох» (обидва – 1916), «Як вони брешуть», «Столична

отрута» (обидва – 1917), «Пані, яка винайшла кохання», «Міщанська трагедія», «Останнє танго» (усі – 1918), «Азра» (1919).

Усього Х. знялась у 47 стрічках, з яких до наших днів дійшло лише 5: «Діти століття», «Міражі», «Життя за життя», «Мовчи, журба, мовчи», «Останнє танго» (фрагмент) і дві хроніки.

За мотивами життя і кінокар'єри нашої землячки М. Михалков зняв художній фільм «Раба кохання» (1976), а В. Цаліков – документальну стрічку «Прощальна краса».

Серед друзів та близьких знайомих Х. – В. Гардін, В. Максимов, Й. Руніч, В. Полонський, П. Чардинін, В. Вісковський, Д. Харитонов, Ч. Сабінський, Є. Бауер та ін.

ХОТОВИЦЬКИЙ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (1994).

З родини священика-викладача. Батько, Хотовицький О., – ректор Волинської духовної семінарії.

Народився 11 лютого 1872 р. в м. Кременець Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).

Розстріляний більшовиками восени 1937 р. Точні дата і місце поховання – не відомі (за однією з версій, це – 19 серпня і московський Донський цвинтар).

Закінчив Волинську духовну семінарію, Петербурзьку духовну академію (1895).

Служив дяком (1895-1896), пресвітером (1896-1914) Нью-Йоркського храму святителя Миколая, настоятелем гельсінгфорських Успенського собору і Свято-Троїцької церкви (1914-1917), ключарем московських храмів Христа Спасителя (1917-1922) і

Ризопокладання (1930-і).

Учасник Помісного Собору (1917-1918).

Друкувався в «Американському православному віснику», «Гельсінгфорському парафіяльному аркушу».

Перу Х. належать брошура «Про молитву Ісусову. Оповідь про неї святих батьків Церкви і старечі поради подвижників Божих», низка проповідей, праць богословського змісту, статей, присвячених визначним подіям церковнопарафіяльного життя в Америці, а також віршів.

Уперше зазнав арешту за звинуваченням в порушенні декрету про відокремлення Церкви від держави і школи від Церкви (1920).

Удруге – за викладання Закону Божого дітям (1921).

Утретє – «за намагання утримати в своїх руках церковні багатства і на ґрунті голоду звалити радянську владу» (1922). За вироком суду одержав 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна і поразкою в правах на 5 років. Вийшов з ув'язнення за амністією (1923).

Учетверте заарештований як православний рецидивіст і на три роки відправлений в заслання до Туруханського краю (1924).

Дні пам'яті К. – 21 листопада (4 грудня) і 25 січня (7 лютого).

Іменем нашого земляка названа одна з вулиць американського м. Джерсі-Сіті (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Х. – М. Зіоров, С. Страгородський, М. Арсеньєв, І. Громогласов, Л. Анохін та ін.

ХОТОВИЦЬКИЙ Степан Хомич

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар, перекладач. Фундатор педіатрії; вперше почав викладати курс дитячих хвороб; автор першого лікувального посібника з шкільної гігієни «Лікарсько-народний poradник для духовних училищ» (1844) на теренах Російської імперії.

З родини священика.

Народився в 1794 (1796?) р. в м. Красилів Старо-Костянтинівського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України). Помер 30 березня (11 квітня) 1885 року в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Острозьку духовну семінарію (1808-1813), Петербурзьку медико-хірургічну академію (1813-1817), стажувався в кращих клініках Лондона, Единбурга, Відня, Берліна, Геттінгена (1818-1822).

Працював викладачем Петербурзької медико-хірургічної академії (1823-1847).

Активний учасник ліквідації епідемії холери в Астрахані (1824).

Академік Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії (1842).

Почесний член Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії (1847).

Х. – перший учений-педіатр на теренах Російської імперії, який виділив педіатрію в окрему галузь медицини і визначив її мету та завдання. Спеціалізувався також з проблем акушерства, гінекології, гігієни.

Очолював створену ним кафедру «акушерства і взагалі вчення про жіночі і дитячі хвороби» (1836),

Завдяки зусиллям і наполегливості нашого земляка відкриваються акушерська, жіноча та дитяча клініки при Санкт-Петербурзькій медико-хірургічній академії (1842).

Друкувався в журналах «Праці російських лікарів», «Військово-медичний журнал».

Як вчений дебютував дисертацією «*Paedo gynaicoiatrices synoptica expositio evolutioni et revolutioni vitae superstructa*» (1823).

Потім настала черга наступних доробків: «Життєві запаси в медико-поліцейському відношенні» (1829), «Менструація та її хвороби» (1830), «Про сибірську виразку» (1831), «Про холеру» (1832), «Смерть в судово-медичних і медико-поліцейських відносинах» (1833-1836), «Венерична хвороба у новонародженого», «Про деякі дитячі хвороби» (обидва – 1834), «Дитяче задихання» (1838), капітального підручника «Педіатрика» (1847).

Його перу також належить книга та статті «Про помешкання в медико-поліцейському розумінні», «Молочниця у дітей», «Венерична хвороба у новонароджених», «Пупкова грижа».

Переклав «Навчальний посібник з гінекології» К.-Г. Каруса (1833-1836), підручник теоретичної хірургії Купера «Читання про початкові практичні підстави хірургії» (1836).

У м. Хмельницький (Україна) іменем земляка названо вулицю.

Серед друзів та близьких знайомих Х. – С. Горлов, М. Бистров, О. М'яновський, Я. Чистович, М. Гундобін та ін.

ХРЕСТОВСЬКИЙ Всеволод Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, перекладач. Автор першого словника кримінального жаргону на теренах Російської імперії.

З дворянської родини.

Народився 10 (22) березня 1839 р. в с. Мала Березянка Таращанського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Ружинський район Житомирської області України).

Помер 18 (30) січня 1895 р. в м. Варшава (Польща). Похований в петербурзькій

Олександрівській лаврі; перепохований на Літературних містках Волкового цвинтаря.

Навчався в першій Петербурзькій гімназії (1850-1857), на юридичному факультеті Петербурзького університету (1857-1861).

Служив в Ямбурзькому уланському полку (1868-1874), на Тихоокеанській ескадрі (1880-

1881), чиновником особливих доручень при туркестанському генерал-губернаторові

(1882-1884), Міністерства внутрішніх справ (1884-1887), редактором газети «Варшавський щоденник» (1892-1895).

Кавалер: російських орденів св. Ганни 3 ступеня з мечами, св. Станіслава 2 ступеня з мечами, св. Володимира 4 ступеня з мечами і бантом; сербського Таківського хреста 4 ступеня; румунського ордена «Fraseria Dunagi», Чорногорського ордена князя Данила 3 ступеня.

Друкувався в газетах «Урядовий вісник», «Московські відомості», «Громадянин», «Петербурзький аркуш», журналах «Нива», «Лелітка», «Гудок», «Всесвітня ілюстрація», «Російське слово», «Кругозір», «Бібліотека для читання», «Модний магазин», «Оса», «Колючка», «Загальноцікавий вісник», «Світоч», «Вітчизняні нотатки», «Епоха», «Морський збірник», «Зоря», «Всесвітня праця», «Час», «Історичний вісник», «Російський світ».

Як літератор дебютував в журналі «Загальноцікавий вісник» перекладом оди Горація «До Хлори» (1857).

Потім настала черга оповідань і повістей «Офіцерша», «Листування двох повітових панянок» (обидва – 1857), «Поспіль і поруч», «Кохання дворових» (обидва – 1859), «Сфінкс», «Не перший і не останній», «Бісеня», «Пропаше, але миле створіння» (усі – 1861), «Бджолярник» (1862), «Буянов – мій сусід» (1869), «Діди» (1875), «На траві» (1876), «В гостях у еміра Бухарського» (1887).

Наш земляк – автор романів «Петербурзькі нетрі» (1864), «Панургова отара» (1869), «Поза законом» (1872), «Дві сили» (1874), «Темрява єгипетська» (1888), «Тамара Бендавід» (1889-1890), «Торжество Ваала» (1891).

Перу К. також належать книги «Вірші» (1862), «Петербурзькі типи», «Петербурзькі золотопромисловці», «Фотокартки петербурзького життя» (усі – 1865), «Нариси кавалерійського життя» (1892).

К. – автор лібрето опер М. Римського-Корсакова «Псковитянка».

Вірші поета «Під запашною гілкою бузку», «Пробач, на вічну розлуку» стали популярними романсами, а балада «Іванко-ключар» – відомою народною піснею.

Перекладав Т. Шевченко, Алкея, Анакреона, Горація, Сапфо, І. Гете, Г. Гейне.

Що стосується особистого життя, то письменник з гучним скандалом розлучився з дружиною, відомою актрисою В. Гриньовою (1876). Під час шлюбнорозлучного процесу його образив присяжний повірений. Наш земляк викликав того на дуель, а коли той відмовився, кинув боягузу рукавичку в обличчя, що викликало новий судовий процес, який К. все-таки виграв. А ось напади преси з цього приводу гостро переживав.

Після смерті його звинуватили в тому, що роман «Петербурзькі нетрі» він вкрав у М. Пом'яловського (1895). З цього приводу на прохання сина нашого земляка збирався навіть третейський суд.

У Росії впродовж останніх років перевидана ціла низка доробків К., а за романом «Петербурзькі нетрі» знято багатосерійний телевізійний художній фільм «Петербурзькі таємниці».

Серед друзів та близьких знайомих Х. – М. Лесков, Ф. і М. Достоевські, В. Водовозов, М. Скобелев, С. Лісовський, Л. Мей, І. Гурко, Д. Писарев, К. Галахов, М. Черняєв, В. Ратч, С. Шубинський, Є. Єрмолова, А. Григор'єв, Ф. Берг, К. Вільбоа, М. Пом'яловський, І. Путілін та ін.

ЦЕЛАН Пауль

Національний статус, що склався у світі: австро-німецький.

Поет, перекладач.

З міщанської родини.

Народився 23 листопада 1920 р. в м. Чернівці Румунії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Звів рахунки з життям 20 квітня 1970 р., стрибнувши з мосту Мірабо в Сену (Париж).

Похований на приміському цвинтарі Тье.

Навчався в румунській (1930-1935) та українській (1935-1938) гімназіях, медичній школі французького м. Тура (1938-1939), Чернівецькому університеті (1939-1941; 1944-1945), в Сорбонні (Париж).

Працював санітаром Чернівецької психіатричної клініки, перекладачем румунського видавництва «Російська книга», викладачем в Сорбонні.

Після Другої світової війни емігрував спочатку до Румунії, потім – Австрії, й, нарешті, Франції.

Лауреат літературних премій Конфедерації німецьких промисловців (1956), Вільного ганзейського м. Бремен (1958), Німецької академії мови і літератури (1960), землі Північна Рейн-Вестфалія (1964).

Як поет дебютував низкою віршів в бухарестському журналі «Агора» (1947).

Потім настала черга книг «Пісок з урн» (1948), «Мак і пам'ять» (1952), «Від порогу до порогу» (1955), «Грати мови» (1959), «Троянда – Нікому» (1963), «Кристал дихання» (1965), «Поворот дихання» (1967), «Нитки сонць» (1968), «Чорний мит» (1969), «Тиск світла» (1970), «Неминучість світла», «Доля снігу» (обидві – 1971), «Подвір'я часу» (1976).

Перекладав М. Лермонтова, І. Тургенєва, А. Чехова, Ж. Сіменона, Ж. Кокто, Г. Аполлінера, П. Пікассо, А. Рене, Ж. Кейроля, А. Рембо, О. Блока, О. Мандельштама, П. Валері, С. Малларме, С. Єсеніна, Е. Дікінсон, Є. Євтушенко, В. Хлебнікова, В. Шекспіра, А. дю Буше, Ж. Сюпервеля.

Особисте життя склалося складно. Після смерті І. Голля його вдова звинуватила Ц. в плагіаті. Хоча необґрунтованість обвинувачень була доведена, скандал сильно травмував психіку поета.

Під час Другої світової війни наш земляк відбував повинність у румунському фашистському трудовому таборі «Табарешти» Молдови (1942-1944); його батько помер від тифу, а мати, найімовірніше, загинула в концтаборах Трансїстрії.

Спіткала Ц. і смерть сина Франсуа, котрий прожив лише один день (1953).

Ц. лікувався в психіатричній клініці (1966), вчинив замах на життя дружини (1967).

Вірші нашого земляка включені в шкільні хрестоматії в німецькомовних країнах.

«Целанівське товариство» існує в Голландії.

Збірки поезії Ц. вийшли: у перекладах М. Білорусця в Києві (1998), І. Гуревича у Москві (2001), у видавництві «Мости культури» (2005).

З нагоди 85-річчя поета в м. Чернівці відбувся урочистий мітинг, в якому взяла участь австрійська делегація з землі Карінтія (2005).

У Чернівцях зусиллями Товариства чернівецьких студентів, які живуть за кордоном з міською радою, Центром буковинознавства при Чернівецькому університеті та обласним товариством австро-німецької культури зі вшанування пам'яті видатних буковинців відкрито меморіальну дошку і пам'ятник видатному землякові.

Серед друзів та близьких знайомих Ц. – І. Голль, Т. Адорно, І. Айхінгер, Ф. Пессоа, Н. Закс, П. Соломон, Е. Жене, Ж. Кейроль, І. Бахман, Ж. Америкі, І. Шмуелі, Н. Мандельштам, І. Бонфуа, Ж. Дюпен, А. дю Буше, Ж. Лестранж, А. Маргул-Шпербер та ін.

ЦИБЛІСВ Василь Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Льотчик-космонавт (76/296). * Перебував у Космосі 1 рік 16 діб 15 годин 53 хвилини 3 секунди. За межами човна – 19 годин 14 хвилин.

З селянської родини.

Народився 20 лютого 1954 р. в с. Оріхівка Кіровського району Кримської області СРСР (нині – Автономна Республіка Крим України).

Закінчив Харківське вище військово-авіаційне училище льотчиків ім. С. Грицевця (1971-1975), Московські військово-повітряну академію ім. Ю. Гагаріна (1987) й інститут інженерів авіації і космонавтики (1997).

Служив льотчиком, командиром ланки винищувачів (1975-1983), заступником командира авіаційної ескадрильї (1983-1987), в загоні космонавтів (1987-1998), заступником начальника (2000-2003), начальником (з 2003) Російського державного науково-дослідного випробувального Центру підготовки космонавтів ім. Ю. Гагаріна.

Льотчик-космонавт РФ.

Герой Російської Федерації (1994).

Кавалер російського ордена «За заслуги перед Вітчизною» III ступеня.

Нагороджений двома медалями НАСА: «За освоєння космічного простору» і «За суспільні заслуги».

Виконав два космічні польоти.

Під час першого на човні «Союз ТМ-17» (1993-1994) працював на російському орбітальному комплексі «Мир». Здійснив п'ять виходів у відкритий Космос.

Під час другого на човні «Союз ТМ-25» (1997) працював на російському орбітальному комплексі «Мир». За час роботи трапилися дві НП: 23 лютого на станції виникла пожежа через браковану кисневу шашку, а 25 червня при пересмикуванні вантажного човна «Прогрес М-34» він зіткнувся з орбітальним комплексом, що призвело до розгерметизації модуля «Спектр». Здійснив вихід у відкритий Космос.

Серед друзів та близьких знайомих Ц. – О. Лавейкін, Т. Мусабаєв, Ю. Усачов, Г. Манаков, Д. Блах, О. Серебров, Ю. Онуфрієнко, В. Афанасьєв, В. Поляков, М. Фоул, О. Поліщук, Р. Евальд, В. Корзун, А. Калері, Ч. Прекурт, О. Лазуткін, Ж.-Ф. Клервуа, К. Норьєга, О. Пермінов, Е. Лу, Є. Кондакова та ін.

* Перша цифра – порядковий номер у Радянському Союзі, друга – у світі.

ЦУРКАНОВИЧ Іларіон Юрійович

Національний статус, що склався у світі: карпаторусинський.

Журналіст, політичний і громадський діяч.

З селянської родини.

Народився 12 січня 1878 р. в с. Давидівці Австро-Угорщини (нині – Кіцманський район Чернівецької області України).

Помер у кінці 40-х років минулого століття в м. Прага (Чехія).

Навчався в Чернівецькій і Радауцькій гімназіях, закінчив Чернівецький університет.

Був редактором газети «Руська правда» (1910-1914), бійцем чехословацьких Збройних Сил (1919), редактором газет «Руська земля» (1923; 1925-1938), «Руський народний голос».

Член студентської організації «Карпати».

Фундатор Карпаторуської трудової партії.

Депутат чехословацького парламенту (1929-1935).

Активний учасник Мараморош-Сігетського процесу (1913-1914).

Порозуміння з режимами, не зважаючи на її колір, не знаходив. Так, його газета «Руська правда» австрійською владою була закрита; а самого Ц. – заарештували (1914), засудили до смертної кари (1917), проте вирок згодом «відкоригували»; у в'язниці наш земляк перебував ще рік (1918).

Емігрував до Праги (1939).

Крім низки статей, наш земляк видрукував «Скорочену руську граматику для учителів та учнів».

Серед друзів та близьких знайомих Ц. – А. Бескид, Є. Геровський, А. Гагатко та ін.

ЦЮРУПА Олександр Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Державний діяч.

З родини службовця. Батько, Цюрупа Д., – секретар Олешківської міської управи.

Народився 19 вересня (1 жовтня) 1870 р. в містечку Олешки Дніпровського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – м. Цюрупинськ Херсонської області України).

Помер 8 травня 1928 р. в с. Мухолатка Кримської області СРСР (нині – в с. складі селища Олива Автономної Республіки Крим України). Урна з прахом похована біля Кремлівської стіни (м. Москва, РФ).

Закінчив Олешківське міське училище (1887), навчався в Херсонському сільськогосподарському училищі (1887-1893).

Працював робітником лісопильного заводу (1894), статистиком Херсонської повітової земської управи (1895-1917), товаришем (помічником) наркома продовольства (1917-1918), наркомом продовольства РРФСР (1918-1921), заступником голови Раднаркому і Ради Праці та Оборони РРФСР (1921-1922), заступником голови Ради народних комісарів СРСР (1922-1928).

А ось що пише про нашого земляка в кореспонденції «Батько» кривавих продзагонів» А. Іванов: «Цюрупа був одержимий утопічною ідеєю загального Щастя, Рівності і Братерства, проте на шляху до загального благоденствування пролив немало крові. Чужої крові. Чи розумів він це?

Саме Цюрупа утілював в життя партійний Декрет про продовольчу диктатуру і був одним з ідеологів створення комнезамів (комітетів бідноти) і продзагонів, які проводили продрозкладку. Скільки за цими словами стоїть людських життів, тому, хто хоч трохи знайомий з радянською історією, пояснювати не треба. Біографія Цюрупи – яскравий приклад цілеспрямованої людини, охочої «прикрасити» своє життя революційними ідеями».

Дещо інша думка прозвучала на конференції «Жовтень 1917: зміст і значення», організованої Горбачов-фондом: «29 листопада 1916 р. О. О. Ріттих (з листопада 1916 р. – управитель міністерства землеробства, а з 12 січня 1917-го – міністр землеробства) підписав ухвалу про хлібне розверстування, а 7 грудня були визначені норми губернських поставок з подальшим розрахунком продрозкладки за повітами і волостями.

Продрозкладка в Росії започаткована в січні 1917 року. ...Цюрупа проводить в життя розроблену ще царським міністром Ріттихом продрозкладку і підготовлений кадетом Шингарьовим закон про хлібну монополію».

Іменем нашого земляка названі вулиці в містах Конотоп, Кременчук, Київ (Україна), Москва, Курськ, Воронеж, провулок в м. Липецьк, санаторій в м. Сочі, Будинок культури в м. Санкт-Петербург, селище міського типу в Московській області (усі – РФ), а також теплохід.

У м. Уфа (РФ) Ц. встановлено пам'ятник (1970), його іменем названо вулицю, а на будинку, де певний час мешкав, відкрито меморіальну дошку (1956).

Ім'я земляка носив Херсонський сільськогосподарський інститут (1929-1998).

Московський театр сатири поставив спектакль «Привіт від Цюрупи» (1999).

Цюрупинська міська рада прийняла рішення про повернення місту історичної назви Олешки (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Ц. – М. Горький, М. Красильников, О. Шмідт, Г. П'ятаков, А. Луначарський, З. Райх, М. Бухарін, Л. Красін, Г. Крижанівський, В. Ленін, М. Томський, Л. Каменєв, О. Єрманський, Я. Свердлов та ін.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Михайло Іларіонович

Національний статус, що склався у світі: польський. Прийняв іслам як Мехмед Садик-паша.

Політичний діяч, письменник, журналіст. Псевдонім – Садик-паша.

З поміщицької родини. Батько, Чайковський І., – підкоморій Житомирський, городничий воеводства Київського.

Народився 17 (29) вересня 1804 р. в с. Галчин Житомирського повіту Волинської губернії (нині – Бердичівський район Житомирської області України).

Звів рахунки з життям 6 (18) січня 1886 р. в маєтку Бірки Кролевецького повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Гадяцький район Полтавської області України). Похований за огорожею місцевого цвинтаря – надгробок не зберігся.

Закінчив Бердичівський пансіон Вольсея, Волинський ліцей (1820).

Учасник польського повстання (1830-1831).

Член французького Institut historique.

Друкувався в журналах «Киянин», «Reformateur», «Presse», «Російський вісник», «Revue du Nord», «Московські відомості», «Journal des Debats»

Перу Ч. належать книги «Козацькі оповідання» (1837), «Розмови» (184), «Українка» (1841), «Вернигора» (1838), «Кирджалі» (1839), «Ганна», «Стефан Чарнецький» (обидві – 1840), «Гетьман України», «Кошовата», «Овручанин» (усі – 1841).

За життя мав 12-томне зібрання творів (1862-1873).

У своїй книзі «Кримська війна» Є. Тарле зазначає: «Дивною людиною був цей Михайло Чайковський. Фантазер, дилетант в політиці і в белетристичній літературі, де він теж трудився, польський патріот, що часом захоплюється, часом зовсім особливого, оригінального типу українофіл, котрий мріє про якусь фантастичну польсько-українську козацьку республіку, людина з поривами благородства і разом з тим здатний іноді на несподівані і дуже непривабливі вчинки, – Михайло Іларіонович Чайковський давно вже складав предмет нескінченних балачок в польській еміграції».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – А. Чарторийський, С. Раєвський, Х. Ботев, Ф.-Д.-Л. Раглан, М. Глембоцький, А.-Ж.-Л. Сент-Арно, А. Замойський, Г. Раковський, М.

Ігнат'єв, О. Гончаров та ін.

ЧАРГАФФ Ервін

Національний статус, що склався у світі: американський.

Біохімік. Фундатор досліджень гіпохромосомії, гіперхромосомії і денатурації ДНК. У хімії існує науковий термін «правило Чаргаффа».

З родини банкіра.

Народився 11 серпня 1905 р. в м. Чернівці Австро-Угорської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 червня 2002 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на одному з місцевих цвинтарів.

Закінчив Віденський університет (1928).

Працював в лабораторії обмінної хімії в Єльському університеті (1928-1930), Берлінському університеті (1930-1933), Пастерівському інституті в Парижі (1933-1934), Колумбійському університеті в Нью-Йорку (з 1935-1974).

Член Американської академії мистецтв і наук (1961).

Член Національної АН США (1965).

Член Паризької АН (1963).

Член Нідерландської королівської АН (1964).

Член Академії натуралістів Німеччини «Леопольдіна».

Кавалер золотої медалі ім. Л. Пастера Французького біохімічного товариства (1949).

Кавалер медалі ім. К. Нейбера Американського товариства хіміків і фармацевтів (1958).

Спеціалізувався з проблем хімічного складу і структури нуклеїнових кислот, зсідання крові, вивчення ліпідів і ліпопротеїнів, метаболізму амінокислот.

Довів, що ДНК володіє видовою специфічністю.

А ось що заявив наш земляк про шляхи нинішньої науки: «Раніше можна було ставити експерименти в колишньому сенсі цього слова. Зараз всі трудяться над «проектами», результат яких повинен бути відомий наперед, інакше не вдасться відзвітувати в непомірних асигнуваннях, яких вимагають ці проекти... Ніхто не побоювався, що його

негайно пограбують, як це майже неминуче відбувається зараз. Симпозіумів тоді скликалося небагато, а їх учасники не були полчищем голодної сарани, спраглої нових областей, куди можна ще удертися. ...Зараз мешканці приреченого замку, в який перетворився Палац Науки, говорять однією й тією ж мовою, проте не розуміють один одного. Розмір гри, яку може собі дозволити природа, ще не виміряний... Незворотний вплив на біосферу є настільки нечуваним і позбавленим сенсу, що мені лишається тільки втішати себе тим, що я не непричетний до цього. Гібрид між Геростратом та Прометеєм здатен дати диявольські результати».

Нині створено громадську організацію «Чаргафф-фонд» (2002).

На будинку, в якому народився наш земляк, встановлено меморіальну дошку, яку прикрашає портрет вченого, вирізьблений на рожевому граніті (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – І. Харгіттаї, О. Евері, К. Мак-Леод, М. Мак-Карті та ін.

ЧАРУКІВСЬКИЙ Прохор Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар. Першим на теренах Російської імперії запровадив перкусію та аускультацию як методи об'єктивного обстеження хворого, а також встановив зв'язок між ревматизмом суглобів і відповідним враженням серця, заклавши основи вчення про ревматизм останнього.

З міщанської родини. Брат, Чаруківський Я., – медик.

Народився в 1790 р. в Полтавській губернії Російської імперії (нині – однойменна область України).

Помер в 1842 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Чернігівську духовну семінарію (1802-1810), Санкт-Петербурзьку медико-хірургічну академію (1812-1816). Стажувався за кордоном (1818-1822).

Працював викладачем Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії (1816-1818), ординатором військово-сухопутного шпиталю (1822-1836), викладачем медико-хірургічної академії (з 1824), виконуючим обов'язки редактора «Журналу Імператорського людинолюбного товариства» (1825-1827), «Військово-медичного журналу» (1828-1834).

Кавалер ордена св. Ганни 3-го ступеня.

Друкувався в «Журналі Імператорського людинолюбного товариства», «Військово-медичному журналі».

Як вчений дебютував доробком «De haemoptysi» (1823).

Потім настала черга книг: «Загальна патологічна семіотика, або Вчення про ознаки хвороб взагалі» (1825), «Дослідження системи практичної медицини» (1833-1840), «Про стетоскоп і явища, що відкривають за його допомогою».

Про блискучого лікаря-діагноста П. Чаруківського згадує в романі «Війна і мир» Л. Толстой.

А ось що пише про нашого земляка у дослідженні «Розпізнавання, опис і викладання нервових хвороб в Росії в першій половині XIX століття» Ф. Пойомний: «Великого значення для виникнення захворювання він надавав стану нервової системи. Частіше, на його думку, занедужують люди, пригноблені сумом, нудьгою, які знемагають від праці, живуть у місцях і кімнатах тісних, неохайних, що не мають належного поновлення повітря. Як плин, так і лікування він ставив у пряму залежність від темпераменту: найчастіше захворювання спостерігається у людей сангвінічного й холеричного темпераменту. Він рекомендував обережно вживати наркотичні засоби повнокровним і меланхолікам; чутливим (сангвінікам і холерикам) вважав корисним застосовувати наркотичні, а флегматикам (малочутливим) ароматичні засоби».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – Є. Смільський, Ж. Буйо та ін.

ЧАРУКІВСЬКИЙ Яким Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар.

З міщанської родини. Брат, Чаруківський П., – медик.

Народився в 1798 р. в Полтавській губернії Російської імперії (нині – однойменна область України).

Помер в 1848 р.

Навчався в Чернігівській духовній семінарії, закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1820).

Служив військовим лікарем (1828-1837), у медичному департаменті міністерства внутрішніх справ (1837-1844), старшим лікарем Воронежських кадетського корпусу і батальйону військових кантоністів (1844-1848).

Учасник російсько-турецької війни (1828-1829), польського походу (1830-1831).

Лауреат Демидовської премії (1839).

Друкувався у «Військово-медичному журналі».

Як медик-вчений дебютував книгою «Про хвороби людського ока» (1822).

Потім настала черга наступних доробків: «De hydropie in genere» (1825), «Військово-польова медицина» в п'яти частинах (1836-1837), «Народна медицина у відповідності до російського побуту й різного клімату Росії» в п'яти частинах (1844-1847), «Медицина і гігієна» (1851).

Між іншим, перші три частини «Військово-польової медицини» мають назви: «Військова гігієна. Збереження здорового солдата», «Військово-тимчасові шпиталі. Піклування про хворого солдата», «Хвороби в армії. Лікування хворого солдата».

Ч. пропагував первинну хірургічну обробку ран і наступне зшивання їхніх країв.

Великий внесок наш земляк вніс у розвиток військово-похідної медицини. Йому також належить заслуга з впровадження в лікарську практику хініну як засобу для лікування малярії.

Ось що, наприклад, писав М. Бурих у статті «Поняття по технологію та загальні принципи хірургічних операцій»: «Про хірургічну обробку ран. У 1836 р. в книзі «Військово-похідна медицина» Я. О. Чаруківський писав: «Забиту рану треба перетворити в порізану і лікувати її швидко з'єднувально» (без накладання швів). Так було запропоновано метод активної хірургічної обробки ран з наступним зшиванням тканин».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – В. Одоевський, П. Шипулінський, В. Всеволодов, А. Краєвський, Д. Варвинський та ін.

ЧАЦЬКИЙ Тадеуш

Національний статус, що склався у світі: польський.

Історик, просвітник, бібліофіл.

З шляхтянської родини.

Народився 28 серпня 1765 р. в м. Порицьк Речі Посполитої (нині – с. Павлівка Іваничівського району Волинської області України).

Помер 8 лютого 1813 р. в м. Дубно Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Рівненської області України).

Отримав домашню освіту.

Працював інспектором шкіл Волинської, Подільської, Київської губерній (1803-1813).

Фундатор Кременецького ліцею (1805).

Член Казначейської комісії Речі Посполитої.

Співзасновник варшавського Товариства приятелів наук (1800).

Один з фундаторів одеського Польського торгового дому (1801).

Співзасновник варшавського Комерційного товариства (1803).

Досліджував можливості торгівлі з Туреччиною та Молдавією; працював над створенням точної гідрографічної карти Польщі та Литви; пропагував збір народних пісень та переказів, як джерел історії дохристиянської епохи.

Нашого земляка офіційно призначили продовжувачем написання «Історії польського народу» А. Нарушевича.

Перу Ч. також належать «Замітки про польську торгівлю», «Про назву Україна й початки козаків», книги «Про литовське та польське право» (1800-1801), «Дослідження про євреїв» (1807).

Дослідниця Н. Римар у своїй розвідці «Тадеуш Чацький» зазначає: «Він був людиною невичерпної енергії, чудового розуму, рідкісного темпераменту і шаленої ерудиції, пристрасним патріотом і любив Польщу, що не заважало йому бути одним з найліберальніших поляків свого часу. ...прусський король Фрідріх-Вільгельм дозволив йому обстежувати таємний архів хрестоносців в Кенігсберзі. ...Він не зміг стати професійним істориком. Можливо, це й на краще».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – М. Карамзін, Г. Коллонтай, В. Бессер, Е. Словацький, Ф. Шайдт, Ю. Чех та ін.

ЧЕКАНОВСЬКИЙ Олександр Лаврентійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Географ, геолог. Фундатор геології Східносибірського регіону Російської імперії. Дав перші достовірні відомості з геології району р. Нижня Тунгуска, нижньої течії Лени і Оленьока; уперше описав палеозойські породи району Братськ – Падун, особливі вивержені гірські породи – сибірські траппи; відкрив палеолітичні поселення на схід від Уралу, а також родовище вугілля і графіту в басейні Нижньої Тунгуски.

З дворянської родини. Батько, Чекановський Л., – орендар невеликого маєтку.

Народився 12 (24) лютого 1833 р. в м. Кременець Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).

Звів рахунки з життям 18 (30) жовтня 1876 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському цвинтарі.

Закінчив медичний факультет Київського університету св. Володимира (1858).

Працював телеграфістом фірми «Сіменс і Гальське», хранителем мінералогічного музею Петербурзької Академії наук (1876).

Кавалер малої золотої медалі Російського географічного товариства (1874), «Золотої медалі першого класу» Міжнародного географічного конгресу в Парижі (1879).

Досліджував Приморський хребет, Середньосибірське плоскогір'я, річки Нижня Тунгуска, Оленьок, пониззя річки Лена (1869-1875).

Здійснив три експедиції (1873; 1874; 1875).

Колекції, зібрані в Усть-Балее, лягли в основу відомої праці про юрську флору, написану професором Цюрихського університету Гесером.

Друкувався в «Вістях Імператорського Російського Географічного товариства».

Перу Ч. належать розвідки «Геологічне дослідження в Іркутській губернії» (1874),

«Додаткові відомості до карти річки Нижньої Тунгуски», «Попередній звіт про Ленсько-Оленекську подорож» (обидві – 1876), «Щоденник експедиції річками Нижня Тунгуска, Оленьоку і Лена в 1873—1875 роках» (1896), «Географічна карта Іркутської губернії».

З владою порозуміння не знаходив. За участь у польському повстанні (1863-1864) був заарештований і позбавлений дворянського звання. Утік з київської в'язниці. Після затримання його засудили до безстрокового заслання до Сибіру і відправили туди пішим етапом. Через 15 років – амністували, звільнили з-під нагляду поліції і повернули дворянське звання та майно (1875).

Ім'я нашого земляка уже понад століття вибите на фронтоні Іркутського краєзнавчого музею.

Його також носять селище неподалік від Братська, невеликий гірський хребет в Якутії, рослини – полин, аконіт, борець, модрина і декілька видів викопної флори. У бібліотеці Іркутського обласного краєзнавчого музею відбулося засідання, присвячене 170-річчю з дня народження Ч. (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – С. Вронський, Ф. Шмідт, З. Венгловський, С. Обручев, Б. Дибовський, Ф. Міллер, І. Черський, В. Годлевський та ін.

ЧЕЛПАН Костянтин Федорович

Національний статус, що склався у світі: греко-радянський.

Конструктор танкових двигунів.

З міщанської родини. Батько, Челпан Ф., – землевласник, тесля; син, Челпан Л., – професор, доктор технічних наук.

Народився 27 травня 1899 р. в с. Чердакли Маріупольського повіту Катеринославської губернії Російської губернії (нині – с. Кременівка Володарського району Донецької області України).

Розстріляний більшовиками 10 березня 1938 р. в Харківській в'язниці. Місце поховання не відоме.

Закінчив Маріупольське реальне училище (1919), Харківський технологічний (політехнічний) інститут (1924), стажувався в Англії, Німеччині, Швейцарії (1928-1929). Працював конструктором, начальником дизельного відділу, головним конструктором, начальником конструкторського бюро Харківського паровозобудівного заводу (1924-1937).

Постановою Військової колегії Верховного суду СРСР реабілітований (1956).

Що стосується особистого життя, то батько нашого земляка теж зазнав репресій: постановою Особливої наради «куркуля Челпана Ф. М. за контрреволюційну пропаганду вислати до північних країв строком на п'ять років з відбуванням покарання в концтаборі» (1930).

Життю і творчій діяльності Ч. присвячена книга Г. Захарової «Життєпис відомих греків України. Справа Костянтина Челпана» (2001).

У розвідці «На шляху до В-2» В. Березкін зазначає: «Дизельний двигун В-2 за правом можна вважати видатним досягненням вітчизняного машинобудування. Створений в передвоєнні роки, він випускався в багатьох варіантах до початку сімдесятих, а сумарний його випуск перевищив чверть мільйона одиниць. Дизель служив «серцем» знаменитих Т-34, КВ та ІС, його модифікації встановлювалися на тягачах і човнах, а також використовувалися в промислових силових установках. У 1999 р. надійний і витривалий В-2 відзначив своє шістдесятиріччя, проте залишився одним з найпоширеніших двигунів свого класу».

У м. Харків на будинку, де жив Ч., встановлено меморіальну дошку (2001).

У с. Кременівка Донецької області одній з вулиць присвоєно його ім'я (2004).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – А. Фірсов, О. Морозов, М. Таршинов, С.

Горбатюк, П. Ярін, М. Кошкін, Ф. Савостін, П. Горюн, М. Левітан, З. Гуртовий, Я. Віхман, І. Бондаренко, Й. Бер, І. Трашутін, В. Васильєв, Г. Аптекман та ін.

ЧЕЛПАНОВ Георгій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, логік, психолог. Фундатор і перший директор першого Інституту експериментальної психології на теренах Російської імперії (1914).

З міщанської родини.

Народився 16 (28) квітня 1862 р. в м. Маріуполь Катеринославської губернії Російської імперії (нині – місто обласного підпорядкування Донецької області України).

Помер 13 лютого 1936 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив маріупольську Олександрівську гімназію (1882), історико-філологічний факультет Новоросійського університету (1882-1887), стажувався в Німеччині (1897-1898).

Працював викладачем Московського (1890-1892; 1907-1923), Київського (1892-1896; 1898-1906) університетів, директором інституту експериментальної психології ім. Л. Щукіної (1914-1923), науковим співробітником Державної академії художніх наук (1928-1930).

Друкувався в журналах «Російська думка», «Питання психології і філософії», «Світ Божий», «Психологічний огляд».

Як вчений дебютував дисертацією «Проблема сприйняття простору в зв'язку з вченням про апіорність і вродженість» (1896; 1904).

Потім настала черга наступних доробків: «Історія основних питань етики» (1897), «Про пам'ять і мнемоніку», «Мозок і душа. Критика матеріалізму і нарис сучасних учень про душу» (обидва – 1900), «Про сучасні філософські напрямки» (1902), «Вступ до філософії» (1905), «Психологія» (1909), «Психологія і школа» (1912), «Вступ до експериментальної психології» (1915), «Об'єктивна психологія в Росії і Америці» (1925), «Психологія чи рефлексологія? Суперечливі питання психології» (1926), «Спіноза і матеріалізм» (підсумки полеміки про марксизм в психології) (1927).

Підручник з психології нашого земляка витримав 15 видань, підручник з логіки – 10, підручник з філософії – 7.

Що стосується особистого життя, то у нашого земляк померли донька (1934) і онука (1935); був розстріляний син (1935). Сам він, позбавлений права на професію, скінчив свої останні дні на самоті.

В Росії заснована премія ім. Г. І. Челпанова (1995).

У м. Москва (РФ) проходять Міжнародні Челпановські читання.

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – М. Грот, Л. Лопатін, Е. Дюбуа-Реймон, О. Леонт'єв, Е. Геринг, П. Шеварьов, А. Смирнов, М. Добринін, М. Соколов, В. Екземплярський, Е. Кьоніг, К. Корнілов, К. Штумпф, С. Щукін, В. Вундт та ін.

ЧЕРЕВАНСЬКИЙ Володимир Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський

Письменник, державний діяч. Псевдонім і криптонім – Ечь, В. Ч.

З дворянської родини.

Народився в 1836 р. в м. Сімферополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – столиця Автономної Республіки Крим України).

Помер в 1914 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Херсонську гімназію.

Був рахівником Одеського військового шпиталю (1853-1856), помічником державного контролера (1864-1868), керуючим туркестанською контрольною палатою (1868-1880), польовим контролером Закаспійського краю (1880-1883), керуючим московською контрольною палатою (1883-1884), помічником державного контролера (1889-1897).

Дійсний таємний радник.

Член Державної ради (1897).

Друкувався в журналах «Лелітка», «Російський світ», «Сімейне коло», «Петербурзький вісник», «Син Вітчизни».

Як літератор дебютував нарисом в журналі «Сімейне коло» (1858).

Потім настала черга романів і повістей «Мозок і серце», «Таємниця», «Наша німеч», «Пізнє пробудження», «Голодні люди», «Діамантове намисто», «Актриса», «Тихе побережжя», «Маріца», «Донька гувернантки»; драматичних творів «Хижаки», «Пекуче питання», «Біля золотої копальні».

Перу Ч. також належать історичні хроніки «Під бойовим вогнем», «Дві хвили» (1896-1898), монографії «Світ ісламу і його пробудження» (1901), «Царство, яке зникло» (1906), «Останній подих Візантії» (1909).

У монографії «Світ ісламу і його пробудження» наш земляк, між іншим, зазначав: «Манія до втручання в чужі справи, яка здолала Європу, ...викликає ...стихийну силу опору, у розпорядженні якої ...багатомільйонне воїнство, страшне не стільки силою зброї і мужністю, скільки традиційною зневагою до земного життя, яке не може змагатися з блаженством потойбічного буття».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – В. Татаринів, О. Ріхтер, Д. Мілютин, О. Редігер, О. Ігнат'єв, В. Коковцев та ін.

ЧЕРНИШОВ Олександр Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Фізик, електротехнік, радіотехнік. Винахідник радіолампи з катодом, що підігрівається (1918); фундатор першої у світі ЛЕП (на 500 кВ); організатор першої в СРСР лабораторії радіотехніки. В радіотехніці існує науковий термін «радіолампа Чернишова».

З правничої родини. Батько, Чернишов О., – юрист.

Народився 9 (21) серпня 1882 р. в с. Ловінь Городнянського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Ріпкинський район Чернігівської області України).

Помер 18 квітня 1940 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Навчався в Вінницькому початковому училищі (1891-1894), закінчив Немирівську гімназію (1894-1902), електротехнічне відділення Петербурзького політехнічного інституту (1902-1907), стажувався в США (1913-1915).

Працював лаборантом електротехнічної лабораторії (1908-1913), викладачем Петербурзького політехнічного інституту (1913; 1915-1940).

Академік академії наук СРСР (1932).

Голова Всесоюзного наукового інженерно-технічного товариства енергетики (1935-1940). Лауреат Ленінської премії (1930).

Кавалер медалі Російського технічного товариства (1912).

Володар премії ім. К. Ф. Сіменса (1912).

Спеціалізувався з проблем техніки високих напруг, радіотехніки, електроніки, електричних вимірювань, телебачення, дальності радіотелефонного зв'язку, електрифікації залізниць, планування і організації наукових робіт, історії електротехніки. Ч. запропонував трубку з внутрішнім фотоефектом, яку можна вважати прототипом відікону (1925).

Сконструював низку приладів для вимірювання в ланцюгах високої напруги (абсолютний електрометр, високовольтний ватметр); вивчав проблеми захисту від перенапружень і передачі електроенергії на великі відстані змінним і постійним струмом; розробляв методи отримання постійного струму високої напруги, а також методи зв'язку дротами електропередачі за допомогою струмів високої частоти.

Брав участь у створенні першої в Росії дослідницької високовольтної лабораторії.

Ч. – власник 43 патентів і авторських свідоцтв на винаходи.

Друкувався в журналах «Автоматика і телемеханіка», «Вісті Санкт-Петербурзького політехнічного інституту», «Вісник академії наук», «Техніка зв'язку».

Як вчений дебютував в «Вістях Санкт-Петербурзького політехнічного інституту» статтею «До питання про закони пробою діелектриків» (1908).

Потім настала черга монографії «Абсолютні вимірювання в високовольтних ланцюгах» (1913).

Всього перу нашого земляка належить близько 100 наукових праць.

У Москві вийшла книга В. Рогінського і М. Чернишової «Олександр Олексійович Чернишов» (1998).

Серед друзів та близьких знайомих М. – П. Капіца, А. Іоффе, П. Калантаров, М. Дев'ятков, Я. Френкель, Ю. Кобзарєв, М. Папалексі, Д. Рожанський, Б. Шембель, М. Ситников, М. Семьонов, В. Міткевич, М. Шателен та ін.

ЧЕРНІХОВ Яків Георгійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Архітектор, графік, теоретик мистецтва, педагог.

З міщанської родини. Батько, Черніхов Г., – заводський службовець.

Народився 5 (17) грудня 1889 р. в м. Павлоград Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Дніпропетровська область України).

Помер 9 травня 1951 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Одеське художнє училище (1914), навчався в Петербурзькій художній академії (1914-1916), закінчив Вищий художньо-технічний інститут (1925).

Працював бригадиром на будівництві (1925-1928), проектувальником Ленінградського інституту інженерів залізничного транспорту (1928-1945), викладачем Московського архітектурного інституту (з 1936).

Серед архітектурних доробків Ч. – канатний цех з водонапірною баштою заводу «Червоний Цвяхар» (1931), проекти будинку відпочинку для «Північнолісу», будівля науково-дослідного інституту «Механобр» (обидва – 1933).

Вирізняються наступні графічні цикли: «Архітектура палаців», «Палаці комунізму», «Архітектура майбутнього», «Архітектурні ансамблі», «Військове маскування», «Пантеон Великої Вітчизняної війни».

Ч. – автор книг «Мистецтво зображення» (1927), «Геометричне креслення» (1928), «Основи сучасної архітектури» (1930), «Орнамент», «Конструкція архітектурних і машинних форм» (1931), «Архітектурні фантазії. 101 композиція» (1933), «Аналіз побудови класичного шрифту» (кінець 1940-х).

Перу нашого земляка також належать наукові дослідження «Естетика архітектури», «Краса в архітектурі», «Методи архітектурного проектування», «Колір і світло», «Ентазис і фуст колони».

Графічні доробки Ч. нині зберігаються в Державних архіві літератури і мистецтва, музеї архітектури ім. О. В. Щусєва (обидва – РФ).

Засновано Міжнародний архітектурний добродійний фонд ім. Якова Черніхова (1991).

Засновано Міжнародна премія «Виклик часові» ім. Якова Черніхова (2006).

У м. Москва (РФ) пройшли виставки творів нашого земляка (2005; 2007).

У м. Москва (РФ) видані репринти книг Ч. «Конструкція архітектурних і машинних форм» (2007) і «Архітектурні фантазії. 101 композиція» (2008).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – Л. Бенуа, Л. Ламм, С. Бровцев, С. Малиновський та ін.

ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро Іванович

Національний статус, що склався у світі: німецько-російський.

Лінгвіст, славіст, культуролог, філософ, літературознавець, релігієзнавець. Псевдонім – Фріц Ерленбуш.

З дворянської родини. Батько, Чижевський І., – офіцер-артилерист.

Народився 23 березня (4 квітня) 1894 р. в м. Олександрія Херсонської губернії Російської імперії (нині – районний центр Кіровоградської області України).

Помер 18 квітня 1977 р. в м. Гейдельберг (Німеччина). За заповітом kremований, прах похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Олександрійську чоловічу гімназію (1911), фізико-математичний факультет Петербурзького (1911-1913) та історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира (1914-1919) університети, навчався в Гейдельберзькому (1921-1922) та Фрейбурзькому (1923-1924) університетах.

Працював викладачем Київських культурно-просвітницького відділу Ради професійних спілок і Робітничого технікуму (1919-1920), приватного жіночого інституту (1920), Київського інституту народної освіти (1921), празького Українського педагогічного інституту (1924-1929), мюнхенського Українського Вільного університету (1929-1949), американського Гарвардського університету (1949-1956), директором німецького Інституту славістики Гейдельберзького університету (1956-1977).

Дійсний член Гейдельберзької та Хорватської академій наук.

Член «Українського товариства ім. Т. Шевченка» (Львів), «Кантівського товариства» (Галле), «Гегелівського союзу» (Гаага), «Німецького товариства слов'янських досліджень», «Слов'янського інституту», «Лінгвістичного гуртка» (усі – Прага).

Голова «Німецької спілки викладачів славістики».

Почесний професор Кельнського університету (1970).

Друкувався в газеті «Робітниче життя», в журналах «Сучасні нотатки», «Zeitschrift für slavische Philologie», «Архів з історії філософії», «Новий журнал».

Як вчений дебютував монографією «Гегель в Росії» (1924).

Потім настала черга наступних доробків: «Логіка» (1924), «Філософія на Україні» (1926), «Тютчев і німецький романтизм», «Хрестоматія з грецької філософії» (обидва – 1927), «Dostojevskij Studien», «Нариси з історії філософії на Україні», «Сковорода» (усі – 1931), «Філософія Г. С. Сковороди», «Hegel bei den Slaven» (обидва – 1934), «Štúrova filozofia života» (1941), «Українське літературне бароко. Нариси» (1941-1944), «Історія української літератури» (1942), «Історія давньоруської літератури: київська епоха» (1948), «Порівняльний нарис слов'янських літератур» (1952), «On the Question of Genres in Old Russian Literature» (1954), «Історія української літератури від початків до доби реалізму» (1956), «Про романтизм у слов'янських літературах», «До стилістики давньоруської літератури» (обидва – 1957), «Das heilige Russland» (1959), «Історія руської літератури до епохи бароко» (1960), «Russland zwischen Ost und West» (1961), «Russische Literaturgeschichte des 19 Jahrhunderts» (1964), «Abriss der altrussischen Literaturgeschichte» (1968), «Порівняльна історія слов'янських літератур» (1971), «Skovoroda, Dichter, Denker, Mystiker» (1974), «A History of Ukrainian Literature» (1975).

Всього перу нашого земляка належить понад сто книг, виданих 15 мовами.

Зробив важливе відкриття – віднайшов і підготував до друку втрачений два століття тому рукопис основної філософсько-педагогічної праці видатного чеського педагога і філософа XVII ст. Яна Амоса Коменського.

Спеціалізувався з проблем історії філософії переважно слов'янських країн. Вважав, що староруська література є літературою Київської Русі, а отже є українською.

Спільної мови з владою, як правило, не знаходив. Сидів у в'язниці за царського режиму (1916-1917), зазнав арешту і ледве не був розстріляний за «революційної влади» (1918), а про більшовицький режим говорив, що він не знає гуманності і повертає суспільство до варварства.

Ним же за рішенням Київської Надзвичайної Комісії був заарештований «за виступи проти Радянської влади, за заклики до повалення більшовиків» (1920).

Не витримавши «більшовицьких новацій», емігрував: до Німеччини, Чехословаччини, США.

Унікальну багатомовну наукову бібліотеку нашого земляка конфіскували радянські війська (1945).

У Празі пройшла наукова конференція «Дмитро Чижевський. Особистість і творчість» (2002).

В Україні вийшли книги Ч.: «Українське літературне бароко» (2003), чотиритомник філософських праць і переклад «Порівняльної історії слов'янських літератур» (2005), а фундаментальна «Історія української літератури» (2003) стала базовим вузівським підручником.

На його честь відкрита меморіальна дошка в Інституті філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка (2006).

У Москві видрукувана монографія Н. Над'ярних «Дмитро Чижевський. Єдність суті» (2006).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – В. Зінківський, Ф. Степун, Р. Якобсон, Т. Манн, Д. Дорошенко, М. Шаповал, М. Шнайдер, М. Грушевський, А. Вінценз, С. Франк, Л. Мюллер, Д. Герхард, Г. Гадамер, А. Шульце, А. Гельб, П. Менцер, Е. Верман, М. Бентов (Пилипенко), Д. Герхард, В. Вайнтрауб, Г. Гуссерль, М. Фасмер, А. Гумецька, Л. Мюллер та ін.

ЧИЧИБАБІН Олексій Євгенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Хімік, педагог, громадський діяч. Фундатор фармацевтичної галузі на теренах Російської імперії і СРСР. В хімії існує науковий термін «реакція Чичибабіна».

З родини службовця. Батько, Чичибабін Є., – діловод Зінківської дворянської опіки, секретар Лубенської повітової земської управи.

Народився 17 (29) березня 1871 р. в с. Куземин Зінківського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Охтирський район Сумської області України).

Помер 15 серпня 1945 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі Сент-Женевьев-де-Буа.

Закінчив Лубенську гімназію (1879-1888), фізико-математичний факультет Московського університету (1888-1892).

Працював позаштатним практикантом хімічної лабораторії Московського державного університету (1892), приватним учителем (1892-1895), лаборантом московського Олександрівського комерційного училища (1895-1896), помічником завідуючого лабораторією Товариства сприяння покращенню та розвитку мануфактурної промисловості в Москві (1896-1899), асистентом кафедри неорганічної та аналітичної хімії Московського сільськогосподарського інституту (1899-1908), завідуючим кафедрами Імператорського московського технічного університету (1908-1911), викладав у Московському міському народному університеті ім. Шанявського (1911-1919), Московському державному університеті (1919-1925), інспектором Головного управління учбових закладів при Наркомосвіті РРФСР (1925-1930), в лабораторіях М. Тіффано й Е. Фурно, Пастерівському інституті, «Коллеж де Франсі».

Академік Академії наук СРСР (1928-1936).

Член-кореспондент Туринської АН (Італія).

Почесний член Товариства російських хіміків в Парижі, Союзу російських дипломованих інженерів Франції.

Лауреат Ленінської премії (1926).

Друкувався в газеті «Російські відомості», журналі «Державна фармакопея».

Як вчений дебютував доробком «Дія йодистого водню на пропілбензол» (1891).

Широко відома його підручник «Основні принципи органічної хімії» (1925), удостоєний премії ім. Бутлерова. Як навчальний посібник книга була рекомендована свого часу у багатьох французьких університетах.

В роки першої світової війни Ч. розробив технологію отримання саліцилової кислоти та її солей, а також аспіріну, салолу й фенацетину, медичні препарати на основі яких врятували життя тисячам солдат.

В подальшому наш земляк відкрив явище фототропії (1919-1920), здійснив синтез піридину з оцетного та мурашкового альдегідів у присутності аміаку (1924).

Без перебільшення Ч. – організатор фармацевтичної галузі СРСР. За його ініціативи створено перший на теренах Російської імперії алкалоїдний завод (1917).

Був він і активним громадським діячем. Так, за участь в «студентських безладях» його виключали з університету (1890). На підставі того, що вченого запідозрили в «стосунках з

особами, що належать до антиурядових організацій», у нього вдома влаштували обшук й знайшли «нелегальну літературу» (1908).

Ч. разом з В. Вернадським, К. Тімірязєвим та іншими подав у відставку на знак протесту проти урядової політики в сфері вищої освіти (1911).

Не склалося, незважаючи на наявність високих звань й Ленінської премії, і з соціалізмом. Бо, відмовившись свого часу від престижної посади екстраординарного професора Варшавського університету тому, що це було пов'язано з переїздом в іншу країну (1905), через четверть століття наш земляк не повернувся з відпустки до Франції (1930).

Спіткала вченого і особисті трагедії. Під час виробничої практики загинула його єдина донька-студентка (1930). Сам він незадовго до смерті майже осліп.

У свою чергу, загальні збори АН СРСР, незважаючи на те, що звання академіка присвоюється пожиттєво, позбавили його свого колегу (1936), а «всесоюзний староста» М. Калінін підписав постанову ЦВК СРСР ще й про позбавлення радянського громадянства й заборону в'їжджати в СРСР (1937).

Проте авторитет, у тому числі й міжнародний, нашого земляка був таким масштабним, що, на відміну від інших «зрадників», прізвище Ч., незважаючи на традиційне замовчування, не щезло з радянських біографічних видань: «... академік АН СРСР (1928–1936)».

Посмертно вченого поновили в дійсних членах академії наук Росії (1990).

До сьогодні двері лабораторії «Коллеж де Франс» прикрашає пам'ятна дошка, присвячена нашому земляку, а в ніші поруч влаштована невелика експозиція, пов'язана з його працями.

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – Ф. Грін'яр, О. Багдасар'янц, К. Барковський, В. Марковников, І. Каблуков, М. Коновалов, В. Преображенський, І. Кнунянц, М. Бестужев, П. Сергєєв, Є. Шемякін, Г. Челінцев та ін.

ЧОБАН-ЗАДЕ Бекір Вагапович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Поет, тюрколог. Класик кримськотатарської літератури.

З міщанської родини. Батько – пастух.

Народився 15 травня 1893 р. в с. Карасувбазар Сімферопольського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – м. Білогірськ АРК України).

Розстріляний більшовиками 13 жовтня 1937 р. в м. Баку СРСР (нині – столиця Республіки Азербайджан).

Навчався в Константинопольському ліцеї «Султани» (1909-1914), закінчив історико-філологічний факультет Будапештського університету (1916-1919).

Працював викладачем Східної Академії (1919-1920), Таврійського університету (1920-1922), завідуючим татарським відділом губернського відділу народної освіти (1922-1924), викладачем (1924-1925), деканом східного факультету (1925-1927) Азербайджанського державного університету, заступником завідуючого Азербайджанською філією Академії наук СРСР.

Учасник першої Світової війни (1914).

Член КримЦВК (1921-1925).

Голова наукової ради Всесоюзного комітету нової тюркської абетки (1927).

Дійсний член Інституту Сходу в Москві (1928).

Дійсний член Азербайджанського відділення Закавказького філіалу Академії СРСР (1932).

Дійсний член Азербайджанського філіалу Академії СРСР (1935).

Дійсний член Азербайджанського НДІ педагогії і психології.

Член Паризького лінгвістичного товариства (1935).

Друкувався в низці стамбульських газет, журналі «Туран».

Як учений дебютував доробком «Сингармонічні невідповідності, що здаються в «Кодексі Куманікусі» (1919).

Потім настала черга низки статей, підручників кримськотатарської мови і літератури для шкіл і вищих учбових закладів.

Усього після себе Ч. залишив понад 120 наукових статей з питань алфавіту, орфографії, термінології тюркських (кримськотатарської, азербайджанської, узбецької, туркменської, казахської, турецької та інших), а також угорської, німецької, французької.

Як поет дебютував в збірнику «Молоді татарські письменники» поемою «Де твоя ненька» (1913).

Перу Ч. також належать «Моя мама» (1915), «Народжений я в домі», «В літній вечір у дворі», «Мавка» (усі – 1917), поетичний щоденник «Звуки сопілки» (1919-1920), збірка «Боран» (1928).

Заарештували Ч. за обвинуваченням «у пропаганді буржуазно-націоналістичних ідей» і після 20-хвилинного суду винесли смертний вирок.

Реабілітований Військовою колегією Верховного Суду СРСР (1957).

У м. Білогірськ встановлено пам'ятник землякові (2001).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – Д. Сейдамет, Х. Чапчакчі, В. Ібраїмов, Р. Ахундов, С. Хаттатов, С. Агамеліогли, І. Мещанінов, Д. Масарош та ін.

ЧОБОТАРЬОВ Микола Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Математик. В математиці існує науковий термін «теорема щільності Чоботарьова».

З родини правника.

Народився 3 (15) червня 1894 р. в м. Кам'янець-Подільський Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України).

Помер 2 липня 1947 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на казанському Арському цвинтарі.

Закінчив Київський університет (1912-1916).

Працював викладачем Київського (1918-1921), Казанського (з 1927) університетів.

Член-кореспондент академії наук СРСР (1929).

Лауреат Державної премії СРСР (1948).

Заслужений діяч науки РРФСР і Татарської АРСР.

Кавалер орденів Леніна, двох – Трудового Червоного Прапора.

Двічі кандидатуру нашого земляка висували на здобуття звання академіка АН СРСР, проте

обидва рази кандидатура була забалотована з ідеологічних міркувань (1938; 1946).

Друкувався в «Вістях Казанського фізико-математичного товариства».

Перу Ч. належать наступні книги: двотомні «Основи теорії Галуа» (1934; 1937), «Теорія груп Лі» (1940), «Теорія алгебраїчних функцій» (1948), «Вступ до теорії алгебри» (1949).

По смерті автора побачили світ тритомне зібрання творів (1949-1950).

Широко відомі праці нашого земляка з алгебри, теорії чисел, теорії функцій. Так, він розв'язав проблему Фробеніуса (1924), дав першу загальну теорему теорії резольвент (1930), довів арифметичну теорему монодромії.

Іменем Ч. Названо науково-дослідний інститут математики і механіки (м. Казань, РФ). На жаль, премії М. Чоботарьова й іменні стипендії, як це передбачалося свого часу урядовою постановою, існували менше року.

В Казані у видавництві місцевого університету вийшла книга «Микола Григорович Чоботарьов» (1994).

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – І. Тамм, Ф. Нікітін, М. Четаєв, М. Крейн, Б. Завадовський, П. Широков, І. Адо, А. Кондрацький, Л. Гаврилов, П. Савченко, В. Морозов, П. Брекало, Д. Граве, Б. Делоне та ін.

ЧОРНИЙ Саша

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, прозаїк, перекладач. Справжнє прізвище – Глікберг Олександр Михайлович. Псевдоніми – Сам по собі, Мрійник. З аптекарської родини. Батько, Глікберг М. – провізор. Народився 1 (13) жовтня 1880 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Помер 5 липня 1932 р. в м. Лаванду (Франція). Похований на місцевому цвинтарі. На надгробку – епітафія з О. Пушкіна: «Жив на світі лицар бідний». Навчався в Одеській гімназії, прослухав курс лекцій в Гейдельберзькому університеті (1906-1907). Служив митником (1900-1902), чиновником Варшавської залізниці (1905), наглядачем низки шпиталів (1914-1918). Друкувався в газетах «Київська думка», «Російський поголос», «Одеські новини», «Кермо», «Відродження», «Останні новини», «Російська газета», «Волинський вісник», «Сьогодні», журналах «Сучасник», «Сатирикон», «Альманах», «Молот», «Сигнал», «Маски», «Лісовик», «Аргус», «Сонце Росії», «Воля Росії», «Блазень», «Грані», «Глядач». Як літератор дебютував в газеті «Волинський вісник» (1904). Потім настала черга збірок «Різні мотиви» (1906), «Сатири» (1910), «Сатири і лірика», «Тук-тук-тук» (обидві – 1913), «Жива абетка» (1914), «Спрага» (1923), «Дитячий острів» (1925), поеми «Кому в еміграції жити добре» (1930-1931). Ч. – автор прозових творів: «Щоденник Фокса Міккі», «Несерйозні оповідання» (обидві – 1928), «Солдатські казки» (1933), Перу нашого земляка належать також книги «Сон професора Патрашкіна» (1924), «Котяча санаторія» (1928), «Чудове літо» (1929), «Рум'яна книга» (1930), «Білка-мореплавець» (1932). Більшовицької революції письменник не сприйняв, емігрувавши спочатку до Прибалтики (1918-1919), потім – Німеччини (1920-1925) і нарешті – Франції (1924-1932). Перекладав з німецької Г. Гейне, І. Гете. Серед друзів та близьких знайомих Ч. – М. Горький, Л. Андрєєв, А. Аверченко, В. Єрофєєв, М. Добужинський, К. Роше, В. Добровольський, І. Соколов-Микитов, К. Чуковський, Б. Григор'єв, В. Князєв, О. Яблоновський та ін.

ЧОРНИЙ Сергій Данилович

Національний статус, що склався у світі: російський. Астроном. Автор першого підручника астрономії українською мовою. З міщанської родини. Народився 24 січня 1874 р. в с. Лебедин Київської губернії Російської імперії (нині – Бориспільський район Київської області України). Помер 11 лютого 1956 р. в м. Курськ СРСР (нині – обласний центр РФ). Похований на місцевому цвинтарі. Закінчив Київський університет (1892-1897). Працював приват-доцентом Київського університету (1906-1908), директором Варшавської обсерваторії і професором Варшавських вищих жіночих курсів (1908-1915), професором Донського (Ростовського) університету (1915-1923), директором Київської астрономічної обсерваторії (1923-1939), викладачем Курського державного педагогічного інституту (з 1946). Ч. – розробник оригінальних методів визначення орбіт планет і комет, він далі розвинув динамічну теорію змінності Бета Ліри, досліджував змінні зірки, вивчав нутацію Землі. Книги Ч. видавалися не лише у Києві, а й у Ростові-на-Дону, Варшаві. Серед найбільш значних – «Геометричне розв'язання завдання про три тіла в двох ізольованих випадках» (1907), «Про число можливих рішень задачі щодо обчислення параболічних орбіт за способом Ольберга» (1908), «Парадоксальний випадок при обчисленні орбіти комети 1910а за методом Гауса» (1910), «Обчислення параболічних орбіт комет за трьома

спостереженнями» (1911), «Будова зоряної системи» (1913), «Курс описової астрономії» (1916).

Всього залишив понад 60 робіт з астрономії.

За заповітом на збереження нашого земляка у м. Курськ збудована інститутська обсерваторія (середина 1960-х).

У кореспонденції «Київське вікно до Всесвіту» Л. Казанцевої зазначено: «Музей історії обсерваторії зароджувався поступово, спочатку навіть не маючи ніякої назви і приміщення...

Фактично ж сам музей почав створюватися ще в 30-роки ХХ ст., коли відзначили століття університету і почали готуватися до 100-річчя обсерваторії. Тодішній директор АО проф. С. Д. Чорний почав збирати матеріали з історії становлення установи, видав декілька публікацій на цю тему, але події 1937 р. та війна перервали ці зусилля. Ініціативу Чорного підхопив головний обчислювач обсерваторії, що працював в ній з 1908 р., І. Г. Льїнський».

Серед друзів та близьких знайомих Ч. – С. Всехватський, М. Диченко, І. Льїнський та ін.

ШАРЕТ (ЧЕРТОК) Моше

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Державний діяч, публіцист, перекладач. Перший міністр закордонних справ (1948-1956), другий прем'єр-міністр Ізраїлю (1954-1955).

З міщанської родини. Батько, Черток Я., – директор майстерні і крамниці канцтоварів, літератор, сіоніст.

Народився 16 жовтня 1894 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 7 липня 1965 р. в м. Єрусалим (Ізраїль).

Навчався в Херсонській і Герцлійській гімназіях, на юридичному факультеті

Стамбульського університету, закінчив Лондонську школу економічних і політичних наук (1920-1925).

Був секретарем Сіоністської комісії (1919), кореспондентом газети «Давар» (1925-1929), редактором щотижневого англомовного додатку до газети «Давар» (1929-1931), секретарем (1931-1933), керівником (1933-1948) політичного відділу Єврейської агенції, міністром закордонних справ Ізраїлю (1948-1956), керівником Єврейської агенції «Сохнут» (1956-1960), директором видавництва «Ам овед» (1960-1961), головою Міжнародного Сіоністського Руху (1961-1965).

Друкувався в газеті «Давар».

Ш. – автор книг «З поневірянн Азією» (1957), «Напередодні нації» (1958), «Зошит поетичних перекладів» (1965), «Промови про сіонізм» (1966), «Світильники, що згасли» (1969), «Політичний щоденник» (1968–1979).

Перекладав з німецької, французької, англійської, російської мов.

А ось що в нарисі «Моше Шарет: не мені керувати цією державою» пише про нашого земляка Е. Ганор: «Слід зазначити, що Шарет залишався вірний такій позиції впродовж своєї роботи як глава МЗС. Не зрадив він їй і на посту голови уряду. Про непротивлення злу насильством він говорив всім і завжди, використовуючи будь-яку нагоду, будь-який форум, за що викликав неприйняття з боку керівництва служб безпеки... Моше Шарет, безумовно, був неординарною особою і відданим сином свого народу, однак його лідерські якості не можна назвати видатними. До того ж він не мав того, що сьогодні прийнято називати харизмою, і залишався блідю тінню свого попередника Давида Бен-Гуріона, у якого цієї самої харизми було, – хоч відбавляй».

Нині ізраїльську купюру в 20 шекелів прикрашає портрет нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Б. Кацнельсон, Х. Ласкі, З. Аран, Х. Арлозоров, Ш. Ельашів, Г. Меїр, З. Шазар та ін.

ШАФОНСЬКИЙ Опанас Филімонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Етнограф, історик, лікар. Один з фундаторів епідеміології на теренах Російської імперії. Першим через культурні ознаки комплексно виокремив українців серед інших народів, започаткувавши наукове осмислення їх як окремої спільноти.

З козацької родини. Батько, Шафонський Ф., – сотник Чернігівського полку.

Народився 13 (24) грудня 1740 р. в м. Сосниця Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 27 березня (8 квітня) 1811 р. в с. Якличі Сосницького повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Сосницький район Чернігівської області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Галльську педагогію, Галльський (Німеччина), Лейденський (Нідерланди), Страсбурзький (Франція) університети. Отримав три дипломи – доктора права, філософії й медицини (1756-1763).

Працював лікарем в м. Сарепт на Волзі, знаходився при Катерині II в турецьку компанію, був старшим лікарем Московського генерального шпиталю (1769-1782), радником кримінальної палати Чернігівського намісництва, радником правління Чернігівського намісництва, головою кримінальної палати Чернігівського намісництва (1782-1797).

Брав участь у боротьбі з епідемією чуми в Москві (1770-1771).

Член таємної комісії у справі О. Пугачова.

Наш земляк – автор книг «Описання морової виразки, яка сталася в столичному місті Москва з 1770 по 1772 рр.» (1774), яку переклали багатьма іноземними мовами, та «Чернігівського намісництва топографічний опис з коротким географічним і історичним описом Малої Росії, з частин якої це намісництво складено» (1786), яке побачило світ уже після його смерті. В останній зібрані численні відомості з історії України, природи, господарства, населення, соціально-економічного стану, побуту та здоров'я Лівобережної України другої пол. 18 ст.

Підготував медико-топографічний опис Москви (1782).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Д. Самойлович, Катерина II, К. Ягельський, П. Рум'янцев, Г. Орлов та ін.

ШЕВИРЬОВ Іван Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Ентомолог, перекладач. Фундатор прикладної лісової ентомології на теренах Російської імперії; автор методу інтоксикації рослин для знищення шкідників. В ентомології існує науковий термін «метод інтоксикації Шевирьова».

З купецької родини. Брат, Шевирьов П., – народоволець.

Народився в 1859 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 7 липня 1920 р. в м. Краснодар Росії (нині – м. Краснодар РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив 3-ю Харківську гімназію (1878), фізико-математичний факультет Харківського університету (1878-1883).

Працював вихователем пансіону при гімназії Гуревича (1884-1887), першим асистентом кафедри зоології Санкт-Петербурзького лісового інституту (1887-1896), завідуючим ентомологічною лабораторією Лісного департаменту міністерства землеробства і державного майна (1898-1917), викладачем Воронежського сільськогосподарського інституту (1918-1919), Кубанського сільськогосподарського інституту (1919-1920).

Почесний член Російського ентомологічного товариства (1908).

Ш. – один з перших лісних ентомологів Російської імперії.

Започаткував вивчення комах степових штучно розведених лісів, запропонував точний метод вивчення личинок паразитичних перепончатокрилих. Йому також належить ідея методу інтоксикації рослин для знищення шкідників.

Друкувався в журналі «Сільське господарство і лісництво».

Як ентомолог дебютував статтею про перетинчастокрилих Полтавської і Харківської губерній (1883).

Ш. – автор наступних книг: «Практична ентомологія» (1887), «Опис шкідливих комах степових лісництв і способів боротьби з ними» (1893), «Загадка короїдів» (1900), «Позакореневе живлення хворих дерев з метою їх лікування і знищення паразитів», «Сільське господарство і лісоводство», (обидві – 1903), «Паразити і надпаразити із світу комах» (1912).

Переклав книги Ж. А. Фабра «Інстинкт і натура комах» (1905) та «Ентомологічні спогади» (1914), а також доробки М.-Р. Штандфуса.

Всього перу Ш. належить понад 60 наукових праць.

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – М. Холодковський, М. Римський-Корсаков, П. Семенов-Тянь-Шанський, О. Яцентковський та ін.

ШЕВИРЬОВ Петро Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Народоволець.

З купецької родини. Брат, Шевирьов і., – ентомолог.

Народився 23 червня (5 липня) 1863 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Повішений у Шліссельбурзькій фортеці 8 (20) травня 1887 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – Санкт-Петербург РФ).

Закінчив 3-ю Харківську гімназію (1883), навчався в Петербурзькому (1883), Харківському університетах (1883-1884).

Організатор нелегального студентського «Союзу земляцтв» (1885), співорганізатор терористичної фракції партії «Народна воля» (1886).

Учасник змови замаху на життя російського імператора Олександра III (1887).

Заарештований в м. Ялта, куди, як хворий на туберкульоз, виїхав на лікування (1887).

Свідчити на судовому процесі відмовився. А перед тим на допиті заявив наступне: «Коли мені доведеться постати перед судом, я не маю наміру викладати своїх поглядів... Ми тільки продовжуємо справу наших попередників. Ними вже досить було зазначено, чим викликаний терор і чого домагаються революціонери. Немає потреби при кожній сутичці, при всякому бої з урядом викладати своє *sredo*. Це особливе зайве, бо суд негласний: і судять тайкома, і вішають тайкома... Як б не були явними докази, найпрактичніше заперечувати свою участь у справі. Цим, з одного боку, уникаєш небезпеки сказати що-небудь зайве, що може зашкодити кому-небудь з товаришів, а з іншого боку – чим значнішими ми будемо здаватися нашим ворогам, тим легше буде боротьба з ними».

На протоколі Олександр III власноруч написав «Мерзотник».

За вироком суду наш земляк страчений (1887). Він спокійно зійшов на ешафот, відштовхнувши руку священника, якою той протягав йому хреста.

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – О. Ульянов, Є. Яковенко, В. Осипанов, С. Волохов, В. Вернадський, М. Ананьїна, С. Гінзбург, О. Михайлов, Р. Шмідова, І. Лукашевич, М. Новоруський, С. Перовська, В. Генералов та ін.

ШЕВЧЕНКО Олександр Васильович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник. Фундатор неопримітивізму на теренах Російської імперії і СРСР.

З родини службовця. Батько, Шевченко В., – бухгалтер мануфактурного магазину.

Народився 12 (24) травня 1883 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 28 серпня 1948 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Навчався в Харківському реальному училищі (1890-1898), Московському строганівському художньо-промислового училищі (1899-1908), паризьких майстернях Е. Кар'єра і Р.

Жюльєна (1905-1906), Московському училищі живопису, скульптури і архітектури (1908-1909).

Служив в армії (1915-1917), працював завідувачим літературно-художнім підвідділом Колегії у справах мистецтв Наркомосвіти (1918-1921), викладачем Вільних художніх майстерень (1918-1929), московського текстильного інституту (1941-1942).

Організатор об'єднання «Цех живописців» (1926).

Учасник виставок «Світ мистецтва», «Віслючий хвіст», «№4», «Мішень», Союзу молоді, Салону незалежних, «Маковця», Товариства московських художників.

Серед найвідоміших полотен: «Жінки біля ставка» (1908-1910), «Музиканти», «Вивісковий натюрморт. Вино і фрукти», «Жінка біля дзеркала» (усі – 1913), «Промениста композиція «1914» (1914), «Дім» (1919), «Прасувальниця», «Брати Сірано-жонглери» (обидва – 1920), «Курдянки» (1932-1933), «Колгоспниці в очікуванні потяга» (1933), «Нічний порт» (1935), «Зимка» (1942-1943).

Перу нашого земляка належать брошури «Неопримітивізм. Його теорія. Його можливості», «Принципи кубізму й інших сучасних плинів у живописі всіх часів і народів» (обидві – 1913), «Кольородинамос і тектонічний примітивізм» (1919), книга «Спогади» (1942-1948).

Доробки нашого земляка нині зберігаються в Музеї образотворчих мистецтв ім. О. Пушкіна, Третьяковській галереї (м. Москва, РФ), Російському державному музеї (м. Санкт-Петербург, РФ), обласній художній галереї (м. Перм, РФ), міському музеї образотворчих мистецтв (м. Нижній Тагіл, РФ), багатьох приватних зібраннях.

Ш. відстоював динамічно-мальовничу станкову картину як найадекватніший сучасності вид творчості. З роками в його мистецтві знову підсилюлися риси символізму, але в новому, більш узагальнено-монументальному вигляді.

В останні роки життя створював лірично-замислені полотна в дусі «тихого мистецтва». Вистачало у нашого земляка і житейських негараздів.

З Московського училища живопису, скульптури і архітектури його виключили (1910).

Рано померла дружина митця Надія Сергіївна, залишивши дворічну доньку (1913).

На фронті наш земляк зазнав серйозної контузії (1916).

Уже в радянські часи Ш. піддали критичному остракізму як «формаліста» (1930).

У 1940-х рр. він майже не бере участі у художньому житті – дається взнаки серйозна хвороба.

На будинку №19 по вулиці Римарській у Харкові була встановлена меморіальна дошка, присвячена відомому земляку (1992), проте перегодом її... вкрали.

У м. Москві в Державному музеї образотворчих мистецтв ім. Пушкіна пройшла виставка творів Ш., присвячена 120-річчю з дня його народження (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – М. Ларіонов, О. Купрін, М. Врубель, К. Коровін, Р. Фальк, О. Бенуа, Д. Бурлюк, В. Серов, О. Грищенко, І. Суворов, М. Волошин, С. Дягілев, С. Судейкін, В. Борисов-Мусатов, А. Архипов та ін.

ШЕЛОУМОВ Опанас Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З міщанської родини.

Народився 17 серпня (29) 1892 р. в м. Кам'янець-Подільський Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України).

Помер 25 січня 1983 р. в м. Штарнберг (Німеччина). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Одеському художньому училищі (1908-1914), Петербурзькій академії мистецтв (1914).

Учасник Першої світової війни, шляхами якої пройшов від рядового до корнета 10-го Одеського уланського полку (1914-1916); боровся з червоними в лавах 1-го Добровольчого корпусу генерала Кутепова (1918-1920).

Почесний громадянин німецького міста Штарнберг (1982) і венесуельського Маракаї (1979).

Серед найвідоміших полотен – «Бородінська битва», «Голова білого коня», «Битва під Лейпцигом», «В'їзд Мініна і Пожарського до Москви», «Молитва Шаміля перед битвою», «Останній резерв Добровольчої армії», «Біг», «Стіпчез», «Бій оренбурзьких козаків з австрійськими уланами», «Полювання», «1812 рік. Сцена бою», «Епізод з російської громадянської війни», «Бій російської кавалерії з німецькими артилеристами», «Сурмач кавалерійського полку», «Золотий обоз в Сибіру», «Напад вовків».

Учасник Великої виставки російського мистецтва в сербському Белграді (1930), чотирьох персональних виставок в німецьких Мюнхені (1962; 1972; 1978; 1979) і Штарнберзі (1972), однієї – у венесуельському Маракаї (1978).

Нині доробки нашого земляка зберігаються в музеях Сербії, Німеччини, Росії, США, численних приватних зібраннях.

Не сприйнявши більшовицького режиму, емігрував до Королівства сербів, хорватів і словенців (1920), а потім – Німеччини (1945).

А ось що в статті «Мистецтво і література в еміграції» пише про нашого земляка С. Третьяков: «Він приїхав до далекої Венесуели відвідати свою пасербицю. За допомогою друзів йому вдалося влаштувати виставку в залі Латинського банку. Вона пройшла з грандіозним успіхом як моральним, так і матеріальним. Публіка була не тільки з Маракаї, але й з Каракаса. На відкритті був присутній губернатор провінції, який в подячному листі відзначив культурну подію, високий артистичний картин митця і дякував за виставку. ...Його картини – по всьому світу. Рука, що тримає кисть, не слабшає і зір залишається таким же, як і в ранні роки».

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – М. Самокиш, О. Кисельова-Білімович, О. Вербицький, О. Ганзен, С. Колесников, О. Бенуа, В. Жедрінський, В. Загороднюк, В. Лукомський, В. Предаєвич, С. Кучинський, О. Лажечников, М. Навоєв, Г. Брокс та ін.

ШЕСТОВ Лев Ісакович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, письменник, літературознавець. Справжнє прізвище – Шварцман Іегуда Лейб. З бізнесової родини. Батько, Шварцман І., – купець 1-ї гільдії.

Народився 31 січня (12 лютого) 1866 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 20 листопада 1938 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі Булонь-Біанкур.

Навчався на математичному (1884-1885) і юридичному (1885) факультетах Московського університету, закінчив юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1889).

Був адвокатом, присяжним повіреним, викладачем Таврійського і Паризького університетів.

Друкувався в газетах «Київське слово», «Життя і мистецтво», журналах «Новий шлях», «Полярна зірка», «Synthese», «Питання життя», «Nouvelle Revue Francaise», «Сучасні нотатки», «Світ мистецтва», «Російська думка».

Як філософ дебютував книгою «Шекспір і його критик Брандес» (1898).

Потім настала черга наступних фундаментальних доробків: «Добро і зло в ученні гр. Толстого і Фр. Ніцше» (1900), «Достоевський і Ніцше: Філософія трагедії» (1903), «Апофеоз безгрунтовності» (1905), «Початки і кінці» (1908), «Великі передодні» (1910),

«Одкровення смерті», «Влада ключів» (обидва – 1923), «На терезах Іова» (1929), «Афіни і Єрусалим» (1938), «Кьєркегард і екзистенціальна філософія» (1939), «Умогляд і одкровення» (1964), «Sola fide – лише вірою» (1966).

Перу нашого земляка також належать статті «Творчість з нічого», «Похвала дурості», «Пророчий дар», «Подолання самоочевидностей», «Передостанні слова», «Memento Mori», «Гефсіманська ніч», «В'ячеслав Чудовий».

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши спочатку до Швейцарії (1920), а потім – Франції (1921).

За життя мав шеститомне зібрання творів (1911).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – С. Лур'є, Б. Шлецер, Е. Гуссерль, М. Бердяєв, М. Хайдеггер, Д. Мережковський, С. Булгаков, В. Розанов, Б. Григор'єв, А. Жид, А. Мальро, Т. Манн, Л. Леві-Брюль, М. Бубер, К. Барт, М. Гершензон, Вяч. Иванов та ін.

ШИЛЛІНГЕР Йосип Мойсейович

Національний статус, що склався у світі: американо-російський.

Композитор, музикознавець, поет, художник, скульптор, фотограф, математик. Псевдонім – Джозеф Шиллінгер. Світовий фундатор наукової теорії мистецтв.

З міщанської родини. Батько, Шиллінгер М., – дрібний крамар.

Народився 19 серпня (1 вересня) 1895 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 23 березня 1943 р. в м. Нью-Йорк (США).

Закінчив Харківську класичну гімназію (1914), науково-композиторський факультет Петроградської державної консерваторії (1918).

Був викладачем Харківського музично-драматичного інституту (1919-1920), керівником Українського симфонічного оркестру (1920-1921), консультантом Наркомосвіти (1921-1926), віце-президентом Ленінградського відділення Міжнародного товариства сучасної музики, членом правління Ленінградської асоціації сучасної музики (1926-1928), лектором при Першому джазовому оркестрі Росії (1926-1928), членом президії Комітету сучасної музики при Ленінградському державному інституті історії мистецтв (1928), викладачем Нью-Йоркської Нової школи соціальних досліджень (1932-1933), учительського коледжу Колумбійського університету (1934-1936), Нью-Йоркського університету (1936).

Член Берлінської Genossenschaft Deutscher Tonsetzer.

Член Нью-Йоркського товариства музикознавства.

Член Американського Національного географічного товариства.

Один з фундаторів Асоціації сучасної музики СРСР (1923).

«Батько» перших академічних творів для терменвокса (з оркестром).

Друкувався в журналах «Життя мистецтва», «Модерн м'юзик», «Вісник зарубіжної літератури».

Ш. – автор симфонічної рапсодії «Жовтень» (1927), лібрето для опери «Гра в волян» (1928), «Танцювальної сюїти», «Першої аерофонічної сюїти», «Електрико-патетичного руху», «Сонати-рапсодії» (усі – 1929), «Траурного маршу», «Симфонії Великороса», фортепіанних творів «Танець», «Пісенька», «Гротеск», «Ексцентріада» (1930), «Хо́да Сходу» (1931), балету «Люди і пророк» (1931).

Нашому землякові також належать філософська поема «Скрижаль Теурга» (1921), книга містичних поем «Світла новина» (1922), теоретичний двотомник «Системи музичної композиції Шиллінгера» (1946), «Математичні основи мистецтв» (1948), статті «Симфонічна драма», «Музика і електрика», «Калейдофон», «Сучасна поліфонія».

Розчарувавшись у Радянській владі, емігрував до США (1928).

У США засновано Товариство Шиллінгера (1945).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Л. Теплицький, Л. Термен, Д. Шостакович, М. Слонимський, Р. Нобл, М. Рославець, Л. Термен, Г. Міллер, О. Мосолов, Б. Гудмен, Г.

Попов, В. Горовіц, Н. Мільштейн, Л. Стів, Д. Гершвін, В. Щербачов, Т. Дорсей, М. М'яковський, Д. Малліган, В. Шебалін та ін.

ШИМАНОВСЬКИЙ Кароль

Національний статус, що склався у світі: польський.

Композитор, піаніст, педагог, письменник. Фундатор сучасної польської національної композиторської школи.

З поміщицької родини.

Народився 24 вересня (6 жовтня) 1882 р. в с. Тимошівка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Кам'янський район Черкаської області України).

Помер 29 березня 1937 р. в м. Лозанна (Швейцарія). Похований на цвинтарі «Скалки» в м. Краків (Польща).

Закінчив Єлизаветградське земське реальне училище, приватну музичну школу Г.

Нейгауза (1901), навчався у композитора З. Носковського (1901-1905).

Працював у Єлизаветградському музичному відділі Народного комісаріату освіти (1917-1919), ректором Варшавських консерваторії (1927-1929), Музичної академії (1930-1932).

Почесний член Міжнародного товариства сучасної музики.

Доктор honoris causa Ягелонського університету.

Кавалер польського хреста Почесного легіону.

Як композитор дебютував концертною увертюрою ораторії 12 та варіаціями на народну тему ораторії 10 для фортепіано у Варшавській філармонії (1906).

Потім настала черга опер «Хагіт» (1913), «Король Рогер» (1924), балетів «Мандрагора» (1920), «Розбійники з Татр» (1932), кантати «Stabat Mater» (1926), Другого концерту для скрипки з оркестром (1933).

В Україні наш земляк, зокрема, написав Другу і Третю симфонії (1910; 1916), цикли «Міфи» і «Маски» (1915; 1916).

Наш земляк – автор «Пісень на слова Рабіндраната Тагора» та «Пісень божевільного муєдзина», «Любовних пісень Хафіза», «Ноктюрн і тарантела», «Колискова», транскрипції трьох каприсів Паганіні.

Перу Ш. належать роман «Ефеб», книга «Вибрані статті та листування» (1963), низка статей про естетичну роль мистецтва і музичної критики, нариси про Ф. Шопена, М. Равеля, І. Стравінського, О. Скребіна.

В с. Тимошівка Кам'янського району Черкаської області функціонує музейна кімната Шимановського.

В Кіровограді відкрито музей музичної культури імені Кароля Шимановського (1991).

У Києві пройшли благодійний концерт циклу «Митці – за духовне відродження України» в рамках якого було організовано виставку плакатів, присвячену творчості Ш. (2001).

У Харкові відбувся IX Відкритий фестиваль польської та української музики імені Ш. (2007).

Серед друзів та близьких знайомих М. – П. Коханський, Я. Івашкевич, Г. Нейгауз, А. Нікіш, Л. Ружицький, Р. Штраус, А. Рубінштейн, З. Носковський, А. Шелюто, В.

Гольдфельд, С. Висоцька, С. Пузенкін, М. Завирський, Г. Фітельберг, І. Стравінський, М. Карлович та ін.

ШИРШОВ Петро Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Океанограф, гідробіолог, полярний дослідник, державний діяч. Фундатор Інституту океанології академії наук СРСР (1946); міністр морського флоту СРСР.

З робітничої родини. Батько, Ширшов П., – друкар.

Народився 12 (25) грудня 1905 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 17 лютого 1953 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Катеринославське реальне училище (1916-1920), навчався на біологічному і соціально-економічному факультетах Дніпропетровського університету (1920-1924), закінчив біологічний факультет Одеського інституту народної освіти (1924-1929).

Працював науковим співробітником Ботанічного саду АН СРСР (1929-1932), Всесоюзного арктичного інституту (1932-1936), міністром морського флоту СРСР (1942-1948), директором Інституту океанології академії наук СРСР (1946-1953).

Учасник низки експедицій до Арктики, зокрема, на «Сибірякові» (1932), «Челюскіні» (1933-1934) і дрейфу на першій радянській дрейфуючій станції «Північний полюс» (1937-1938).

Академік академії наук СРСР (1939).

Голова Тихоокеанського наукового комітету (1946-1950).

Герой Радянського Союзу (1938).

Спеціалізувався з проблем планктону полярних морів; довів помилковість гіпотези про безживність Північного Льодовитого океану у високих широтах; виявив низку закономірностей розповсюдження теплих вод з Північної Атлантики в глиб Арктичного басейну.

Що стосується особистого життя, то Ш. розлучився з першою дружиною (1932); другу, актрису Є. Горкушу-Ширшову, заарештувало НКВС (1946) і вона загинула в одному з колимських сталінських концтаборів (1948).

На будинках, де мешкав наш земляк, в м. Дніпропетровськ (Україна) та м. Москва (РФ) встановлені меморіальні дошки.

Ім'я Ш. носять вулиці в м. Дніпропетровськ, Одеса (Україна), бухта на Землі Франца-Йосипа, підводний хребет в Беринговому морі, Інститут океанології російської академії наук, судна Міністерства морського флоту та Держкомгідромету РФ.

У м. Москва (РФ) вийшла книга М. Ширшової «Петро Петрович Ширшов. Життя і доля» (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Д. Свиренко, І. Папанін, О. Шмідт, Є. Федоров, Е. Кренкель, І. Власенко, С. Кан, П. Гордієнко, Г. Пясецький, С. Морозов, В. Полюшкін, В. Бурханов, С. Славін та ін.

ШИШАЦЬКИЙ Григорій

Національний статус, що склався у світі: російський.

Служитель культу. В чернецтві – Варлаам (1776).

З родини осадника.

Народився в 1750 р. в м. Шишаки Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 23 липня 1820 (1823?) р. в стінах Новгород-Сіверського Преображенського монастиря (нині – Чернігівська область України). Похований на його території.

Закінчив Переяславську духовну семінарію, Київську духовну академію.

Був учителем, префектом Переяславської духовної семінарії (1776-1780), ігуменом Мошногірського монастиря (1780-1782), ректором Переяславської (1785), Новгород-Сіверської духовної семінарії (1785-1787), старшим Віленських монастирів (1787-1789), архімандритом Новгородського В'язецького монастиря (1791-1794), настоятелем Дятловицького Спасо-Преображенського монастиря (1794-1795), єпископом Житомирським, вікарієм Мінської єпархії (1795-1799), єпископом Волинським і Житомирським (1799-1805), єпископом (1805-1808), архієпископом (1808-1812) Могилевським.

Кавалер ордена Св. Анни I-го степеня.

Завдяки зусиллям Ш. була відкрита Волинська духовна семінарія. Під час російсько-французької війни 1812 р. після того, як війська Наполеона I зайняли м. Могилів, наш земляк присягнув на вірність завойовнику й закликав все духовенство єпархії наслідувати його приклад (так вчинило 2/3 пастирів божих і більшість міського світського керівництва). Пояснюючи цей крок власному секретареві, Ш. сказав: «Ти сподіваєшся, що Росія буде благополучною?! ...Нехай буде благополучною, я сам тоді буду нещасливим».

При відступі вороги Могилів не спалили.

У той же час Ш. позбавили сану, священства й ордену Св. Анни I-го степеню, а також судили за зраду. Покарання «без права листування» розжалуваний до простого монаха відбував в Новгород-Сіверському Преображенському монастирі (1813-1820).

Переживання вилилися в постійний плач, внаслідок чого наш земляк втратив зір. Проте, доки він ще був зрячим, писав поетичні твори.

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – В. Садковський, М. Значко-Яворський, Г. Долинський, А. Худорба, А. Гудович, Г. Полетика, Т. Калинський, А. Пригара, А. Рачинський, А. Лобисевич, Ф. Туманський, М. Миклашевський та ін.

ШКЛОВСЬКИЙ Ісак Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, публіцист, критик, перекладач. Псевдонім – Діонео.

З міщанської родини.

Народився 8 (20) квітня 1864 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 28 лютого 1935 р. в м. Лондон (Великобританія).

Навчався в Єлизаветградській гімназії, Одеському реальному училищі, Харківському університеті (1885-1886).

Член Товариства любителів природознавства, астрономії і етнографії (1893).

Член Англо-руського літературного об'єднання лондонського Королівського університету.

Дійсний член петербурзького Літературно-громадського гуртка ім. Герцена (1914).

Активний учасник створення Руського Визвольного Комітету в Лондоні (1919).

Член Спілки іноземної преси.

Друкувався в газетах «Одеський аркуш», «Єлизаветградський вісник», «Одеські новини», «Урядовий вісник», «Сьогодні», «Російські відомості», журналах «Всесвітня ілюстрація», «Маяк», «Бджілка», «Російське багатство», «Світанок», «Голос минулого», «Сучасні нотатки».

Як літератор дебютував в одеському сатиричному журналі «Бджілка» віршем «Інтермецо» (1882).

Потім настала черга оповідання «Для людей» (1906), нарисів, статей і фейлетонів «До Полярного кола» (1889), «Датський мораліст» (1894), «Англія XX сторіччя» (1896), «Обхідним шляхом» (1906), «За розпорядженням» (1905), «З Англії» (1917), «Russia under the bolsheviks» (1919), «Англія», «Криваві зорі. Десять етюдів» (обидві – 1920), «Ірландські начерки» (1920-1921), «Англія після війни» (1924).

Перу нашого земляка належать також книги «Нариси Далекого Північного Сходу» (1892), «Нариси сучасної Англії» (1903), «Англійські силуети» (1905), «На теми про свободу» (1908), «Рефлекси дійсності. Літературні характеристики» (1910), «Англія, яка міняється» (1914-1915), «Перша опора», «Строката книга. Дванадцять характеристик» (обидві – 1921), «Коли боги пішли» (1923).

Переклав з російської мови на англійську низку творів М. Гоголя, М. Горького, з англійської на російську «Записки революціонера» (1902).

Зазнав переслідувань з боку влади. Після першого арешту ще студентом був на 5 років засланий до Сибіру (1886). Після відбуття покарання йому заборонили мешкати в Москві й університетських містах.

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – К. Чуковський, С. Кропоткін, П. Мілюков, С. Маршак, В. Короленко, Т. Сухотіно-Толстая, М. Михайловський, П. Лавров, М. Осоргін, В. Набоков та ін.

ШКЛОВСЬКИЙ Йосип Самуїлович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Астрофізик. В астрономії існує науковий термін «штучна комета Шкловського».

З міщанської родини. Батько, Шкловський С., – дрібний гендляр.

Народився 18 червня (1 липня) 1916 р. в м. Глухів Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 3 березня 1985 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Востряковському цвинтарі. На надгробку написано «Астроном».

Навчався на фізико-математичному факультеті Далекосхідного університету (1933-1935), закінчив фізико-математичний факультет Московського університету (1935-1938), аспірантуру Державного астрономічного інституту ім. П. Штернберга (1938-1942).

Працював десятиріччям на будівництві залізниць у Сибіру (1931-1933), старшим лаборантом (1942-1953), завідувачим відділом радіоастрономії (1953-1969) Державного астрономічного інституту ім. П. Штернберга, директором Інституту космічних досліджень АН СРСР (1969-1985).

Член-кореспондент АН СРСР (1966).

Член Міжнародного астрономічного союзу.

Член Міжнародної Академії астронавтики (1961).

Член Лондонського Королівського астрономічного товариства (1964).

Член Американської академії наук і мистецтв (1966).

Член італійської Академії деї Лінчеї (1966).

Член Національної академії наук США (1972).

Почесний член Королівського астрономічного товариства Канади (1966).

Почесний доктор Паризької обсерваторії (1975).

Лауреат Ленінської премії (1960).

Кавалер медалі Брюса Тихоокеанського астрономічного товариства США (1972).

Як вчений дебютував доробком «Електронна температура в астрофізиці» (1944).

Потім настала черга книг: «Сонячна корона» (1948), «Фізика сонячної корони» (1962), «Космічне радіовипромінювання» (1956), «Всесвіт, життя, розум» (1962), «Наднові зірки» (1966), «Зірки: їх народження, життя і смерть» (1975), «Проблеми сучасної астрофізики» (1982).

Наш земляк – автор збірника невигаданих оповідань «Ешелон» (1991).

Всього перу Ш. належить понад 300 наукових статей і декілька монографій.

Сфера наукових інтересів Ш. – космологія, фізика сонячної корони, радіовипромінювання Сонця, обґрунтування і застосування теорії синхротронного радіовипромінювання, рентгенівська і гамма-астрономія, випромінювання квазарів, аналіз проблеми життя і розуму у Всесвіті.

Передбачив наявність сферичної складової радіовипромінювання, запропонував принципово новий метод спостереження АМС на траєкторії польоту до Місяця за допомогою «штучної комети».

Наш земляк заклав основи радіоспектроскопії нашої Галактики, розрахував вірогідність переходу в радіолінії водню 21 см і показав можливість її виявлення, розрахував частоту і інтенсивність радіоліній гідроксиду ОН на хвилі 18 см, лінії СН на хвилі 9,46 см і низку інших.

Долі вченого присвячена колективна монографія «Шкловський: розум, життя, Всесвіт» (1996).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – М. Парійський, О. Михайлов, І. Розенталь, Ю. Кобзарев, Я. Зельдович, В. Бердичівська, В. Гінзбург, М. Келдиш, Г. Шайн, І. Рахлін, К. Янський, К. Саган, С. Брауде, Є. Манучарова та ін.

ШМАЛЬГАУЗЕН Іван Іванович

Національний статус, що склався у світі: радянсько-російський.

Біолог, зоолог. Всесвітньо відомий теоретик еволюційного вчення. Автор універсального закону зростання (1930).

З родини науковців. Батько, Шмальгаузен І., – ботанік, викладач Київського університету.

Народився 11 (23) квітня 1884 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 7 жовтня 1963 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив 1-шу Київську гімназію (1901), фізико-математичний факультет Київського університету св. Володимира (1909).

Працював викладачем Воронежського (1918-1921), Київського (1921-1939), Московського (1939-1948) університетів, старшим науковим співробітником (1948-1955), завідувачем лабораторією ембріології (1955-1963) Зоологічного інституту академії наук СРСР.

Один з організаторів і перший директор Інституту зоології і біології ВУАН (1930-1941).

Член Всеукраїнської Академії наук (1922).

Академік академії наук СРСР (1935).

Заслужений діяч науки УРСР (1935).

Кавалер Дарвіновської медалі Німецької академії природодослідників «Леопольдіна», Золотої медалі ім. І. І. Мечникова академії наук СРСР.

Спеціалізувався з проблем порівняльної анатомії і ембріології, еволюційної морфології, походження наземних хребетних, вивчення процесів зростання організмів, феногенетики і формоутворення, закономірностей еволюції, біокібернетики.

Друкувався в «Наукових нотатках Московського університету», «Бюлетені Московського товариства випробувачів природи».

Як учений дебютував науковим дослідженням «Непарні плавники риб та їх філогенетичне значення» (1913).

Потім настала черга «Розвиток кінцівок амфібій та їх значення в питанні про походження кінцівок наземних хребетних», «Ріст організмів», «Ріст тварин», «Основи порівняльної анатомії хребетних тварин», «Фактори еволюції», «Шляхи і закономірності еволюційного процесу», «Проблеми дарвінізму», «Організм як ціле в індивідуальному та історичному розвитку», «Шляхи і закономірності еволюційного процесу», «Ріст і диференціювання».

Всього перу нашого земляка належить понад 350 наукових праць.

Уже після смерті ученого Новосибірське видавництво видрукувало книгу Ш.

«Кібернетичні питання біології» (1968), а Московське – збірник «Питання дарвінізму» (1990).

Ім'я нашого земляка носить Інститут зоології НАН України, фасад якого прикрашає меморіальна дошка з написом: «Перший директор інституту зоології ім. І. І.

Шмальгаузена НАН України академік Іван Іванович Шмальгаузен (1884-1963)».

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – О. Северцов, М. Воскобойников, М. Драгомиров, Б. Балінський, Г. Шпет, Є. Сингаївська, В. Брунст, Ю. Степанова, Л. Левіт, Н.

Бордзиловська, С. Навашин та ін.

ШМІДТ Петро Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Морський, політичний діяч.

З дворянської родини. Батько, Шмідт П., – старший морський начальник Бердянська; дядько, Шмідт В., – флагман Балтійського флоту, сенатор.
Народився 5 (17) лютого 1867 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Розстріляний 6 (19) березня 1906 р. на о-ві Березань поблизу м. Очаків Одеського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Миколаївська область України).
Похований на місці страти. Перепохований в Севастополі (1917).
Закінчив Бердянську гімназію (1880), Петербурзьке морське училище (1886).
Служив мічманом 8-го Балтійського флотського екіпажу (1886-1889), чиновником таганрозького Азово-Чорноморського банку (1889-1892), офіцером Балтійського флоту (1892-1894), Тихоокеанської ескадри (1894-1898), ревізором Добровільного флоту і Російського товариства пароплавства та торгівлі (1898-1901), старшим помічником капітана і капітаном пароплава «Діана» (1901-1904), старшим офіцером вугільного транспорту «Іртиш» (1904-1905), командиром міноносця N253 Чорноморського флоту (1905).
Учасник Північної експедиції на криголамі «Єрмак» (1899).
Учасник першої російської революції (1905-1907).
Організатор Севастопольської «Спілки офіцерів – друзів народу» (1905).
Один з фундаторів «Одеського товариства взаємодопомоги моряків торгівельного флоту» (1905).
Кавалер італійської медалі за врятування команди італійського судна.
Наш земляк захоплювався живописом і музикою: грав на скрипці, віолончелі, роялі, гітарі. Доступними засобами боровся з царським режимом. За участь в одній з політичних демонстрацій заарештований та ізольований на броненосці «Три святителі» (1905).
Лейтенантові Ш. присвятили сторінки в книгах син Є. Шмідт «Червоний адмірал», письменники К. Паустовський і А. Виноградова «Чорне море» і «Розстріляна мрія», В. Шерстобітов «Легендарний лейтенант флоту П. Шмідт» і «Командую флотом. Шмідт». В містах Очаків і Бердянськ, в середній школі №49 м. Севастополя функціонують музеї Ш.; в Бердянську йому відкрито пам'ятник, а на місці розстрілу встановлена бетонна стела у вигляді вітрила (1972).
Пам'яті Ш. був присвячений цикл акцій, що відбулися в Одесі й Очакові під егідою Асоціації підводників ім. О. Маринеску і музею К. Г. Паустовського.
Серед друзів та близьких знайомих Ш. – З. Різенберг, С. Макаров, Є. Тілло та ін.

ШОДУАР Станіслав Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Учений, колекціонер, бібліофіл.
З купецької родини. Батько, Шодуар І., – купець першої гільдії.
Народився в 1792 р. в с. Івниця Житомирського повіту Волинського намісництва Російської імперії (нині – Андрушівський район Житомирської області України).
Помер 20 серпня 1858 р. в с. Івниця Житомирського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Андрушівський район Житомирської області України).
Отримав домашню освіту.
Був почесним наглядцем Києво-Подільського повітового дворянського училища (1834-1837), Києво-Печерського повітового дворянського училища (1838-1851), членом ради Київського інституту шляхетних дівчат (1841-1846), першим помічником голови Київської тимчасової комісії з розбирання древніх актів (1843), директором Київської контори державного комерційного банку (1858).
Член-кореспондент Імператорської академії наук (1836).
Член-засновник Санкт-Петербурзького археологічного товариства.
Лауреат повної Демидовської премії (1841).

Нашому землякові належала колекція автографів аристократів та історичних осіб Європи, у тому числі польських королів Барбари Радзивілл, Стефана Баторія, Сигізмунда III, Яна Казимира, Елеонори Марії, Яна III Собеського, Якуба Людвіга Собеського, Марії Казимири, Кристини Ебергардіни, Августа II Саксонського, Марії Жозефіни, Станіслава Понятовського, Августа III, французьких королівських осіб – Генріха III Валуа, Марії Лещинської; курляндських герцогів – Кеттлера Готгада, Вільгельма, Фрідріха Казимира, Карла Християна, Петера та ін.

Перу Ш. належать дослідження «Огляд російських грошей та іноземних монет, які були у вжитку в Росії з давніх часів» (1835).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Д. Сестіні, І. Бларамберг, Д. Зубрицький, Т. Желлі, С. Зенович, П. Корсаков, Е. Кузінері, З. Леонт'євський, Г. Любомирський, Г. Олізар, М. Півницький, В. Ржевуський, Й. та І. Сераковські, Й. Стемповський, Ж. Форстер, П. Ярковський та ін.

ШОКОТОВ Олексій Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. У чернецтві – Антоній (1834).

З родини священика. Батько, Шокотов А., – диякон.

Народився в серпні 1799 р. в с. Богородичне Ізюмського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Куп'янський район Харківської області України).

Помер 13 березня 1871 р. в м. Кишинів Бессарабської губернії Російської імперії (нині – м. Кишиневу – столиця Республіки Молдова). Похований в Олександрівському вівтарі місцевого кафедрального собору.

Закінчив Харківський духовний колегіум, Київську духовну академію (1823).

Був викладачем Полтавської семінарії (1823-1825), Київської духовної академії (1825-1829), священиком Києво-Подільської Костянтинівської церкви (1829-1836), ректором Полтавської (1836-1841), Псковської (1841-1850) семінарій, єпископом Вольським, вікарієм Саратовської і Новгородської єпархій (1850-1853), єпископом Оренбурзько-Уфимським (1853-1858), архієпископом Кишинівським і Хотинським (1858-1871).

Кавалер орденів св. Ганни 1-го і 2-го ступенів, св. Володимира 2-го ступеня, св. Олександра Невського (1861).

За його ініціативи запроваджено щорічне внесення до м. Оренбург чудотворної Табинської ікони Божої Матері (1856).

Засновник журналу «Єпархіальні відомості», який виходив у Кишиневі і друкувався російською і молдавською мовами.

Перу нашого земляка належать «Слова і промови високопреосвященного Антонія, архієпископа Кишинівського і Хотинського (1862).

А ось про нього сказано в статті М. Воробйова «Вольське вікаріатство в XIX і XX сторіччях»: «До своїх адміністративних обов'язків Преосвященний Антоній приступив вельми енергійно. Прибувши до Вольська (Волгська) в травні 1850 року, він негайно відвідав Іргизькі монастирі і знайшов старообрядність вельми укоріненою в Саратовському краю. Важко не відзначити, що для багатьох вольських старообрядців єдиновірство було всього лише формальною поступкою державній владі. Приймаючи єдиновірство, обивателі не ставали від того чадами греко-російської церкви. І вже зовсім обурливими були випадку, коли ті, хто вважався православними, раптом виявляли бажання перейти в єдиновірство».

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – І. Попов, С. Міклеску, А. Князев, Ф. Крістя, С. Деєв та ін.

ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМ

Національний статус, що склався у світі: єврейський.

Письменник. Справжнє прізвище – Рабинович Шолом Нохумович. Один з фундаторів сучасної єврейської літератури.

З міщанської родини. Батько, Рабинович М.-Н., – власник заїжджого дому.

Народився 2 березня 1859 р. в м. Переяслав Пириятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – м. Переяслав-Хмельницький, районний центр Київської області України).

Помер 13 травня 1916 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на одному з місцевих єврейських цвинтарів. На пам'ятнику написані такі слова: «Нехай мене поховують не серед аристократів, знатних чи багатих людей, а серед простого люду, робітників, разом з простим народом, так, щоб пам'ятник, який потім поставлять на моїй могилі, прикрашав скромні надгробки навколо мене, а скромні могили навколо мене прикрасили би мій пам'ятник так, як простий і чесний народ за мого життя був окрасою свого народного письменника».

Навчався в училищі казенних рабинів (1881-1883).

Друкувався в газетах «А-Цфіра», «А-Меліц», «Правда», «Новий світ», «Дер Фрайнд», «Дер Вег», «Дер Тог», журналах «Дер Юд», «Ідішес Фолксблат».

Як літератор дебютував в газеті «А-Цфіра» публіцистичними нотатками (1879) та оповіданням «Два камені» (1883).

Потім настала черга романів «Сендер Бланк» (1880-і), «Йоселе Соловей» (1880-і), «Тев'є-молочар» 1894-1914), «Блукаючі зорі» (1911), «Кривавий жарт» (1915), «Помилка» (не закінчений).

Ш.-А. – автор водевілю-фейлетону «Наречений-лікар» (1887), п'єс «Сходина», «Розлучення» (обидві – 1887), «Якнегоз» (1894), «Вітаємо!» (1899), «Розбрід» (1903), «Скарб», «Люди» (обидві – 1907), «Агенти», «Король пік» (обидві – 1911), «Великий виграш» (1915).

Перу нашого земляка також належить автобіографічна повість «З ярмарку (життєпис)» (1916).

Що стосується особистого життя, то солодким воно не було. Коли майбутній письменник був малюком, розорився його батько; трохи пізніше від холери померла мати, а життя ввійшла зла мачуха.

Під час першої світової війни німецька влада інтернувала його з країни як російського підданого.

У Києві на вулиці Басейній відкрито пам'ятник Ш.-А. (1997), а на Великій Васильківській – його музей (2009).

У Москві встановлено пам'ятник Ш.-А. (2001).

На честь нашого земляка названо кратер на Меркурії.

Ім'я А. носить Черніговський міський фестиваль єврейської культури.

Будинок на Великій Васильківській, 35, в якому жив А., попри протести громадськості, знесли за рішенням Київради, аби на цьому місці звести об'єкт до Євро-2012 (2009).

Серед друзів та близьких знайомих Ш.-А. – Л. Толстой, А. Чехов, В. А. Любарський, Короленко, І. Гордон, М. Горький, М. Мойхер-Сфорім, Л. Андрєєв, О. Купрін, І.-Л. Перец, С. Дублов та ін.

ШОНИН Георгій Степанович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Льотчик-космонавт (17/39). У Космосі перебував 117 годин 42 хвилини.

З родини службовців.

Народився 3 серпня 1935 р. в м. Ровеньки Луганської області СРСР (нині – місто обласного підпорядкування Луганської області України).

Помер 7 квітня 1997 р. в Зоряному містечку Щолківського району Московської області РФ. Похований на цвинтарі с. Леониха Щолківського району Московської області (РФ).

Навчався в Одеській спеціальній школі Військово-повітряних сил (1950-1952), закінчив підготовчі курси Єйського військово-морського авіаційного училища пілотів (1953), військово-морське училище початкового навчання льотчиків Північнокавказького військового округу (1954), Єйське військово-морське авіаційне училище пілотів (1957), інженерний факультет Військово-повітряної інженерної академії ім. М. Жуковського (1968), Липецькі курси перепідготовки пілотів ВПС (1980), Вищі академічні курси при Військовій академії Генерального штабу (1988).

Служив в стройових частинах Військово-повітряних сил ВМФ (1957-1960), загоні космонавтів (1960-1979), заступником командуючого ВПС Одеського військового округу (1980-1983), начальником одного з підрозділів Апарату управління озброєнь ВПС (1983-1988), начальником 30-го Центрального науково-дослідного інституту авіаційної і космічної техніки Міністерства оборони СРСР (1988-1990).

Лауреат премії ім. М. Островського (1977).

Герой Радянського Союзу (1969).

Кавалер орденів Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, низки медалей.

В якості командира здійснив космічний політ на човні «Союз-6» (1969). Очолюваний ним екіпаж брав участь у першому груповому польоті трьох космічних човнів (разом з «Союз-7» і «Союз-8»), під час якого проводилося їхнє зближення і маневрування. У ході польоту вперше були перевірені різні способи зварювання металів в умовах невагомості, причому це ледве не призвело до розгерметизації побутового відсіку через розфокусування променя, який пропалив стіл разом із закріпленою на ньому установкою. Також космонавти провели експеримент «Смолоскип» з візуального виявлення запусків балістичних ракет.

Перу нашого земляка належать наступні книги: «Найперші» (1977), «Пам'ять серця» (2001).

Ш. – почесний громадянин міст Ровеньки, Балта, Одеса (Україна), Брічпорт (США), Вологда, Гагарін, Калуга (Росія), Караганда (Казахстан).

Меморіальна дошка знаменитому земляку встановлена на місці, де стояв будинок, в якому він народився (м. Ровеньки Луганська область).

Випущені поштові марки, присвячені Ш., в СРСР, Болгарії, Кампучії (1969).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – С. Корольов, Ю. Гагарін, П. Попович, В. Кубасов, Г. Титов, Б. Волинов, А. Ніколаєв, В. Шаталов та ін.

ШПЕРБЕР Манес

Національний статус, що склався у світі: французький.

Письменник, публіцист, філософ, соціолог.

З міщанської родини.

Народився 9 вересня 1905 р. в с. Заболотів Австро-Угорщини (нині – с. Заболотів Снятинського району Івано-Франківської області України).

Помер в 1984 р. в м. Париж (Франція).

Працював викладачем Берлінського університету (1928-1933).

Як літератор і вчений дебютував науковими рефератами «Масова психологія» і «Психологія революціонера» (1922).

Потім настала черга есе «Аналіз тиранії», «Сім запитань про насильство», «Чому Гітлер став союзником Сталіна», «Чому Сталін став союзником Гітлера», «Петербурзька політика 1939 року».

Перу нашого земляка також належать романи «Глибше, ніж безодня» (1951), «Як сльоза в океані» (1952), «Водоноси» (1974), «Недобудований міст» (1975), «По той бік забуття» (1977).

Ш. під час першої світової війни разом з батьками емігрував до Відня (1914). Потім перебрався до Берліна і, нарешті, Парижа.

З приходом у Німеччині до влади нацистів, був позбавлений роботи, кинутий до в'язниці (1934).

У кореспонденції «Тираноаналітик» О. Мокроусов пише: «Ідеали його багато в чому сформувалися під впливом прочитаної в юності книги Густава Ландауера «Інший соціалізм», просоченою духом Кропоткіна з його відмовою від соціалізму партійного і, тим паче, диктаторського. Шпербер з головою занурився в реалізацію цієї утопії. ...У 1931 році він їде до Москви на VII Міжнародну конференцію з психотехніки і прагне використати поїздки для того, аби побачити якомога більше. ...З жахом, змішаним з подивом, Шпербер спостерігав московські процеси з Парижа. ...Він залишився класичним космополітом, його батьківщиною і притулком був світ ідей».

На батьківщині Ш., у с. Заболотів Снятинського району Івано-Франківської області, йому встановлено пам'ятник.

Книга Ш. «Як сльоза в океані» вийшла в Москві у видавництві «Художня література» (1992), а «Даремне попередження» – в Києві у видавництві «Гамаюн» (2002).

У свою чергу, паризьке видавництво «Альбен Мішель» видрукувало книгу О. Манноні «Гігант Свободи», присвячену нашому землякові (2004).

З нагоди 100-ліття з дня народження Ш. у м. Снятин відбувся святковий вечір, що пройшов українською та німецькою мовами (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – А. Адлер, А. Мальро, М. Джілас, Б. Кун, А. Кестлер, Р. Зорге, М. Бухарін та ін.

ШПЕТ Густав Густавович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, мистецтвознавець, літературознавець, педагог, перекладач. Фундатор герменевтики (1914), психологічної антропології (1917), феноменологічної естетики (1922) на теренах Російської імперії; автор наукового терміну «семіотика» (1916).

З дворянської родини.

Народився 25 березня (7 квітня) 1879 р. в м. в Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Розстріляний більшовиками 16 листопада 1937 р. в селищі Колпашово Томської області СРСР (нині – Томська область РФ).

Навчався на фізико-математичному (1898-1900) та історико-філологічному (1901-1906) факультетах Київського університету св. Володимира, стажувався в Геттінгенському університеті (1910-1913).

Працював викладачем Московського університету, Вищих жіночих курсів, народного університету ім. Шанявського (1907-1910; 1913-1921), директор Інституту наукової філософії (1921), завідувачим відділенням філософії Російської академії художніх наук (1923-1930),

Член Московського психологічного товариства.

Фундатор Вільної асоціації творчої і вузівської інтелігенції (1919).

Віце-президент Державної Академії Художніх Наук.

Заступник голови Всеросійської спілки письменників.

Постійний член Художньої ради МХАТу.

Друкувався в збірнику «Думка і слово».

Як вчений дебютував розвідками «Чи відповів Кант на сумніви Юма» і «Пам'ять в експериментальній психології» (обидві – 1905).

Потім настала черга наступних книг і статей: «Проблема причинності у Юма та Канта» (1907), «Логіка» (1912), «Явище і сенс» (1914), «Філософська спадщина П. Д. Юркевича» (1915), «Історія як проблема логіки» (1916), «Мудрість чи розум?», «Скептик і його душа», «Предмет і завдання етнічної психології», «Психологічна антропологія» (усі – 1917), «Герменевтика та її проблеми» (1918), «Філософський світогляд Герцена» (1921), «Нарис розвитку російської філософії» (1922), «Вступ до етнічної психології», «Внутрішня форма слова» (обидва – 1927).

Його перу також належать доробки «Естетичні фрагменти», «Театр як мистецтво». Перекладав Ч. Діккенса, Д. Байрона, В. Шекспіра, Г. Гегеля, В. Теккерея, А. Теннісона, Д. Берклі.

З владою порозуміння не знаходив, хоча через Луначарського добивається відміни своєї висилки з Росії на «філософському пароплаві» (1922).

Вперше заарештований і засуджений «за причетність до соціал-демократичної партії, розповсюдження партійної літератури, участь в революційній «Союзній раді» за царату (1900).

Удруге, уже за більшовиків, – як «фундатор німецько-фашистської шпигунської організації» (1935). Засланий до Єнісейська, потім – Томська.

Утретє заарештований у т.зв. «справі кадетсько-монархічної повстанської організації» (1937) і «сталінською трійкою» засуджений до розстрілу.

Посмертно реабілітований (1956). Офіційне свідоцтво про смерть 23 березня 1940 р. з УВС Томської області – фальшивка.

У м. Томськ (РФ) на будинку, де мешкав під час вигнання наш земляк, встановлено меморіальна дошка (1989), а в обласному центрі проходять «Шпетівські читання» (1991). Серед друзів та близьких знайомих Ш. – Г. Челпанов, М. Бердяєв, Р. Якобсон, В. Пільняк, Г. Винокур, О. Гучков, Ю. Балтрушайтис, А. Білий, О. Смірнов, Р. Шор, Б. Ярхо, М. Петровський, Е. Гуссерль, В. Мейерхольд, О. Таїров, К. Станіславський та ін.

ШПР (СПР) Африкан Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-німецький.

Філософ.

З лікарської родини.

Народився 15 листопада 1837 р. в с. Масляниківка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Кіровоградський район Кіровоградської області України).

Помер 13 березня 1890 р. в м. Женева (Швейцарія). Похований на місцевому цвинтарі.

Надгробок прикрашає кам'яне Євангеліє із словами «І світло в темі світить, і темі не спіткала його», а також останні слова Шпіра «Fiat lux».

Навчався в одному з приватних одеських пансіонів, Рішельєвському ліцеї, Чорноморській юнкерській школі, слухав лекції в Гейдельберзькому університеті.

Гардемарином брав участь в захисті Севастополя (1854).

Яке вчений дебютував «Пошуки достовірного в області пізнання дійсного» (1867).

Потім настала черга книг «Заклик до друзів розумного способу життя», «Denken und Wirklichkeit», «Versuch einer Erneuerung der kritischen Philosophie», «Schriften zur Moralphilosophie», «Vermischte Schriften», «Philosophische Essays», «Forschung nach der Gewissheit der Erkenntniss der Wirklichkeit», «Vier Grundfragen», «Ueber Religion», «Joh.-Gottl. Fichte nach seinen Briefen», «Erörterung einer philosophischen Grundeinsicht»,

«Ueber Idealismus und Pessimismus», «Andeutungen zu einem widerspruchlosen Denken», «Sinn und Folgen der modernen Geistesströmung».

Ш., емігрувавши спочатку до Німеччини (1867), а потім Швейцарії (1878), під кінець життя офіційно відмовився від російського громадянства.

Особисте життя нашого земляка не було простим. Він рано втратив матір (1856), сам захворів на хронічну форму запалення легень (1878).

М. Пулевич пізніше згадував: «Африкан Олександрович говорив мені: «Я близький був до божевілля, але твори Вольтера врятували мене». ...Я був запрошений Африканом Олександровичем для спільного проживання. Мабуть, самота йому набридла. І Господи! що це була за життя! Все розписане погодинно. Ніхто у нас не бував і ми ні у кого.

Серйозним читанням він ніколи не ділився. Виписував «Основу» і Шевченка і читав мені, особливо що-небудь смішне. Шевченко йому дуже подобався. ...Ще посиленіше почав

читати і писати, став охайним до педантичності. Хоча тримав слугу, проте сам чистив собі вбрання, сам замітав, витирав пил. За моїми спостереженнями, робив це для моціону. Завів токарний верстат і, хоча не виходило жодної речі, все-таки він щось виготовляв». Серед друзів та близьких знайомих Ш. – М. Пулевич, Г. Гельмгольц, В. Гофмейстер та ін.

ШПОЛЯНСЬКИЙ Амінад Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, пародист, мемуарист. Псевдоніми – Дон Амінадо, Гідальго, Дон.

З міщанської родини.

Народився 25 квітня (7 травня) 1888 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 листопада 1957 р. в м. Париж (Франція).

Закінчив Єлизаветградську гімназію (1906), навчався на юридичному факультеті Новоросійського і Київського університетів (1906-1910).

Працював помічником присяжного повіреного у Москві (1912-1915), кореспондентом газети «Київська думка» (1918), кореспондентом газет «Сучасне слово» і «Південне слово» (1919-1920), редактором журналу «Зелена паличка» (1920-1921).

Член Товариства діячів періодичної преси і літератури (1914).

Друкувався в газетах «Сучасне слово», «Вільні думки». «Київська думка», «Голос Півдня», «Ранок», «Вранішній ранок», «Ранок Росії», «Вечір», «Сьогодні», «Останні новини», журналах «Новий Сатирикон», «Ілюстрована Росія», «Жіноча справа», «Куліси», «Рампа і життя», «Будильник», «».

Як літератор дебютував публікаціями в газеті «Голос Півдня».

Потім настала черга добірки віршів «З альбому пародій» (1915), п'єси у віршах «Весна Сімнадцятого року» (1917), циклів оповідань «Нотатки романтика», «Маленькі оповідання» (обидва – 1916).

Перу Ш. також належать книги «Пісні війни» (1914), «Дим без Вітчизни» (1921), «Розповідь про хлопчика Данилка, про сіру кобилку, і ще про щось» (1922), «Наше маленьке життя» (1927), «Накинувши плаща» (1928), «Невлучний сад» (1935), «У ті нечувані роки» (1951).

Наш земляк залишив книгу спогадів «Потяг на третій колії» (1954).

Більшовицького режиму не сприйняв, емігрувавши з великою групою письменників і вчених парооплом «Дюмон д'Юрвіль» до Франції (1920).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – І. Бунін, В. Ходасевич, О. Толстой, М. Алданов, М. Горький, Ф. Шаляпін, З. Гіппіус, Д. Брюсов, Д. Святополк-Мірський, Г. Іванов, І. Мозжухін, Е. Багрицький, М. Декобра, А. Аверченко, О. Толстой, І. Северянін, С. Чорний, К. Бальмонт, О. Купрін, Г. Львов, П. Мілюков, В. Ходасевич, Н. Берберова, Б. Рунт, П. Бобринський, Л. Зуров та ін.

ШРЕНК Леопольд Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Етнограф, географ, зоолог, натураліст. Автор наукового терміну «палеоазіатські народи»; автор перших словників гіляків (нівхів), айнів, ульчів; перший директор музею антропології і етнографії на теренах Російської імперії (1879).

З поміщицької родини. Батько, Шренк І., – поручик царської армії.

Народився 24 квітня (6 травня) 1826 р. в маєтку Хітень Сумського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Сумська область України).

Помер 8 (20) січня 1894 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському цвинтарі.

Закінчив московський приватний пансіонат Чермака (1845), Дерптський університет (1850), стажувався в Берлінському і Кенігсберзькому університетах (1850-1852).

Працював ад'юнктом (1854-1863), екстраординарним (1863-1865), ординарним (1865-1894) академіком Петербурзької академії наук, директором Петербурзького музею антропології і етнографії (1879-1894).
Учасник експедиції на Амур та Сахалін (1854-1856).
Академік Петербурзької академії наук (1863).
Почесний член Уральського товариства любителів природи (1871).
Почесний член Віденського орнітологічного товариства (1882).
Член-кореспондент Американського товариства орнітологів (1883).
Почесний член Італійського товариства антропології, етнології і порівняльної психології (1884).
Почесний член Берлінського географічного товариства (1889).
Член-кореспондент Віденського антропологічного товариства (1890).
Почесний член Віденського антропологічного товариства (1893).
Член Конференції Миколаївської морської академії (1877).
Кавалер орденів св. Володимира 4-го (1857) і 3-го (1871) ступенів, св. Станіслава I-го ступеня (1877).
Кавалер Костянтинівської золотої медалі (1870).
Друкувався в журналах «Нотатки імператорської академії наук»,
Як учений дебютував дослідженням «Ueber die Luchsarten des Nordens und ihre geographische Verbreitung» (1850).
Потім настала черга наступних доробків: «Нарис фізичної географії Північно-японського моря» (1869), «Про течії Охотського, Японського і суміжних з ними морів: за термометричними спостереженнями, виконаними російськими військовими човнами» (1874), «Про іногородців Амурського краю» (1883), чотиритомника «Reisen und Forschungen im Amurlande in den Jahren 1854-1856» (1858-1895).
Перу Ш. також належить низка праць, присвячених вивченню побуту сибірських самоїдів та інших народностей.
Іменем нашого земляка названі осетер, полоз, низка рослин Далекого Сходу.
Його ім'я носить один з хребтів і вершина Західно-Сахалінських гір.
Серед друзів та близьких знайомих Ш. – К. Бер, В. Радлов, Ф. Овсянніков, М. Міклухо-Маклай, О. Штраух, Ф. Руссов, Г. Гельмерсен, П. Супруненко, А. Шіфнер, І. Поляков, Е. Ухтомський, Я. Шишмарьов, І. Мінаєв, О. Штакельберг, Д. Клеменц та ін.

ШТЕРЕНБЕРГ Давид Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник.

З родини підприємця.

Народився 14 (26) липня 1881 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 1 травня 1948 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Ваганьківському цвинтарі.

Навчався в одній з одеських приватних художніх студій (1905-1906), віденській академії мистецтв (1906-1907), паризькій академії Вітті (1907-1917).

Працював завідуючим відділом образотворчих мистецтв Наркомосвіти (1918-1920), викладачем Московських державних Вільних художніх майстерень, Вищого державного художньо-технічного інституту (усе – 1920-1930).

Один з організаторів і голова Товариства художників-станковистів (1925-1930).

Серед найвідоміших доробків: «Бал в Бюіллі» (1913-1914), «Оселедці» (1917-1918), «Натюрморт із лампою» (1920), «Ониська» (1926), «Агітатор» (1927), «Старе» (1927), «Трави» (1929), серія дитячих книжок-картинок (1930–1931), ілюстрації до «Одеських розповідей» І. Е. Бабеля (1932), серія «Біблійні сюжети» (1947-1948).

Ш. оформляв спектаклі: «Груди Тірезія» (1917), «Ділова людина» (1922), «Людина повітря» (1928), ілюстрував дитячі книжки «Мої іграшки», «Посуд», «Візерунки», «Фізкультура», «Квіти» (1928-1931).

Твори нашого земляка зберігаються в Третяковській галереї (м. Москва, РФ), Російському державному музеї (м. Санкт-Петербург, РФ), приватних зібраннях.

Ш. – яскравий представник постфутуристичного образотворчого мистецтва, перехідного від авангарду до «тихого мистецтва» середини 20 ст. Полотнам притаманні загострена експресивність образів, лаконічна композиція, чіткість і узагальненість малюнка, підкреслена площинна побудова простору.

Після ранніх помірно-абстракціоністських експериментів розробив особливий тип площинного натюрморту, часом декоративного, часом гостро драматичного.

Нині створено Міжнародний фонд Давида Штеренберга.

В московському Центрі мистецтв пройшла виставка натюрмортів нашого земляка (2000).

Видавництво «Мости культури» випустило альбом «Символ і метафора в творчості художника» (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – П. Пікассо, К. Малевич, А. Озанфан, М. Шагал, В. Лебедєв, Ж. Брак, В. Кандинський, А. Матіс, А. Мартен, В. Татлін, М. Утрілло, К. ван Донген, Е. Анґлад, А. Луначарський, Р. Фальк, А. Камароз, М. Ларіонов, А. Лентулов, Л. Попов та ін.

ШУЛЬГІН Василь Віталійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, журналіст, правник, політичний діяч.

З дворянської родини. Батько, Шульгін В., – історик, викладач Київського університету св. Володимира.

Народився 1 (13) січня 1878 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 13 лютого 1976 р. в м. Володимир СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив 2-гу Київську гімназію (1895), юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1900).

Був редактором газети «Киянин» (1913-1914), начальником земського передового перев'язувально-годувального загону (1915-1917), керівником «Руського національного союзу» (1917), редактором газети «Росія» (1918-1919), керівником Комісії з національних справ при Верховному командуванні Добровільної армії (1919-1921).

Добровольцем пішов на фронт (1914), зазнав поранення.

Депутат Державної Думи Російської імперії від Волинської губернії. Виступив проти скасування смертних вироків (1908).

Був в числі тих, хто готував і редагував «Акт відмови Михайла Олександровича від престолу».

Ш. – один з лідерів монархічної групи націоналістів.

Провідний ідеолог «білого руху». Його газета «Киянин» мала антиукраїнський напрям. Жовтневої революції не сприйняв, створивши в Києві секретну організацію під назвою «Абетка». Сповідував боротьбу з більшовизмом, вірність союзникам і монархії. Брав участь у формуванні Добровільної армії. Після закінчення Громадянської війни – емігрував: спочатку до Болгарії, Німеччини, Франції (1922-1931), а потім Югославії (1931-1944).

Поступово відійшов від політичної діяльності (1937).

Після входу радянських військ до країн Західної Європи, заарештований «за антирадянську діяльність» і доставлений до Москви (1944). Засуджений до 25 років позбавлення волі. Звільненого достроково з в'язниці Ш. відправили в заслання до м. Володимир (1956).

Наш земляк – автор книг «Донедавна» (1910), «В країні свобод» (1914), «Дні» (1925), «1920» (1921), «Три столиці» (1927), «Що нам в них не подобається. Про антисемітизм в Росії» (1929), «Пригоди князя Вороняцького» (1934), «Листи російським емігрантам» (1961).

Його перу також належать розвідки «Дещо фантастичне», «Досвід Леніна», цикл оповідань «Містика».

Що стосується особистого життя, то Ш. рано втратив батька, котрий помер у рік народження сина (1878). Під час громадянської війни загинули брати і сини. Перша дружина, коли він її залишив, звела рахунки з життям.

Нашого земляка реабілітувала Генеральна прокуратура РФ (2001).

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – П. Столипін, П. Мілюков, М. Родзянко, О. Солженіцин, І. Глазунов, М. Касвінов, Л. Нікулін, С. Колосов, Д. Жуков, Д. Піхно, М. Алексєєв, О. Гучков, О. Керенський, А. Денікін, В. Степанов, І. Романовський, Є. Климович, Д. Андрєєв, П. Долгоруков, П. Врангель, І. Демидов та ін.

ШУЛЬГІН Микола Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, перекладач. Псевдонім – Микола Іванов.

З дворянської родини.

Народився в 1832 р. в с. Тимофіївка Херсонської губернії Російської імперії (нині – Іванівський район Херсонської області України).

Помер в 1882 р.

Навчався в 1-му Московському кадетському корпусі.

Служив в артилерійських військах, був редактором газети «Якір» (1864), видавцем журналу «Живописний огляд» (1872-1882).

Ш. – учасник оборони Севастополя (1854-1855).

Друкувався в сатиричному аркуші «Оса», журналах «Діло», «Русь», «Народне багатство».

Як літератор дебютував в статтями в петербурзьких газетах (1860).

Його перу належать доробки «Наша земська спроба», «Статистичні програми», «З приводу заходів відносно розколу» (1864), «Декілька слів про народну освіту» (1863).

А ось що про нашого земляка пише А. Западов в книзі «Історія російської журналістики XVIII-XIX століть»: «Діло» було задумане М. І. Шульгіним ще в пору виходу «Російського слова» й «Сучасника». Проте він, не сподіваючись зібрати необхідне число передплатників, зволікав з виданням свого журналу. Після закриття демократичних органів в 1866 р. між редактором «Російського слова» Благосветловим і Шульгіним була укладена угода про випуск «Діла» як безпосереднього продовжувача журналу «Російське слово». Офіційним редактором «Діла» до 1880 р. залишався Шульгін, але його фактичним керівником весь цей час був Благосветлов. Окрім них, безпосередню участь в справах редакції в 70-і роки приймав також А. К. Шеллер-Михайлов, якому було доручено редагування белетристичного відділу. Благосветлов прагнув зробити журнал таким же яскравим і популярним, яким було «Російське слово». Для цього він згуртував навколо «Діла» товаришів по колишній роботі, не зважаючи на ризикованість такого кроку, бо Шульгін був вже попереджений владою, що в його журналі небажана участь співробітників «Російського слова».

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – П. Гайдебуров, П. Полевой, В. Міхневич, Г. Благосветлов, П. Биков, П. Сухонін, К. Станюкович, Д. Карч-Карчевський, М. Арістов, П. Якобі, В. Острогорський, І. Дурново, П. Ткачов та ін.

ШУЛЬЦ Бруно Якубович

Національний статус, що склався у світі: польсько-єврейський.

Письменник, графі, перекладач.

З міщанської родини. Батько, Шульц Я., – крамар.

Народився 12 липня 1892 р. в м. Дрогобич Австро-Угорської імперії (нині – районний центр Львівської області України).
Розстріляний гестапівцями 19 листопада 1942 р. в м. Дрогобич Австро-Угорської імперії (нині – районний центр Львівської області України). Місце поховання – не відоме.
Закінчив Дрогобицьку гімназію, навчався у Львівському політехнічному інституті (1913-1914), Віденській академії мистецтв (1914-1915), стажувався в Парижі та Варшаві.
Працював вчителем гімназії ім. Владислава Ягайла (1924-1941).
Лауреат Золотого Лавра Польської Академії Літератури (1938).
Друкувався в часописах «Wiadomosciami Literackimi», «Studia».
Перу Ш. належать книги «Цинамонові крамниці» (1934), «Санаторій під клеписидрою» (1937), есе «Міфологізація реальності», стаття «Зоф'я Налковська на тлі своєї нової повісті» (1939).
Перекладав «Процес» Ф. Кафки.
Цикл малюнків «Ідолопоклонна книга» викликав різну реакцію – від визнання нашого земляка як талановитого художника до звинувачень у порнографії. Частина його доробків виконана складною і рідковживаною технікою «cliche-verre» (продряпування на засвіченому фотопапері).
Під час входу на Західну Україну радянських військ Ш. змушують намалювати портрет Й. Сталіна й полотно «Звільнення народу Західної України». Потім арештовують за використання «націоналістичних» блакитних і жовтих кольорів.
За творами нашого земляка Т. Кантор поставив спектакль «Клас, що помер»; В. Хас зняв художній фільм за повістю «Санаторій під клеписидрою»; С. і Т. Куай – анімаційні фільми «Вулиця Крокодилів». У свою чергу, Д. Вулріч поставив оперу «Вулиця Крокодилів».
Життю та творчості нашого земляка присвятили романи Д. Гроссман «Бруно» (1986), С. Оззік «Месія із Стокгольма» (1987), У. Ріккареллі «Людина по імені, здається, Шульц» (1998), повість-хроніку Б. Хазанов «Чудотворець» (1990).
У США кращого зарубіжного автора року відзначають премією Ш.
За ініціативи ЮНЕСКО планета відзначила рік Бруно Шульца (1992).
Українською мовою твори Ш. перекладали А. Шкраб'юк, М. Яковина; російською – А. Еппель, Л. Цив'ян.
Збірка рукописів, рисунків, графік та листів Бруно Шульца зберігається у Варшавському музеї Літератури ім. А. Міцкевича, декілька рисунків – у Львівській галереї мистецтв.
У фондах відділу мистецтв Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України нещодавно була виявлена одна з графік Шульца, яка вважалась втраченою.
Музей «Дрогобиччина» має на збереженні кілька реставрованих фресок з вілли Ландау. Євреї вирубали п'ять фресок Б. Шульца в Дрогобичі й вивезли до меморіального музею Холокосту в Ізраїль (2002).
Серед друзів та близьких знайомих Ш. – В. Ріфф, Ю. Тувім, Д. Вогель, С. Віткевич, Д. Фогель, З. Налковська, В. Гомбрович, А. Плоцкер, Г. Кжетуська, С. Подгурський, Т. Бреза та ін.

ШУМЛЯНСЬКИЙ Павло Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Лікар.

З міщанської родини.

Народився в 1754 р. в с. Малі Будищі Полтавської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Полтава, адміністративного центру однойменної області України).

Помер в 1824 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався в Києво-Могилянській академії, Петербурзькому генеральному шпиталі (1773-1779), Страсбурзькому університетові (1784-1789).

Служив в Київській духовній консисторії (до 1773), військовим лікарем в низці полків (1779-1784), працював викладачем кронштадтської (1793-1795) і московської (1795-1800) хірургічних шкіл, Московської медико-хірургічної академії (1800-1806), директором Московського заводу хірургічних інструментів (1801-1806), викладачем Харківського університету (1806-1817).

Почесний член Петербурзької медико-хірургічної академії.

Член «Товариства змагальників медичних і фізичних наук» при Московському університеті.

Як вчений дебютував розвідкою «Про безпосередню причину місцевого запалення» (1789).

Потім настала черга наступних доробків: «Пояснення випробуваної дії води на тіло, вогнем охоплене й холодом вражене» (1792), «Думки про протипожежні заходи» (1805), «Випробування мінеральних вод Полтавської губ. Костянтинівського повіту на дачах Ковалевської» (1806), «Про випробування мінеральних вод на дачі Кочубея, у селі Дубові Гряди» (1806), «Про фізичні способи життя» (1806), «Коротка настанова – як вберегти себе від прилиплих хвороб простими загальнодоступними засобами» (1814), «Примітки з доповненнями до науки про вивихи кісток» (1821).

Ось що пишуть про нашого земляка В. Лісовий і Ж. Перцева у розвідці «Початок медичного факультету Імператорського Харківського університету»: «Відповідно до п.52 статуту професори університету повинні були виступати з ученими повідомленнями на особливих щомісячних засіданнях ради. У цьому плані слід зазначити твір проф.

Шумлянського... З повним правом можна сказати, що П. М. Шумлянський поклав початок науковій праці на медичному факультеті. Його роботи були присвячені різним питанням оперативної хірургії, лікуванню інфекційних хвороб й вивихів, вивченню мінеральних вод Полтавської губернії. ...Вивчаючи різні системи медичної освіти, серед яких і закордонні, П. М. Шумлянський розробив і подав ще в 1798 р. свій проект реорганізації медичного освіти на теренах Російської імперії».

Серед друзів та близьких знайомих Ш. – І. Книгін, О. Рославський-Петровський, Д. Багалій, М. Попов, І. Ризький, Х. Сулима, Л. Ванноті та ін.

ЩАСНИЙ Олексій Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військово-морський діяч. Рятівник російського Балтійського флоту.

З дворянської родини. Батько, Щасний М., – генерал-лейтенант артилерії.

Народився 4 (16) жовтня 1881 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Розстріляний за вироком Революційного трибуналу при ВЦВК Рад робочих, селянських і козачих депутатів 22 червня 1918 р. в революційному м. Москва (нині – столиця РФ).

Навчався в Київському кадетському корпусі (1892-1896), закінчив Петербурзький морський корпус (1901), Мінний офіцерський клас (1905).

Служив офіцером канонерського човна «Бурун» (1901), в. о. ротного командира крейсера «Пластун» (1901-1902), вахтовим офіцером броненосця «Севастополь» (1903), мінним офіцером канонерського човна «Манджур» (1903-1904), вахтовим офіцером крейсера «Діана» (1904), молодшим мінним офіцером учбового човна «Європа» (1905), капітаном міноносця № 217 (1905), старшим мінним офіцером учбового човна «Миколаїв» (1906-1907), другим флагманським мінним офіцером похідного штабу (1907-1909), в. о. другого флагманського мінного офіцера штабу командуєного морськими силами Балтійського моря (1909-1912), старший офіцер лінійного човна «Полтава» (1914-1916), командиром ескадреного міноносця «Прикордонник» (1916-1917), штаб-офіцером для доручень штабу командуєного флотом Балтійського моря (1917), першим помічником начальника військового відділу Центробалту (1918).

Учасник російсько-японської війни (1904-1905).

Врятував 236 військових суден Балтійського флоту від захоплення ворогом (1918).
Кавалер російських орденів св. Станіслава 2-го ступеня (1909), св. Ганни 2-го (1914) і 3-го ступенів (1907), срібної медалі «За війну 1904-1905 рр.», знака «Захисник фортеці Порт-Артур», прусського ордену Корони 4-го ступеня (1905).
За критику некваліфікованих наказів більшовицького вищого військово-політичного керівництва заарештований (за особистим розпорядженням Л. Троцького). Абсурдний крок мотивували відверто надуманими звинуваченнями в «посадових злочинах і контрреволюційних діях». Останні полягали в тому, що Щ. Буцімто сповідував «диктатуру флоту» на противагу «диктатурі пролетаріату».
Наш земляк став першим, кому в більшовицькій Росії винесли судовий смертний вирок. Знаменно: на засідання Ревтрибуналу і на останню зустріч з дружиною Щ. одягнув українську вишиванку.
Посмертно реабілітований (1995).
Ім'я Щ. присвоєно одній з вулиць м. Житомир (1992).
У м. Санкт-Петербург вийшла книга Є. Шошкова «Начальник морських сил О. М. Щасний» (2001).
Серед друзів та близьких знайомих Щ. – Колчак О., С. Зарубаєв, О. Лівен, Г. Граф, О. Домбровський та ін.

ЩЕЛКОВ Іван Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Фізіолог. Фундатор експериментальних фізіологічних досліджень на теренах Російської імперії.
З купецької родини.
Народився 21 лютого (5 березня) 1833 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Помер 14 (27) травня 1909 р. в м. Судак Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).
Закінчив Харківську гімназію №2 (1846-1850), медичний факультет Харківського університету (1855), стажувався в Віденському, Берлінському, Паризькому, Празькому університетах (1858-1861).
Працював помічником ординатора Харківської хірургічної клініки (1856-1857), викладачем (1857-1881), проректором (1881-1884), ректором (1884-1890) Харківського університету, ректором Варшавського університету (з 1890).
Почесний мировий суддя (1870).
Почесний член Ради Харківського університету (1892).
Кавалер орденів св. Анни II ступеня, св. Станіслава I ступеня, св. Володимира III ступеня.
Засновник харківської школи фізіологів.
Уперше в Росії організував фізіологічну лабораторію, що дозволило започаткувати на теренах імперії експериментальні дослідження.
Наукові праці нашого земляка присвячені фізіології. Його перу належать наступні доробки: «Anatomica et physiologica apparatus urinarii in animalibus vertebralis descriptio» (1857), підручник з фізіології.
А ось що про нашого земляка згадував І. Мечников: «Говорячи про російських фізіологів, не можу не згадати мого вчителя проф. І. П. Щелкова з Харкова. До нього викладання фізіології в університеті велося по-стародавньому. Становище змінилося відразу з поверненням із-зі кордону Щелкова, який побував у низці кращих німецьких лабораторій. Викладання його носило повністю науковий характер і супроводжувалося мистецьки поставленими дослідями. Щелков улаштував малюсіньку лабораторію, забезпечену необхідними посібниками, і дав притулок у ній двом учням, один з яких – автор цих рядків. Там я здійснив свою першу учнівську роботу з фізіології».
Що стосується особистого життя, то Щ. Рано втратив батька (1845).

Серед друзів та близьких знайомих Щ. – І. Мечніков, М. Сумцов, Р. Вірхов, К. Людвіг, В. Данилевський, Е. Дюбуа-Реймон, І. Лосієвський, Е. Брюкке, Ж. Хасаханова, Д. Лямбль та ін.

ЩЕРБИНА Григорій Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Дипломат.

З міщанської родини. Батько, Щербина С., – столяр.

Народився 17 (29) листопада 1868 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Убитий 27 березня (9 квітня) 1903 р. в м. Косівська Митровиця (Сербія). За заповітом похований біля стін чернігівського Свято-Троїцького собору. На табличці викарбувано напис: «Щербина Григорій Степанович загинув у Сербії в 1903 році».

Закінчив Чернігівську гімназію (1886), московський Лазаревський інститут східних мов (1889).

Працював чиновником Азіатського департаменту Міністерства іноземних справ Російської імперії (1889-1891), аташе при російському посольстві в Константинополі; в Уксюбі (нині – Скоп'є); в Єгипті (1891-1897), віце-консулом в албанському Скутарі з виконанням обов'язків міністра-резидента в чорногорській Цетині (1897-1903), консулом в сербській Митровиці (1903).

Член Російського географічного товариства (1894).

Посмертно почесний член Сербського літературного товариства (1904).

А ось якими словами згадував нашого земляка Є. Андреевський: «Отець Іоанн Кронштадський, познайомившись з ним (Щербиною Г. – **авт.**) під час перебування його на учбовій службі в Азіатському департаменті МЗС, прийшов в крайній захват від всіляких його якостей; він, за першої ж зустрічі зі мною, не міг знайти слів для висловлення на його адресу найвищої похвали і, потім, щоразу, бачачись зі мною, по-перше, неодмінно згадував про нього, а по-друге, крім того, що поспішав розсипатися в серцевих похвалах йому, висловлював по відношенню до нього найкращі свої побажання. «Ну вже, – говорив о. Іоанн, – і земляк же у Вас чернігівський Щербина, ось воістину гідна людина, пішли йому Господи у всьому добра і щастя, рідкість, а не людина».

У Митровиці городяни і офіцерів гарнізону вставили пам'ятник Щ. (1928), який знищили албанські бойовики (1999).

Серед друзів та близьких знайомих Щ. – І. Зінов'єв, В. Машков та ін.

ЮЗЕФОВИЧ Михайло Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний і громадський діяч, археолог, літератор. Літературний криптонім – Л. П.

З дворянської родини. Брат, Юзефович В., – обер-секретар розпорядчого відділу канцелярії Синоду.

Народився 17 червня 1802 р. в с. Сотниківка Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Яготинський район Київської області України).

Помер 21 травня 1889 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Похований на Аскольдовій могилі.

Закінчив благородний пансіон при Московському університеті (1819).

Служив юнкером, корнетом, поручиком, штаб-ротмістром, майором Чугуївського уланського полку (1821-1839), інспектором народних училищ в м. Київ (1840-1856), головою Тимчасової комісії з розбору стародавніх актів при київському, подільському і волинському генерал-губернаторствах (1857-1889).

Голова Київської археологічної комісії (1857).

Голова розпорядливого комітету Київської міської публічної бібліотеки (1865).

Голова комісії із зведення пам'ятника Богдану Хмельницькому у Києві.

Член Копенгагенського товариства північних антикваріїв (1845).
Член Російського географічного товариства (1852).
Кавалер орденів св. Володимира 4-го ступеня, св. Ганни 2-го ступеня з мечами.
Друкувався в наступних ЗМІ: «Вітчизняні нотатки», «Російський архів», «Одеський альманах», «Основа», «Вісник Південно-західної і Західної Росії», «Київський телеграф», «День», «Московські відомості», «Киянин», «Додаток до «Вологодських єпархіальних відомостей», «Праці 3-го археологічного з'їзду».

Як літератор дебютував добіркою віршів в «Одеському альманасі» (1831).
Потім настала черга доробків «Відповідь панові Падалиці», «Загальні міркування про народні у нас школи», «Про пам'ятник тисячоліттю Росії», «Відповідь Грабовському про Литву і західні губернії», «Замітки з університетського питання» (усі – 1862), «Характеристика церковних православних братерств» (1863), «Чи можливий мир з нами польської шляхти» (1864), «З приводу пам'ятника Богдану Хмельницькому» (1869), «Богдан Хмельницький в російській історії» (1870), «Єврейське у нас питання» (1871), «Пам'яті Пушкіна» (1880), «Наша ліберальна інтелігенція» (1882).

Перу нашого земляка також належать збірник віршів «На прощання» (1878), не опублікована драма «Мазепа».

Поет А. Подолінський присвятив нашому землякові вірш «Мелодія» (1831).
Серед друзів та близьких знайомих Ю. – М. Гоголь, О. і Л. Пушкіни, М. Лермонтов, В. Жуковський, П. В'яземський, М. Глинка, О. Грибоєдов, О. Бальзак, Ф. Тютчев, І. Аксаков, А. Подолінський, П. Плетньов, Я. Бальмен, А. Майков, М. Максимович, П. Анненков, М. Раєвський, Д. Давидов, О. Нікітенко, С. Стішинський, Д. Бибилов, Ф. Скарятин та ін.

ЮРКЕВИЧ Памфіл Данилович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Філософ, психолог, педагог. Світовий фундатор «філософії серця».

З родини священика.

Народився 16 (28) лютого 1826 р. в с. Ліпляве Золотоніського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Канівський район Черкаської області України).
Помер 4 (16) жовтня 1874 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).
Похований на цвинтарі Данилового монастиря.

Навчався в Переяславській духовній семінарії (1844-1847), закінчив Київську духовну академію (1847-1851).

Працював наставником по класу філософічних наук (1851-1858), екстраординарним професором (1858-1861) Київської духовної академії, викладачем (1861-), деканом історико-філологічного факультету (1869-1873) Московського університету.

Друкувався в «Журналі Міністерства народної освіти», «Працях Київської духовної академії».

Дебютував науковою працею «Ідея» (1859).

Потім настала черга доробків: «Серце і його значення в духовному житті людини...», «З науки про людський дух», «Матеріалізм і завдання філософії» (усі – 1860), «Доказ існування Бога» (1861), «Педагогічна література», «Загальні основи методики» (обидва – 1864), «Читання про виховання» (1865), «Курс загальної педагогіки з додатками» (1869), «Ідеї і факти з історії педагогіки», «План і сили для початкової школи» (обидва – 1870).

Ідея, з погляду нашого земляка, – об'єктивно реальна сутність речі, її розумна основа, «норма» і «закон» її існування.

Визнаючи значення досвіду і спостереження, Ю. висував вимогу знаходити і тлумачити ідею через явища наявної дійсності.

Він також розвинув християнське вчення про серце як найглибшу основу людини. У вихованні дитини вирішальну роль відводив формуванню її духовного світу на основі християнської етики в родині. Виступав проти європейського раціоналізму.

Критикував вчення М. Чернишевського, І. Сєченова.

Роботи нашого земляка багато в чому визначили проблематику подальшого розвитку філософського ідеалізму в Росії (В. Соловйов, П. Флоренський, Г. Шпет).
Серед друзів та близьких знайомих Ю. – М. Антонович, І. Нечуй-Левицький, В. Соловйов, В. Ключевський та ін.

ЮРЧЕНКО Василь Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Варсонофій (1916). Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2008).

З селянської родини.

Народився 18 (31) серпня 1883 р. в с. Лозуватка Єлизаветградського повіту Оситнязької волості Херсонської губернії Російської імперії (нині – Кіровоградський район Кіровоградської області України).

Помер 17 жовтня 1954 р. в м. Херсон СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на міському цвинтарі.

Закінчив Новгородківську церковно-вчительську школу (1904), Херсонську пастирсько-місіонерську семінарію (1915).

Був учителем Олександрійської початкової школи (1904-1907), Києво-Печерської лаври (1907-1915), ігуменом Свято-Григорівського Бізюкового монастиря (1915-1920), священиком храму с. Високі Буєраки поблизу Єлизаветграда (1921-1923), місіонером з боротьби з оновленством Олександрійського округу (1923-1924), настоятелем храму в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці (1924-1926), настоятелем в м. Первомайськ Одеської єпархії (1926-), кліриком краматорської Свято-Покровської церкви (1948-1950), настоятелем херсонської Греко-Софіївської церкви (1950-1951), настоятелем Троїцької церкви в с. Стара Збур'ївка Голопристанського округу Херсонської області (1951-1954), священиком херсонського Катерининського собору (1954).

Уперше заарештований як «служитель культу» і відсидів декілька місяців у буцегарні (1920).

Удруге заарештований за «активну боротьбу з оновленнями» і майже рік посидів в Олександрійській в'язниці (1923).

Утретє заарештований за «організацію народного бунту» (1924).

Удес'яте заарештований за «релігійну діяльність», засуджений до 5-ти років ув'язнення і, зрештою, провів в колимських Темниківських та Алатирських концтаборах удвічі більше (1931-1936).

Унадц'яте заарештований як «служитель культу» і на 5 років засланий на Колиму (1936-1941).

Усього наш земляк зазнав «рекордних» 25 арештів.

День пам'яті 4 (17) жовтня.

Серед друзів та близьких знайомих Ю. – О. Гагалюк, Н. Петін, М. Петухова, Б. Старк, П. Чуніхіна, Д. Стрижко, М. Ніколаєв, П. Тараненко, М. Піскановський, Г. Дерев'янченко та ін.

ЮШКЕВИЧ Семен Соломонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З міщанської родини.

Народився в 1868 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 1927 р. в м. Париж (Франція).

Навчався в Одеських єврейському училищі, 2-й гімназії, закінчив медичний факультет Паризького університету.

Друкувався в журналах «Схід», «Російське багатство», «Світ Божий», «Журнал для всіх», «Освіта», збірниках «Знання».

Як літератор дебютував в журналі «Російське багатство» оповіданням «Кравець» (1897). Потім настала черга оповідань «Розпад», «Іта Гайне», «Євреї», «Наші сестри», «Новий пророк», повісті «Епізоди», роману «Леон Дрей», драм «Голод», «Король», «Мізерере», «Місто».

За життя мав двотомне (1906) та п'ятитомне (1903-1908) зібрання творів.

Не сприйнявши більшовицького режиму, емігрував до Франції (1920).

У статті «Юшкевич Семен Соломонович» А. Горнфельд пише: «Особливо характерна для внутрішніх суперечностей обдарування Юшкевича мова його персонажів, то грубо перекладена з «жаргону», на якому говорить єврейська народна маса, то якась особлива, риторично пишномовна. У драмах Юшкевича ледь помітний рух, а дійові особи, котрі характеризуються не стільки вчинками, скільки одноманітно-галасливими розмовами, індивідуалізовані дуже мало. Виняток становить остання драма «Король», яка має сценічні і ідейні достоїнства».

А А. Бахрах у розвідці «Про одеський Жилблаз» доповнює трагічний портрет: «За кордоном він писав мало, та й прожив недовго – раптово помер від розриву серця, встигнувши перевидати деякі старі свої книги і випустивши одну нову... Дещо спрощуючи, можна сказати, що лебедина пісня Юшкевича, – «Епізоди» – написана людиною, котра була надзвичайно спостережливою і разом з тим мала неабияке відчуття гумору... Створив книгу гірку і багато в чому навіть трагічну. Та й чи могло бути інакше при описі тих похмурих днів?»

Серед друзів та близьких знайомих Ю. – М. Горький, Л. Андрєєв, А. Горнфельд, Л. Авербах та ін.

ЯБЛОНОВСЬКИЙ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, критик, публіцист, журналіст. Справжнє прізвище – Снадзський.

З міщанської родини.

Народився 3 (15) листопада 1870 р. в Єлизаветградському повіті Херсонської губернії Російської імперії (нині – Кіровоградська область України).

Помер 3 липня 1934 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі Іссі-ле-Муліно.

Закінчив одну з Одеських гімназій, юридичний факультет Петербурзького університету.

Працював присяжним повіреним, фейлетоністом журналу «Освіта» (1903-1905), газет «Київська думка» (1905-1916), «Російське слово» (1916-1918), «Ранок» і «Вечір» (1918-1920), «Вітрило» (1920), «Відродження» (1925-1934).

Голова Ради Співки російських письменників і журналістів (1928).

Постійний член правління Співки письменників і журналістів в Парижі.

Друкувався в газетах «Київська думка», «Ранок», «Вечір», «Російське слово», «Луна», «Вітрило», «Відродження», «Кермо», «Син Вітчизни», «Сьогодні», «Останні вісті», журналах «Освіта», «Російське багатство», «Світ Божий».

Як літератор дебютував в журналі «Російське багатство» оповіданням «Недобитки» (1893).

Потім настала черга повістей «Гімназисти» (1901), «Діти вулиці» (1928), оповідань «Батюшка Євстафій» (1921), «Філька» (1934).

Перу нашого земляка належать книги «Оповідання для дітей» (1921).

Залишив по собі спогади «Єгипет. Гості англійського короля».

За життя мав двотомне видання своїх творів (1922).

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши спочатку до Єгипту (1920-1921), потім – Німеччини (1921-1925) і, зрештою, – Франції (1925-1934).

У передмові до оповідання О. Яблоновського «Батюшка Євстафій» В. Леонідов зазначав: «Яблоновський до кінця днів продовжував затято викривати нову владу в Росії і тих, хто

їй прислужував. У своїх картинах він малював їдкі портрети Леніна, Красіна, Дзержинського, писав про розпродаж культурних і церковних цінностей, висміював партійну цензуру.

Особливу ненависть викликали у нього «попутники» комуністів – Яблоновський не жалів отрути й іронії, відгукуючись на твори Маяковського, Єсеніна, Білого, Вересаєва, Олексія Толстого. Одним з головних «героїв» Олександра Олександровича став Горький – йому сатирик присвятив цілий цикл памфлетів. ...Весь свій талант Олександр Олександрович направив на службу Білому рухові».

Серед друзів та близьких знайомих Я. – О. Купрін, І. Бунін, Б. Орєчкін, А. Бухов, К. Левін, С. Облонський та ін.

ЯВОРСЬКИЙ Семен Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, філософ, священик. В чернецтві – Стефан (1689).

З шляхтянської родини.

Народився в 1658 р. в с. Явори Речі Посполитої (нині – Турківський район Львівської області України).

Помер 24 листопада (8 грудня) 1722 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований в Переяслав-Рязанському Донському монастирі.

Навчався в Києво-Могилянському, Львівському єзуїтському, Люблінському,

Познанському, Вільненському колегіумах.

Був керівником «Конгрегації пресвятої Діви» у Вільно, викладачем Києво-Могилянського колегіуму (1698-1700), протектором Московської слов'яно-греко-латинської академії (1701), митрополитом Рязанським та Муромським (1700-1702), екзархом та місцеблюстителем всеросійського патріаршого престолу (1702-1721), главою Св. Синоду Російської православної церкви (1721-1722).

Я. – один з найосвіченіших людей свого часу. Багато сил наш земляк віддавав видавничій справі в якості рецензента, був редактором багатьох наукових видань, які виходили у Московській друкарні.

Ще в Києво-Могилянському колегіумі він започаткував власні курси філософії і психології, сповна використавши новітні досягнення європейських учених; повністю реформував навчальний процес в Московській слов'яно-греко-латинській академії; засновує при ній театр, яким і керував.

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Курс психології», «Про святу Трійцю», «Про церкву», низка поезій.

Проте головною працею вважається «Камінь віри» (1718), забороненої владою. Сміливо випущена Ф. Лопатинським через 10 років, вона викликала шалену полеміку не лише в Росії, а й в Європі. Особливим різким був відгук віденського богослова І.-Ф. Буддея. Видання вдруге заборонили.

Нині у м. Ніжин Чернігівської області ім'я Я. присвоєно одній з вулиць.

Серед друзів та близьких знайомих Я. – Ф. Лопатинський, В. Ясинський, І. Мазепа, М. Ломоносов, І. Обидовський, Я. Моравський, Я. Млодзяновський, Ф. Прокопович та ін.

ЯМЩИКОВА Маргарита Володимирівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письмениця. Псевдоніми – Ал. Алтаєв, Чужий.

З дворянської родини. Батько, Рокотов В., – фундатор першого Київського народного театру і першої публічної бібліотеки в Києві, видавець газети «Київський вісник»; донька, Л. Ямщикова-Дмитрієва, – актриса, літератор (псевдонім – Арт. Феліче).

Народилася 22 листопада (4 грудня) 1872 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Померла 13 лютого 1959 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похована на Літературних містках ленінградського (Санкт-Петербурзького) Волкового цвинтаря. Закінчила петербурзькі малювальну школу Товариства заохочення мистецтв і Фребелівські педагогічні курси.

Свого часу книги М. Ямшикової (Ал. Алтаєва) змагалися за популярністю з книгами М. Горького, і впродовж десятиліть видавалися великими тиражами, розходячись миттєво. Їх можна розділити на чотири групи: казки і оповідання для дітей молодшого віку; повісті побутового характеру для дітей старшого віку; біографії письменників, учених, громадських діячів; історичні романи і біографії історичних осіб, змальовані на тлі історичних подій.

Друкувалася в журналі «Усесвітня ілюстрація», газетах «Сільська біднота», «Солдатська правда», «Біднота».

Як літератор дебютувала в журналі «Усесвітня ілюстрація» казкою «Зустріч Нового року» (1889).

Потім настала черга книг «Сніжинки» (1897), «Оповідання про маленьких людей», «Під гнітом інквізиції» (обидві – 1904), «Ассан-хіз», «Під прапором Башмака» (обидві – 1906), «Чорна смерть» (1907), «Зірка Італії» (1913), «Від землі» (1914), «В неволі і на волі» (1915).

Перу Я. належить близько 50 життєписів: «Хлопець-поет. Життя С. Я. Надсона», «Мігуель Сервантес», «Леонардо да Вінчі», «Рафаель», «Мікеланджело», «Шіллер», «До вершин мистецтва», «Пасинки Академії», «Чайковський», «Бетховен», «Бенвенуто Челліні».

Ім'ям Я. (Ал. Алтаєва) названа одна з вулиць м. Пскова (1971).

У селі Лог Плюського району Псковської області функціонує меморіальний музей Я. До 135-річчя з дня народження Я. у псковській бібліотеці «Джерело» пройшла конференція, присвячена творчості письменниці (2007).

Наша землячка – автор книг мемуарів «Пам'ятні зустрічі», «Біля стін театру».

Серед друзів та близьких знайомих Я. – О. Гориневська, К. Чуковський, Л. Кассіль, М. Морозов, О. Агін, М. Кузьменко та ін.

ЯН Василь Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Письменник, журналіст. Справжнє прізвище – Янчевецький Василь Григорович.

Псевдоніми – Овод, Садко.

З учительської родини.

Народився 23 грудня 1874 р. (4 січня 1875 р.) в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 5 серпня 1954 р. в м. Звенигород Московської області СРСР (нині – місто обласного підпорядкування Московської області РФ).

Закінчив Ревельську гімназію, історико-філологічний факультет Санкт-Петербурзького університету (1897).

Працював кореспондентом «Нового часу» й «Ревельських повідомлень» в Англії, під час русько-японської війни – фронтовим кореспондентом Санкт-Петербурзького телеграфного агентства, потім – спеціальним кореспондентом в Константинополі та на Балканах. Під час громадянської війни редагував колчаківську військову газету «Вперед». Був викладачем в Санкт-Петербурзькій гімназії, молодшим чиновником для особливих доручень при начальнику Закаспійської області, економістом Самаркандського відділення Росбанку, наглядачем за колодязями в піщаних степах, робітником театру, редагував петербурзький журнал «Учень», виконував обов'язки помічника редактора мінусинської газети «Влада праці».

Лауреат Державної премії СРСР (1942).

Кавалер ордена Бухарської золотої зірки III ступеня (1902).

Друкувався в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Ревельські вісті», «Кизил Узбекистон», журналі «Всесвітній слідопит».

Як літератор дебютував книгою «Нотатки пішохода» (1901).

Потім настала черга історичних творів. Це, насамперед, повісті «Фінікійський корабель» (1931), «Вогні на курганах» (1932), романів «Чингізхан» (1939), «Батий» (1942), «До останнього моря» (1955).

Чингізхан митцю прийшов у сні, про що той вранці написав:

Вчера во сне я видел Чингизхана:

Он мне хотел переломить хребет...

Но такова уж, видно, доля Яна:

Я все живу, а Чингизхана нет».

Критики небезпідставно прозу нашого земляка називали «бездоганно історичною». Сам письменник зауважив: «Я вважаю, що минуле і сучасне зв'язані міцними узами й у значних подіях минулого можна знайти дуже багато аналогічного та повчального, яке буде співзвучно нинішній епосі».

Трагічно склалося сімейне життя Я. Перша його дружина рано померла. Другу, співачку О. Янчевецьку-Виноградову, він дуже кохав. Проте громадянська війна розкидала їх.

Сталося так, що наш земляк, який ще з дореволюційних часів у службових справах перебував кордоном, повернувся з сином й донькою додому. А дружина, не знаючи про них нічого, невдовзі емігрувала в Сербію. Шукала рідних, однак лише отримала інформацію, що всі вони загинули.

З часом вона вийшла заміж за випускника юридичного факультету Київського університету Ю. Азбукіна і прожила з ним не одне десятиліття.

Після смерті Й. Сталіна у емігрантів з'явилася бодай якась змога спілкуватися з земляками. І якось до рук співачки потрапила книга «Чингісхан» з портретом автора, в якому вона впізнала... загиблого чоловіка. Ольга Петрівна почала розшуки. На жаль, В. Янчевецький на той час вже помер, так нічого і не дізнавшись про долю дружини, яка так і дожила віку в Югославії.

Син, Михайло, архітектор по професії, після війни 1941-1945 рр. зазнав репресій і повернувся додому лише в 1954 р.

У Києві одну з вулиць названо іменем видатного земляка (1976).

Серед друзів та близьких знайомих Я. – Л. Толстой, М. Горький, Р. Рильке, Вс. Иванов, В. Миронова та ін.

ЯНОВСЬКИЙ Феофіл Гаврилович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Лікар. Фундатор першої бактеріологічної лабораторії в Києві.

З родини службовця. Батько, Яновський Г., – клерк Управління державного майна.

Народився 12 червня 1860 р. в с. Миньківці Подільської губернії Російської імперії (нині – Дунаєвецький район Хмельницької області України).

Помер 8 липня 1928 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України).

Закінчив медичний факультет Київського університету св. Володимира (1883).

Працював лікарем госпітальної терапевтичної клініки (1883-1886), завідувачем терапевтичного і інфекційного відділень міської (Олександрівської) лікарні, згодом перейменованої на Жовтневу (1898-1904), завідувачем кафедри госпітальної терапевтичної клініки Новоросійського університету (1904-1905), кафедри лікарської діагностики Київського університету св. Володимира (1905-1914), кафедри госпітальної терапевтичної клініки (1904-1911), кафедри факультетської терапії Київської медичної академії (з 1911).

Паралельно Я. виконував обов'язки співредактора журналів «Лікарська справа», «Український медичний архів», «Питання онкології», був редактором 1-го видання Великої Медичної Енциклопедії.

Академік Української АН (1927).

Постійний голова з'їздів терапевтів УРСР (1926).

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «До біології тифозних бацил», «Туберкульоз легень», «Про сухоти», «До семіотики гострих нефритів», «До семіотики і діагностики висипного тифу», «Сучасний стан діагностики раку шлунка», «Клінічне значення запаху», «Про нервові проноси».

Ім'я Я. присвоєно Інституту фтизіатрії і пульмонології АМН України.

На фасаді будинку №136 по вулиці Ярославів Вал м. Києва встановлено меморіальну дошку.

У селі Миньківці на території дільничної лікарні, яка носить відомого земляка, встановлено йому пам'ятник і відкрито меморіальну кімнату-музей.

Серед друзів та близьких знайомих Я. – І. Карпенко-Карий, А. Зюков, К. Трітшель, В. Василенко, М. Заньковецька, В. Бец, В. Іванов, Г. Мінх, Б. Шкляр, Б. Вотчал, Ф. Примак та ін.

ЯНЧАРСЬКИЙ Чеслав

Національний статус, що склався у світі: польський.

Дитячий письменник.

З шляхтянської родини.

Народився 2 вересня 1911 р. в с. Грушвиця Волинського воєводства Польщі (нині – Рівненський район Рівненської області України).

Помер 19 травня 1971 р. у м. Варшава Польської Народної Республіки (нині – Республіка Польща).

Навчався на природничо-математичному факультеті Львівського і факультеті польської філології Варшавського університетів.

Працював ведучим на радіо, кореспондентом низки дитячих видань, редактором тижневика «Місь» (з 1957).

Член літературних угруповань «Волинь», «Околиця Поетів».

Лауреат літературної премії м. Варшава (1958), нагороди Голови Ради Міністрів ПНР (1960).

Ліриці притаманна делікатність образів та чуттєва тональність, особливо – у сповнених простотою пейзажних мініатюрах.

Наш земляк – автор поетичних книг «Акварель» (1933), «Блакитна хустинка» (1936), «Викрій аркуша» (1957), «Глечик та джерело» (1960), «Вірші з натури» (1966), «Портрет з гілля та зілля» (1970).

Його перу також належать віршовані оповідання «Як Войтек став пожежником» (1950), «Нотки цвіркуна» (1957), «Де мешкає казочка» (1958), цикл «Про Ведмедика-вухастика» (1960-70).

Твори Я. перекладені болгарською, вірменською, голландською, латвійською, німецькою, російською, румунською, сербо-хорватською, словацькою, французькою мовами.

В СРСР існував діафільм «Нові друзі Ведмедика Вухастика».

А ось цікаве повідомлення «Пам'ятник Ведмедикові Вухастика з'явиться в Польщі» на Rodroze.onet.pl: «Популярний польський ведмедик «з опущеним вушком», герой книжок і вечірніх телеказок, незабаром стане однією з визначних пам'яток Лодзі. Пам'ятник Ведмедикові Вухастика з'явиться в Юзевському пасажі на Піотровській вулиці. Ідея увічнити персонаж Чеслава Янчарського з'явилася під час одного з ефірів на місцевому радіо. Спочатку вирішили обмежитися зіркою на Піотровській вулиці, але потім було вирішено створити пам'ятник-фонтан. Пам'ятник буде представлений у вигляді колеса діаметром близько 20 метрів, в центрі якого скульптор помістить Ведмедика Вухастика в компанії друзів: Поросяти, Зайчика і собаки Кручека – кожен менше метра заввишки, аби діти могли фотографуватися з улюбленими героями».

Серед друзів та близьких знайомих Я. – З. Рихлицький, З. Гінчанка, С. Свяцький, Й. Чехович, З. Александрова, В. Іванюк та ін.

ЯРОШЕНКО Микола Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З родини військового. Батько, Ярошенко О., – генерал царської армії.

Народився 1 (13) грудня 1846 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 25 червня (7 липня) 1898 р. в м. Кисловодськ Російської імперії (нині – Ставропольський край РФ). Похований на території Нікольського собору.

Закінчив Полтавський кадетський корпус (1855-1863), навчався в Петербурзькому Павловському військовому училищі (1863-1865), закінчив Петербурзьку Михайлівську артилерійську академію (1867-1870).

Завідував штампувальною майстернею Петербурзького патронного заводу (1870-1893), дослужився до генерал-майора.

Я. – член й один з керівників славнозвісного «Товариства передвижників» (з 1876).

Перша картина нашого земляка – «Невський проспект вночі» (1875).

Потім були десятки інших, серед яких вирізняються: «Дівчина з рогачем» (1864), «Невський проспект вночі» (1875), «Кочегар», «В'язень» (обидві – 1878), «Сліпі каліки під Києвом» (1879), «Жебраки в Києво-Печерській лаврі» (1879-80), «Старе й молоде», «Студент» (обидві – 1881), «Курсистка» (1883), «Всюди життя», «На гойдалці», «В горах Кавказу» (усі – 1888), «В теплих краях» (1890), «Дівчина-селянка» (1891), «Хор», «Ельбрус у хмарах» (обидві – 1894).

Я. також – автор понад сотні психологічних портретів. Найвідоміші – І. Крамського (1876), П. Стрепетової, Г. Успенського (обидва – 1884), Д. Менделєєва (1885), М. Ге (1890), В. Короленко (1898).

Доробки нашого земляка зберігаються в Полтавському, Севастопольському, Харківському художніх музеях, Київському музеї російського мистецтва (усі – Україна), Російському Державному музеї, Самарському художньому музеї (обидва – РФ), інших зібраннях, а також в приватних колекціях.

Переживав художник і не кращі хвилини. Так, його полотно «Біля Литовського замку» (1881) влада виставляти заборонила (тема була пов'язана з замахом на життя петербурзького градоначальника Ф. Трепова з боку народниці В. Засулич). Понад те, художника тиждень протримала під домашнім арештом. Не вдалося йому уникнути і з'ясування стосунків з міністром внутрішніх справ Росії М. Лоріс-Меліковим.

В м. Кисловодськ (РФ) є вулиця імені Я. (1918), а також діє «Меморіальний музей-садиба художника Ярошенка» (1962).

В чергову річницю смерті нашого земляка в м. Кисловодськ пройшла науково-практична конференція (2006).

Серед друзів та близьких знайомих Я. – Л. Толстой, І. Крамський, О. Волков, П. Стрепетова, І. Остроухов, Г. Успенський, М. Нестеров, М. Ге, В. Максимов, М. Салтиков-Шедрін, В. Короленко, І. Рєпін, А. і В. Васнецови, С. Рахманінов, Л. Собінов, Ф. Шаляпін, К. Станіславський, А. Куїнджі, Д. Менделєєв (для останнього у прихистку нашого земляка, т. зв. «Білій віллі», навіть обладнали лабораторію) та ін.

ЯСИНСЬКИЙ Антон Микитович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Історик.

З купецької родини.

Народився 22 вересня (4 жовтня) 1864 р. в с. Межіріччя Канівського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Канівський район Черкаської області України).

Помер 13 листопада 1933 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).
Закінчив Київську гімназію №1 (1884), історико-філологічний факультет Київського університету (1884-1888).
Був професором Юр'ївського університету (1896-1911), директором Московського педагогічного інституту (1911-1919), професором Московського археологічного інституту (1920-1922), викладачем Білоруського, Воронежського, Смоленського університетів (1922-1928).
Дійсний член Чеської академії наук (1907).
Дійсний член Білоруської академії наук (1928).
Член-кореспондент Королівського чеського товариства наук (1902).
Член Історичного товариства імені Нестора-літописця.
Голова Науково-літературного товариства при Тартуському університеті (1901).
Лауреат наукових премій ім. Ломоносова та ім. Котляревського.
Друкувався в «Університетських вістях».
Основні праці – «Історія Великої Хартії в XIII сторіччі» (1888), «Твори князя Курбського, як історичний матеріал», «Московський державний архів в XVI столітті», «Донесення про Московію Марка Фоскаріні» (усі – 1889), «Занепад земського устрою в Чеській державі X-XIII ст.» (1895), «Про етнографічні і культурні відносини в середні віки» (1897), «Чеське свідоцтво XIV століття про російське металеве виробництво», «Сприяння чехів успіхам германізації на берегах Балтійського моря», «Причини падіння стародавньої Лівонії» (усі – 1898), «Про охорону і заселення степової околиці Московської держави в кінці XVI і початку XVII століть» (1900), «Основи соціального устрою чеського народу в епоху панування звичаєвого права», «Нариси та дослідження з соціальної й економічної історії Чехії в середні віки» (обидві – 1901), «Основні риси розвитку права в Чехії XIII-XV століть» (1902), «Федір Якович Фортинський, як учений і професор» (1903), «Вступ до німецького права в селах Чехії XIV століття» (1903), «Присяга селян за чеським середньовічним правом» (1904), «Лекції з історії середніх віків. Раннє середньовіччя» (1910).
Наш земляк всебічно відстоював думку про переваги самостійності соціально-економічного розвитку Чехії та негативний вплив на цей процес зайд.
Я. також вивчав проблеми руського й західноєвропейського середньовіччя.
Серед друзів та близьких знайомих Я. – В. Антонович, М. Конрад, Є. Тарле, М. Бречкевич, М. Красножон, В. Іконников, О. Будилович, Ф. Крузе, Т. Фортинський, В. Богачов та ін.

ЯСИНСЬКИЙ Ієронім Ієронімович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.
Письменник, журналіст. Псевдонім – Максим Белінський.
З поміщицької родини. Батько, Ясинський І., – адвокат.
Народився 18 (30) квітня 1850 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Помер 31 грудня 1931 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Навчався в чернігівській гімназії, на природничих факультетах Київського та Петербурзького університетів.
Працював чиновником Чернігівського акцизного управління, секретарем Чернігівської земської управи, редактором «Земського збірника», журналів «Всесвітня ілюстрація», «Щомісячні твори» (1900-1902), «Розмова» (1903-1908), «Нове слово» (1908-1914), газети «Біржові відомості».
Друкувався в газеті «Зоря», журналах «Слово», «Бджола», «Вітчизняні нотатки», «Вісник Європи», «Підвалини», «Російський вісник», «Київський вісник», «Російський огляд», «Спостерігач», «Новий час».
Як літератор дебютував на сторінках київських та московських газет в середині 1870-х рр.

Звернув на себе увагу романами «Перше березня», «Під плащем Сатани», «Молода прорість», «Болотна квітка», «Спляча красуня», «Петербурзька повість», «Місто мертвих», «Іринарх Плутархов», «Пророк», «Тарганячий бунт».

За життя вийшло зібрання творів в чотирьох томах (1888), зібрання романів в трьох томах (1888-1889), а також близько 40 окремих книг.

Три видання витримали його «Вірші».

Залишив по собі спогади «Роман мого життя» (1926).

А ось – витяги з листа С. Єсеніна І. Ясинському від 20 листопада 1916 р.: «Дорогий Ієроніме Ієронімовичу! Дуже хотів би поговорити з Вами, але зовсім поневолили солдатські узи, так що й вирватися не можу. Зараз готую книгу... Будьте ласкаві, Ієроніме Ієронімовичу, повідомте про долю тих моїх віршів, які я Вам дав... Мені зараз дуже важливо заробити зайву десятку для сім'ї, яка через хвороби ледь не голодує».

Серед друзів та близьких знайомих Я. – С. Єсенін, А. Чехов, І. Гончаров, М. Салтиков-Шедрін, Д. Линьов, В. Маковський, К. Чуковський, В. Бибиков, В. Немирович-Данченко, З. Гіппіус, Г. Потапенко, К. Фофанов, В. Бехтерев, О. Урусов, Ф. Фальковський та ін.

ЯЦЕНКО Олексáндр Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар. Першим на теренах Російської імперії і другим у світі здійснив заміщення дефектів шкіри після вогнепальних поранень (1870), а також виконав операцію пульмонотомії з позитивним результатом. У медицині існують наукові терміни «Спосіб Ревердена-Яценка», «Операція за Яценком-Геккером».

З родини службовця. Батько, Яценко С., – клерк поштового відомства.

Народився в 1842 (1843?) р. в м. Сімферополь Російської імперії (нині – столиця автономної Республіки Крим України).

Помер в жовтні 1897 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Похований біля Аскольдової могили (цвинтар знесений).

Закінчив першу Юр'ївську гімназію (1861), медичний факультет Київського університету св. Володимира (1867). Стажувався в Австрії, Британії, Німеччині (1870-1873).

Був земським лікарем в Херсонській губернії (1867-1870), професором кафедри теоретичної хірургії Київського університету св. Володимира (1873-1882), завідувачим кафедрою госпітальної хірургії (1882-1897).

Учасник часник північноамериканської, франко-пруської, сербсько-турецької воєн.

Гласний Київської міської думи (1886-1893).

Спеціалізувався з проблем загальної та військової хірургії, гастростомії, трансплантології. Розробив методи блефаропластики, вільної пересадки шкіри; виконав першу в Росії успішну операцію гастростомії (видалення пухлини твердої оболонки мозку); одним з перших застосував антисептичне лікування ран у військово-польових умовах.

Всього виконав понад 5000 хірургічних операцій.

Друкувався в журналах «Сучасна медицина», «Centralb. fur Medical Wissenschaft», «Вісті Київського університету», ««Medical Jahrbuch», «Військово-медичний журнал».

Як вчений дебютував в журналі «Сучасна медицина» статтею «Чи проходять в паренхіму легенів рідини, які дробляться звичайними пульверизаторами» (1864).

Потім настала черга наступних доробків: «Zur Lehre von der Behandlung penetrirender Brust und Lungenwunden» (1870), «Військово-медичні матеріали північноамериканської війни за звільнення негрів», «До питання про перенесення чи прищеплення окремих шматочків шкіри до грануляційних поверхонь» (обидва – 1871), «Огляд медико-хірургічної літератури франко-пруської війни за 1871-72 pp.» (1873).

Наш земляк – співавтор «Підручника клінічної і оперативної хірургії (1883).

Його перу також належить «Звіт про діяльність київського польового лазарету в Сербії» (1877).

Серед друзів та близьких знайомих Я. – В. Караваєв, Т. Більрот, А. Флейшер, Г.-А. Барделебен, К.-І.-М. Лангенбек, В. Діттель та ін.

Зміст

РАВИЧ Петро Соломонович
РАДЕК Карл Бернгардович
РАДЧЕНКО Іван Іванович
РАЄВСЬКА-ІВАНОВА Марія Дмитрівна
РАЙТ-КОВАЛЬОВА Раїса Яківна
РАЙХ Зінаїда Миколаївна
РАЛЛІ Земфірій Костянтинович (АРБОРЕ Замфір)
РАСС Теодор Саулович
РАТГАУЗ Данило Максович
РЕВЕРДАТТО Віктор Володимирович
РЕГІНІН Василь Олександрович
РЕДКІН Петро Григорович
РЕЙЛІ Сідней
РЄПІН Ілля Юхимович
РИБАК Захар (Ісахар)
РИБАКОВ Анатолій Наумович
РИБАЛКО Павло Семенович
РІЗНИЧ Іван Іванович
РІТТІХ Олександр Олександрович
РІХТЕР Святослав Теофілович
РОДЗЯНКО Михайло Володимирович
РОЖАНСЬКИЙ Дмитро Аполлінарійович
РОЗЕНБЕРГ Володимир Олександрович
РОЗЕНФЕЛЬД Яків
РОЗУМОВСЬКИЙ Олексій Григорович
РОМАНОВСЬКИЙ Віктор Олександрович
РОССИНСЬКИЙ Кирило Васильович
РОССОЛІМО Григорій Іванович
РОСТОВЦЕВ Михайло Іванович
РОТ Йозеф
РУБО Франц Олексійович
РУДЕНКО Людмила Володимирівна
РУСОВ Олександр Олександрович
РУТЕНБЕРГ Пінхас Мойсєєвич
САБУРОВ Максим Захарович
САВИЧ Олексій Миколайович
САВІНА (ПІДРАМЕНЦЕВА) Марія Гаврилівна
САВЧЕНКО Іван Григорович
САКС Микола Едуардович
САЛЬКО Олексій Маркович
САМБОРСЬКИЙ Андрій Панасович
САМОЙЛОВИЧ (СУШКОВСЬКИЙ) Данило Самійлович
САМОЙЛОВИЧ Семен Миколайович
САМОКИШ Микола Семенович
САМСОНОВ Олександр Васильович
СВІРСЬКИЙ Олексій Іванович

СВІТОСЛАВСЬКИЙ Сергій Іванович
СВЯТОПОЛК-МИРСЬКИЙ Дмитро Петрович
СЕДЕНКО Ферапонт Іванович
СЕЛІВАНОВСЬКИЙ Олексій Павлович
СЕМИРАДСЬКИЙ Генріх (Гектор) Іполитович
СЕТНИЦЬКИЙ Микола Олександрович
СЄДОВ Георгій Якович
СИМИРЕНКО Лев Платонович
СИНАЙСЬКИЙ Віктор Олександрович
СИНЕЛЬНИКОВ Кирило Дмитрович
СИНЬОГУБ Сергій Силевич
СИПЯГІН Дмитро Сергійович
СІКОРСЬКИЙ Іван Олексійович
СІКОРСЬКИЙ Ігор Іванович
СІЛЬВАЙ Іван Антонович
СКАДОВСЬКИЙ Іван Георгійович
СКАДОВСЬКИЙ Микола Львович
СКАЛЬКОВСЬКИЙ Аполлон Олександрович
СЛАВИНЕЦЬКИЙ Єпіфаній
СЛАВСЬКИЙ Юхим Павлович
СЛОВАЦЬКИЙ Юліуш Еузебіушевич
СМАКУЛА Олександр Теодорович
СМИРНОВ Борис Леонідович
СОКОЛЬНИКОВ Григорій Якович
СОМОВ Орест Михайлович
СОСНОВСЬКИЙ Єжи (Юрек)
СОХАЦЬКИЙ Павло Панасович
СПЕКТОРСЬКИЙ Євгеній Васильович
СТАНЮКОВИЧ Костянтин Михайлович
СТАРИЦЬКА Ганна Георгіївна
СТАРЧЕВСЬКИЙ Адальберт Вікентійович
СТЕБНИЦЬКИЙ Ієронім Іванович
СТЕЛЛЕЦЬКИЙ Микола Семенович
СТЕН Ганна Петрівна
СТЕПАНОВ Володимир Євгенович
СТЕПАНОВ Олексій Степанович
СТОЙКО-РАДИЛЕНКО Микола Михайлович
СТРАСБЕРГ Лі
СТРАТОНОВ Всеволод Вікторович
СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ Іван Опанасович
СТРУВЕ Отто Людвігович
СТРУКОВ Михайло Михайлович
СУЛЕРЖИЦЬКИЙ Леопольд Антонович
СУТГОФ Олександр Миколайович
СУХІНОВ Іван Іванович
ТАБОРОВСЬКИЙ Станіслав Осипович
ТАРАСОВА Алла Костянтинівна
ТАРКОВСЬКИЙ Арсен Олександрович
ТАРЛЕ Євген Вікторович
ТЕРАПІАНО Юрій Костянтинович
ТЕРЕЩЕНКО Михайло Іванович
ТЕРЕЩЕНКО Федір Федорович

ТЕРК-ДЕЛОНЕ Соня Єліївна
ТЕРЛЕЦЬКИЙ Стефан
ТИМОШЕНКО Степан Прокопович
ТИМЧЕНКО Йосип Андрійович
ТОДОРСЬКИЙ Симеон Федорович
ТОМАШЕВСЬКИЙ Борис Пінхасович
ТРЕТЯК Юзеф
ТРОЦЬКИЙ Лев Давидович
ТРОЩИНСЬКИЙ Дмитро Прокопович
ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ Михайло Іванович
ТУМАНСЬКИЙ Василь Іванович
ТУПТАЛО Данило Савович
ТУРЧАНІНОВ Петро Іванович
ТУЧКЕВИЧ Володимир Максимович
ТЬОМКІН Дмитро Зіновійович
УКРАЇНЦЕВ Омелян Гнатович
УЛАМ Станіслав Мартін
УРСУЛЯК Віоріка Михайлівна
УСАНОВИЧ Михайло Ілліч
ФАБР Андрій Якович
ФАЛЬБОРК Генріх Адольфович
ФАЛЬКОВСЬКИЙ Іван Якимович
ФАЛЬКОВСЬКИЙ Федір Миколайович
ФАЛЬЦ-ФЕЙН Володимир (Вольдемар) Едуардович
ФАЛЬЦ-ФЕЙН Едуард Олександрович
ФАЛЬЦ-ФЕЙН Фрідріх Едуардович
ФЕДЕЦЬКИЙ Альфред Костянтинович
ФЕДИНСЬКИЙ Всеволод Володимирович
ФЕДОРОВ Авенір (Михайло) Кузьмич
ФЕДОРОВСЬКИЙ Федір Федорович
ФЕЛІНСЬКИЙ Алоїзій
ФЕЛІНСЬКИЙ Зигмунт Щенсн
ФІЛЕВСЬКИЙ Павло Петрович
ФІЛППОВ Михайло Михайлович
ФІРСОВ Афанасій Осипович
ФЛОРИНСЬКИЙ Кирило
ФЛОРОВСЬКИЙ Георгій Васильович
ФРЕНКЕЛЬ Захарій Григорович
ХАВКІН Володимир Аронови
ХАВКІНА Любов Борисівна
ХАРІТО Микола Іванович
ХАРІЧКОВ Костянтин Васильович
ХАРПАК Георгій
ХАРТАХАЙ Феоктист Аврамович
ХВОСТОВ Михайло Михайлович
ХЕРАСКОВ Михайло Матвійович
ХИЖДЕУ (ХАШДЕУ, ХАЖДЕУ) Болеслав Тадейович
ХИЖДЕУ (ХАШДЕУ, ХАЖДЕУ) Олександр Тадейович
ХИЖДЕУ-ПЕТРИЧЕЙКУ Богдан Олександрович
ХІМОНА Микола Петрович
ХІРАСКО Володимир Григорович
ХОЛОДНА Віра Василівна

ХОТОВИЦЬКИЙ Олександр Олександрович
ХОТОВИЦЬКИЙ Степан Хомич
ХРЕСТОВСЬКИЙ Всеволод Володимирович
ЦЕЛАН Пауль
ЦИБЛІЄВ Василь Васильович
ЦУРКАНОВИЧ Іларіон Юрійович
ЦЮРУПА Олександр Дмитрович
ЧАЙКОВСЬКИЙ Михайло Іларіонович
ЧАРГАФФ Ервін
ЧАРУКІВСЬКИЙ Прохор Олексійович
ЧАРУКІВСЬКИЙ Яким Олексійович
ЧАЦЬКИЙ Тадеуш
ЧЕКАНОВСЬКИЙ Олександр Лаврентійович
ЧЕЛПАН Костянтин Федорович
ЧЕЛПАНОВ Георгій Іванович
ЧЕРЕВАНСЬКИЙ Володимир Павлович
ЧЕРНИШОВ Олександр Олексійович
ЧЕРНІХОВ Яків Георгійович
ЧИЖЕВСЬКИЙ Дмитро Іванович
ЧИЧИБАБІН Олексій Євгенович
ЧОБАН-ЗАДЕ Бекір Вагапович
ЧОБОТАРЬОВ Микола Григорович
ЧОРНИЙ Саша
ЧОРНИЙ Сергій Данилович
ШАРЕТ (ЧЕРТОК) Моше
ШАФОНСЬКИЙ Опанас Филімонович
ШЕВИРЬОВ Іван Якович
ШЕВИРЬОВ Петро Якович
ШЕВЧЕНКО Олександр Васильович
ШЕЛОУМОВ Опанас Іванович
ШЕСТОВ Лев Ісакович
ШИЛЛІНГЕР Йосип Мойсейович
ШИМАНОВСЬКИЙ Кароль
ШИРШОВ Петро Петрович
ШИШАЦЬКИЙ Григорій
ШКЛОВСЬКИЙ Ісак Володимирович
ШКЛОВСЬКИЙ Йосип Самуїлович
ШМАЛЬГАУЗЕН Іван Іванович
ШМІДТ Петро Петрович
ШОДУАР Станіслав Іванович
ШОКОТОВ Олексій Андрійович
ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМ
ШОНІН Георгій Степанович
ШПЕРБЕР Манес
ШПЕТ Густав Густавович
ШПІР (СПІР) Африкан Олександрович
ШПОЛЯНСЬКИЙ Амінад Петрович
ШРЕНК Леопольд Іванович
ШТЕРЕНБЕРГ Давид Петрович
ШУЛЬГІН Василь Віталійович
ШУЛЬГІН Микола Іванович
ШУЛЬЦ Бруно Якубович

ШУМЛЯНСЬКИЙ Павло Михайлович
ЩАСНИЙ Олексій Михайлович
ЩЕЛКОВ Іван Петрович
ЩЕРБИНА Григорій Степанович
ЮЗЕФОВИЧ Михайло Володимирович
ЮРКЕВИЧ Памфіл Данилович
ЮРЧЕНКО Василь Григорович
ЮШКЕВИЧ Семен Соломонович
ЯБЛОНОВСЬКИЙ Олександр Олександрович
ЯВОРСЬКИЙ Семен Іванович
ЯМЩИКОВА Маргарита Володимирівна
ЯН Василь Григорович
ЯНОВСЬКИЙ Феофіл Гаврилович
ЯНЧАРСЬКИЙ Чеслав
ЯРОШЕНКО Микола Олександрович
ЯСИНСЬКИЙ Антон Микитович
ЯСИНСЬКИЙ Ієронім Ієронімович
ЯЦЕНКО Олександр Степанович